

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE
SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜR TURİZMİ
AÇISINDAN ÜST ÖLÇEKLİ PLANLARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ; İZMİR İLİ ÖRNEĞİ**

Funda ÇATALBAŞ

Temmuz, 2022

İZMİR

**KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE
SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜR TURİZMİ
AÇISINDAN ÜST ÖLÇEKLİ PLANLARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ; İZMİR İLİ ÖRNEĞİ**

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Doktora Tezi

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehir Planlama Programı

Funda ÇATALBAŞ

Temmuz, 2022

İZMİR

DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

FUNDA ÇATALBAŞ, tarafından **PROF. DR. SİBEL ECEMİŞ KILIÇ** yönetiminde hazırlanan “**KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜR TURİZMİ AÇISINDAN ÜST ÖLÇEKLİ PLANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ; İZMİR İLİ ÖRNEĞİ**” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

.....
Prof. Dr. Sibel ECEMİŞ KILIÇ

.....
Prof. Dr. Gözde EMEKLİ

Tez İzleme Komitesi Üyesi

.....
Doç. Dr. Muhammed AYDOĞAN

Tez İzleme Komitesi Üyesi

.....
Prof. Dr. Sare SAHİL

Juri Üyesi

.....
Doç. Dr. Methiye Gül ÇÖTELİ

Juri Üyesi

Prof. Dr. Okan FISTIKOĞLU

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Öncelikle doktora eğitimim sürecinde yaptığım bu zorlu çalışmanın her aşamasında bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren, öğreten, liderlik eden; beni her zaman destekleyip değerli hissettiren danışmanım Prof. Dr. Sibel ECEMİŞ KILIÇ'a minnet ve teşekkürlerimi sunarım. Çalışmada ciddi katkıları olan ve yol gösteren değerli hocalarım Prof. Dr. Gözde EMEKLİ ve Doç. Dr. Muhammed AYDOĞAN'a, beni güzel değerlerle yetiştiren, her koşulda destekleyen, sabır ve anlayışlarıyla yanımda olan anneme, babama, kardeşlerime ve süreç içerisinde enerjimi yenileyen canım çocuklarıma, tez sürecinde yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen ve tecrübeleriyle de bana her zaman güç veren değerli eşime, moral ve motivesiyle yanımda olduğunu hissettiğim değerli arkadaşlarıma, çalışmaya katkı sağlayan ilgili kurumlarda görüşme yaptığım tüm katılımcılara, meslektaşlarıma ve süreç içinde bana destek olan herkese çok teşekkür ederim.

Funda ÇATALBAŞ

KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜR TURİZMİ AÇISINDAN ÜST ÖLÇEKLİ PLANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ; İZMİR İLİ ÖRNEĞİ

ÖZ

Tarihin farklı dönemlerine ait uygarlıkların kültürel birikimleri insanlığa miras olarak bırakılmıştır. Turizmin kültür odaklı gelişimine de olanak sağlayan kültürel miras; ülkenin, bölgenin veya şehrin tanınırlığı, kimliği, kültürün korunarak yaşatılması ve ekonomik değer açısından önem taşımaktadır. UNESCO dünya ülkelerinin kültürel miraslarını korumak amacıyla özgün yerleşimleri dünya tarih mirası listesine alırken; ICOMOS, Avrupa Konseyi, ICCROM vb. kuruluşlar uluslararası sözleşme ve tüzükler ile bu kültür mirasını korumada ve yaşatmada bağlayıcı ilke ve tavsiyeler ortaya koymaktadır. İzmir ili zengin kültürel mirasıyla kültürel turizm gelişimi göstermesi, kültürel mirası barındıran alanları bir çekim noktası haline getirirken, bu alanlar ile turizm arasında etkileşim oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm stratejilerinin planlamada nasıl ele alındığının analiz edilmesi açısından üst ölçekli planları, uluslararası sözleşmeler doğrultusunda inceleyerek bütüncül planlamaya dair bir çerçeve oluşturulmasıdır. Kültürel mirasın korunması ve kültür turizmi konusunda uluslararası sözleşmelerde yer alan hedef ve politikalar planlamaya temel oluşturabileceği gibi, farklı mekânsal ölçekli kararların birbirini yönlendirme ve denetlemesini mümkün kılacak bir kademelenme ve birliktelik sağlayabilir. Bu kapsamda, bölgesel ölçekteki koruma karar ve stratejileri, kentlerin hızla büyüyen ve değişen sistemlerine entegre olma ve kültürel turizmin gelişimi ve kültürel miras yönetiminde önem taşımaktadır. Çalışma sonucunda, zengin kültürel mirasa sahip yerleşimleri koruma, sosyal ve ekonomik kalkınma gereci olarak kültürel turizm aracılığıyla değerlendirmede, üst ölçekli planlar çerçevesinde bölgesel politikaların ve bütüncül planlama yaklaşımlarının uygulanması kapsamında bir çerçeve ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Kültürel miras, kültürel turizm, üst ölçekli plan, bütüncül planlama.

EVALUATION OF MASTER PLANS WITH RESPECT TO CULTURAL HERITAGE CONSERVATION AND SUSTAINABLE CULTURE TOURISM; CASE OF IZMIR PROVINCE

ABSTRACT

The cultural accumulation of civilizations belonging to different periods of history has been left as a legacy to humanity. Cultural heritage, which also enables the culture-oriented development of tourism; It is important in terms of the recognition of the country, region or city, identity, preserving the culture and economic value. In order to protect the cultural heritage of the world countries, UNESCO included the original settlements in the list of world historical heritage; ICOMOS, Council of Europe, ICCROM etc. organizations put forward binding principles and recommendations in protecting and keeping alive this cultural heritage with international conventions and regulations. The development of cultural tourism in İzmir with its rich cultural heritage makes the areas that contain cultural heritage an attraction point and creates interaction between these areas and tourism. The aim of the study is to create a framework for holistic planning by examining the upper scale plans in line with international conventions in terms of analyzing how cultural heritage conservation and cultural tourism strategies are handled in planning. The objectives and policies in international conventions on the protection of cultural heritage and cultural tourism can form a basis for planning, as well as provide a cascade and unity that will enable different spatial-scale decisions to direct and control each other. In this context, regional-scale conservation decisions and strategies are important for integration into the rapidly growing and changing systems of cities, the development of cultural tourism and cultural heritage management. As a result of the study, a framework has been put forward through high-scale plans within the scope of regional policies and holistic planning approaches in the protection of settlements with rich cultural heritage and their evaluation through cultural tourism as a social and economic development tool.

Keywords: Cultural heritage, cultural tourism, upper-scale plan, holistic planning.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ.....	xii

BÖLÜM BİR - GİRİŞ..... 1

1.1 Tezin Amacı ve Kapsamı	2
1.2 Konunun Önemi ve Araştırma Alanının Seçilme Gerekçeleri.....	6
1.3 Araştırma Soruları	11
1.4 Varsayımlar	12
1.5 Yöntem	13
1.6 Çalışmanın İlgili Literatür İçindeki Yeri ve Farklı Yönleri	16

BÖLÜM İKİ - ÜST ÖLÇEKLİ PLANLARDA KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜREL TURİZM 20

2.1 Kültürel Miras ve Koruma	20
2.1.1 Kentsel Koruma ve Planlama.....	20
2.1.2 Koruma ve Kültürel Mirasın Değişen Anlamı.....	23
2.1.3 Kültürel Miras ve Koruma İlişkisi	26
2.1.4 Kültürel Miras Yönetimi.....	31
2.2 Kültürel Mirasın Korunması ve Kültürel Turizm İlişkisi.....	32
2.2.1 Dünya Miras Alanları ve Kültürel Turizm İlişkisi.....	34
2.2.2 Kültürel Turizmin Değişen Anlamı ve Yeni Eğilimler.....	44
2.2.2.1 Yaratıcı/Kreatif/Deneyimsel Turizm.....	86
2.2.2.2 Kuşaklar Açısından Kültürel Turizm ve Dijitalleşme.....	55
2.3 Sürdürülebilir Kültürel Turizm ve Koruma.....	58

2.3.1 Sürdürülebilirlik ve Koruma İlişkisi	61
2.3.2 Sürdürülebilirlik ve Kültürel Turizm	66
2.4 Uluslararası Sözleşmelerde Koruma, Kültürel Miras ve Kültürel Turizm.....	72
2.5 Üst Ölçekli Planlarda Koruma, Kültürel Miras ve Kültürel Turizm.....	78
2.5.1 Türkiye’de Planlama Hiyerarşisi ve Üst Ölçekli Planlar	80
2.5.2 Kültürel Mirasın Korunmasında Üst Ölçekli Bakış Gerektiren Bütüncül Yaklaşımlar.....	85
2.5.2.1 HUL.....	86
2.5.2.2 SÇD ve KÜMED.....	87

BÖLÜM ÜÇ - İZMİR İLİ KÜLTÜREL MİRAS VE KÜLTÜREL TURİZM.. 91

3.1 İzmir İlinin Türkiye’deki Yeri ve Önemi	91
3.2 İzmir (Smyrna) Tarihi ve Kentleşmesi	92
3.3 İzmir İlinde Kültür Turizminin Gelişimi.....	99
3.4 Çalışma Alanına İlişkin Veriler.....	102
3.5 İzmir İli Kültürel Turizm Potansiyeli.....	104
3.5.1 Mekânsal/Fiziksel Potansiyeller	107
3.5.1.1 Sit Alanları, Ören Yerleri ve Antik Kentler	109
3.5.1.2 Kültür Rotaları.....	113
3.5.1.2.1 Antik Kentler Kültür Rotası	113
3.5.1.2.2 Tarihi Yollar Kültür Rotası	121
3.5.1.3 Dini Yapılar.....	123
3.5.1.4 Kütüphane ve Müzeler	126
3.5.1.5 Diğer Kültür Varlıkları.....	127
3.5.2 Sosyo-Ekonomik Potansiyeller	131
3.5.2.1 İşletmeler, Tesisler ve Seyahat Acentaları	131
3.5.2.2 Ulaşım, Coğrafi Konum ve İklim.....	132
3.5.2.3 Turizm Çeşitliliği	133
3.5.2.4 Yaşam Kalitesi, Çok Kültürlülük ve Özgürlük	134
3.5.2.5 Somut Olmayan Kültürel Miras	135
3.5.2.6 Kültürel Etkinlik ve Organizasyonlar	138

3.5.2.7 Sosyal Medya ve Dijitalleşme.....	138
3.5.3 Yönetmelik/Organizasyonel Potansiyeller	139
3.5.3.1 UNESCO Dünya Miras Listesinde İzmir.....	139
3.5.3.1.1 Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı	140
3.5.3.1.2 Efes	141
3.5.3.1.3 Birgi Tarihi Kenti	143
3.5.3.1.4 Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri.....	144
3.5.3.1.5 İzmir Tarihi Liman Kenti	146
3.5.4 Kültürel Turizm ve Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Plan, Proje, Yayın ve Çalışmalar	148
3.5.5 İşbirlikleri ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Varlığı	150
3.6 İzmir İli Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilir Kültürel Turizm GZFT (SWOT) Analizi.....	151
BÖLÜM DÖRT - BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	155
4.1 Üst Ölçekli Planlar	155
4.1.1 Ulusal Planlar.....	156
4.1.1.1 Son 5 Yıllık Kalkınma Planı ve Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu	156
4.1.1.2 BGUS (Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023)	169
4.1.1.3 Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı	176
4.1.2 Bölgesel Planlar	182
4.1.2.1 İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı.....	182
4.1.2.2 1/25000 Ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü Çevre Düzeni Planı.....	194
4.1.2.3 İzmir Kuzey-Doğu-Batı Bölgeleri 1/25000 Ölçekli Nazım İmar Planları.....	205
4.1.2.4 İzmir Bölge Planı 2014-2023	211
4.2 Kentsel Paydaşlara İlişkin Bulgular	227
4.3 Genel Değerlendirme	231

4.3.1 Üst Ölçekli Planlara İlişkin Değerlendirmeler.....	231
4.3.1.1 Ulusal Planlar	211
4.3.1.2 Bölgesel Planlar.....	211
4.3.2 Kentsel Paydaşlara İlişkin Değerlendirmeler.....	241
4.3.2.1 Kültürel Mirasın Korunması İle İlgili Görüşler	211
4.3.2.2 Kültürel Turizm İle İlgili Görüşler.....	211
4.3.2.3 Üst Ölçekli Planlar İle İlgili Görüşler	211
BÖLÜM BEŞ - SONUÇLAR	250
5.1 Sonuç ve Öneriler.....	250
5.1.1 Türkiye Planlama Sistemine İlişkin Öneriler.....	256
5.1.2 İzmir İline İlişkin Öneriler	260
KAYNAKLAR	265
EKLER.....	300
EK 1: Görüşme Raporu	300
EK 2: Görüşme Yapılan Paydaşların Listesi	302

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1 Araştırma yöntemi	15
Şekil 2.1 Kültürel mirası korumanın gerekliliği ve önemi.....	27
Şekil 2.2 UNESCO dünya miras listesine dahil olabilmek için gereken ölçütler....	44
Şekil 2.3 Kültürel turizmde yeni eğilimler.....	49
Şekil 2.4 Sürdürülebilirliğin amaçları	59
Şekil 2.5 Sürdürülebilir turizm ilkeleri	70
Şekil 2.6 Koruma yaklaşımında bütünleşik korumaya doğru gelişim süreci.....	76
Şekil 2.7 Koruma yaklaşımının anıtların bakım ve onarımından bütünleşik planlama ve alan yönetimine doğru gelişim süreci	77
Şekil 3.1 İzmir İli haritası	92
Şekil 3.2 İzmir yıllara göre nüfus artış hızı.....	103
Şekil 3.3 İzmir İline gelen yabancı ziyaretçilerin yıllara ve aylara göre değişimi.	103
Şekil 3.4 Temmuz 2020 yılı İzmir’e gelen yabancı turistlerin ülkelere göre yüzdelik dağılımı	104
Şekil 3.5 İzmir İli kültürel turizm potansiyel analizi	105
Şekil 3.6 İzmir merkez kent kültürel varlıkları	108
Şekil 3.7 Bayraklı Smyrna’sı (Tepekule).....	111
Şekil 3.8 Kadifekale (Pagos).....	111
Şekil 3.9 Ege Bölgesi antik iyon şehirleri.....	112
Şekil 3.10 İzmir İli antik iyon yolu	113
Şekil 3.11 İzmir EuroVelo (Avrupa Bisiklet Ağı) rotası	114
Şekil 3.12 Efes-Mimas yolu.....	115
Şekil 3.13 Aiolis ve İyonya bölgesi	116
Şekil 3.14 Antik iyon kenti Phokai (Foça).....	117
Şekil 3.15 Antik iyon kenti Klazomenai (Urla)	117
Şekil 3.16 Antik iyon kenti Erythrae.....	118
Şekil 3.17 Antik iyon kenti Teos (Sığacık)	119
Şekil 3.18 Antik iyon kenti Lebedos (Ürkmez-Seferihisar).....	119
Şekil 3.19 Antik iyon kenti Kolophon (Değirmendere).....	120
Şekil 3.20 Antik iyon kenti Ephesus (Selçuk)	120

Şekil 3.21	Antik iyon kenti Smyrna.....	121
Şekil 3.22	Tarihi İpek Yolu.....	122
Şekil 3.23	Tarihi Kral Yolu.....	122
Şekil 3.24	Hristiyanlık tarihinde önemli 7 kilise	123
Şekil 3.25	Selçuk Efes Müzesi Marcus Aereius ve Büyük Artemis heykelleri....	127
Şekil 3.26	İzmir dünya miras listesi.....	140
Şekil 3.27	Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı.....	140
Şekil 3.28	Efes Tiyatro Gymnasionu	142
Şekil 3.29	Efes Hadrianus Tapınağı.....	142
Şekil 3.30	Efes	143
Şekil 3.31	Birgi Tarihi Kenti.....	144
Şekil 3.32	Foça Kalesi.....	145
Şekil 3.33	Çandarlı Limanı	145
Şekil 3.34	Çeşme Limanı	146
Şekil 3.35	İzmir Tarihi Liman Kenti.....	146
Şekil 3.36	İzmir Tarihi Liman Kenti bölgeleri	147
Şekil 3.37	İzmir Tarih Projesi alanı	149
Şekil 3.38	İzmir Tarih Projesi alt bölgeleri.....	150
Şekil 4.1	BGUS amaçları	172
Şekil 5.1	Türkiye planlama siteminin bütüncül yönetimi	258

TABLÖLER LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1 UNESCO Türkiye dünya mirası kalıcı liste	42
Tablo2.2 Turizmde sürdürülebilir ve sürdürülebilir olmayan gelişme karşılaştırması	68
Tablo 2.3 Sürdürülebilir kültürel turizmin faydaları.....	71
Tablo 2.4 Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizme ilişkin uluslararası tüzük ve belgelerde yer alan kavramlar.....	73
Tablo 3.1 2020 yılı İzmir ili sit alanları sayısı	109
Tablo 3.2 İzmir ili antik kent ve ören yerleri	110
Tablo 3.3 İzmir'e bağlı müzelerin yıllara göre ziyaretçi sayıları	126
Tablo 3.4 2020 yılı İzmir kültür varlığı	128
Tablo 3.5 İzmir kültür turizmi gelişim bölgeleri ve başlıca kültürel varlıklar	129
Tablo 3.6 İzmir İli 2021 yılı turizm tesis sayıları	132
Tablo 3.7 İzmir somut olmayan kültürel miras	136
Tablo 3.8 Dünya miras listesinde İzmir	139
Tablo 3.9 İzmir İzmir ili kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizm GZFT (SWOT) analizi.....	152
Tablo 4.1 11. Kalkınma Planı ve TÖİKR hedef ve amaçları	162
Tablo 4.2 İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli ÇDP plan hedef ve ilkeleri	183
Tablo 4.3 İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli ÇDP plan hükümleri	184
Tablo 4.4 1/25000 ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü ÇDP temel amaç ve hedefleri	195
Tablo 4.5 1/25000 Ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü ÇDP ilkeleri.....	197
Tablo 4.6 İzmir Kuzey-Doğu-Batı Bölgeleri 1/25000 Ölçekli NİP hedef, amaç ve vizyonu.....	205
Tablo 4.7 İzmir ili kentsel paydaşlara ilişkin bilgiler	230

Tablo 4.8	Kültürel miras ve bileşenleri ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik kavramların ulusal planlarda ele alınma düzeyi	234
Tablo 4.9	Kültürel miras ve bileşenleri ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik kavramların bölgesel planlarda ele alınması	239
Tablo 4.10	İzmir ili kentsel paydaşların somut kültürel miras alanlarına ilişkin tanımlamaları	241
Tablo 4.11	İzmir ili kentsel paydaşların somut olmayan kültürel miras alanlarına ilişkin tanımlamaları	242
Tablo 4.12	İzmir ili kentsel paydaşların kültürel mirasın korunmasına ve kültürel turizmin gelişimine yönelik projeleri	243
Tablo 4.13	Paydaşların kültürel mirasın korunması ile ilgili görüşleri	244
Tablo 4.14	Paydaşların kültürel turizm ile ilgili görüşleri	246
Tablo 4.15	Paydaşların üst ölçekli planlar ile ilgili görüşleri	248

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

Tarihin farklı dönemlerine ait uygarlıkların kültürel birikimleri insanlığa miras olarak bırakılmıştır. Gelecek nesillere bırakılabilecek en önemli miras olan bu kültür birikiminin korunması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Turizmin kültür odaklı gelişimine de olanak sağlayan kültürel miras; ülkenin, bölgenin veya şehrin tanınırlığı, kimliği, kültürün korunarak yaşatılması ve ekonomik değer açısından önem taşımaktadır. Bu yüzden UNESCO dünya ülkelerinin kültürel miraslarını korumak amacıyla özgün yerleşimleri dünya tarih mirası listesine almaktadır. Bunun yanı sıra, ICOMOS, Avrupa Konseyi, ICCROM vb. kuruluşlar uluslararası sözleşme ve tüzükler ile bu kültürel mirası korumada ve yaşatmada bağlayıcı ilke ve tavsiyeler ortaya koymaktadır. Döneminin özgün nitelikteki yaşam şeklini, toplum ilişkilerini ve mimari üslubunu ortaya koyan kültürel miras alanlarının, korunmaları ve yaşatılmaları için sürdürülebilir koruma politikalarına ihtiyaç vardır. Bu yerleşimler ihtiyaçlara cevap veremeyen alanlar haline gelerek terk edilmeleri sonucunda; modern kentten kopmuş ve gelişmeyi engelleyen alanlar olarak görülmektedir. Kentsel koruma, eski dokunun aktif olarak kullanımını ve günümüz yaşantısının gereksinimlerine yanıt verecek şekilde planlanmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda; kentsel koruma amacı içerisinde, kültürel miras alanlarının yaşam kalitesinin artırılması, kültürel turizme açılması, modern kent ile ilişkilerinin kurulması, koruma ve kullanma dengesinin sağlanması gerekmektedir.

Kültürü korumaya dayalı turizm uygulamaları, kentin gelişimiyle birlikte ekonomik, sosyal, mekânsal gelişimi de destekleyerek, kültürel değerlerin korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi ve tanıtılmasında teşvik edici rol üstlenmektedir. İnsanların kültürel miras alanlarına yönelik turizm tercihleri, kültürel, tarihi ve geleneksel bilgiye erişmek, yerel halk ile iletişimde bulunmak ve onların deneyimlerine ortak olmak düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Uluslararası kuruluşların kararları sonucu koruma yaklaşımına bakış açısının değişimi ve kültürel turizmin gezip görmenin ötesinde deneyimlemeye doğru giden evrimi bu ikili arasındaki ilişkinin ele alınma biçimini de dönüştürmüştür. Somut ve somut olmayan

kültürel miras çeşitliliği ve zenginliği bakımından ileri seviyede olan İzmir İli, bu tezin çalışma alanı olarak seçilmiştir. İzmir İlinin kültürel birikim envanterinin yapılmaması sonucu korunamama sorunları, kentin dinamik gelişim süreci ve yanlış politikalar kültürel miras dokusunun zamanla kaybolmasına ve değerini yitirmesine sebep olmuştur. İzmir ilinde kültürel turizmin gelişim göstermesi, kültürel mirası barındıran alanları bir çekim noktası haline getirirken, bu alanlar ile turizm arasında etkileşim oluşturmaktadır. İzmir ilinde kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilmesinde, uygun ölçek ve türdeki şehir planları, politikaları ve stratejik kararları ile bütünlük bir yönetim modeline ihtiyaç vardır. Şehir ve bölge planlama disiplininde kültürel mirası korumaya ve kültürel turizme yönelik strateji ve politikalar yetersizdir. Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm konusunda uluslararası sözleşmelerde yer alan hedef ve politikalar planlamaya temel oluşturabileceği gibi, farklı mekânsal ölçekli kararların birbirini yönlendirme ve denetlemesini mümkün kılacak bir kademelenme ve birliktelik sağlayabilir. Bu kapsamda, bölgesel ölçekteki koruma karar ve stratejileri, kentlerin hızla büyüyen ve değişen sistemlerine entegre olma ve kültürel turizmin gelişimi ve kültürel miras yönetiminde önem taşımaktadır. Bölgesel koruma plan ve stratejileri doğrultusunda, somut ve somut olmayan kültürel miras bütüncül bir şekilde korunabildiği gibi, kültürel turizmin sürdürülebilirliği de sağlanabilir. Bu kapsamda üst ölçekli planların etkinliği, bütünselliği ve sonuçları, kültürel miras alanlarının turizme yönelik kullanımının, koruma konusunda sağladığı olanaklar ile mirasın özgün biçimine verdiği zararlar, koruma ve turizm konusunda uluslararası belgeler doğrultusunda paydaş ve kentsel aktörlerin karar ve stratejileri araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

1.1 Tezin Amacı ve Kapsamı

Mumford (2007) kenti, başlangıcından bu yana, uygarlığın izlerini toplamak ve iletmek için donatılan, maksimum hizmeti minimum alanda sunmak amacıyla yoğunlaşmış, değişen gereksinim ve dinamikler içerisinde yığılan toplumsal mirasın genişletilmiş bir yapılanması olarak tanımlar. Türkiye’de kültürel miras alanlarının korunması yönünde yasal mevzuatta bazı gelişmeler gerçekleşmiş, Koruma Amaçlı İmar Planları ve Koruma Kurulları oluşturularak koruma konusundaki zorluklar

aşılmaya çalışılmıştır. Ancak tarihi çevrenin sürdürülebilirliği konusunda yeni kanunların getirdiği yenileme kavramı hakkındaki çelişkiler; yenileyerek korumanın olamayacağını, korumanın koruma olduğunu açıklamaktadır (Ahunbay, 1996).

Günümüzdeki koruma ve yaşatma anlayışının, mekânın varlığını anlamayı başaramaması sebebiyle kültürel miras alanları, sürekli değişime uğrayan yasalar ve politikalar sonucu dönüşüm geçirmeye devam etmekte ve toplum tarafından da içselleştirilmemektedir (Tekeli, 2011). Kentsel koruma ve sürdürülebilirlik konularında indirgeyen ve parçacıl bir yaklaşım gözlenmektedir. Amaca odaklanan kentsel koruma, tarihi ve kültürü ile barışık bir toplum ve bilinç düzeyi oluşturmaya, değerli olanı korumaya ve geçmişle bağ kurmaya ihtiyaç duymaktadır. Ancak, araca odaklanan kentsel koruma, korumayı turizm gibi ticari bir amaç haline getirerek öncelikleri değiştiren bir süreç ile son bulmaktadır. Diğer yandan değişim yadsınamaz ve bu sebeple koruma kavramı da değişime açıktır. Sorun değişim de değil, değişim ile koruma arasındaki dengenin nasıl kurulacağındadır (Tekeli, 2009).

Kültürel mirası koruma açısından turizm, olumlu ve olumsuz etkiler barındırmaktadır (Orbaşlı, 2000; Fagance, 2003; du Cros, 2001; Ecemiş Kılıç ve Türkoğlu, 2015a). Bunun sonucu olarak kültür ve turizm arasındaki ilişkinin, farklı araştırmacılarca "paradoks, dinamizm, çelişki ve çatışma, gerilim, çatışma/işbirliği ikilemi, karmaşa" gibi kavramlarla tanımlandığı görülmektedir (Berry, 1994; Jacobs ve Gale, 1994; Boniface, 1998; Jansen-Verbeke, 1998, McKercher, Ho ve du Cros, 2005; Orbaşlı, 2000; Ecemiş Kılıç ve Türkoğlu, 2015a). Dolayısıyla, bu ilişkinin sağlıklı bir biçimde kurgulanması üst ölçekte ortak vizyon, hedef ve stratejilerin geliştirilebilmesine bağlıdır.

Türkiye’de kültürel mirasın korunması, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında belirlenen sit alanları ve tescil edilerek koruma altına alınan kültür varlıkları dikkate alınarak planlamanın konusu haline gelebilmektedir. Bir yandan özel bir Kanun düzenlemesinin bulunması kültür varlıklarının korunmasına verilen önemi gösterirken diğer yandan planlama alanında, korunan ve korunmayan alanlar ayrışmakta ve farklı yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Bu durum kent kimliğinin

sürdürülmesi, kentin bütüncül olarak ele alınması, sit alanlarının birbirleri ve diğer kentsel ilişkileri anlamında sorunlara yol açmaktadır. Kanun kapsamına girmeyen ya da girmesi için gerekli süreçleri henüz tamamlanmamış alanlarda önemli kayıplara yol açabilmektedir. Bir diğer sorun ise Koruma Amaçlı İmar Planlarının nazım ve uygulama imar planı ölçeğinde ele alınmaları, üst ölçekli planlarda ise çoğunlukla bu alanlara ilişkin karar üretilmeksizin, ilgili mevzuatlarda tanımlanmış plan yetkilerine gönderme yapan plan hükümleri ile bu alanlara ilişkin kararların tamamen alt ölçekli planlara bırakılmasıdır. Böylelikle alt ölçekli planlar boyutunda sit alanlarının ve yakın çevresinin (etkileşim geçiş bölgesi) temelinde parçacıl çözümlemelere gidilen bu alanlara yönelik, üst ölçekli planlar boyutunda bütüncül bir planlama politikasının geliştirilemediği görülmektedir.

Bu doğrultuda, zengin kültürel mirasa ve kültürel turizm potansiyeline sahip kentlerin kültür ve turizmi birlikte ele almasında yaşanan sorunlar bu tezin ana konusu olarak belirlenmiş olup, İzmir ili üst ölçekli planlar üzerinden konunun detaylı olarak değerlendirilmesi yapılacaktır. Kültürel mirasa sahip kentler etrafındaki bölgeler ile kültürel iletişim ve etkileşim halindedir. Bu kapsamda, bölge ölçeğinde benzer coğrafya ve kültüre sahip kentlere yönelik kültür ve turizmin sürdürülebilirliğine ilişkin farklı çözümlerin, birbirinden bağımsız üretilmeleri yerine, tutarlı ve anlamlı bir bütünlük içinde üretilerek kentlerin entegrasyonuna ihtiyaç vardır. Çalışmanın sonucunda, zengin kültürel mirasa sahip yerleşimleri koruma, sosyal ve ekonomik kalkınma gereci olarak kültürel turizm aracılığıyla değerlendirmede, üst ölçekli planlar çerçevesinde bölgesel politikaların ve bütüncül planlama yaklaşımların uygulanması için bir çerçeve ortaya konulması hedeflenmektedir.

Bu tez çalışması, konunun literatürde çok yer bulmayan bir yönüne odaklanacaktır. Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm stratejilerinin planlamada nasıl ele alındığının analiz edilmesi açısından üst ölçekli planlar, uluslararası sözleşmeler doğrultusunda incelenerek araştırmaya dair bir çerçeve oluşturulması hedeflenmektedir. Kültürel mirası koruma noktasında yaşanan temel sorun, geçmiş kültürlerin yansıması olan kültürel miras öğeleri ile etkileşim halinde olan turizmin mekânsal, sosyal ve ekonomik değişimlere neden olmasıdır. Bu kapsamda geliştirilen

tezin amacı; özgün kültürel miras değerlerinin korunmasının önemine vurgu yaparak kültürel turizm bağlamında ele almak, turizmin olumlu ve olumsuz yönde getirilerini ortaya koymak, sorunların çözümüne ilişkin “kültürel miras”, “koruma” ve “kültürel turizm” kavramlarını tartışmak, kültürel turizmin gelişiminde kültürel mirasın rolünü belirlemektir. Bunun yanı sıra, İzmir ilinde kültürel turizm potansiyelini ortaya koyarak bölgede ve kent genelinde turizm gelişiminin sürdürülebilirliğine ve kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmaların tespit edilmesi, üst ölçekli planlarda İzmir İli kültürel turizm gelişimi ve koruma sorunsalını birlikte ele alarak, bu sorunların temelinde yer alan faktörlerin belirlenmesi, kültürel mirası korumaya ve kültürel turizmi geliştirmeye yönelik politikaların planlamada ele alınma şeklinin farklı kentsel paydaşlar açısından değerlendirilmesi ve öneriler doğrultusunda incelenmesi ve çalışmaya dair bütüncül planlama yaklaşımlarıyla bir çerçeve ortaya konulması amacı taşımaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda, çalışma beş bölümden oluşacaktır.

İlk bölümde; tezin amacı, kapsamı, yöntemi, araştırma alanının seçilme gerekçeleri, çalışmanın ilgili literatür içerisindeki yeri ve planlama disiplini içerisinde diğer çalışmalardan farklı yönleri değerlendirilecektir. İkinci bölümde; kültürel miras ve turizm ilişkisi, sürdürülebilir kültürel turizmi ve bütüncül koruma, dünya miras kentleri, uluslararası sözleşmeler, UNESCO, ICOMOS vb. kuruluşların konuya ilişkin kararları ile ilgili literatür çalışmaları değerlendirilecektir. Üçüncü bölümde; alan çalışmasına konu olan İzmir İlinin kültürel dokusu ve koruma alanları, somut ve somut olmayan kültürel mirası ile kültürel turizmin ildeki gelişimi özetlenecektir. Ayrıca, İzmir kültürel miras değerlerinin, bölge ve modern kent ile ilişkileri ve alanın kültürel miras ve kültürel turizm bakımından kuvvetli ve zayıf yönleri belirtilecektir.

Dördüncü bölümde; İzmir İlinde kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizme yönelik politikaların geliştirilmesi konularının birlikte ve eşgüdümlü olarak ele alınması yönünde uygun çerçeveyi sunan üst ölçekteki planlar incelenecektir. Üst ölçekli planlar uluslararası sözleşmeler doğrultusunda incelenerek kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizmi konusunda planlamaya altlık oluşturabilecek temel çerçeve belirlenecektir. Ayrıca, İzmir ilinin kültürel miras değerlerini ve kültürel turizm potansiyelini bütüncül şekilde ele almaya yönelik olarak

üst ölçekli plan karar ve uygulamalarında etkili olabilecek farklı kentsel paydaşlarla görüşmeler yapılacaktır.

Son bölüm ise; literatür ile alana yönelik araştırmaların ilişkilendirildiği genel değerlendirme ve sonuç bölümü olacaktır. Bu amaçla uluslararası sözleşmeler doğrultusunda kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik kavramların üst ölçek planlarda ele alınma düzeyi belirtilecektir. Ardından, farklı kentsel paydaşların görüşlerinden elde edilen bulgular doğrultusunda, İzmir İlinde kültür ve turizm konularını ortak bir zemin üzerinde birleştiren eyleme ve sonuca odaklı karar ve politikalar, üst ölçekli planlar çerçevesinde değerlendirilecektir. Sonuç bölümünde ise, üst ölçekli planlar perspektifinden İzmir ilinde kültürel turizm ve kültürel mirasın korunmasına ilişkin konu tüm boyutları ile ele alınarak, üst ölçekli plan kararlarının arasındaki uyumun ve bütünleşmenin sağlanmasına yönelik bütüncül planlama yaklaşımları doğrultusunda bir çerçeve oluşturulacaktır.

1.2 Konunun Önemi ve Araştırma Alanının Seçilme Gerekçeleri

Dünya Turizm Örgütü (WTO)'ne göre (2005); kültürel turizm, insanların öğrenme, eğlence, iş vb. amaçlar için yaşadığı yerleşimden başka bir yerleşime seyahat etmesi ve konaklamasıdır. Sürdürülebilir turizm; gelecek için olanakları koruyarak ve geliştirerek ev sahibi bölgenin ve gelecek turistlerin ihtiyaçlarını karşılayan, kültürel entegrasyonu sağlayan, yaşam kalitesini iyileştiren, ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçları karşılayabilecek kaynakların yönetimini mümkün kılacak bir girişimdir. Sürdürülebilir kültürel turizminin gelişimi, mevcut geleneksel, kültürel ve tarihi yerleşimlerin korunarak günümüze kadar gelebilmesine bağlıdır. Bu nedenle kültürel turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması, turizme kaynak oluşturabilecek değerlerin korunması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda kültürel turizm, mevcut kültürel değerlerin korunması, ekonomik fayda ve sürdürülebilirliğin sağlanması için bir araçtır.

Günümüzde insanların tarihsel ve kültürel değerleri korumaya yönelmesi, yitirilmiş kent kimliğinin ve kültürün yeniden canlandırılarak yaşatılabilmesi içindir. Kültürel mirası korunmayı ilke edinmek kentte sağlıklı bir yaşam olanağı sağlamanın yanı sıra, kentin kültürel kimliğini de ortaya çıkarır (Tweed ve Sutherland, 2007). Bu nedenle, kültürel kimliğin ve kentin modern dokusunda yitirilen mekân ve insan ilişkilerinin yeniden anımsanmasında, kültürel mirasın korunması büyük önem taşımaktadır. Ancak artan bilinç ve çabalara rağmen; kültürel miras, hızlı kentsel gelişmeler ve değişen turizm olgusu nedeni ile yok olma tehdidi altındadır. Dünya üzerindeki kültürel miras alanları, özgünlüğünü ve kültürel kimliğini tehdit eden tek tiplilik ve ticari bir meta olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunabilmektedir. Turizmin ekonomik yarar sağlama açısından değerlendirilmesi kültürel mirasın korunmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum; kentsel dinamiklerin yarattığı ekonomik taleplere cevap verebilmeyi ve kültürel mirasın özgünlüğünü kaybetmeden gelecek nesillere aktarılabilmesini güçleştirmektedir. Bu bakımdan, kültürel miras alanlarında koruma-kullanma dengesini sağlamak ve kültürel turizmi sağlıklı geliştirmek açısından doğru politikaların oluşturulması ihtiyacı oluşmakta ve bu sonuç sürdürülebilir kültürel turizm ve koruma kavramlarının önemine işaret etmektedir.

Kültürel miras alanları genel olarak; toplulukların geçmişten bu yana getirdiği gelenek, yaşayış, sanat, mimari gibi unsurlarını günümüze ve gelecek kuşaklara taşıyan, maddi ve manevi değerler içeren çevrelerdir. Bu alanlar belgesel, simgesel, sanatsal, özgünlük, nadirlik gibi değerleriyle kültür ve birikimlerin yansımaları taşımaktadır. Aynı zamanda, toplumların sosyal gelişim, yaratıcılık ve ruhsal zenginlik aynaları olarak ortak kimliğin parçalarını oluşturmaktadır. Bu sebeple, kültürel miras alanları değerlidir ve korunmaya muhtaçtır. Kültürel miras değerlerinin korunmasında temel amaç; kültürel sürekliliğin sağlanması ve geliştirilerek gelecek kuşaklara iletilmesidir. İzmir ilinin sahip olduğu yoğun kültürel dokusu nedeniyle bu çalışma için iyi bir örnek olacağı düşünülmüştür.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 1972 tarihli konferansında dünya kültürel mirasının korunmasına ilişkin önem arz eden ve geçerliliğini koruyan bir sözleşme hazırlamıştır. Dünya Kültür ve Doğal Mirasın

Korunmasına Dair Sözleşme ile korumaya değer görülen alanlar beraberinde miras kavramını gündeme getirmiştir. Kültürel miras evrensel bir değer kabul edilerek, bu mirasın korunabilmesi konusunda ortak çalışmalar yürütülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda Dünya Miras Listesi hazırlanmasına ve korumaya değer alanların belirlenerek listeye alınmasına gerek görülmüştür. Buna göre, bu listedeki alanların Komisyon tarafından belirlenen kriterlerce tanımlanan Üstün Evrensel Değer ilkelerine sahip olması, Bütünlük ve Özgünlük ilkeleri ile desteklenmesi, aynı zamanda Alan Yönetim Planları'nın olması beklenmektedir.

ICOMOS'a göre (2011), kültürel miras kentsel gelişmeyi yönlendirebilme rolüne sahiptir. ICOMOS Paris Deklarasyonu bugüne kadar kültürel mirasın gelişmeye engel olarak görüldüğünü, ancak gelecekte kalkınma için kültürel kimlik ve çeşitlilik ile birlikte anahtar rol oynayacağını vurgulamaktadır. Bu deklarasyonda Valetta İlkeleri ile tarihi kentler ve kentsel alanların korunması ve yönetiminde konuları gündeme gelmiştir. Tampon bölge, yönetim planı ve koruma izleme sürecinin öneminden bahsedilmiştir. Ayrıca, kültürel miras alanları üzerinde yıkıcı etkiye sahip olan iklim değişikliği ve kültürel bilincin artırılmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesine ihtiyaç olduğu bildirilmiştir (ICOMOS, 2011). Tüm bu gelişmelerden anlaşılabacağı üzere, kültürel mirasın korunması konusunda birçok önemli unsur ilişki halindedir. Bu unsurların ortak amacı kültürel mirasın evrensel bir değer olarak kabul edilerek tüm ülkeler tarafından korunmasının sağlanmasıdır.

Dünya Miras Komitesi tarafından devamlı güncellenen UNESCO Dünya Mirası Listesi içerisinde, İzmir ilinin birçok kültürel miras değeri bulunmaktadır. Bu listeler içerisinde İzmir ilinden 2 kültürel varlık (2014 yılında Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı, 2015 yılında Efes Dünya Miras Alanı) kalıcı listede, 5 kültürel varlık ise geçici listede yer almaktadır. Geçici listede yer alan kültürel varlıklar; Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri kategorisi altında değerlendirilen Birgi Tarihi Kenti (2012), Foça ve Çandarlı Kaleleri (2013), İzmir Çeşme Kalesi (2020) kültürel varlıklarıdır. Son olarak ise; Osmanlı döneminde bir liman kenti ve Hellenistik dönemde bir yerleşim merkezi olan İzmir Tarihi Liman Kenti, günümüze kadar bu niteliklerini geliştirerek

mimarinin, kültürün, ticaretin ve dinin merkezi olarak 2020 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesine içerisine girmeye hak kazanmıştır (İzmir Valiliği, 2021b).

Dünya miras alanı olarak belirlenmenin kültürel turizm açısından çekicilik yarattığı bilinen bir durumdur. Bu kapsamda kültürel miras ve kültür turizmine yönelik kavramların değerlendirilmesi ve kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki hassas dengenin nasıl ele alınacağı konusunun planlama alanında tartışılması bu anlamda önemli görülmektedir. İzmir sahip olduğu konumunun avantajlı yapısı ile, uzun bir geçmişe dayanan yerleşim kültürüne, bir ticaret ve liman kenti olarak zengin bir kültürel çeşitliliğe ve bütün bunların sonucu olarak yoğun bir somut ve somut olmayan mirasa sahiptir ve durum çalışma için iyi bir örnek olmasının önemli belirleyicilerindendir.

İzmir, Türkiye'nin batısında tarihsel geçmişi ve kültürel dokusu ile Türkiye'nin kültürel turizm bakımından önemli potansiyele sahip kentlerinden biri olmasına rağmen, bugüne kadar bu potansiyelini etkin bir biçimde değerlendirebilmiş değildir. Efes ve Bergama gibi önemli arkeolojik değerleri ile dünya çapında bilinirliğe sahip olan ve erken Cumhuriyet döneminde bile kültürel turizm ile buluşan İzmir bu alanlara olan ilgiyi kentle ve diğer potansiyelleri ile bütünleştirememiştir. 1960'lardan itibaren özellikle Akdeniz ülkelerini etkisi altına alan deniz kum güneş turizmi, Türkiye'ye de yansımış, 1980 sonrası turizm politikaları bu turizm türünü desteklemiş, sonuç olarak İzmir de kültürel turizmden çok kıyı turizmine yönelmiştir. Buna karşın dünyada son dönemde kültürel turizmin artan etkinliği paralelinde İzmir düzeyinde de 1990'lı yılların sonlarından itibaren kentin bu konudaki potansiyeli yerel yöneticiler tarafından ilgi görmeye başlamıştır.

Son dönemde İzmir Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planında “*Yeni stratejimizin temelinde şehrin tarihsel birikimi bulunmaktadır*” denilmiş ve yedi stratejik hedef ve amaçtan biri “*İzmir’i yeniden Ege, Akdeniz ve dünya kültürlerinin üretim alanlarından biri haline getirmek*” biçiminde belirlenmiştir. Yine 2014-2023 İzmir Bölge Planında gelişim eksenlerinden biri olarak “*Akdeniz’in çekim*

merkezlerinden İzmir” belirlenmiştir. Her iki stratejik hedefte kültür ve turizmin birlikte ele alınacağı bütünlüklü bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır.

Kültürel turizmin bölgedeki gelişimi giderek hızlanmakta ve koruma altındaki değerlerin varlığını sürdürebilmesi bakımından turizmin olumlu etkileri kadar olumsuz etkileri de hissedilmektedir. İzmir ilindeki geleneksel yapıların yeni yaşam koşullarına uyum sürecinde yapıların terk edilmeleri veya boş kalmaları, yıpranmaları nedeniyle konut dışı alternatif işlevlere özellikle turizm amaçlı kullanımlara açılmaları giderek yaygınlaşan bir eğilim haline gelmektedir. Kentsel yerleşimlerin sürdürülebilirliğini sağlayan temel özellik, kuruldukları andan itibaren kentsel dinamikler içerisinde gelişen karakter ve kimlik kazandıran tarihsel ve kültürel değerleri gelecek nesillere iletebilme kapasitesidir. Çünkü kentler sahip oldukları insan profilleri, kültürü ve tarihi ile özgün yerleşimlerdir. Bu özgünlüğün benimsenerek mevcut değerleri korumak ve geliştirmek sürdürülebilir kentler oluşturmak açısından önemlidir. Bu bağlamda, yapıların ve kentsel dokuların korunması sorunsalına çözüm olarak kültürel mirasın sürdürülebilirliği önem kazanmaktadır.

Üst ölçekli planlarda koruma ve kültürel turizme ilişkin kavramların ve buna yönelik kararların uluslararası anlaşmalar ile uyumlu hale getirilememesi önemli bir eksiklik olup, uluslararası kriterlere uymayan plan uygulamaları sonucunda, taraf olunan uluslararası sorumlulukların da ihlali söz konusu olmaktadır. Bu kapsamda, çalışmada konuya ilişkin tüm çelişkilerin ve sorunların çözümü anlamında İzmir ili özelinde bütüncül ve ortak bir zeminde konunun ele alınmasına dayanan, uluslararası mevzuat ve plan kararları ile uyum sağlayabilecek esneklikte, kültürel değerleri korumayı ve kültürel turizmi geliştirmeyi amaçlayan planlama yaklaşımı öngörülmektedir.

“Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizm” konusu çerçevesinde şekillenen bu çalışmada; İzmir ilinin seçilme nedenleri şöyle özetlenebilir:

- a. İzmir ilindeki kültürel miras alanlarının sahip olduğu özgün kültürel kimlik ve bunun sürdürülmesinde yaşanan sorunlar,
- b. İlin zengin somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin tehdit altında olması,
- c. İzmir ilinin kültürel turizm ile entegre olma/olamama durumu ve bu durumun bölgenin kültürel dokusuna, turizmin gelişimine ve özgün yaşam tarzlarına etkisi,
- d. İzmir ilinde UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne giren ve girebilecek potansiyele sahip birçok değer bulunması,
- e. Üst ölçekli planlarda, İzmir ilindeki kültürel miras değerlerini ve turizm potansiyelini bütünleşik olarak ele alan kararların bulunmamasıdır.

1.3 Araştırma Soruları

Bu tez çalışması “Kültürel miras, koruma, sürdürülebilir turizm ve kültür turizmi kavramı nedir ve nasıl ele alınır?”, “Kültürel mirasın korunması İzmir İli örneğinde gerçekleşebilmiş midir?”, “Kültürel turizmin İzmir İli kültürel mirası üzerinde mevcut/olası etkileri nelerdir?”, “Kültürel mirası korumak ve kültür turizmini geliştirmek açısından bütüncül bir planlama ve yönetim modeli uygulanabilmiş midir?” ve “Sürdürülebilir kültürel turizm ve korumanın gerçekleştirilmesi için hangi bölgesel politikalar ve planlama yaklaşımları uygulanmalıdır?” gibi araştırma soruları için yanıtları aramaktadır. Bu yanıtların, özellikle kültürel miras değerlerine sahip kentlerin kentsel dinamikleri ile turizmin bu yerleşimlerdeki etkilerini ortaya koymak ve tanımlamak açısından önemli oldukları düşünülmektedir.

Tezin ana sorunu İzmir ilinde kültürel turizm açısından önemli kültürel miras değerlerinin sürdürülebilirliği ve korunmasıdır. Buna göre;

- Özgün kültürel miras değerlerine sahip yerleşimlerin sayısı giderek azalmaktadır.
- Somut ve somut olmayan kültürel miras azalma ve yok olma riski taşımaktadır.

- Turizmin kültürel miras alanlarında gelişimi olumsuz sonuçlar da yaratabilmektedir.
- Koruma-kullanma dengesini sağlamak zorlaşmakta, bu durum “sürdürülemeyen kentsel koruma” ve “sürdürülemeyen turizm” olarak hissedilmektedir.
- Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilmesinde bütünlük bir yönetim modeline ihtiyaç vardır.

1.4 Varsayımlar

Bu tez için geliştirilen varsayımlar aşağıda sıralanmıştır:

- Kültürel miras, geçmişin yaşayan belgeleridir ve içerisinde kentin barındırdığı insan profili, gelenek ve yaşayışları, tarihi, konut ve sokak dokusu gibi somut ve somut olmayan değerlerin korunarak kültürün sürdürülmesi gerekir.
- Kentler; paydaşlar ve yerel ve küresel sermayeler tarafından talep ve beklentilere göre müdahalelere uğramakta ve yatırım alanı olarak görülmektedir. Kentin mekânsal, sosyal ve ekonomik gelişiminden sorumlu olan karar mekanizmalarının, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin gelişimine olumsuz etki edebilecek kararlar üretmesi ve yanlış politikaları kültürel miras değerlerini zamanla yok etmektedir.
- Kültürel turizmi oluşturan unsurlar; kente kimlik kazandıran ve tanınmasını sağlayan tarihi doku ve kültürel varlıklar gibi somut kültürel miras ile sanat ve zanaat kolları, müzik, folklor, yemek kültürü, kermes etkinliği gibi somut olmayan kültürel mirasın bütünü olabilir. Kentlerin sahip olduğu somut ve somut olmayan kültürel mirası turizm ile sürdürebilmek ancak bütüncül koruma ve turizm kararları ile mümkündür.
- Kültürel miras, koruma ve kültürel turizmin ortak bir zeminde yürütülebilmesi için konunun alt ölçekli planları yönlendiren, bütünlüklü bakış açısı kurmaya olanak sağlayan, kente ilişkin vizyon ve stratejiler geliştiren üst ölçekli planlar kapsamında ele alınmasını gerektirmektedir.

1.5 Yöntem

Araştırmanın yöntemi iki farklı bölümde değerlendirilmiştir. Birinci bölümde; nitel araştırma yöntemi ve kartopu örneklem deseni ile yarı yapılandırılmış görüşme formuna bağlı kalınarak örneklem sayısı 15 kişiden oluşan paydaşlarla açık uçlu mülakat tekniği uygulanmıştır. İzmir ilinde üst ölçekli planlara ilişkin yeterli bilgi ve donanıma sahip olabilecek birinci dereceden paydaşların görüşlerini almak üzere nitel araştırma yöntemi izlenmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgular betimsel analiz yöntemi kullanılarak metne aktarılmış, elde edilen bulgular içerik analizi ile kodlanarak temalara ayrılmıştır. Çalışmanın amaç ve kapsamına yönelik paydaşların netleşmesi ve süreç ilerledikçe görüşülecek isimlerin, görüşülen kişilerden referans alınması suretiyle kartopu gibi büyüyerek devam etmesi için kartopu örneklem deseni tercih edilmiştir. Kartopu örnekleme yöntemi, konu hakkında zengin donanıma sahip paydaşların saptanmasında özellikle etkili bir yöntemdir. Bu yöntemde süreç, “Bu konuda en çok bilgi sahibi kimler olabilir, bu konuyla ilgili olarak kim veya kimlerle görüşmemi önerirsiniz?” sorusuyla başlamaktadır. Kiminle neden görüşme yapılacağı, kaç kişi ile kaç defa görüşme yapılacağı verinin kalitesini önemli derecede etkilemektedir. Bu bağlamda, kartopu örnekleme yöntemiyle görüşme yapılan kişilerin, alandaki kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin gelişim süreci hakkında derinlemesine bilgisi olanlardan oluşması verilerin geçerlik durumunu yükseltmektedir. Kartopu örneklem yöntemi ile İzmir İli kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültür turizmi açısından bilgi sahibi olan kurumların üst düzey yetkilileri (müdür, şef, başkan, uzman personel vb.) içerisinde özellikle şehir plancısı olanlar belirlenmiştir. Sonuç olarak görüşülmesi gereken paydaşlar netleşmiş ve araştırmanın örneklemini 15 paydaş oluşturmuştur. Farklı karar mekanizmalarından oluşan paydaşlar ile açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formuna bağlı kalınarak (Bknz. Ek-1) derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

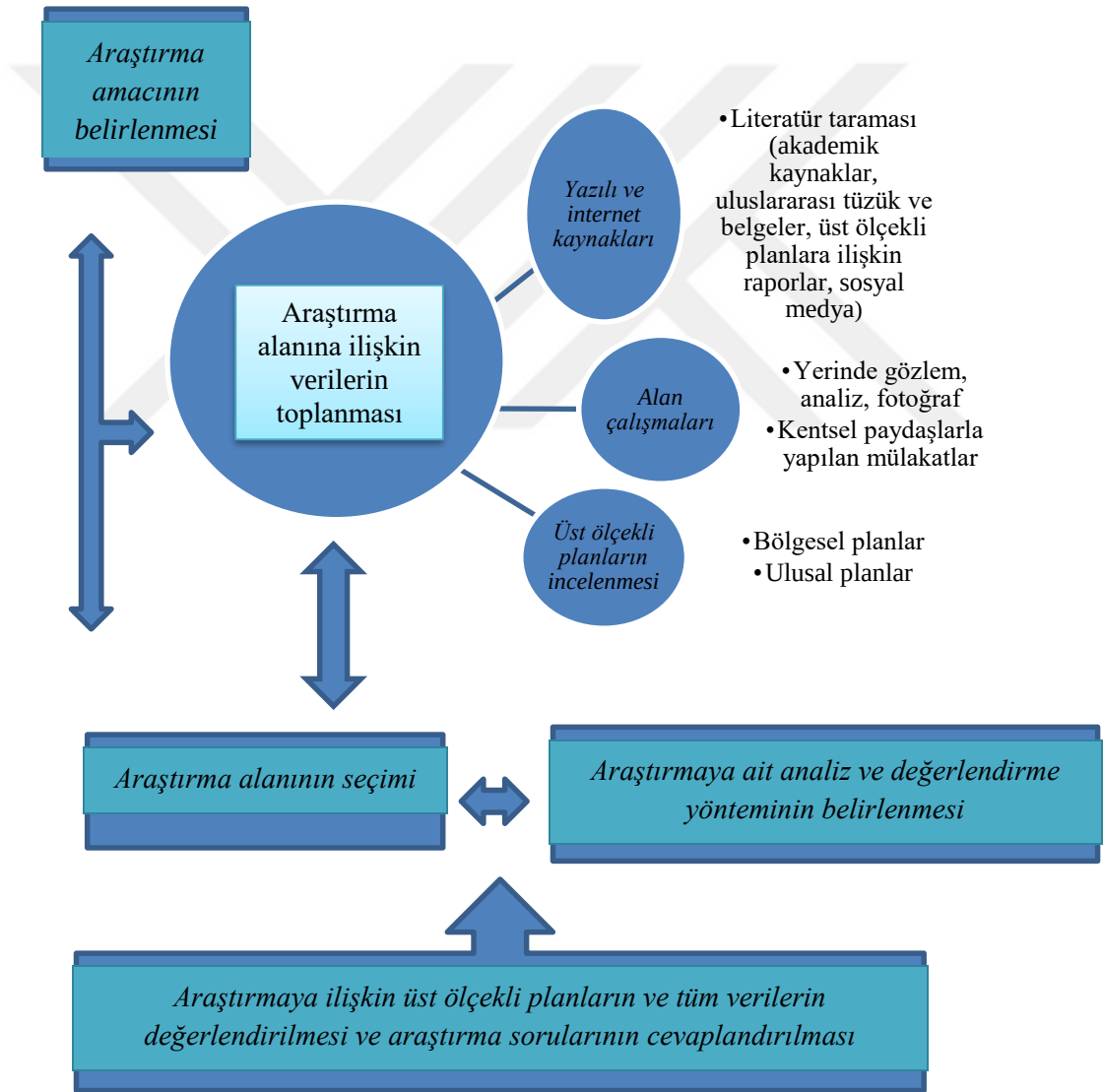
İkinci bölümde; uluslararası tüzük ve belgeler ile üst ölçekli planların analizi, içerik analizi ve karşılaştırmalı analiz yöntemleriyle analiz edilmiştir. Araştırma konusuna ilişkin uluslararası tüzük ve belgeler; kültürel mirasın korunmasına yönelik kapsamı tanımlamaya yönelik içerikleri, koruma yaklaşımını ve kültürel turizmi ele alma

biçimleri ve gündeme getirdikleri kavramları açısından içerik analizi yöntemi ile incelenerek temalar halinde kategorilere ayrılmıştır. Elde edilen bulgular puanlama sistemi ile değerlendirilerek üst ölçekli planların karar ve uygulamaları için yol gösterici nitelikte temel çerçeve oluşturulmuştur. Elde edilen veriler doğrultusunda, örneklem sayısı 7 olan üst ölçekli planlar karşılaştırmalı analiz yöntemi ve puanlama sistemi ile değerlendirilerek, İzmir ilinde kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm stratejilerinin birlikte ele alınışı bütüncül planlama yaklaşımları doğrultusunda şehir ve bölge planlama alanında ortaya konulmuştur.

Bu tezde öncelikle “koruma”, “kültürel miras”, “kültürel turizm” ve “sürdürülebilirlik” kavramlarına ilişkin güncel yaklaşımlar literatür taramasıyla elde edilecektir. Çalışmanın ana materyalini İzmir ili kültürel miras değerleri oluşturmaktadır. Çalışmada literatürün oluşturulması amacıyla akademik yayınlar ve yardımcı materyaller olarak konu ile ilgili önceden yapılmış araştırmalar, kurum arşivleri ve yerinde çekilen fotoğraflardan yararlanılacaktır. Ayrıca, İzmir ilinin kültürel turizmde internet kaynaklı tanıtımına yönelik web siteleri, gezi blogları, sosyal medya gibi bilgi teknolojileri el alınacaktır. Çalışma konusu ve bölgesi ile ilgili literatürün tamamlanmasından sonra alanın karakteristik özellikleri ve kültürel dokusunu belirlemek için İzmir ili kültürel miras alanlarında analiz ve gözlemler yapılacaktır. Daha sonra kültürel değerleri koruma ve kültürel turizm ile birlikte geliştirme yaklaşımı kapsamında İzmir iline yönelik üst ölçekli planların bu konuları ele alma şekli incelenecektir. Bu değerlendirmeler kapsamında, kültürel mirası koruma ve kültürel turizm stratejilerini planlama alanında ele alma biçimine ilişkin üst ölçekli planların etkinliği, bütünselliği ve sonuçları bir çerçeve altında değerlendirilecektir.

Araştırmanın sonuç bölümünde, İzmir ilinde gerçekleştirilen turizm ve koruma uygulamalarının üst ölçekli planlar doğrultusunda irdelenmesinden yola çıkarak; kültürel miras alanlarına yönelik sürdürülebilir kültürel turizm ve koruma stratejilerinin öncelikleri belirlenecek ve söz konusu bölgede geleceğe ilişkin çözümler üretilmesi için bütüncül planlama yaklaşımları ve yönetim planı çerçevesi önerilecektir.

Araştırma yöntemi belirlenirken, öncelikle araştırma konusu ile bağlantılı tüm kavramlar incelenmiştir. Bu bağlamda; kent, kültür, kültürel miras, kimlik, turizm, kültürel turizm ve sürdürülebilirlik gibi temel kavramlar incelenmiş, ardından çalışma alanı olarak belirlenen İzmir ilinde “kültürel mirası koruma ve kültürel turizm gelişimi” sorunsalı değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda İzmir ili kültürel miras dokusunun korunması ve kültürel turizmin gelişimine yönelik bütüncül yaklaşımlar ve öneriler geliştirilecektir. Çalışmanın yöntemi (Şekil 1.1) aşağıda belirtilmektedir;

Şekil 1.1 Araştırma yöntemi

Bu tezin kurgusunu belirleyen araştırma yöntemi şöyle özetlenebilir. Buna göre;

- Yazılı kaynaklar ve internet aracılığıyla detaylı bir literatür taraması yapılarak konuya ilişkin kuramsal çerçeve belirlenmiş,
- Sürdürülebilir kültürel turizmi ve kültürel mirası koruma sorunsalı yaşayan İzmir ili örnek çalışma ve araştırma alanı olarak tespit edilmiş,
- Uluslararası sözleşmeler değerlendirmeye esas temel kavramların belirlenmesi açısından ele alınmış,
- Üst ölçekli planlar bu kavramlar çerçevesinde incelenerek, değerlendirilmiş,
- İlgili kurum ve kuruluşlar ile karşılıklı görüşmeler gerçekleştirilerek konuya planlama açısından yaklaşımlar değerlendirilmiş,
- Elde edilen verilerin değerlendirilmesi ile sonuç ve öneriler geliştirilmiştir.

1.6 Çalışmanın İlgili Literatür İçindeki Yeri ve Farklı Yönleri

Çalışmanın kapsamını, İzmir kültürel mirasının korunması ile kültürel turizmi arasındaki ilişkinin üst ölçekli planlar çerçevesinde bütüncül yaklaşımlarla değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Çalışmanın ilgili literatür içerisindeki yeri incelendiğinde; kültürel miras, kültürel turizm, planlama açısından birçok yayın bulunduğu, ancak bu alanların tamamını üst ölçekli planlamada bütüncül şekilde ele alan ve İzmir özelinde değerlendiren yayınların bulunmadığı görülmektedir.

Mehmet Tunçer (2017)'in “Dünden Bugüne Kültürel Miras ve Koruma” kitabında, kültürel miras kavramı ve tarihsel çevre korumasının önemi, UNESCO dünya kültürel mirası, somut ve somut olmayan kültürel miras, savaş ve kültürel mirasa etkisi, kentin kimliği, Koruma Amaçlı İmar Planları konuları yer almaktadır. İlhan Tekeli (2009) “Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak” adlı kitabında, doğal ve tarihi değerleri koruma konusunda tüm yazılarını bir araya getirerek, tarih ve çevre alanında korumacılık çalışmalarının pratikte ve düşünce alanında nasıl ele alındığı ve bu iki alanın ilişkisini kurmuştur. Dennis Rodwell (2007) “Conservation and Sustainability in Historic Cities” adlı kitabında, mevcut koruma felsefesindeki zayıflıkları ve kentsel korumadaki pratikleri tanımlamıştır. Rodwell'e

göre, kökleri farklı olsa da, koruma ve sürdürülebilirlik ortak zemini paylaşmaktadır. Aylin Orbaşı (2000) “Tourists in Historic Towns: Urban Conservation and Heritage Management” adlı kitabında, tarihi kentlerde ve kent merkezlerindeki kültür, miras, koruma ve turizm gelişimi arasındaki ilişkiyi inceleyerek analiz etmiştir. Bu analiz sonucu tarihi bir kentsel çevrenin, yaşamın ve yerel farklılığın derinlikli özellikleri, turizmin kentsel koruma üzerindeki etkileri, tarihi kasabalarda turizmin baskıları, turizm endüstrisi tarafından tarihi yerlerin nasıl ambalajlandığı ortaya konulmuştur. ÇEKÜL Vakfı ile Tarihi Kentler Birliği (2012)’nin “Sürdürülebilir Kültür Turizmi İçin Kamu - Yerel - Sivil - Özel İşbirliği” adlı yayınında, kültürel turizmde yeni eğilimler, hedef kitlesi ve öncelikler incelenmiştir. Zeynep Günay (2010) “Neoliberal Kentleşme Dinamikleri Çerçevesinde Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir Kentsel Koruma Modeli” adlı doktora çalışmasında, kentlerdeki tarihi çevreyi koruma çabalarını neoliberal kentleşme dinamikleri çerçevesinde değerlendirmiştir.

Demet Gülhan (2016) “Sürdürülebilir Kent ve Kentsel Kimlik Örnekleri: Birgi ve Bergama” adlı doktora tezinde, çevre sorunlarını ve bu çevre sorunlarının artmasında kentlerin sahip olduğu rolü, sorunlara çözüm noktasında sürdürülebilirlik ve kentsel sürdürülebilirlik kavramlarını tartışmıştır. İZKA ve Ege Derneği (2011)’nin “İzmir Kültür Turizmi Sektör Araştırması "Tespit ve Öneriler"” çalışmasında, kültür turizminin bir sektör olarak gelişimine katkı sağlamak amacıyla, İzmir ilindeki kentsel paydaşlarla görüşmeler yapılmış, kültür turizminde mevcut durum ve ihtiyaçlar tespit edilerek, elde edilen veriler doğrultusunda somut bir eylem planı ortaya konulmuştur. Raziye Oban Çakıcıoğlu (2006) “İzmir’in Eski Kentsel Dokusunun Korunması ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, coğrafi mekânla birlikte tarihi ve kültürel değerlerin birlikte korunmasını İzmir özelinde değerlendirmiştir. Arife Karadağ (1998)’in “Metropol Kent Olarak İzmir’in Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları” adlı tezinde, İzmir’in kentsel ve tarihsel gelişim süreci, kentleşme süreci ve yapılanmış çevreye etkileri, kentsel ve planlama sorunları incelenmiştir.

Melih Ersoy, H. Çağatay Keskinok, Ruşen Keleş, Belma Tekinbaş, Baykan Günay ve Emre Madran (2000)'ın “Mekân Planlama ve Yargı Denetimi” adlı kitabında, kent ve çevre değerleri ekseninde kamu yararı kavramı, imar planı kademelenmesi ve farklı ölçekli planlar arasındaki ilişkiler, imar planı değişiklikleri ve yargının denetimi, imar planı uygulamalarında düzenleme, turizm merkezi kavramı ve buna yönelik bilirkişi raporları incelenmiştir. John Bold ve Robert Pickard'ın editörlüğünü yaptığı Avrupa Konseyi'nin (2018) “An Integrated Approach To Cultural Heritage” adlı yayınında, bütünlük koruma, tarihi şehirler, anıtlar, sit alanları ve daha büyük bölgelerde sürdürülebilir gelişme, kentsel ve kırsal gelişim sorunlarının ele alınmasına yönelik ev sahibi ülke ve kurumsal yönetimler tarafından ortaya konulan yenilikçi yaklaşım ve metodolojileri açıklanmaktadır. Filiz Demirayak (2006) “Türkiye’de Korunan Alanlar İçin Yeni Bir Yaklaşım Ortaklaşa Yönetim” adlı doktora tezinde, Türkiye’deki korunan alanlarının mevcut durumuna ilişkin katılımcı bir yaklaşım çerçevesinde uluslararası sorumluluklara uygun yeni bir planlama modeli sunmaktadır.

Bu tez çalışması, kültürel turizmin gelişimi ve kültürel mirasın korunmasına ilişkin konunun literatürde çok yer bulmayan bir yönüne odaklanarak diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır. Kültürel mirasların korunmasının ve kültürel turizm stratejilerinin planlama disiplininde birlikte ve ne şekilde ele alınabileceği, bütüncül planlama yaklaşımları doğrultusunda kültür ve turizmin ortak bir zeminde nasıl bir araya getirilebileceği, üst ölçekli plan karar ve uygulamalarında kentsel paydaşların birlikte ve eşgüdümlü hareket edebilmesine yönelik temel çerçevenin nasıl olabileceğini değerlendirmektedir. Bu kapsamda, uluslararası sözleşmeler doğrultusunda kültür ve turizme ilişkin üst ölçekli planların hazırlanmasında yol gösterici nitelikte temel çerçeveyi ortaya koymaktadır. Üst ölçekli planlarda koruma ve kültürel turizme ilişkin kavramların ve buna yönelik kararların uluslararası anlaşmalar ile uyumlu hale getirilmesini hedefleyerek konuya ilişkin tüm çelişki ve sorunların çözümü anlamında İzmir ili özelinde bütüncül ve ortak bir zeminde konunun ele alınmasına dayanan, uluslararası mevzuat ve plan kararları ile uyum sağlayabilecek esneklikte, kültürel değerleri korumayı ve kültürel turizmi geliştirmeyi amaçlayan bütüncül bir planlama yaklaşımı öngörmektedir. Çalışma sürdürülebilir kültürel turizm ve kültürel mirasın korunması alanında planlama disiplininde bir kılavuz niteliğinde olacak olup, bölgesel

ölçekte kültürel turizmin gelişimini ve kültürel mirasın korunmasını hayata geçirebilecek strateji ve politikalar sunmaktadır.

Bu kapsamda çalışma, kültürel mirasın korunması, yönetimi ve kültürel turizmin gelişimi açısından sunduğu bütüncül planlama yaklaşımları ile bölge ölçeğinde benzer coğrafya ve kültürü paylaşan kent ve yerleşimler arasında tutarlı ve anlamlı bir bütünsellik oluşturması yönünden literatüre katkı sağlayacaktır. Araştırma bu yönleri ile kültürel miras ve kültürel turizm arasındaki ilişkileri, bütünleşik planlama ve yönetim konuları kapsamında değerlendiren diğer araştırmaları örnek alan çalışmasıyla genişletmekte olduğu gibi, konuyu üst ölçekli plan perspektifiyle inceleyerek diğer araştırmalardan farklılaşmaktadır. Ayrıca, uluslararası düzlemde gündeme alınan bu konuları, Türkiye'nin planlama sisteminde değerlendirmesi de çalışmayı özgün kılan bir başka husustur. Bu kapsamda, konunun literatürde taranan kaynaklarda fazlaca yer almaması, konuya ilişkin literatürdeki boşluğun bu çalışmayla doldurulması ve gelecek çalışmalarda da faydalanılması bakımından önem arz etmektedir.

BÖLÜM İKİ

ÜST ÖLÇEKLİ PLANLAMA, KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜREL TURİZM

2.1 Kültürel Miras ve Koruma

Kent katmanlar halinde farklı dönemlerin mekânsal izlerini taşımakta; bu izler aracılığıyla dönemlerinin ekonomik, kültürel, sosyal, estetik ve mimari bilgilerini yansıtmakta ve birbirlerini dönüştürerek veya birleşip dönüşerek kültürel mirası oluşturmaktadır (Durmuş ve Öktem Erkartal, 2015; Öktem Erkartal, 2016). Kentin kültürel mirasını barındıran bu katmanlar, geçmişten bugüne kadar gelen kültürel izleri büyük ölçüde silen hareketlerle bozulabilmektedir. Kentteki kültürel doku bütünlüğünün korunmasının; tarihi bellek, özgünlük, kültürel kimlik, estetik ve koruma çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Geçmiş dönemlere özgün yaşam şeklini, kültürel ağları ve tasarım ürünlerini ortaya koyan kültürel mirasın, korunması ve yaşatılması için sürdürülebilir koruma politikalarına ihtiyaç vardır. Bu bölümde geçmişin yaşayan belgeleri olan somut ve somut olmayan kültürel mirasın öneminden ve koruma politikalarından bahsedilecektir.

2.1.1 Kentsel Koruma ve Planlama

Koruma, kentsel ölçekteki değerli yapıt, anıt ve doğal güzelliklerin günümüz ve gelecek nesillerin de faydalanması için olumsuz etkenlere karşı güvenliğinin sağlanmasıdır (Keleş, 1998). Koruma, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda; taşınır ve taşınmaz kültürel değerlerin muhafazası, bakımı, onarımı, restorasyonu, fonksiyonunu dönüştürme uygulamaları olarak tanımlanmaktadır. Kentsel koruma; geçmişin unutulmaması için kültürel değerlerin kayıt altına alınması, insanlığın faydalanması için tüm kaynakların, tasarım ürünlerinin ve yaşanılan çevrenin olumsuz etkenler karşısında güvence altına alınması, sosyal ve kültürel yaşam şeklinin, sembol, anlatı ve geleneksel bilginin sürdürülebilirliğidir (Gülersoy Zeren, 2006; Zeren, 1981). Tüm bu tanımlar doğrultusunda kentsel koruma; toplumun geçmiş dönemlerdeki sosyal, mekânsal, kültürel tüm değerlerinin

sürekliliğinin sağlanarak gelecek nesillere aktarılması ve bu değerlerin kaybolmasına müdahale etmek amacıyla önlemler almayı gerektiren eylemler bütünü olarak tanımlanabilir. Şehir plancılarının öncelikli görevi mevcut kültürel dokuyu korumak, geliştirmek ve uygun kentsel yapı ve alanlarda dönüşümü sağlamaktır. Bu şartlarda kültürel değerlerin korunarak geliştirilmesi önemli bir faaliyet alanı haline gelmektedir. Korumak için kullanmak ya da kullanmak için korumak gerekmektedir (Ersoy, 2006). Bu paradokstan kurtulmak için koruma/kullanma dengesinin doğru şekilde sağlanması beklenmektedir. Koruma yalnızca kültürel dokuyu değil; somut olmayan kültürel mirasın ve korumanın mekânsal ve sosyo- ekonomik sonuçlarının da anlaşılmasını kapsamaktadır.

1970'lerden sonra kentsel koruma için önemli adımlar atılmıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda mimari değerlere yönelik eğilimler sonucu, yapı ölçeğinde restorasyonlar başlamıştır. Kentsel korumanın değişen anlamına ilişkin yapılan çalışmalara göre; önceleri müzecilik şeklinde gelişen, sadece tarihsel belleği ve estetik değeri nedeni ile sürdürülen klasik kentsel koruma anlayışı yerine, artık kültürel sürekliliği destekleyen politikalar benimsenmektedir (Ahunbay, 1996; Larkham, 1996; Erder, 1999; Kuban, 2001; Gülersoy Zeren, 2006). Kuban (2001)'a göre koruma, eser biriktirme tutkunluğundan ziyade, insanın yaşam çevresini geliştirmesinin modern şeklidir. 1970'li yıllarda, kentsel koruma “burjuva fantezisi”, “kaçınılmaz değişimi engelleyici” ve “sosyal adaletsizlik yaratıcı” gibi tanımlarla eleştirilme konusu olmuştur (Akçura, 1972; Eversley, 1974; Dobby, 1978; Günay, 2010). Kentsel koruma politikalarının amacı, toplumun geçmiş yaşam şartlarının ve kültürel değerlerinin, günümüzün dinamik yaşam koşulları altında kaybolmasını engellemek, modern toplum ve gelişmeler ile bütünleşmesini sağlamaktır (Zeren, 1981). Korumanın temel amacı kültürel mirasın sonraki nesillere aktarılmasıdır. Buna göre koruma eylemi, mekânların, kentlerin ve toplumun kültürel kimliğinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. Kentsel koruma aşağıdaki eylemleri içermektedir:

- Yapı ve kent ölçeğinde, kültürel değerlerin uzun erimli planlama, bilimsel teknik ve uygulamalarla korunması,

- Ülke, tarihsel bölge ve kentin koruma alanlarının, gelişimine uygun fonksiyonlar yüklenmesi: Eski fonksiyonların devamlılığı veya dönüşümü, yeni fonksiyonların devamlılığı ya da doğruluğunun takibi veya her ikisinin de uygulamaya konulması,
- Koruma alanları aynı zamanda yerleşim merkezleri de olduğu için, sosyo-kültürel imkânların geliştirilmesi: Yaşam kalitesinin yükseltilmesi, bakım ve onarım işlemleri sonrası sosyal koşulların değişimi,
- Koruma alanı ve etkileşim sahasında planlama çalışmaları, mimari şekil ve eserlerin denetimi,
- Bölgede koruma, bakım ve yeni fonksiyonlarla birlikte şekillenen altyapı ve hizmetlerin bölgenin çevresi ile sağlıklı ilişkiler kurarak sağlanmasıdır (Zeren, 1981).

Somut kültürel değerler korunma açısından fonksiyonel, ekonomik ve sosyal kullanım değerlerine sahiptir. Geçmişte belirli bir amaca hizmet eden yapı, yine aynı amaca hizmet edebilmekte ve fonksiyonel değeri günümüzdeki örnekler kadar iyi olabilmektedir. Bir kültürel değerın Dünya Miras Listesi'ne girebilmesi için gereken kriterlerden biri, "mimari, teknoloji, görkemli sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımı konusunda kültürel bir yerleşimdeki değerler arasında önemli bir etkileşimi sağlaması" dır. Bu kriter, toplumların zaman içerisinde fonksiyon kazandırdığı kültürel değerleri tanımlamaktadır. Diğer bir kriterde, "yaşayan veya yok olan kültürel bir geleneğe veya medeniyete yönelik olarak özgün veya istisnai tanıklık gösterebilmesi" kültürel değerin üstün evrensel değer sayılmasında değerlendirilmektedir. Bu kriter ile, somut kültürel miras değerlerine ait somut olmayan kültürel miras değerleri ile şekillenen alanlardan söz edilmektedir (UNESCO, 1972).

Bir toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel seviyesinin somut belgeleri, ortaya çıkardığı yapı, ürün vb. değerlerden anlaşılır. Bu sebeple her kültürel miras, kendi döneminin canlı tanıklığını yapan bir belgedir. Kentsel dinamikler çerçevesinde hızlı bir şekilde büyüyen kentleri korumanın ekonomik değeri daha fazla önem taşımaktadır. Tekeli (1988)' ye göre ekonomik değer, turizm amaçlı düzenlemeler

sonucu farklı kùltùrlere mensup kişilerin ilgisini kazanmak açısından önemlidir. Koruma; kùltùrel bir sorun olduğu kadar, medeniyet gùstergesi, geçmişe ve topluma saygı, kimlik, estetik ve özgùnlük değeri, toplum psikolojisi ve evre kalitesi sorunlarına da çözüm bulabilen modern bir özùmdür (Kuban, 1987). Tarihi süreç içerisinde kùltùrel birikimlerine sahip çıkan toplumlar gelişmektedir. Kùltür bağlarının bitmesi, yabancı kùltürlerin benimsenmesine ve toplum karakterinin yitirilmesine sebep olmaktadır. Geçmiş ile gelecek arasındaki bağların sağlamlığı, kùltùrel değerlerin korunarak yaşatılabilmesi ile ilişkilidir. Kùltür sürekliliği sağlandığında, kùltürlerin geleceği de sağlıklı gelişecektir. Bu sebeple, ulusal benlik ve kimlik yaratılmasında koruma bir araç niteliği taşımaktadır.

2.1.2 Koruma ve Kùltùrel Mirasın Değişen Anlamı

Koruma tarihinde önemli bir yeri olan 1964 Venedik Tüzüğü’nden sonra, 1975 Amsterdam Sözleşmesi ile birlikte “bütünleşik koruma” kavramı ile koruma yeni bir anlam kazanmış; sosyal ve ekonomik kalkınma ile kentsel canlandırma uygulamalarında itici rol üstlenmiştir (CoE, 1975). Bu yönüyle değişen kentsel koruma anlayışı geçmişten farklı olarak, kurgusal bir temele dayanmakta ve uluslararası ilke ve prensiplere göre düzenlenmektedir. Bir mimari eser artık eski işlevini yürütemiyor ise, korunması temel gereklilikten ziyade, kùltùrel bir görevdir. Bu görevin başarısı, gelecek kuşakların kùltùrel olgunluğuna ve miraslarını koruma konusundaki bilinç düzeylerine dayanmaktadır (Ahunbay, 1996). Koruma kavramının değişen anlamı, uzun bir kùltùrel sürecin ve deneyimin ürünüdür. Bu süreç içerisinde koruma, anıt ve yapı ölçeğinde korumadan, kentsel koruma ölçeğine doğru bir değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşüm sonucu, kùltùrel varlıkların çevresel koşullara karşı muhafazasını öngören koruma kavramı, kentler ve bölgeler üzerindeki olumsuz etkilerin giderilmesini de kapsar duruma gelmektedir.

Koruma, yapı ölçeğinden çıkarak bölge ölçeğine doğru gelişim gösterirken; kùltùrel miras sanatsal değer, tarihi değer, estetik değer, ekonomik değer, belge değeri, anı değeri, sosyal değer gibi değerler nedeniyle korunmaktadır (Dinçer, 2008; şentürk, 2012). Tarihi değeri olan taşınır ve taşınmaz varlıklar üretildikleri çağların sosyal,

kültürel ve teknolojik bilgilerini taşıyan belgeler niteliğindedir. Tarihsel belge olma değeri, bir olay ve/veya süreç tanıklığını ederek kazanılmaktadır. Yaşanan çevreye ve tarihi geçmişe ilişkin temsiller, bireyin sağlıklı bir şekilde toplumsallaşabilmesinde önemlidir. Geçmişin izlerine sahip bir ortamda toplumsallaşabilen bir birey, rahatlıkla kültürün sürekliliği bilincine erişebilir (Tekeli, 1988). Toplumsal yapıdaki aktörler birbirini etkilediği için toplumsal yapının pratiklerine sahne olacak mekânsal yapı toplumsal yapı ile etkileşime girebilir ve birbirini değiştirebilir. Yaşanılan mekanlar ve oluşturdukları çevre bir bütün olarak etkileşimde bulundukları birey veya topluluklarla birlikte anlam ve özellik kazanırlar. Bu anlamda mekânın ihtiyaçları, talepleri, pratikleri ve kullanımları her toplumsal yapıda farklılık göstermektedir. Mekan; uygulama, kullanım ve yenileme süreci aşamalarında toplumsal yapı ile etkileşime girebilir (Tuna Ultav ve Sahil, 2004). Bu bağlamda, kültürel mirasın etkileşim halinde olduğu toplumsal yapının da önemi büyüktür.

Zukin (1995) kültüre “kentlerin işi” olarak bakmaktadır. Uluslararası ölçekte kentlerin imaj oluşturmaları ve turizmde gelişimi için kültür önemli bir araçtır. Bu anlamda kültürel miras kavramının oluşturduğu algı, neoliberalleşme politikaları sonucu değişime uğramaktadır. Günümüzde kültürel miras; anıt, yapı grubu ve sit alanlarından ziyade bir ürün olarak görülmektedir. Bu sebeple, kültürün ve kültürel mirasın tanımı değişmekte, kültürün sahiplerini ve dolayısıyla koruma odaklı uygulamaları etkilemekte ve bu süreci meşrulaştıran spekülasyon bir metoda dönüşmektedir (Yardımcı, 2005). Mirası koruma süreci, tarihsel bir anlatı olarak tanımlanmaktadır (Larkham, 1995). Neoliberalleşme politikaları sonucu kültürel mirasın değişen anlamı ve bu anlam çerçevesinde kentsel koruma anlayışında yaşanan değişim ve/veya dönüşüm üç başlıkta incelenmektedir. Bunlar:

- Kavramsal değişim ve/veya dönüşüm: Kültürel varlığı merkez alan kültürel mirastan, kültürel sermayeyi merkez alan kültürel mirasa doğru değişim,
- Politika merkezli değişim ve/veya dönüşüm: Amaca odaklanan kentsel koruma politikalarından araca odaklanan kentsel koruma politikalarına doğru değişim,

- Yapısal ve yönetsel değişim ve/veya dönüşüm: Devlete dayanan yönetim modellerinden girişimciye dayanan yönetim modellerine doğru değişimdir (Günay, 2010).

1970’lerde başlayan sermayenin kentleşmesi ve mekânın metalaşması süreci ile kültürel varlıklar küresel ve yerel anlamda turizm merkezli uygulamaların hedefi olmuştur. Tunbridge ve Ashworth (1996)’e göre, bu eğilimler sonucunda kültürel mirasa olan ilgi ve talep artmaktadır. Bu sebeple kültürel sermaye ve kültür endüstrileri gibi tanımlar gelişmektedir. Kültürel değerler, geçmiş toplumların yaşantılarıyla ilgili sosyal, ekonomik, kültürel ve bilimsel bilgiler yansıtması, toplumsal bilincin oluşmasına katkı sunması ve turizm yönünden önemli bir çekim unsuru olması nedeniyle korunmaktadır. Kültürel açıdan özgün değer taşıyan kültürel varlık kavramı, 20.yüzyılın sonlarında kültürel miras kavramına dönüşmüştür (Tunbridge ve Ashworth, 1996; Harvey, 2001; Günay, 2010). Bu dönem öncesinde eski anıt ve yapıların bakım ve onarımına odaklanan koruma çalışmaları, daha çok ideolojik ve milliyetçilik temeline dayalı olarak yönetim ve dini yapılar üzerinde uygulanmış, güç göstergesi ve ulusal temaları içermiştir (Erder, 1999).

Kültürel mirasın değişen anlamı ile birlikte, Strange (1997) tarihi çevrenin yeni tanımını, ekonomik olarak turizme bağımlı ve kültürel karakteri ile turizmi özendiren çevre olarak yapmaktadır. Aynı zamanda bu yeni anlamı ile birlikte, evrensel miras ve sorumluluk bilincini ortaya çıkarırken küresel tüketimin de parçası haline gelmektedir (Urry, 2002; Günay, 2010). Kültürel mirasın, turizm sektörünün mal/meta olarak kullandığı küresel bir sermaye aracına ve yapay bir çevreye dönüşmesi, koruma sorunlarını da beraberinde getirmiştir (Graham, 2002; Tunbridge, Graham ve Ashworth, 2000; Strange, 1997). Amaca odaklı kentsel koruma; kültürü ile barış içerisinde bir toplum ve bilinç oluşturmaya odaklı, değerli olanı koruma ve geçmişle ilişki kurma gereksinimine yöneliktir (Tekeli, 2009). Kültürel miras, geçmiş tecrübelerin birikimi olmakla birlikte, önceki nesillerle bir temas ve kaynakları kullanarak oluşturulan kentsel bir üründür. Tarihi kent dokusunun, kültürel mirasın sürekliliği, turizmin gelişimi ve sürdürülebilir kalkınmada bir önemli bir araç olması, korunmaya muhtaç olduğunu göstermektedir.

2.1.3 Kültürel Miras ve Koruma İlişkisi

Kültür, toplumun bütüne yönelik veya bireysel olarak edindiği tecrübelerin ifade şeklidir. Kültürü yaşam şeklinin ifadesi olarak anlatan eserlerin başında, Edward Tylor (1871)'ın “İlkel Kültür” isimli kitabı gelmektedir. Tylor’a göre kültür; bilgiler, inançlar, sanatlar, değer yargıları ve gelenekler gibi bireyin edindiği tecrübelerdir. Boas (1955) ise kültürü, toplumun içinde yaşadığı sosyal çevrenin ve mekanın oluşturduğu kültürel gelişmeler olarak tanımlamaktadır. Kültür, sürekliliği olan bir üretim süreci ve tecrübeler bütünüdür (Güvenç, 2002). Tüm bu tanımlamalar doğrultusunda kültür; kent ve toplumun birlikte oluşturduğu bir sistemi tanımlamakta ve izler aracılığı ile yaşamaktadır. Kültürel miras da bu izlerden birisi olarak; geçmiş değerlerin, geleneklerin ve yaşam şekillerinin kanıtı ve insanoğlunun yaşamındaki kültürel deneyimlerinin sonucudur.

Kültürel miras; topluma tarihi geçmişini hatırlatan, birlik ve dayanışma hislerini güçlendiren büyük bir kaynaktır. Bu kapsamda kültürel miras, insanlık tarihi boyunca yaşam kalitesini artırmak amacıyla, yaratıcılık ve kültürler arası etkileşim ile ortaya çıkan değerler birikimidir ve ancak koruma ile muhafaza edilebilir. Bu kapsamda kültürel mirası, toplumlar tarafından şekillendirilmiş ortamlar ve değerler bütünü oluşturmaktadır. UNESCO kültürel mirası, insanlığın ortak mirası kabul ederek ve Dünya Kültürel Miras Listesi hazırlayarak bu değerleri koruma altında tutmaktadır. Böylece, bütün insanlar kültürel miras değerlerini görebilme ve değerlendirme hakkını elde edebilmektedir. Kültürel mirasın ortak değer olması görüşü, kültürel varlıkların uluslararası ticareti, karşılıklı değişimi ve sergilenmesini savunmakta olup, bu sayede eski kültürel eserler büyük bir kitleye tanıtılabilmektedir. Kültürel mirası koruma; bu mirasa ait verileri korumayı ve envanter oluşturabilmek için gerekli plan ve organizasyonu yapabilmeyi gerektirmektedir. Elde edilen bu dokümanlar sonucunda kültürel mirasa ilişkin bir çalışmada her türlü bilgiye kolay ulaşabilmek mümkün hale gelecektir. Korumada istenilen amaca ulaşabilmek için tarihi çevrenin yaşam kalitesinin yükseltilmesi, kültürel dokuyu bozan olumsuz etkenlerin engellenmesi, kültürel fonksiyonların yürütülmesi ve finansal kaynakların sağlanması gerekmektedir. Koruma kavramı, kültürel değerlerin muhafaza edilmesi ile birlikte

tarihi, coğrafi, toplumsal ve iktisadi anlamda bütünlüğünün de sağlanmasını gerektirdiğinden dolayı, kültürel sürekliliğin yanı sıra kentsel yaşamın sürekliliğini de sağlamaktadır (Şentürk, 2012). Kültürel miras, özgün niteliğini ve varlık sebebini kuşaktan kuşağa aktarabildiği sürece kültürel mirastır (Oliver, 2006). Kültürel miras, toplumların birlik ve beraberliğinin sağlanmasında ve güçlenmesinde bütünleştirici bir rol üstlenmekte; tarihsel, sürekli, toplumsal ve değişen bir unsur olmaktadır. Kültürel mirasın korunması ile şu sonuçlara ulaşılabilir;

- Kültürel süreklilik sağlanabilir,
- Yerel ve ulusal kimlik sürdürülebilir,
- Farklılık, zenginlik ve çeşitlilikler korunabilir,
- Yaşanabilir kentlerin oluşturulabilir,
- Aidiyet ve mekân duygusu geliştirilebilmektedir (Beatley ve Manning, 1997; Du Cros, 2001; Nasser, 2003).

Tüm bu gelişmeler doğrultusunda, kültürel mirası koruma gerekliliği aşağıdaki sebeplerden (Şekil 2.1) dolayı önem kazanmaktadır.

Şekil 2.1 Kültürel mirası korumanın gerekliliği ve önemi

Kültürel miras, somut ve somut olmayan miras olarak iki bölümde incelenmektedir. Somut kültürel miras; anıt, yapı, heykel, resim vb. gibi elle tutulabilen taşınır ve taşınmaz varlıkları içerir. Somut olmayan miras ise; dans, tiyatro, müzik, tören, gelenekler gibi elle tutulamayan kültürel değerleri içermektedir. Somut ve somut olmayan özellikleri ile kültürel miras, üretildiği toplumun değer yargılarıyla bağlantılıdır (Aslan ve Ardemagni, 2006). Her kültürel miras kendine benzeyen özellikler gösteren yapı ve/veya alanlar ile birlikte bütüncül olarak değerlendirilmelidir. Kültürel mirasın ve çevresinin korunabilmesi, bütüncül kentsel politika ve stratejilere bağlı olarak gelişmektedir. Yanlış fonksiyonel dönüşümler ve plan uygulamaları, değerli kültürel miras alanlarının çöküntüye uğramasına neden olmakta ve bu bölgelerin yeniden kullanımı önemli bir sorun teşkil etmektedir. Kentsel politikalar; kültürel koruma, bakım ve restorasyon, işlevsel yenileme, kullanım ve yönetim gibi ilkelerin bütünlüğünü içermelidir. Kültürel mirası saklamak nispeten kolaydır, ancak bu mirası özelliklerini yitirmeden koruyabilmek; disiplinler arası bir yaklaşım, iyi bir örgütlenme, yönetim planı, finansal kaynak, bilinçli çevre ve duyarlı bir kamuoyu desteği gerektirir.

Somut Kültürel Miras

1972 Dünya Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesine göre somut kültürel mirası oluşturan öğeler anıtlar, yapı toplulukları ve sit alanları olarak belirlenmiştir. Kültür varlıkları; 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre tarihsel dönemlere ait bilim, kültür, din ve sanatla ilişkili ya da sosyal yaşama konu olmuş bilim ve kültür açısından özgün nitelikteki yer üstü, altı veya su altında bulunan taşınır ve taşınmaz varlıklardır. Bu varlıklar taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları olarak iki ana bölümde incelenmektedir (Ahunbay, 1996).

Taşınır kültür varlıkları: Mülkiyete konu olabilen, bir yerden bir yere nakli mümkün olan, yer üstü, altı ya da su altında bulunabilen resim, heykel, el yazması, kitap, doküman, sikke vb. kültür varlıklarıdır.

Taşınmaz kültür varlıkları: Tarih devirlere ait bilim, kültür, din ve sanatla ilgili yer üstü, yeraltı ya da su altındaki anıt, sit alanı vb. kültür varlıklarıdır.

2863 sayılı KTVKK'nın 3. maddesine göre sit; geçmişten günümüze kadar gelmiş farklı medeniyetlerin eseri, dönemlerinin özelliklerini taşıyan kent dokuları, kültürel mirasın yoğunlaştığı sosyal yaşama konu olan ya da önemli tarihsel hadiselerin yaşandığı korunması gerekli alanlar olarak tanımlanmıştır. Sitler derece ve özelliklerine göre; arkeolojik, tarihi, doğal, kentsel, kırsal ve karmaşık sitler olarak sınıflandırılmaktadır.

Sit alanları ile iç içe gelişen kent merkezleri, planlama süreci içerisinde uzun bir süre öncelikli planlama alanları olarak görülmemiştir. Tarihsel çevre bilincinin gelişimi ile somut kültürel miras olarak tabir edilen kültürel miras alanlarının, kent bütününe ayrılmayan bir parçası olduğu, kente ilişkin kararların yeni ve/veya eski kent yerleşimlerinin tamamı için geçerli olduğu ve öncelikli olarak müdahale edilmesi gerekliliği anlaşılmıştır. Günümüzde, çarpık kentleşme ve yanlış koruma politikaları sonucunda değişim ve dönüşüm geçiren kültürel miras alanları tahribata uğramaktadır. Kültürü yaşatmanın ve korumanın temel amacı, somut kültürel mirasa özgü özelliklerin bütününe korunması ve sürdürülebilmesidir. Kent merkezlerinde yoğun göç, bilinçsiz üretim ve tüketim vb. sebeplerle oluşan çarpık kentleşme sorunları, kültürel miras alanlarını da olumsuz yönde etkilemiş ve kentlerdeki planlama kararlarını giderek karmaşık hale getirmiştir. Yüksek ve yoğun nüfus alanları, buna bağlı gelişen rant ve spekülasyon, terk edilme ve çöküntü alanlarına dönüşüm, çok katlı yapılaşma gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sebeple somut kültürel miras, tehdit ve yok edilmeye en açık alan konumuna gelmektedir.

İnsanoğlunun geçmişi ve şimdiki zamanı, binaları, mekânları ve birbirleri ile etkileşimi kentsel bir dinamizm üretir ve yerin ruhunu yaratır. Somut kültürel miras, geçmişteki olayların ve sahipliğin kalıntılarıdır. Öte yandan kentsel miras, çeşitli kullanıcıların ve karar alıcıların daha fazla kullanıcı çekmek istemeleri nedeniyle tarihin yorumlanmasıdır. Geçmiş şimdiye kadar olduğundan daha erişilebilir ve daha savunmasız durumdadır. Kültürel miras alanlarında mevcut ve önceki sakinler arasında, yerel ve dünya tarihi arasında, kullanıcı ve ziyaretçiler arasında, iç ve dış mekan arasında ve derinlik ve yüzeysellik arasında devamlı bir çatışma görülmektedir (Orbaşlı, 2000). Küreselleşme ve neoliberal kentleşme politikaları ile birlikte, kentler

mekânlara dönüşürken, kültür ve kültürel miras, kentsel rekabet aracı olarak kentsel dönüşüm ve canlandırma projeleri kapsamında değerlendirilmektedir. Kültürel miras; yeni anlam ve rolü ile birlikte günümüzün ekonomik, sosyal, kültürel değerleri ve yaşam şekli ile ilişkilendirilmiş; buna bağlı olarak kültürel mirası koruma ve turizm anlayışı da değişmiş ve dönüşmüştür.

Kültürel dokuların yoğun olarak bulunduğu kentsel yerleşimler, çeşitli nedenlerle özgün kullanımlarından çok, farklı fonksiyonlar yüklenmek durumunda kalmaktadır. Koruma planları, kentteki yeni fonksiyon ve uygulamaların tarihi dokunun özellikleriyle uyumlu olmasını, yeni yapıların kültürel dokuya zarar vermemesini ve ulaşım sisteminin kültürel dokuyu tahrip etmeden çözümlenmesini gerektirmektedir. Kültürel miras alanlarında, koruma planlaması ve imar planlaması arasındaki farklılıklar uygulamalarda sorunlar yaratmaktadır. Kültürel miras alanlarının korunmasına yönelik sorunların başında, yapısal ölçekte çeşitli bakım ve kullanım sorunları yer alırken, mekânsal açıdan koruma ve sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmesinde karar mekanizmaları ile maliklerin ortak hareket etmesini gerektiren organizasyonel sorunlar da bulunmaktadır. Ayrıca, kültürel dokuya aykırı, ulaşım aksları ve altyapı uygulamaları, taban alanının büyük olması ve yüksekliği, kültürel doku içerisindeki anıtsal ve sivil mimarlık örneklerinin yok olmasına sebep olacak yoğunluk artışları ve kullanım kararları ile kültürel değerler zamanla yitirilmiştir. Bu sebeple koruma sorunlarının bütüncül ve disiplinlerarası bir yaklaşımla ortak bir zeminde çözümlenmesi, korumanın ve kullanmanın sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.

Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM)

Yaşayan miras olarak ifadelendirilen somut olmayan kültürel miras; insanlar tarafından nesilden nesile aktarılan uygulama, temsil, ifade, bilgi ve becerileri kapsamaktadır (Akmeşe, Ataman ve Aras, 2018). UNESCO SOKÜM, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003); mirası korunmayı, güvence altına almayı ve kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, aktarım, katılım, ortak bellek, deneyim, kimlik, aidiyet, süreklilik gibi kavram ve yaklaşımlar benimsenmektedir (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu,

2021). UNESCO tarafından somut olmayan kültürel miras, geleneksel olan, halk kültürü olan bir topluluktan esinlenen ve geleneğe dayalı tüm eserler olarak tanımlanmıştır. Bu eserler davranışlar ve/veya sözler ile iletilebilir, değişikliğe uğrayabilir veya yeniden oluşturulabilir. Bunlara dini tören, müzikler, festival, mutfak sanatları, dans, yaşam alanı, sözlü gelenek, el sanatları vb. örnekler verilebilir (Kirshenblatt-Gimblett, 2004). Somut olmayan kültürel miras, toplumların, grupların veya bireylerin, miras parçaları olarak gördükleri uygulama, anlatı, beceri, bilgi, temsil ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelmektedir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu miras, toplumların kültürel çevreleriyle ve geçmişleriyle etkileşimine bağlı olarak devamlı yeniden yaratılmakta, topluluğa kimlik, aidiyet ve süreklilik hissi vererek kültürel çeşitliliğe ve yaratıcılığa katkıda bulunmaktadır (UNESCO, 2003). Mirası içeren kültürel, sembolik, bilimsel ve manevi değerler, toplumların kültür, inanış ve kimliklerinin ifadelendirilmiş şeklidir. Bu anlamda, kültürel mirasın aidiyet, kültürel kimlik ve süreklilik yaratma rolünün önemi büyüktür.

2.1.4 Kültürel Miras Yönetimi

Kültürel miras yönetimi, kültürel değerlerden faydalanma, inceleme, koruma, kültürel gelişiminin yollarını arama ve buna ilişkin yasa, eylem ve kanıt ya da geçmişe ait öğeleri kayıt altına almaktır (Ünver, 2006). Diğer anlamıyla kültürel miras alanlarındaki ziyaretçilerin katılım ve tecrübeleri ile gelişen ziyaretçi yönetimidir (Orbaşlı, 2000). Ayrıca kültürel mirasa ilişkin kararlar olarak da tanımlanabilir (Liwieratos, 2007). Kültürel mirasın yönetiminin planlanması, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği amacıyla yürütülen çalışmalarda kentsel paydaşlar arasında eşgüdüm sağlamayı, karar süreçlerine katılımını ve stratejik planlama yaklaşımı ile planlanmasını amaçlayan bir modeldir. Alan yönetimi ise, uluslararası ilkeler doğrultusunda yönetim alanını belirleme, plan hazırlama, uygulama, denetleme ve izleme süreçlerinin tamamını kapsayan bir yaklaşımdır (Uluslan, 2016). Ulusal mevzuatta alan yönetimi çalışmalarının kapsam ve içeriği incelendiğinde; tüm sit alanları (kentsel, doğal, tarihi, arkeolojik, kentsel arkeolojik, çakışan, karma), ören

yerleri ve bunların etkileşim sahaları (tampon bölge) ilan edilen yerler yönetim alanı olarak tanımlanmıştır (<https://www.mevzuat.gov.tr>).

Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası oluşumların kültürel miras yönetimi ile ilgili araştırmaları kültürel mirası koruma kapsamında sürdürülmektedir (Agapiou, vd., 2015). Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (ICOMOS, 1990) arkeolojik miras yönetimi konusunda, devamlı bakım ve yerinde korumaya önem vermekte, bakım olmayacaksa kazı yapılamayacağı, alana ilişkin bilgilendirmenin halkın anlayacağı dilde yapılmasını ve devamlı yenilenmesini uyarılmaktadır. Bu alanları değerlendirilmek disiplinlerarası bir çalışmayı gerektirdiği için uzmanların ve mesleki çalışmaların güncellenmesinin önemine değinilirken, mirasın yönetiminde kalitenin ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca Burra Tüzüğü, kültürel miras yönetim alanlarında belirlenen karar ve stratejilere halkın katılımının önemini belirtmektedir (ICOMOS, 1999). Kültürel miras yönetiminin özünde, mirası koruma düşüncesi yatmaktadır. Kültürel mirasın çeşitliliği ve zenginliği, insanlığın vazgeçilmez kaynağıdır; mirasın korunması, geliştirilmesi ve yönetimi insanlığın gelişim unsurlarındandır.

2.2 Kültürel Mirasın Korunması ve Kültürel Turizm İlişkisi

Turizm; tarihi geçmişi olan bir faaliyet olarak, insanların normal ikametlerinin dışındaki bir yere, bir yıldan daha az bir süre içerisinde eğlence, iş veya diğer amaçlarla yaptıkları seyahatler olarak tanımlanır (WTO, 2005). Sanayi devriminden sonra sosyo-ekonomik yapının değişimi ile birlikte turizm kavramı insanlar için daha çok sosyal faaliyet olarak görülmüştür. Turizm, genel anlamda planlama kapsamına göre yerleşimlere ve ülkeye potansiyel işgücü alanları yaratmaktadır. Süreç içerisinde milli gururu yaratmasından ve yeni işgücü alanları oluşturmaktan dolayı kültürel mirasa olan ilgi giderek artmıştır (Hewison ve Richards, 1993). Turizm bir bölgeye veya kültürel mirasa canlılık, ekonomik ve kültürel anlamda dinamizm, gurur ve koru(n)ma faydaları sağlamaktadır (Orbaşlı, 2000). Turizm, bir bölgeye ekonomik kalkınmayı sağlama noktasında en kısa süre zarfında cevap alınan unsurlardan biridir. Öyle ki, ekonomik getirileri, uzun vadede yapılan planlar ile kısa sürede alınmaktadır. Bunun

yanı sıra, yarattığı işgücü ile milli gelire katkı sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak ekonomik getiri, işgücü potansiyeli ve turizmi geliştirmeye yönelik yatırımlar turistleri ve yerel halkı olumlu yönde etkilemektedir.

Turizm her yönde ekonomik hareketlilik oluşturarak iş imkanları, gelir ve döviz artışı, yatırımlarda artış, yetenek ve eğitimde yükseliş sağlamaktadır (Coalter, 2001). Turizm endüstrisi ile birlikte, altyapı kalitesinin iyileşeceği, bu gelişmelerin yerel halka ve kente fayda sağlayacağı açıktır. Dünya Turizm Örgütü, dönemin en devingen faaliyetlerinden birisi olarak turizmi göstermekte, bu unsurun gelişim için bir seçenek olduğunu, kalkınmayı sağlamada ve yoksulluğun mücadelesinde etkili olabileceğini belirtmektedir (WTO, 2005). Avrupa turizminin temel taşı olan kültürel turizm sayesinde Avrupa Birliği ülkeleri, son yıllarda yüksek oranda turisti ağırlamış ve toplam turizm sektörünün %25'inden fazlasını kültürel turizmden elde etmiştir (Coalter, 2001). Günümüzde ülkelerin ekonomisinde önemli bir paya sahip olan kültürel turizm, belirli odak merkezlerine düzenlenen organizasyon, paket tur, organizatör ve şirketler ile büyük bir gelişim göstermiştir. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren kültürel değerlerin daha fazla önem kazanmasıyla turizm sektöründe kültürel turizm kavramı değerli bir unsur haline gelmiştir.

Kültürel turizm kavramı, ilk kez 1980 yılları içerisinde Avrupa Birliği kültür mirasını tespit etmek üzere yapılan çalışmalar esnasında Avrupa Komisyonu tarafından ortaya atılmıştır. Dünya Turizm Örgütü'ne göre; kültürel turizm, insanların kültürel güdü ve isteklerini gerçekleştirmek amacıyla yaptığı seyahat, sanat ve kültür turu, festival ve diğer kültürel faaliyetlere katılım, sit alanları ve anıtlara yapılan ziyaretler ile dini gezileri kapsayan aksiyonlardır (Pedersen, 2002). Kültürel turizm; günümüzdeki ve geçmişteki kültürleri tanımak ve deneyimlemek isteğine dayanmaktadır. Aynı zamanda geniş bir aktivite alanını kapsadığı için çok faktörlü bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de önemi henüz tam olarak benimsenememiş olan kültürel turizm kavramı, kültürel miras alanlarının tanıtılması ve korunmasında önemli bir araçtır. UNESCO'ya göre kültürel turizm; ekonomik ve sosyal anlamda pozitif yönde etkiye sahip olan, kentin kültürel kimlik oluşumunu sağlayan ve güçlendiren bir kavramdır (UNESCO, 2017). Kültürel turizm; turizm

sektöründe yükselen bir trend ve kaliteli turizm olarak görülmekte, kentsel imaj, kültürel kimlik oluşumu ve mirasın korunması noktasında destek olmakta, kültürlerarası iletişimde bir araç olarak kültür ile birlikte gelişmektedir.

Son yıllarda dünyada kültürel mirasın ve önemli bir potansiyele sahip olduğu halde hızlı bir yok olma sürecine giren ve gereği gibi değerlendirilemeyen kültürel varlıkların, koruma-kullanma-yaşatma ilkeleri doğrultusunda kültürel turizm aracılığıyla değerlendirilmesi önem kazanmaktadır (Çatalbaş, 2012). Farklı kültürlerle olan ilgi ve eğitim seviyesinin artması ile birlikte kültürel birikimin de artması, yaşlı nüfusun gelişmiş bölgelerde yerleşimi, postmodern tüketimin sonucu kişisel gelişimin önem kazanması, deneyimleme arzusu, ulaşım imkânlarında yaşanan gelişmelerle birlikte diğer kültürlerin kolay erişilebilmesi gibi unsurlar, kültürel turizm bakımından talebi oluştururken; kültürel turizm gelişiminin istihdama ve gelir artışına yol açması, ayrıca kaliteli turizm ve yükselen trend olarak değerlendirilmesi, teknolojiye yeniliklerin kültür ve turizme ulaşmayı kolaylaştırması, yeni ulusların ve bölgelerin oluşumu ile birlikte farklı kültürlerin merak uyandırması, kentsel kimliğin ve imajın oluşmasında motivasyonu sağlaması bakımından ise arzı oluşturmaktadır. Kültürel turizmdeki bu talep ve arz bağlamında; yüksek gelire sahip, kültürel turizme daha fazla gelir harcayan, eğitilmiş, genellikle 50 yaşın üstünde, bireysel ya da küçük gruplar şeklinde gezen, tatile daha fazla zaman ayıran, fazla sayıda turizm bölgesine seyahat eden “kültürel turist” denilen tüketiciler dünya turizm sektörünün en gözde müşterileri olmuştur (İZKA ve Ege Derneği, 2011). Bu bölümde, kültürel turizm ile kültürel miras ve koruma ilişkileri incelenecektir.

2.2.1 Dünya Miras Alanları ve Kültürel Turizm İlişkisi

Kültürel turizm, gelir sağlamanın yanı sıra, kültürel değerlerin korunmasına da sağladığı faydalar sebebiyle önemi gün geçtikçe artan bir turizm çeşididir. Son yıllarda insanların dışardaki dünyaya duyduğu ilginin, farklı kültürleri öğrenme isteklerinin, kültür seviyelerinin ve teknolojik gelişmelerin artmasının, kültürel turizmi dünyada yükselen bir trend haline getirdiği görülmektedir. Günümüz koruma anlayışında kültürel miras alanlarının sadece bir ulusa ait olmadığı ve insanlığın ortak malı olduğu

görüşünün kabul görmesi, miras alanlarına duyulan ilginin küresel ölçekte artmasına sebep olmaktadır. UNESCO'nun dünyanın ortak olarak korumak zorunda olduğu alanları belirleyerek Dünya Miras Listesi'ne eklemesi, buna en önemli kanıttır. Dünya üzerinde kültürel turizmin önemli bir payını UNESCO dünya miras listesindeki doğal ve kültürel varlıklar oluşturmakta, dünya miras listesine giren alanlar ise yükselen bir değer olarak kabul edilmektedir. Ancak küreselleşen turizm anlayışı sonucu bazı alanlar ve daha keşfedilmemiş birçok kültürel miras alanı, kullanım noktasında doyuma ulaşma, çevre ve altyapı sorunları, çarpık kentleşme ve görüntü kirliliği gibi sebeplerle tehdit altında bulunmaktadır.

Kültürel turizm, tarihi dokuyu korumak için önemli bir katalizördür. Tarihi dokunun ve yerel kültürün ziyaretçilerin ilgi odağı haline gelmesi koruma için temel nedenler arasındadır. Kültürel turizm, koruma için doğrudan ekonomik bir gelir olmasa da, dolaylı olarak mevcutta olmayan yatırım planlarını başlatabilir. İşlevini kaybetmiş yapıların restorasyonu ve yeniden kullanımı, diğer kentsel gelişmeleri de teşvik eder, mekâna yaşam ve aktivite katarak koruma örneği oluşturur ve ekonomideki iyileşmelerin gerçekleşmesine olanak sağlar. Diğer taraftan turizm, kültürel bilinci yükseltmek için de değerli bir araçtır (Orbaşlı, 2000). Lichfield (1988), korumayı gerçek veya olası bir tahrip ile mücadele eylemi olarak tanımlamaktadır. Kültürel miras, toplumsal bir amaca hizmet ettiği için kaybedilmesi geçmişin yok olması demektir. Kültürel mirasın korunması, geleneksel bilginin sürdürülebilirliği için gereklidir. Kültürel miras, değişen bir çevrede dahi tanıdık kalarak topluma kimlik ve aidiyet duygusu hissettirir. Bu sebeple kültürel mirasın korunmasında politik, ekonomik ve sosyal anlamda müttefik kaygılarla yol alınması gerekmektedir.

Küreselleşme ile birlikte birçok kültürel miras alanı terkedilmiş ya da kentsel politikalar sonucu değişime uğramıştır. Süreç içerisinde edindikleri kültürel rol kaybolmuş ve özgün nitelikleri zarar görmüştür. Turizm ve kentleşme politikaları, topluma hızlı üretilip tüketilen mekânlar sunmuş ve zamanla terkedilen bu mekânlar, kentte değersiz yerleşim bölgelerine dönüştüğü için kültürel miras alanlarını ayakta tutan ilişkiler ve yaşam şekli de ortadan kalkmıştır. Daha sonraları yöneticiler ekonomi ve kalkınma programları ile turizm sektörüne yönelmiş, eğlence aktiviteleri artmış ve

kültür değerleri turizmin kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Kültürel miras, turizm gelişimi altında pazarlanmaya başlamış, sosyal ve ekonomik gelişmenin, kalkınmanın ve gelire ulaşmanın bir yolu olarak görülmüştür.

1990'lı yıllarda Türkiye'deki neo-liberal politikalar ile birlikte geleneksel yerleşim örüntülerine sahip bölgeler, kentsel dönüşüm sürecinde restorasyon, iyileştirme, canlandırma veya yayalaştırma projeleri aracılığıyla sermaye odaklı uygulamaların parçaları haline gelmiştir. Geleneksel dokularda koruma ve yaşatma altında yapılan bu parçacı planlar, sağlıklı sokak ve kent mekânları oluşturabilmiş, ancak genellikle yerleşim alanlarını ticareti yapılan bir mal/meta haline getirerek ve yaşayanları soylulaştırma projelerine kurban vermiştir. Ayrıca, bazı iyileştirme projelerinde, geleneksel dokuyu tamamlamak yerine, mevcutta olmayan kültürel unsurların yerleştirilmesi, geçmişin kötü taklitlerini ortaya çıkarmıştır. Geçmişle bağı olmayan bu yeni dokular, sadece prestiji ve imajı sergilemek üzere üretilmiş alanlar haline dönüşmektedir. Bu sebeple, kültürel miras dokularının özgün haliyle korunması önem taşımaktadır.

Bu gelişmeler sonrasında, kültürel miras alanlarının korunması amacıyla yasal mevzuat gelişmeleri yaşanmış, Koruma Amaçlı İmar Planları ve Koruma Kurulları oluşturulmuştur. Ancak tarihi dokunun sürdürülebilirliği konusunda kanunların yenileme kavramı hakkında ortaya koyduğu çelişkiler; yenileyerek korumanın olamayacağını, korumanın koruma olarak kalması gerektiğini açıklamaktadır (Ahunbay, 1996). Günümüzdeki koruma ve kullanma anlayışı, mekânın varlığını hissettiremediği için kültürel miras, süreç içerisinde sürekli değişen politika ve kanunlarla birlikte devamlı dönüşüme uğramakta ve toplum tarafından benimsenmediği için görsel bir imajın dışına çıkamamaktadır (Tekeli, 2011). Günümüzde kentsel koruma ve sürdürülebilirlik konularında indirgeyici ve parçacıl yaklaşımlar gözlenmektedir. Amaca odaklanan kentsel koruma, toplumun tarih ve kültür bilinci içerisinde olması, değerli olanı koruma ve geçmişle bağ kurma temeli üzerine kuruludur. Ancak, araca odaklanan kentsel koruma, korumanın turizm aracılığıyla ticari bir metaya dönüşmesi sonucu önceliklerin değiştiği bir süreci yansıtır. Bununla birlikte değişim reddedilemez bir gerçektir, bu sebeple koruma da

değişime açık olmalıdır. Bu anlamda değişim bir sorun değildir, önemli olan değişim ile koruma arasındaki dengenin nasıl sağlanacağıdır (Tekeli, 2009). Kültürel mirası koruma gerekliliğine ilişkin uluslararası platformlardaki bilinçlenme hareketlerine rağmen, kültürel miras dinamik kentsel gelişmelerin tehdidi altında bulunmaktadır.

Kültür; sanat, dil, din, tarih, mimari, yaşam şekli gibi unsurları taşımakta ve insanların turizm aktivitelerine katılma sebepleri arasında yer almaktadır. Kültürel değer taşıyan çevrelerin gezilip görülmesi, toplumlar arasında birlikteliğe ve sağlıklı ilişkiler kurulmasına yol açmaktadır (ÇEKÜL, 2010). Bu yüzden kültürel miras alanlarındaki turizm olgusu tarihi ve kültürü dünyaya tanıtmaya yolunda önemli bir araçtır. Özellikle kültürel miras alanları, turizmin yöneldiği sembol değerinde güçlü odaklar olması sebebiyle kültürel sermaye ve merkez niteliği taşımaktadır (Jansen Verbeke, 1986). Kültürel miras alanlarının çekim merkezine dönüşmesi için bölgenin turizm ve kültür faaliyetlerine bağlı olarak geliştirilen stratejiler kültürel turizmin bölgesel gelişiminde de önemli rol oynayabilir.

Son yıllarda, kültür ve tarih mirasına yönelik turizm faaliyetlerindeki artışlar, turizm sektöründe kültür ve mirası önemli elemanlar haline getirmiştir (Alzue, O'Leary ve Morrison, 1998; Herbert, 2001; Timothy ve Nyaupane, 2009; Li, Wu ve Cai, 2008; Ecemiş Kılıç ve Türkoğlu, 2015b). Kültürel turizmin hızla gelişimi, gelişmekte olan ülkelerin ilgisini, turizmin ekonomiye katkısından faydalanmaya itmektedir (Tuan ve Navrud, 2008; Mowforth ve Munt, 2009; Shin, 2010). Koruma alanındaki araştırmacılar bakımından, ekonomik getirileri düşünüldüğünde kültür mirasının korunması ve kültürel turizm ile desteklenmesi önemli bulunmaktadır (Orbaşlı, 2000; Orbaşlı, 2006; Mckercher, Ho ve du Cros, 2005; Tuan ve Navrud 2008). Bu durum kültürel mirasın korunması yönündeki eğilimi güçlendirmektedir. Özetle kültürel turizm, kültürel miras alanlarının geleceği açısından önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü;

- Turist menfaatlerini, kültürel miras bilincini ve değersiz görünen yapıların dahi korunmasını sağlamakta,
- İyi korunmuş yapılar ile projeler gerçekleştirmeye teşvik etmekte,

- Korumanın yararları açısından topluluk bilinci, yerel katılım, koruma talebi ve yerel derneklerin kurulmasını yönlendirmekte,
- İşlevsiz yapıları turizm tesisleri olarak kullanıma açmakta,
- Kültürel değerlerin desteklenmesini ve kültürlerarası iletişimi sağlamaktadır (Orbaşlı, 2000).

Turizm ile kültürel mirasın korunarak yaşatılmasının ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında akılcı uygulamalara ihtiyaç vardır. Kültürel turizm aracılığıyla sağlanan ticari getiriler, koruma değerinin üzerine çıktığında turizm ulusal ekonomi için odak noktası olmaktadır. Bu durum kültürel mirasın bir ürün olarak görülmesini sağlamaktadır (Newby, 1994). Kültürel turizmin plansız gelişimi kültürel miras üzerinde olumsuz baskı yaratmaktadır. Türkiye’de kültürel turizmin sağlıklı gelişimine destek olacak ve gereken yerlerde kısıtlayabilecek bir kültürel turizm politikası ve yönetim planı bulunmamaktadır. Bu eksikliğin sonucu olarak kültürel miras alanlarında kültürel turizm gelişmemekte, ayrıca bilinçsizce yapılan uygulamalar ile tahrip edilmektedir.

Kültürel mirasın korunması noktasında turizm olumlu ve olumsuz etkiler barındırmaktadır (Orbaşlı, 2000; Fagance, 2003; Du Cros, 2001; Ecemiş Kılıç ve Türkoğlu, 2015a). Bu nedenle bazı kaynaklar, kültür ve turizm arasındaki bu ilişkiyi "paradoks, çelişki ve/veya çatışma, dinamik, karmaşa, çatışma ve işbirliği ikilemi" şeklinde tanımlamaktadır (Urry, 1990; Nuryanti, 1996; Tiesdel, Tener ve Health, 1996; Orbaşlı, 2000; Mckercher, Ho ve Cros, 2005; Yang, Lin ve Han, 2010; Ecemiş Kılıç ve Türkoğlu, 2015a). Kültürel miras alanlarının sürdürülebilirliği için ziyaretçiler ile koruma arasında sağlıklı bir denge kurulması açısından, kültür turizminin gelişimi ve kültürel mirası korumaya yönelik aktivitelerin birbirlerini desteklemesi önem taşımaktadır (Shackley, 1998; Li, Wu ve Cai, 2008). Dolayısıyla kültürel mirasın korunması ile kültürel turizm arasındaki hassas dengenin sağlanması, sürdürülebilir planlama yaklaşımları ve yönetim politikaları ile gerçekleştirilebilir.

Tarihi bir kentin dokusu ve şekli ziyaretçiler açısından merak uyandıran ücretsiz bir üründür. Kültürel miras, tarihi çağların kentsel anlatısı, sokak modelleri, açık alanlar

ve kavşaklar tarihi bir hiyerarşi ve çekim merkezidir. Bununla birlikte kent, kültürel miras kalıntılarının içerisinde yaşamakta, kendine özgü özellikleri ile çekim merkezi olduğu kadar, aynı zamanda yaşanmış iç mekan ve deneyimli dış mahalleden oluşmaktadır. Sınırlı finansal kaynaklara sahip tarihi kentler için kültürel turizm ekonomik anlamda alternatif bir yol olarak görülmekte ve ticari değer olarak geçmişi bugünün bir ürünü haline getirmektedir. Günümüzde tarihi yerleşimler turizmi çekmek için yarışmakta ve kültürel miras içerisinde önemli alanlar kabul edilmektedir (Orbaşlı, 2006). Kültürel miras alanlarında yaşanan keyifli ortam ve günümüzdeki modern gelişmelerden elde edilemeyen aşinalık, kültürel turizmin gelişmesini ve cazibesini artırmaktadır. Kültürel mirasın değerlendirilmesi ciddi bir ekonomik altyapı ve uzun vadede kendini besleyen stratejilere bağlıdır. Bu süreçte önemli bir unsur olarak devreye girebilecek kültürel turizm için var olan kültürel değerlerin her birisi birer odak merkezidir. Toplumların farklı kültür değerlerini merak etme, kendi kültürlerine ait geçmiş izleri sorgulama, insanlığın gelişiminde önemli yeri olan yapı, alan, kent ve bölgeleri görme talepleri giderek artmaktadır. Bu durumda, kültürel turizmin potansiyelini değerlendirmek; kente ve ülkeye ekonomik getiriler oluşturmaları ve ziyaretçilere daha kaliteli zaman geçirme olanağı sunması açısından önemlidir.

Kültürel miras alanlarında yönetim planı, içerisinde yaşayan toplumun konumunu ve taleplerini tam olarak anlamayı gerektirmektedir. Kültürel miras alanlarında eski ile yeni, içeri ve dışarı, koruma ve gelişim, yerel halk ve ziyaretçiler arasında devamlı bir çatışma yaşanmaktadır. Kültürel çevreye yönelik doğru çözümler ve bilinçli yönetim kararları ile turizm baskıları azaltılarak çoğu gerginlik önlenabilir (Orbaşlı, 2000). Turizmden olumlu veya olumsuz etkilenme şekilleri turizmin yoğunluğuna, gelişme hızına, turist sayısına, tarihsel sürecine, iki toplum arasındaki seviye ve farklılıklar ile iletişim şekillerine göre değişmektedir. Farklı sosyal ve kültürel yapıya sahip insanların bir araya gelmesinin belli bir etkileşim yaratması kaçınılmazdır. Turizmin sosyo-kültürel etkileri süreç içerisinde kendini göstermekte, nesiller arasında kültürel farklılaşmalara sebep olabilmektedir.

Bir yerleşimdeki eski eserler, tarihi mekânlar, dini öğeler, sanat ürünleri, gelenek, örf ve adetler ile doğal çekicilikler turizmin arz kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu

özgün değerler kültürel turizmde ön sıraları almakta ve turizm bu değerlerin korunmasını teşvik etmektedir (Emekli, 2001). Farklı yerleşimler ve kültürler, kültür ile coğrafyayı buluşturarak turizmin gelişimine zemin oluşturmaktadır. Geleneksel dokular, dini motifler, yerleşim ve arazi kullanımı, giyim tarzı, sanat ürünleri, yemek, müzik vb. eserler kültürel coğrafyanın parçası olduğu kadar; coğrafya, kültür ve turizmin de odak alanıdır (Emekli, 2006a). Kültürel turizm, 21. yüzyılda turizm sektörünün beşte birini oluşturarak, yıllık %10 gelişim grafiğinden %15'lik seviyeye yükselmiş ve ülkelerin ekonomi gelişiminde tetikleyici bir unsur olmuştur (WTO, 2005). Bu anlamda 21. yüzyılda insanların turizm amaçlı ziyaretlerinin öncelikleri incelendiğinde kültürel mirasın ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Avrupa ülkeleri başta olmak üzere ülkeler bu sebeple kültürel miraslarını korurken, aynı zamanda kültürel turizmin gelişimini de hedefleyerek hareket etmekte ve bu kapsamda destekleyici faaliyet ve uygulamalar gerçekleştirmektedir.

Kültür, farklı kültürleri tanımak ve deneyimlemek isteyen turistler için önemli bir çekicilik unsurudur. Bir medeniyetin ve toplumun yaşam şekli, sanat ürünleri, kültürel varlıkları gibi tüm özgün karakterleri ve ziyaretçiler ile ilişkilendirilen kültürel turizme olan ilgi giderek artmaktadır (Ayaz, Apak ve Batı, 2016). Kültür temalı ziyaretlerde temel amaç öğrenmedir. Kültür turistlerini eyleme geçiren istek, yeni deneyimler kazanma ve öğrenme ihtiyacı üzerine kuruludur. Bu nedenle turistlerin ziyaret ettikleri yerleşimlerde yerel halk ile kültürleri hakkında bilgi sahibi olmak için ilişkiler kurmaları turizm deneyimi olarak görülmektedir (Günel, 2005). Bu kapsamda kültürel turizm amaçlı ziyaretlerde temel amaç; eski sanat ürünlerinin, tarihi kalıntıların, müzelerin, medeniyet izlerinin, yerel kültürlerin ve dini mekânların görülmesi, araştırılması, deneyimlenmesi, yerel mutfak, festival, fuar, kütüphane ve alt kültürlerin tanınması isteğidir.

Günümüzde dünyanın pek çok ülkesinde kültürel turizm; sosyal, ekonomik ve politika temelinde ele alınmaktadır. Richards (1996a)'a göre; kısa ve uzun vadede politikalar belirlemek ve bunları uygulamaya koymak, kültür ve turizmin aynı pota içerisinde eritilebilmesinde geçerli önerilerin başında gelmektedir. Özellikle kısa vadede hazırlanan plan ve uygulamalar kapsamında hazırlanan etkinlikler ve

festivaller ziyaretçiyi daha fazla çekme ve kültür değerlerine önem verme noktasında verim sağlayacaktır. Bu anlamda yerel kültürel politikalar önem taşımaktadır. Richards (1996a)'a göre bir şehri veya bölgeyi rakiplerden ayırmada etkinlikler destek sağlayabilir ve turizm ürünlerine ilgi canlanabilir.

Türkiye'de kültürel turizm gelişiminin desteklenmesi ve sağlıklı gelişiminin kısıtlanmasına yönelik bütüncül bir kültürel turizm politikasının bulunmaması, kültürel miras üzerinde baskı yaratmaktadır. Kültürel miras alanlarında turizmin gelişiminde önem verilmesi gereken hususlardan birisi, karar ve uygulamalar sonucunda geri dönüşü olmayan zararların ortaya çıkmasının öngörülmesidir. Bu perspektifle yapılacak çalışmaların amacı; öncelikle turizmin gelişimi yerine, kültürel mirası korumak ve tanıtmak olmalıdır. Turizm, kısa vade içerisinde sağladığı ekonomik getirileri sayesinde, önemli derecede finansal kaynak ihtiyacı bulunan kültürel değerleri korumaya destek sağlayabilecektir.

Üstün evrensel değere sahip bu varlıkları, insanoğlunun ortak mirası olduğunu benimseyerek tanıtmak, toplumun evrensel miras bilincine erişmesini sağlamak ve bu değerleri korumak için gereken işbirliğini sağlayabilmek amacı ile UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim Kültür Organizasyonu) tarafından 1972 yılında Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi hazırlanmış, Türkiye de bu sözleşmeyi 1982 yılında imzalayarak kabul etmiştir. Bu sözleşmeye göre oluşturulan ve Dünya Mirası Komitesi (DMK) tarafından hazırlanan Dünya Mirası Listesi içerisinde Dünya Miras Alanı olarak ilan edilen 1154 miras bulunmaktadır. Türkiye'nin bu listede 17 tanesi kültürel ve 2 tanesi karma olmak üzere 19 kalıcı miras alanı bulunmaktadır. Ayrıca, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi içerisinde dünyada 1720 miras bulunmaktadır. Türkiye'nin Geçici Listede 77'si kültürel, 4'ü karma ve 3'ü doğal olmak üzere toplam 84 mirası yer almaktadır (UNESCO, 2021). Bunlardan kalıcı listedekileri kabul tarihlerine göre (Tablo 2.1) şöyle sıralayabiliriz:

Tablo 2.1 UNESCO Türkiye dünya mirası kalıcı liste (UNESCO WHC, 2021)

ADI	KABUL TARİHİ	NİTELİK
İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul)	1985	Kültürel
Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir)	1985	Doğal/Kültürel
Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas)	1985	Kültürel
Hattuşaş (Boğazköy) - Hitit Başkenti (Çorum)	1986	Kültürel
Nemrut Dağı (Adıyaman - Kahta)	1987	Kültürel
Xanthos-Letoon (Antalya - Muğla)	1988	Kültürel
Pamukkale-Hierapolis (Denizli)	1988	Doğal/Kültürel
Safranbolu Şehri (Karabük)	1994	Kültürel
Truva Antik Kenti (Çanakkale)	1998	Kültürel
Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne)	2011	Kültürel
Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya)	2012	Kültürel
Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu (Bursa)	2014	Kültürel
Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir)	2014	Kültürel
Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri (Diyarbakır)	2015	Kültürel
Efes (İzmir)	2015	Kültürel
Ani Arkeolojik Alanı (Kars)	2016	Kültürel
Afrodisias (Aydın)	2017	Kültürel
Göbekli Tepe (Urfa)	2018	Kültürel
Arslantepe Höyüğü (Malatya)	2021	Kültürel

Koruma alanlarında geliştirilen kültürel turizm politikaları, ekonomik ve işlevsel açıdan yapı ve kente canlılık getirmekte, sadece deniz, kum, güneş gibi tek açılı kitlesel turizm yaklaşımlarının da kırılmasına yardımcı olmaktadır. Turizm temel alınarak kültürel altyapıya vurgu yapıldığında kültürel miras ile turizm arasında bir köprü kurulmaktadır. Bu perspektiften yola çıkarak, kültürel turizm ile var olan ve gelecek zamanlarda da kendisini korumaya devam ederek beslenen yerleşimlerin ve finansal çerçeveyi yapılandıran sistemin altyapısı sağlanacaktır. Kültürel turizm için planlanan tüm yatırımlar; dünyanın taşımakta olduğu evrensel kültürel değerlerin bütününe korunmasına destek sağlamaktadır. Kentleri farklı kılan kültürel miras, kent kimliğinin ve imajının temelini oluşturmaktadır. Kültürün sürekliliği için bir zenginlik kabul edilen kültürel miras, doğru yönetildiğinde kültür ve turizm arasında güçlü bir ilişki ve fırsatlar yaratacaktır. Bu fırsatlar her yerleşmede farklılık gösterebileceğinden, bölgesel ölçekte birbirine benzer özelliklerdeki kentler için birbiriyle tutarlı ve anlamlı bir bütünlük içerisinde çözümler üretilmesi gerekmektedir.

Bir kültürel varlığın dünya miras listesine dahil olabilmesi için Dünya Miras Komitesi tarafından olağanüstü evrensel değer kriterlerinden sayılan 6 kültürel ve 4 doğal kriter içerisinde en az birini karşılaması (Şekil 2.2) gerekmektedir. Bu kriterlerden kültürel olanlar şunlardır:

- (i) İnsanın yaratıcı ruhunun bir ürününü temsil etmesi,
- (ii) Mimari ya da teknoloji, görkemli sanat, şehir planlama ya da peyzaj tasarımı konusunda kültürel bir yerleşimdeki değerler arasında önemli etkileşimi sergilemesi,
- (iii) Hayatta kalan veya kaybolan bir kültürel geleneğin ya da bir medeniyetin özgün veya istisnai bir tanıklığını teşkil etmesi,
- (iv) İnsanlık tarihi içerisinde önemli bir dönemi gösteren bir yapı şekli, mimari ya da teknolojik grup ya da peyzaj için üstün bir örnek olması,
- (v) Geri döndürülemeyen değişikliklerin etkisinde duyarlı hale gelen insanın çevre ile etkileşimi ya da kültürün bir temsili olan geleneksel yerleşimi, kara ya da deniz kullanımının özgün bir örneği olması,

(vi) Üstün evrensel değere sahip etkinlikler veya yaşatılan gelenekler, inanç, ideoloji, sanat ya da edebiyat eserleri ile doğrudan ya da dolaylı şekilde ilişkili olmasıdır (UNESCO, 2014).

Şekil 2.2. UNESCO dünya miras listesine dahil olabilmek için gereken ölçütler

Kültürel mirasın UNESCO dünya miras listesine girmesi, ülkeye ve yöreye çeşitli faydalar getirmektedir. Öncelikle bir alanın listeye dahil edilmesi, toplum içerisinde ve yönetimlerde kültürel ve doğal varlıkların korunmasına ilişkin farkındalıklar oluşturmaktadır. Kültürel miras bulunduğu yörenin insanları tarafından sahiplenildiğinde, kente ekonomik getiri sağlamakta ve sürdürülebilir kalkınmaya yardımcı olmaktadır. Listeye alınan kültürel miras alanı daha çok tanınarak ziyarette bulunan yerli ve yabancı turist sayısında artış olmaktadır. Listeye giren alanlara UNESCO tarafından finansal destek sağlanabilmekte ve tehlike altında bulunan dünya mirası alanlarında oluşan hasarlar ivedilikle giderilmektedir. Dünya miras listesine alınan varlıkların korunmaması halinde ise, komite bu alanları listeden çıkararak daha iyi korunmasını teşvik etmektedir.

2.2.2 Kültürel Turizmin Değişen Anlamı ve Yeni Eğilimler

Kentler, küresel sistemdeki önemli odaklardır; aynı zamanda turizm için bir çekim merkezidir. Kültürel turizm, küresel turizmin en büyük ve hızlı büyüyen parçalarındandır. Kültürel turizm sektörü büyüdükçe, odak noktası da kentlerde yer alan kültürün tüm yönlerini kapsayan kültürel mirasa yoğunlaşmaktadır. Littrell'e (1997) göre, kültür, insanların düşüncelerini, yaptıklarını ve ürettiklerini kapsamaktadır. Bu nedenle kültür, toplumların düşünce ve yaşam şekli ile ortaya koyduğu eserlerden oluşmaktadır. Kültüre bu şekilde bakıldığında, kültürel turizm sadece geleneksel anlamda sit ve anıtları ziyaret etmek değil, aynı zamanda ziyareti yapılan bölgelerin yaşam şeklini de tüketmeyi ifade etmektedir.

Kültürel turizm, tarihi kültürel eserlerin tüketiminin yanı sıra, bir halkın veya bölgenin modern kültürünü veya yaşam şeklini de kapsamaktadır. Giderek artan ziyaretçi sayısı ve ziyaret edenlerin eğitim seviyesinin yükselmesi ile kültür; turizm sektörünün bir parçası haline gelmiş ve kültürel turizmi, uzman tur operatörleri ve yerel/ulusal kalkınma stratejileri tarafından desteklenen yerleşik bir piyasa ürünü haline gelmiştir (Richards, 2000). Bununla birlikte 21. yüzyılda, turizm kültürü tanımı ile kültür ve turizm arasındaki farklılıklar giderek daha belirsiz hale gelmektedir (Urry, 1990). Günümüz küresel dünyasında kültür ve turizm konuları gittikçe birbirlerini tamamlayan bütüncül bir yapı sergilemektedir.

Kültürel turizm için temel hedef, yeni bilgi ve deneyimlerin araştırılmasıdır. Kültürel turistler genellikle, yüksek bir kültürel birikime sahiptir. Günümüzde her kent, kendine özgü bir kültürel mirasa sahip olduğunu düşünerek turizmden kazanabileceği ekonomik faydaları yakalamamanın birincil yolu olarak kültürel miras alanlarını görmektedir. Kamusal alanlara kültürel içerik ekleyerek, dönemi dışında da şehirlerin ve sitlerin çekiciliğini arttırmak için bir takım etkinlikler ve festivaller geliştirmektedir. Yüksek ve popüler kültür arasındaki farklılıkların giderek artması, merak uyandıran yerlere ve olaylara talebi artırmıştır. Kültürel turizmin gelişimi artık popüler müzik, gastronomi gibi kültürün tüm alanlarını kapsayacak şekilde

değişiklikler ile ziyaretçiler ve yerli halk turizmin ya da deneyimlerin ortak üreticileri kabul edilmektedir.

Küreselleşme ile birlikte kaynaklara erişim daha kolay sağlanmaktadır. Metropoller, kültürel turizme olan talebi hızla artırmak için yeni mekânlar ve aktiviteler geliştirmektedir. Turist otobüsü, şehir kartı, dijital kent ağları, çağdaş sanat müzesi vb. faaliyetler ile sektörde rekabet avantajı elde edebilmektedir. Ancak şehrin rekabet edebilirliğini dış dünyaya ispatlamak için, iyi yönetişim ve yönetim, markalaşma, pazarlama, tanıtım ve tüm sektörler arasında diyalog ve işbirliği çabaları olmalıdır. Kültür, metropoliten turizmin gelişiminde önemli bir bileşendir. Uluslararası seyahatlerde turistlerin kültürel çekim merkezlerini ziyaret ettiği görülmektedir. Kültür, giderek daha çekici ve küresel turizmde kimlik kazandıran bir unsur haline gelmektedir.

Kültürel turizm sektöründe kültürel sermaye yaratmada mega olaylar ve gişe rekorları kıran sergiler yönünde eğilimler görülmektedir. Küresel bir kitleyi hedefleyen mega olaylar, birçok ülkenin kültürel turizm pazarlama stratejisinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Küresel kültürel figürlerle bağlantılı olaylar, uluslararası turistleri çekmede yerel kültürlere bağlı olanlardan daha başarılı olmaktadır (Richards, 2010). Kültürel turizmin etkinliğini artırmak için, turizm ve kültür sektörleri arasında iletişimin güçlendirilmesi, kültürel turizmin olmadığı yerleşimlerde bile yaratıcı faaliyetler ile etkileşimin artırılması önemlidir.

Modern ziyaretçiler, eğitim seviyelerine, gelirlerine ve kültürlerine bağlı olarak kültürel mirasa ilişkin paket turlara büyük ilgi göstermekte, yerel kültürü tanımak ve iletişim kurmak istemektedir. Modern ziyaretçiler farklı kültürel etkinliklere devamlı gitmekte, ulusal folklor, festival, spor müsabakaları ve gastronomik kültürleri beğenmektedir. Bütün bunlar, kültür ve turizmin kaliteli yaşam oluşumunda önemli bir unsur olduğunu göstermektedir (Hitrec, 1995). Yeni bir kültürü keşfetme isteği, potansiyel turistlerin ziyarete çıkmak için sahip olduğu dürtüler arasındadır. Günümüzde turistlerin, kültürle birlikte eğlence ve kıyı turizmi kombinasyonunu da aramaya başladığı görülmektedir. Kültürel turizmin sürdürülebilirliği için geliştirme

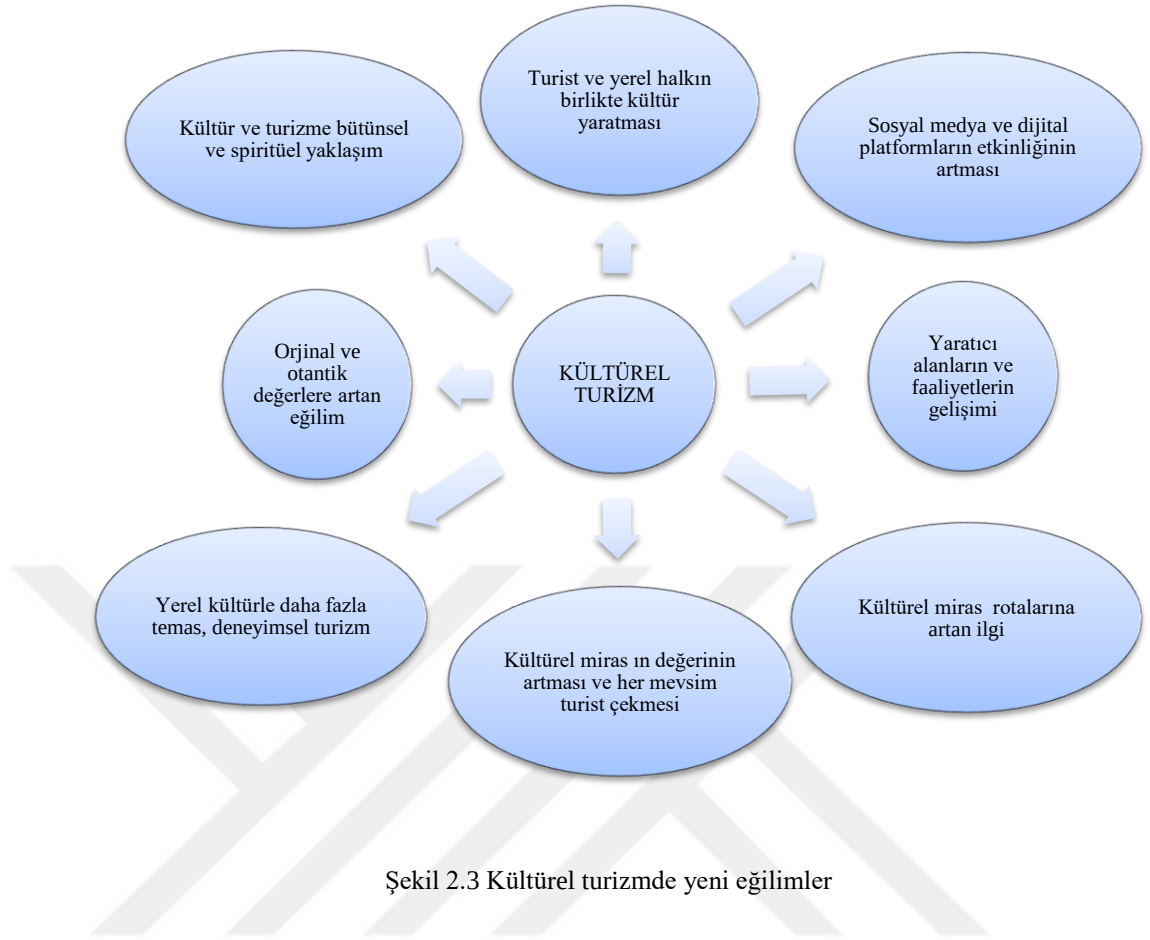
stratejilerinin temelini oluşturan ilkeler, mümkün olan her yerde yerel kaynakları kullanmak olmalıdır. Kültürel turizm alanlarında ziyaretçi sayılarını arttırmaya yönelik hedefler şunlar olmalıdır:

- Turizm mevsimini uzatmak;
- Kültürel çekim noktasını kentin hinterlandına doğru genişletmek;
- Sürdürülebilirliği garanti altına almak;
- İşgücünü ve ekonomik refahı teşvik etmektir (Landry, 1998).

Kültürel turizm, turistlerin sadece kültürü deneyimlemek için seyahate çıkmaları değil, aynı zamanda kültürün kendisinin de bir yolculuk olması sebebiyle, kendini bulma ve yeniden gerçekleştirme tecrübesidir. Bu sebeple kültürel yollar ve/veya rotalar; manevi şarj istasyonları, buluşma alanları ve güvenli bölgeler kabul edilebilir. Bu kapsamda kültürel turizmin gelişimi için şunlar gerçekleştirilebilir;

- Uluslararası rehberlerin sayısında artış,
- Sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla yeni müşterilerle bağlantılar,
- Etkinlik, festival., vb. yaratıcı aktiviteler,
- Tüm kültürel mirasın gezip görülebileceği rotalar,
- Otel ve restoranlarla ortak pazarlama,
- Ulaşım sektörü ile ortak tanıtım,
- Yerel kültürle temas sağlanmasıdır.

Kültürel turistlerin daha tecrübeli, entelektüel ve organizasyonel olması mümkünleştikçe, standart kültürel turizm ürünü esnek olmayan ve tatmin etmeyen bir hale gelmektedir (Richards, 2010). Kültürel turistlerin en merak ettiği deneyimler; yerel ya da otantik olan, küçük ölçekli, az ziyaret edilen yerlere yöneliktir (Csapó, 2012). Ziyaretçiler yerel kültürü deneyimlemek, yerel halk gibi yaşamak ve ziyaret ettikleri mekânların tarihi kimliklerini öğrenmek isteme yönünde eğilimlerini giderek artırmaktadır. Bu eğilimler doğrultusunda kültürel turizmin yeni anlamı (Şekil 2.2) şöyle tanımlanabilir:

Bu gelişmeler ışığında turizmin, geçmişteki konumuna göre daha yaratıcı ve yenilikçi bir endüstriye dönüştüğü, özellikle dijital platformlarla ve sosyal medya gibi teknoloji ağlarıyla giderek artış yaşadığı görülmektedir. Yüksek kültür yerine öncelikle popüler, gündelik ve sokak kültürüne ilgi gösterilmektedir. Kültürel turizm artık belli amaçlarla organize edilmiş seyahatlerin ötesinde, yerel halkın atmosferinin bir parçasını oluşturmaktadır. Son yıllarda deneyim meraklısı, ziyaret edeceği yerleşimin kültürünü öğrenmek ve yerel lezzetlerini deneyimlemek isteyen, ziyaret ettiği yerleşimin yerlisi gibi davranan, özgün tecrübeler yaşamaya açık turist profilleri oluşmaktadır. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, paylaşılan ve kişisel gelişimi güçlendiren deneyimsel turizm ekonomisinin büyük etki yaratacağını vurgulamıştır (WTTC, 2019). BM Dünya Turizm Örgütü, son yıllarda yerli halk gibi yaşamının ve gerçeklik arayışının kültürel turizmde öne çıkan eğilimler olduğunu belirtmektedir (UNWTO, 2019). Ayrıca, dijital platformların en önemli kullanıcıları olan Z kuşağı ile bir sonraki nesil olan Alfa kuşağının turizm sektöründe dijitalleşmeyi artırdığı görülmektedir (Bağcı ve İçöz, 2019). Bunun yanı sıra, bireysel hareket eden

gezinlerde artış gözlenmektedir. Özellikle erkek gezginlerin yanı sıra turizmde yükselen bir eğilim olan kadın gezginler; öğrenme ve tecrübe etme, yeni insanları ve kültürleri tanıma, vizyonunu genişletme, özgüven artışı ve güçlenme ile birlikte memnuniyet ve seyahat motivasyonu elde etmektedir (Kaba ve Emekli, 2018). Bireysel turizm ve dijitalleşme trendi ile yeni kültürel turistler; özgün deneyimleri merak eden, teknolojiyi daha fazla kullanan, yaratıcı, bireysel, esnek ve değişken paket uygulamalara yönelen ziyaretçilerdir. Bu sebeple bu yeni eğilimlere adapte olan toplumların ve kentlerin, kültürel turizmde daha fazla gelişim göstereceği öngörülmektedir.

Dünya turizm sektörü, 2020 yılında Covid-19 salgını nedeniyle krizden en çok etkilenen sektörler arasında yer almaktadır. Pek çok ülkede korona virüs sürecinde yerel turizm odaklı gelişimlere yönelim olmuştur. Yerel turizmin desteklendiği tanıtım kampanyaları, seyahat kuponları veya özel indirimler gibi teşvik edici uygulamalar, yerel turizm firmalarına ve çalışanlarına sağlanan idari ve ekonomik kolaylıklar görülmektedir. Ayrıca, turizmde hijyen ve güvenilirlik kavramları önem kazanmıştır. Turizmde hareketliliğin artış gösterdiği dönemlerde, bazı kentler güvenilirlik ve hijyen sertifikasyonu sistemi oluşturarak, seyahat etme konusunda kararsız olan potansiyel ziyaretçilere ulaşım sağlayarak diğer kentlerden öne geçmeyi hedeflemektedir (OECD, 2020).

Bu yeni eğilimler ile birlikte, yerel kültüre ve gelişimine daha fazla önem veren, hijyen ve güvenilirlik ortamları sağlayabilen, tanıtım ve teşvik edici uygulamalar ortaya koyabilen mekanizmaların, kültürel turizmin olumlu yönde gelişiminde etkileri olacağı öngörülmektedir. Turizmde 2020 yılı krizi ile birlikte inovasyon, sürdürülebilirlik ve kapsayıcılığın aktif seyahatler başladığında turizm modelinin bir parçası olması gerektiği görülmektedir (WTO, 2021). Bu kapsamda kültürel turizmde yaratıcılık ve yenilik, teknoloji ve dijitalleşme, sürdürülebilir koruma ve turizm yöntemleri ile kapsamlı ve bütüncül planlama yaklaşımları önem kazanmaktadır.

2.2.2.1 Yaratıcı/Kreatif/Deneyimsel Turizm

Kentler geçmişte, somut kültürel miras birikimlerinin temsilcisi olmuştur (Zukin, 1995). Antik kentler, müzeler ve taşınmaz varlıklar ile sınırlı olan geleneksel kültürel turizm anlayışı 1980'li yıllardan sonra değişerek/dönüşerek; geleneksel kültür, çağdaş kültür ve yaşayan kültür bütünleşmişlerdir. 2000'li yıllardan itibaren yerel kültürler gibi yaşama arzusu, paylaşma ve deneyimleme, pasif ziyaretin yerini aktif ziyarete bırakması ve yaratıcılık gibi kültürel turizm faaliyetleri öne çıkmaktadır (Zoğal ve Emekli, 2017). Turizmin son yıllardaki artışının altında yatan sebepler arasında, ulaşım ve iletişim imkânlarının gelişmesi, turizme yönelik faaliyetlerin artışı, kentleşme, sanayileşme ve ekonomik fırsatlar sıralanabilir. Kentler, rekabet piyasası sonucu kültürü bir fırsat yaratma, gelir elde etme ve tanıtım aracı olarak görmeye başlamıştır. Kentsel politika ve stratejiler, kent/bölge veya ülkede yenilikçi yaklaşımlar ile kültür ve turizmi bütünleştirerek kullanmaya teşvik ederek, kültür ve turizm sektörleri ile rekabet piyasasında ön sıralarda yer alabilir.

Kentsel turizmin gelişiminde; ürünün ve imajın geliştirilmesi ve pazarlanması, örgütlenme ve sürdürülebilirliğe ilişkin stratejik kararlar önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, kentsel aktörlerin ve yerelin katılımı ile kaynaklardan verim sağlamak da stratejik kararlar arasındadır. Bu sayede kentsel kalkınma ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılabileceği gibi, yerel ekonominin gelişimi ve kültürel mirasın bütüncül korunması hedefine de ulaşılabilir. Bugün kente ziyaretçi çekebilenin başlıca yöntemleri arasında kültür ve yaratıcılık gelmektedir (Emekli, 2018). Günümüzde kültür ve gelişimi kentler arasında fark yaratmada yeterli değildir. Bu sebeple, kentler kültür merkezli kalkınma stratejilerini yaratıcı faaliyetler ile değiştirme/tamamlama çabasına girmektedir. Kültür, kimliğin oluşumu ile ekonomik değeri ve yaratıcılığı desteklemektedir. Kültüre öncelik veren kentler, yaratıcılığı, kültürel gelişimin farklı bir penceresi ve/veya alternatifi olarak görmektedir.

Turizm sektöründeki üretim ve tüketim şekilleri dönüşerek; yerel halklar, turistler, turizm sektörü, çekim merkezleri ve mekânlar arasındaki ilişki ağlarının farklı faaliyetleri ortaya çıkarmasına sebep olmuştur. Yerel halk, turistlerin mekânı

deneyimlemesine ve paylaşmasına arabuluculuk yaparak konaklama ve diğer ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bunun sonucu olarak turistler, mekânın üreticileri haline gelmektedir. Müze ziyaretleri yerini, otantik yerel deneyimlere bırakmış, yerel kültür ile turistin kültürü arasında ilişki ağı kurularak yaratıcı turizmin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Önceleri kültürel turizmin bir dalı olan yaratıcı turizm, son dönemlerde giderek ilgi çeken bir konu olmuştur (Richard ve Marques, 2012).

Yaratıcı turizm; yerleşimin otantik kültürel mirasını, yerel halk ile ilişkiler ağı kurarak ve katılımcı deneyimlemeler ile sürdüren turizm şeklidir. Yaratıcı turizm türünde; katılım, yaratıcı yeteneklerin geliştirilmesi, deneyimleme ve yerel halkla temas kurma arzuları gibi özelliklerin olduğu görülmektedir (Zoğal ve Emekli, 2017). Kreatif/deneyimsel/yaratıcı turizm; turistlerin turizm yerleşimlerindeki özgün kültürel değerleri öğrenmek, yerel halk ile temasta bulunmak, etkilendiği kültüre entegre olmak ve farklı tecrübeler yaşamak amacıyla gerçekleştirdikleri ziyaretlerdir (UNESCO, 2006; Akşit Aşık, 2014). Yaratıcı turizm; insanların farklı yerleşimlere kültürel çabalar ve otantik deneyimler sebebiyle seyahat etmesi, değişik kültürel mirasları öğrenmesi ve katılmasıdır. Gordin ve Matetskaya (2012)'ya göre kültürel turizm, yaratıcı turizm ile ilişki halindedir ve gelişimini desteklemektedir. Yeni turizm faaliyetleri yaratıcılık olarak anılmakta, ev sahibi toplum ile turistler birlikte hareket etmekte, geleneksel turizm sektörü müdahale etmeden yeni mekânlar oluşmaktadır.

Bugün turizmin, mekân ve toplum ilişkileri ile belirlenmesi sonucu, yeni konaklama, Airbnb, HomeExchange, Couchsurfing, yeni kuşak hosteller gibi uygulama şekilleri, tanışma ortamları (yaratıcı bölgeler, festivaller vb.) ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu turizmde yerel halkın, ürünün ve misafirperverlik düzeninin önemi anlaşılmıştır. Değişik, yeni ve yaratıcı turizm mekânının işlevi, klasik turizm tüketimi yerine ilişki ağlarına dayanmaktadır (Richards, 2014). Artık kültürel turistler, ziyaret ettikleri kültürel miras alanlarını yakından tanıma, yerel tatları deneme, yaşama, dokunma ve uygulama ile deneyimlemek istemektedir. Bu nedenle her bir turistin beklentisine yanıt verebilecek zengin kaynaklara sahip yerleşimlerin geliştirilmesi alternatif turizm çeşitlerinden biri olan kreatif (yaratıcı) turizmin tercih edilebilir olmasını sağlamıştır (Smith, 2005; Rogerson, 2006; Akşit Aşık, 2014).

Önceleri kültürel turizmin uzantısı olan yaratıcı turizm, süreç içerisinde kabul görmüş, gelenek ve görenek gibi kültürel değerlere vurgu yaparak diğer turizm çeşitlerinden ayrılmıştır (Gökçe, Cihangir, Halil ve Summak, 2017).

Somut (maddi) kültürden somut olmayan (maddi olmayan) kültüre doğru yönelen ilgi, yapının ölçeğinden alanın/kentin ölçeğine yönelen koruma, eski yapı ve anıtları ziyaretten mekân odaklı turizme yönelim, kültürel turizmi dönüştürmektedir. Kültürel turizme olan ilginin artışıyla, kültürel çekicilikler de çeşitlenmiştir. Turistlerin, otantik ve gerçek olanı deneyimlemek istemelerinin sonucu deneyimsel turist adındaki yeni turist profili ortaya çıkmıştır (Reisinger, 2009). Turizm, artık kitle turizminden bireysel turizme doğru yönelmektedir (Akoğlan Kozak, Evren ve Çakır, 2013). Gelir artışları, ulaşım imkânları ve teknolojinin yoğun kullanımının sonucu ağ toplumunun büyümesi ve dijitalleşmeye eğilim turizmi dönüştürmektedir. Kültürel turizm ağları ile farklı kültürel miraslar bir arada görülebilmekte ve yaratıcı turizm faaliyetleri ile günümüzde dahi yaşatılabilmektedir.

Postmodern turizm gelişmeleri sonucu turistler, ekonomik sermayeye karşılık kültürel sermaye birikiminin, yeni ya da farklı kültürlerin üreticileri haline gelmiştir (Urry, 2009). Yaratıcılık ve yenilik, kültürel miras alanı yönetim stratejilerinde kilit elemanlardır (Lindorth, Ritalatti ve Soisalon Soininen, 2007). Kitlel ve geleneksel turizm egemenliğinde gelişen modern dönemin yerine, bireyselliğin ön planda olduğu postmodern turizm dönemi, ucuz paket turlar ve geleneksel tatiller yerine bireysel turlar ilgi çekmektedir. Bunun yanı sıra, standart konaklama tesisleri yerine, küçük ve otantik tesisler tercih edilmektedir. Artık sıradan yerler çekici gelmemekte, eski kültürlerin izleri ve bunun yanı sıra yaratıcı faaliyetler ilgi çekmektedir.

Yaratıcı turizm; yerel halkın faaliyetlerinin içinde bulunma, öğrenme ve uygulama isteği ile oluşmuş özgün bir turizm olarak; turistin kendini, yerleşimde yaşayanlardan birisi gibi hissedebilmesine, kültürel yaşam şekillerini deneyimleyebilmesine ve bundan zevk almasına yol açmaktadır. Turist, mekân, olay ve kültürel öge ne kadar fazla ise, bunların sentezi olan yaratıcılık ve deneyim de o kadar fazladır (Zoğal ve Emekli, 2017). Bu durum yaratıcı turizmle oluşan yaratıcı sınıfın, yaratıcılık ile birlikte

metropoller arasındaki ilişkileri de güçlendirmesine sebep olmuştur (Richards ve Wilson, 2007). Böylece turizm ile birlikte, işbirliği ve kültürel ilişkilerin de geliştiği, kültür ve turizmin bütüncül bir yapı kazandığı görülmektedir. Bu durum, birçok kent ve bölgenin kültürü öncelik edinmesine, kültür ve turizm merkezli yenilenme modelleri içerisine girmesine sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra, kültür ve turizm organları bu tür modellere destek olmaktadır (Richards, 2010; Walle, 1995).

Dünya ülkeleri, turistleri çekebilmek ve turizmden getiri elde edebilmek için, günümüzdeki yeni eğilimleri takip etmelidir. Son yıllarda turizmde yaratıcılığa yönelik uygulamalar artmaktadır. UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı (UCCN) programı, 2004 yılından bu yana yaratıcılık alanında odaklanmıştır. Bu kapsamda 2021 yılında tasarım, zanaat/halk sanatları, müzik, gastronomi, edebiyat, sinema/film ve medya sanatları alanlarında üyeleri içerisinde 246 kent bulunmaktadır (Yaratıcı Şehirler, 2021). Ayrıca, ziyaretçilere yönelik çalışmalar yapan diğer yaratıcı turizm ağı ise dünyanın ilk yaratıcı turizm platformu olan 2005 yılında kurulan Barcelona Yaratıcı Turizm Ağı'dır (Barselona, 2019). Sonraki dönemlerde ise birçok ülke yaratıcı turizm formlarını kullanarak turistlerin ilgisini çekmeyi başarmaktadır. Şehirler, kültürel mirasın gelişimi için yaratıcılığı kullanmanın yanı sıra, şehrin kimliğini ve imajını yaratmayı hedefleyen kültür ve turizm odaklı stratejik planlar üretmektedir. Bu stratejik planın hedefleri arasında;

- Kültürel mirasını koruyabilen, modern ve aynı zamanda geleneksel bilginin zengin bir karışımını sunabilen şehirler yaratmak,
- Kentteki kültürü, sanatı ve mimariyi koruyarak turizm ürünleri ve yaşam kalitesini arttırıcı değerler olarak tanıtmak,
- Kültürel turizm sektöründe yaratıcılığın artan önemini vurgulayan yönetim, tanıtım ve pazarlama modelleri geliştirmek,
- Yaratıcı turizmin geliştirilebilmesi için kültürel değerlere ilişkin farkındalık kazandırmak ve envanter çalışmaları hazırlamak olmalıdır.

Yaratıcı turizm, kültürel turizm ile temas halinde olup, otantik deneyimler yaşamak isteyenlere kültürel mirasa yönelik pek çok yaratıcı faaliyetler sunmaktadır.

Yerleşimin otantikliğini ve kültürel mirasını yansıtarak, nostalji hissini uyandıran ürünler, mekânlar ve deneyimler kültürün ve yaratıcılığın birleşimini oluşturmaktadır. Bir kültüre ait eylemleri bilmenin ve görmenin ötesinde, o kültüre ait eylemlerin içinde yer almak, yani turisti özne konumuna koymaktır (Zoğal ve Emekli, 2017).

Gelecekte kültürel turizmin, hızlı büyümesi göz önüne alınarak yeni eğilimlerin etkin bir şekilde kullanılması ve yönetilmesi için, çok daha sistemli ve profesyonel bir şekilde ele alınması gerekecektir. Bu süreçte daha geniş bir kültürel turizm ürün yelpazesine erişim sağlayan dijital platformlar ve sosyal medyanın etkin bir şekilde kullanılması önem kazanmaktadır. Bu tür sistemlerin etkinliği için, turizm ve kültür sektörü arasındaki iletişimin geliştirilmesi ve işbirliğinin sağlanması gerekmektedir. Böylece turizm endüstrisi kültürel ürünü, kültür sektörü ise turistlerin ihtiyaçlarını daha iyi anlayacaktır. Kültürel turizm, sadece turistlerin kültürden etkilenmesi değil, aynı zamanda yerel halk için de turizmin yaratıcı potansiyelini kullanarak yeni olanaklar yaratmaktır. Turistler sadece kültür tüketmemekte, aynı zamanda kültür de üretebilmektedir. Yeni yaratıcı etkinlikler ve organizasyonlar, iletişim şekilleri ve kültürlerarası diyalog biçimleri olumlu fenomenlerin yaratılmasına ve kültür ile turizmin bütünleşmesine yol açabilir. Şehir plancıları, diğer işlevler arasında kültürel turizmi göz önünde bulundurarak üst ölçekli planların ana hedefleri arasında kültürel turizme ve yaratıcılığa yer vermelidir. Bu sayede, daha bütüncül bir kültürel turizm politikası ortaya konulabilecektir.

2.2.2.2 Kuşaklar Açısından Kültürel Turizm ve Dijitalleşme

Günümüzde kültürel turizm, ziyaretçilere mekânın özelliklerini öğrenme, deneyimleme ve turistin aktif katılımı ile potansiyelini geliştirme imkânı veren bir şekle bürünmüştür. Küreselleşme süreci, siyasi ve ekonomik değişimler, farklı kültürlerle olan ilgi, turist profilini de değiştirmiştir. Yeni turistler; dijitalleşme trendi, sosyal medya, blog vb. teknolojik bilgi ağlarının zenginliği ve artan sosyal ve ekonomik değişimler ile birlikte, değişik ve yeni kültürel ilgi alanlarına yönelmektedir. Turizm, kalıcı ve geçici vatandaşların ilişkilerinden oluşmaktadır (Richards, 2013). Geleneksel kültürel turizm, blogcular ve sosyal medya kullanıcıları gibi yeni kültürel

aktörlerle karşılaşmaktadır. Geleneksel kültürel turizmin bu araçlarla uğraşabilmesi için, turizm sektörüne onları da dahil etmesi gerekmektedir (Copeland, 1991). Yerel yönetimler, ev sahipleri, rehberler, yaratıcı mekânlar, dijital ve sosyal medya platformları ile turistler kültürel turizm sistem ağının birer parçasıdır. Dolayısıyla, turizm üreticilerinin ve tüketicilerin yaratıcı olması gerekmekte iken, bir bütün olarak mekânların, dijital platformların ve diğer etkileyici unsurların da yaratıcı olması beklenmektedir.

Kültürel turizmin gelişimi, kültürel turistlerin ihtiyaçlarını anlamamanın yanı sıra, yerel kültür ve ziyaretçilerin kültürü arasındaki bağlantıların oluşturulmasını da gerektirir. Kültürel araçlar, yerel kültür ile turist arasında bir köprü görevi görmektedir (Goedhart, 1997). Böylece politika yapıcılar ve yerel yönetimler, farklı kültürel turist gruplarının ilgilerini daha iyi anlamaktadır (Richards, 2000). Özellikle günümüzde YZ kuşağı denilen yeni turizm talepleri olan kesimlere hitap edebilecek yaratıcı faaliyetler ile desteklenen alanlar, kültürel turizmi, turizm pazarında güçlendirmektedir. Kültürel turizmin sürdürülebilirliği için, farklı niteliklerdeki kültürel turist çeşitlerini her mevsim çekebilecek, kentin her noktasına götürebilecek ve ekonomik getiri sağlayabilecek kültür ve turizmin bütünleşik bir şekilde yönetildiği kentler oluşturulması gerekmektedir. Turistlerin bölge tercihinde; yaş, eğitim, cinsiyet, gelir durumu, kültür seviyesi gibi unsurlar etkili olmakla birlikte, bölgenin sosyo-ekonomik şartları ve kültür aktiviteleri de etkili olabilmektedir.

Yeni kültürel turistler kuşaktan kuşağa değişen farklı ilgi alanlarına ve tercihlere sahiptir. X kuşağı (1965-1979), bebek patlaması denilen savaş dönemindeki nesilden sonra doğan geçiş kuşağıdır. Bu sebeple genellikle ebeveynlerince yeterli ilgi gösterilmeyen ve dünyanın acımasız yüzünü fazlaca tecrübe eden kuşaktır. Y kuşağı (1980-1995), ağ kuşağı veya milenyum kuşağı, X kuşağına göre daha fazla ekonomik imkâna sahip olan ve bunu yaşamına aktarabilen, iletişim teknolojilerini ve sosyal medyayı aktif kullanan kuşaktır. Bireysellik, özgürlük ve esneklik bu kuşağın istekleri arasındadır (Özeren, 2017, Dalkıran, 2018; Haddouche ve Salomone, 2018; Bağcı ve İçöz, 2019). Yeni sessiz nesil, Gen Z, Zeds, IGen (Internet Generation), Dijital kuşak gibi farklı isimlerle anılan Z Kuşağı (1995-2010), yaşamlarını dijital dünya ile

şekillendiren/yönlendirilen kuşaktır. Aynı anda birçok işi yapabilme, yaratıcılık, yenilik, fazla bireysellik ve özgürlük isteği temel özellikleridir. Küresel kuşak, ekran kuşağı veya Alfa kuşağının (2010-...) ise, daha dijital ve zengin bir nesil olacağı öngörülmektedir. 5G, yapay zekâ, otonom araçlar, drone, sanal gerçeklik, e-ticaret, sosyal medya ve dijital teknolojiler bu kuşak yaşamının ayrılmaz parçaları olacaktır. Alfa kuşağı; sanal, robot ve hologram arkadaşlık, teknoloji ve makinelere bağımlılık, online alışveriş, bireysel yaşama ve çalışma, üstün eğitim ve teknolojik yetkinlik açısından oldukça ileride olacağı tahmin edilmektedir. 2025 yılı itibariyle ise Beta kuşağı, daha sonrasında Gama ve Delta kuşakları gelecektir (Bal Çetinkaya, 2021).

Kültürel turizm sektörünün küresel pazarda rekabet edebilmesinde farklı kuşakların profillerini iyi analiz ederek tüketim eğilimlerine göre ürün ve hizmet ortaya koyabilmesi gerekmektedir. Yeni nesillerin beklentileri arasında akıllı ve dijital uygulamalar ile mobil uygulamalar kullanabilen şehirler bulunmaktadır. Bir kültürel miras yerleşiminin imajı, turist profillerine göre beklenti, istek ve ihtiyaçları karşılayarak sağlanabilir (Albayrak ve Özkul, 2013). Y kuşağı turist profili, kendilerinden sonra gelen Z kuşağı turistlerini davranışsal yaklaşımlar ile etkilemektedir. Aynı zamanda, yeni nesil turistler mekânı kendi beklentilerine göre çeşitli yaratıcı aktivitelerle şekillendirerek, mekânın tüketicisi konumundan üreticisi konumuna geçmektedir. Dolayısıyla, turist profilleri, ev sahibi toplum ve mekân arasında devam edegelen dinamik bir etkileşim bulunmaktadır. Bu sebeple, kültürel turizm alanlarının turist düşünce dünyasında olumlu bir imaja sahip olması önem taşımaktadır.

X, Y ve Z nesilleri tüketici davranışları arasında sanal alışveriş ve internet yer almaktadır. Kültürel turizmde reklâm ve tanıtım aracı olarak kullanılabilen internet ile hedef kitleye erişim de kolaylıkla sağlanmaktadır (Rodoplu, 2019). Y ve Z nesli, akıllı, özgürlüğüne düşkün ve teknoloji tutkunu olarak nitelendirilmektedir. YZ kuşağının X kuşağına göre farklı ve üstün olduğu nokta teknoloji iken, Z kuşağı eğlenerek öğrenebilme ve girişimci olma yönünden üstündür (Karaer, 2018). Y kuşağı turistlerin gelirleri arttıkça, yerleşimden beklentilerinin de arttığı, daha kaliteli ve nitelikli bir destinasyon bekledikleri görülmekle birlikte; çoğu Y kuşağı turist, kolay ulaşılabilir,

uygun fiyatlı, lüks ve herkesin tercih ettiği bir destinasyonu aramaktadır (Albayrak ve Özkul, 2013). Bu nedenle, kültürel turizmde kuşakların taleplerine göre, yaratıcı faaliyetler, sosyal medya, dijitalleşme vb. internet platformlarının desteklenmesi, daha kaliteli ve nitelikli turizm mekânlarının ve uygulamalarının sunulması beklenmektedir. Günümüzde varılacak destinasyonun belirlenmesi, rezervasyonu, konaklama ve ulaşım hizmetleri, dijitalleşme trendi ve teknolojik platformlar ile turist deneyimini iyileştirecek uygulamalar kültürel turizmdeki başlıca eğilimler olmaktadır.

2.3 Sürdürülebilir Kültürel Turizm ve Koruma

Sürdürülebilirlik kavramı, 1987 yılında Dünya Çevre Kalkınma Komisyonu'nun hazırladığı Brundtland Raporu'nda Ortak Geleceğimiz adlı çalışma ile ortaya atılmıştır. Bu çalışma, çevreye yönelik duyarlılığın başlangıcı sayılabilir (Tekeli, 2001). 1972 Stockholm konferansında sürdürülebilirlikle ilgili yaklaşımların temeli atılmıştır. 1980 yılı Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından, kalkınma ve çevreye yönelik yaklaşımların sürdürülebilirlik ile bütünleşmesi gerektiği savunularak doğayı koruma stratejisi hazırlanmıştır (Dodds, 2007). Bu gelişmelerden sonra yapılan 1992 yılındaki Rio Konferansı ve 2002 yılındaki Johannesburg Zirvesi'nde, sürdürülebilirliğin önemi ve uygulamaya yönelik kararlar alınmıştır.

Brundtland Raporu'nda, sürdürülebilirlik kavramının turizm ile bütünleşmesi gerektiği savunulmuştur (Collados ve Duane, 1999). Bu rapordan önce, sürdürülebilirlik ve turizmin gelişimine yönelik farklı tartışmalar bulunmakta iken; rapor ile birlikte sürdürülebilirlik, turizm ve turizm yönetimi ile ilgili politikaların önemi ortaya konulmuştur (Saarinen, 2006). Bunun yanı sıra, Rio Konferansı sürdürülebilirliğe yönelik altı ana başlık olan; temel ilkeler, yasal antlaşmalar, Gündem 21, finans kaynakları, teknolojinin transferi ve kurumsal süreçleri güçlendirmeye yönelik konuları ele almıştır (Mowfort ve Munt, 2009). Gündem 21 raporunda, sürdürülebilir turizmin gelişimine yönelik amaç ve hedefler belirlenmiştir (Berry ve Ladkin, 1997). Bu kapsamda, Gündem 21'in turizm gelişme planlarını belirleyen ilk çalışma olduğu düşünülebilir (Harrison, Jayawardena ve Clayton, 2003). Bu raporda, ekonomik faaliyetlerin çevreye olumsuz etkilerinin önlenmesi,

toplumların ve bireylerin sürdürülebilirlik plan ve uygulamalarını geliştirmesi, bireylere yönelik sosyal, ekonomik, çevresel kararlar alınması ve yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik amaç ve hedefler belirlenmiştir (Schively, 2008). Gündem 21 raporunu Türkiye de kabul ederek, ulusal düzeyde sürdürülebilirliğe yönelik izleme programlarını hazırlamaktadır (Scharpf, 1999). Sürdürülebilirlik sonraları kalkınma ve turizmle de bütünleşerek sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm gibi kavramların oluşumuna kaynak sağlamıştır. Schively, sürdürülebilirliğin amaçlarını (Şekil 2.4) şu şekilde tanımlamıştır;

Şekil 2.4 Sürdürülebilirliğin amaçları (Kaynak: Schively, 2008'den uyarlanmıştır)

Bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik temel ilkeler; doğayla uyum sağlamak, yaşanabilir çevreyi oluşturmak, alan merkezli ekonomi, eşitliğin sağlanması, kirletenin bedel ödemesi ve bölgesel gelişimdir (Schively, 2008; Mercan, 2010). Sürdürülebilirlik kavramı, çevre ve doğal kaynakların büyümesi olarak ifade edilebilir (Mowforth ve Munt, 2009). Sezgin ve Kalaman (2008)'a göre sürdürülebilirlik, belirli bir ekosistem veya sürekliliği olan durum içerisinde, kesilmeden, bozulmaya uğramadan, aşırı kullanımlarla tükenmeden ya da kaynaklara fazla yüklenmeden devamlılığın sağlanmasıdır. Sürdürülebilirlik, genel olarak gelecek nesillerin gereksinimleri gözetilerek bugünkü nesillerin gereksinimlerini karşılamaktır (Ceylan, 2001). Tüm bu tanımlamalar doğrultusunda sürdürülebilirlik; toplumun ekonomik refahı ve faaliyetleri ile doğal, sosyal ve kültürel çevresi arasındaki dengenin sağlanması olarak ifade edilebilir. Bu kapsamda sürdürülebilirlik, kültürel değerlerin

ve çevrenin korunmasının yanında ekonomik faaliyetlere de destek olmaktadır. Bu kapsamda, sürdürülebilirlik kavramının ilkeleri şunlardır;

- Gelecek endişesi gözetilerek gelişmelerin olumlu ya da olumsuz sonuçlarının, karar mekanizmalarının öngörülerinden daha kapsamlı ele alınması,
- Nesiller arası eşitlik sağlama düşüncesiyle, günümüz nesillerinin gelecek nesilleri gözeterek kaynakları dengeli kullanması,
- Katılıma önem vererek, toplumun tüm bireylerinin gelişmelere yönelik karar alma süreçlerine dahil olması,
- Ekonomik ve çevresel faktörler arasındaki dengeyi sağlama açısından kararlarda, ekonomik faktörlerin daha geniş kapsamlı ele alınması ve çevresel faktörlerin gelişmenin temel unsuru haline gelmesi,
- Çevre kapasitesi değerlendirilirken, ekolojik dengeyi bozmayacak çevresel etkenlere izin verilmesi,
- Niceliksel ve niteliksel faktörler doğrultusunda kararların, düşük maliyet sağlama düşüncesi yerine, uzun vadede en az çevresel zarar etme düşüncesi ile alınması,
- Yerel ekosistemlere önem verilerek, yereli, toplumu, ekolojiyi, politikaları ve tarımsal sistemlerin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır (Tuna, 2007; Mercan, 2010).

Kültürel turizmin yükselen bir değer olması ile birlikte, her yıl birçok insan turizme yönelik seyahatler gerçekleştirmektedir. Bunun sonucu olarak turizmin yerleşimler üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri görülmektedir. Bu etkiler değerlendirilirken sürdürülebilirlik kavramı gündeme gelmiş; toplumların, ekonomik büyüme ile birlikte çevrelerini de koruması ve geliştirmesi gerektiği anlaşılmıştır (Gezici, 2006). Sürdürülebilirliğe yönelik gelişmeler 3E sembolü ile ele alınmaktadır. Bunlar ekoloji, ekonomi ve etik değerlerdir. Ekolojiyi ifade eden E1, taşıma kapasitesi, yenilenebilir kaynakları tüketme oranı ve gelişme sınırlarından oluşmaktadır. Ekonomiye vurgu yapan E2, karar verme sürecini belirleyen ekonomik gerçekliği ileri sürmektedir. E3 ise, etik değerleri açıklamaktadır (Richards ve Hall, 2000; Mercan, 2010). Dolayısıyla, ekonomik refah açısından kültürel turizmin geliştirilmesi gerekliliğinin yanında, etik

değerler gözetilerek kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi de sürdürülebilirliğin sağlanması bakımından son derece önemlidir. Kalkınmanın kültürel boyutu kapsamında kültürel bilgiye ve mirasa erişim tüm insanlar için önem taşımaktadır. Sürdürülebilir kentleşme geçmişe sahip çıkarak gerçekleştirilebilir. Bunun en önemli kanıtı, çevreye saygılı, geçmiş ve günümüz zenginliklerine değer veren, bilgi ve kültür odaklı gelişmelerin olduğu sürdürülebilir kentlerin varlığıdır.

2.3.1 Sürdürülebilirlik ve Koruma İlişkisi

Sürdürülebilir gelişme, kalkınma ve turizm düşüncesi çerçevesinde kültürel miras, gelecek nesillerce değerlendirilmesi gereken yaşayan belge, doğal kaynak, yapı ve malzeme stoğu görünümündedir. Bu sebeple, kültürel miras alanları koruma politikaları arasında;

- Kültürel mirasın tarihi belge ve estetik değerinin ön plana çıkarılması;
- Kültürel mirasın simgesel değerinin ve kültürel kimlik yaratmadaki rolünün vurgulanması önem taşımaktadır.

Günümüzde kültürel mirasın korunması yaratılan ekonomik değerın büyüklüğüne bağlıdır. Neoliberalizm ile birlikte değişime uğrayan kültürel miras ve koruma yaklaşımı birçok araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir (Lowenthal, 1985; Hewison, 1987; Tiesdell, 1995; Griffiths; 1995, Urry, 2002; Pendlebury, 2002; Graham, 2002). Bu değerlendirmelere göre, kültürel miras, kentsel koruma ile kalkınmanın ilişkisi çerçevesinde yeni sistemin sosyo-ekonomik ihtiyaçlarına yanıt verebilen bir araç olarak görülmektedir. Ayrıca, kültürün korunması, ekonomik kalkınmayı sağlamaya yönelik yönetim şekli olarak değerlendirilmiştir. Tiesdell, Tener ve Health (1996) göre, kültürel mirasın korunması akılcı ekonomik ve ticari seçimlerdir. Bu politikalar sonucunda, korumada kentsel girişimciliğin anlayış şekli değişerek sosyo-kültürel faaliyetlere talep artmaktadır. Kültür ve yaratıcılık merkezli faaliyetlerle kentler yeniden kurgulanmakta ve yeni mekânsal oluşumlar ortaya çıkmaktadır. Kentler küresel pazarda rekabet ederek, dünya kenti, kültür kent, festival kent, eğlence kent, müze kent ve turist-tarihi kent gibi tanımlamalarla tanınmalarını

sağlayacak model arayışları içerisine girmektedir. Turist-tarihi kent modelinde, tarihi kentler turist taleplerine göre hızla şekillenmekte ve tarihi kentin elemanları dışında farklı aktivitelere de gereksinim duyulmaktadır. Bu aktiviteler şunlardır;

- Kültürel yapıların yeniden işlevlendirilmesi gibi parçacıl uygulamalar,
- Kültürel mekânın/kentin yapılan faaliyetler ile temsil edilmesi gibi bütüncül ve planlı stratejiler;
- Kültürel çevreyi yapılan aktivitelerin parçası haline getirme şeklindedir (Ashworth ve Tunbridge, 1990).

Kentsel koruma, geçmiş kültürel değerleri günümüzde yaşatmanın dışında, bu değerlerin gelecek nesillere de aktarılması sorumluluğuna sahip olduğu için özünde sürdürülebilirlik ilkesi yatmaktadır. John Ruskin (1865)' e göre, tarihi değerler bir parça şimdiki kuşağa, bir parça da gelecek kuşaklara ait olduğu için dokunma hakkı bulunmamaktadır. William Morris (1877)'e göre, korumanın amacı gelecek kuşaklara öğretici ve saygın bir şekilde mirası bırakmaktır. Ancak, mirasa hiç dokunmadan koruyarak gelecek nesillere aktarmak düşüncesi, günümüzdeki sürdürülebilirlik anlayış şeklini yeterli ölçüde yansıtmamaktadır. Kültürel yerleşimlerin küreselleşme ile birlikte karşılaştığı sorunların çözümü, kültürel miras yönetiminde sürdürülebilir kentleşme ilkelerinin etkin kılınmasıdır (Tiesdell, 1995; Strange, 1997; Rodwell, 2007; Bond ve Worthing, 2008; Günay, 2010).

Günümüzde kültürel mirasın sürdürülebilir korunması, koruma ile değişim arasındaki en rasyonel ve/veya akılcı denge unsurudur (Delafons, 1997). Kültürel mirasın sürdürülebilir korunması, bir kavramın ötesinde farklı değerler içeren toplumsal bir bütündür (Fairclough, 2001). Bu kapsamda sürdürülebilirlik ve kültürel mirasın korunması arasındaki ilişkide mirasın yönetimi ve sürdürülebilir kentleşme önemli rol oynamaktadır. Rodwell (2003)'e göre sürdürülebilirlik, toplumların yaşamın getirilerini gözeterek çevre ile ilişkilerinde denge ve uyumu yakalamasıdır.

Bizzarro ve Nijkamp (1997)'e göre kültürel miras; sosyal ve ekonomik gelişmeyi uzun vade içerisinde sağlamakta, uyuşmazlıkları gidermekte, etik değerleri ve

hedefleri kapsamakta, bu sebeple sürdürülebilir kalkınma stratejilerinde anahtar rol oynamaktadır. Rodwell (2003), sürdürülebilirlik ve kentsel koruma ilişkisinde; arzın devamlılığı, doku ve kültürel kimliklere az müdahale, yıkıcı yaptırımlara karşı yapıcı oluşumların uygulanması, kaynakların akıllı kullanımı ve ortak ilkelere sahip olmaları bakımından iki tanımın birbirlerini tamamladıklarını düşünmektedir. İlhan Tekeli (2009)'e göre, modernitenin tarihe saygı duyan korumacılık anlayışında, geçmişin dondurulmasının anlamı bulunmamakta, geleceğin geçmişle sürekliliğinin sağlanabilmesi gerekmektedir. Bu sebeple son yıllarda koruma kavramının yerini sürdürülebilirlik kavramı almaktadır. Tarihi kentlerde, turizm politikaları doğrultusunda kurgulanan imar süreci, küresel ve yerel ölçekte gereksinimler sonucu nicel ve nitel seviyede değişim ve/veya dönüşümlere neden olmaktadır. Bu değişim ve dönüşüm sürecinde, kültürel miras alanları üzerindeki kentsel koruma ve planlama politikaları, sürdürülebilir koruma kavramını vurgulamaktadır (Özcan, 2009).

2000'li yıllardan sonra uluslararası oluşumların gündeminde sürdürülebilir koruma önemli yer tutmaktadır (ICOMOS, 2001; ICOMOS, 2008; English Heritage, 1997; English Heritage, 2005a; English Heritage, 2005b; English Heritage, 2007; ICOMOS New Zealand, 1992). Kültürel miras alanlarında sürdürülebilir yönetime odaklanan ICOMOS'un 2001 yılındaki Değişimin Yönetimi: Tarihi Çevrenin Korunmasında Sürdürülebilir Yaklaşımlar başlıklı uluslararası sempozyumuna ek olarak, ICOMOS Kültürel Miras Alanlarının Yorumu ve Sunumu Üzerine Sözleşmesi 2007 yılında, tarihi çevrenin günümüz şartlarında değerlendirilmesi ve temsili noktasında getirdiği koşullarla kültürel mirasın sürdürülebilirliğini uluslararası ölçekte gündeme taşımıştır.

Kültür aksı, kalkınma ve koruma ilişkisinin bağlayıcı noktasıdır. Bu sebeple kültür ve kültürel mirasın korunmasına yönelik politikalar kalkınma süreçlerinin tüm alanlarında yer almaktadır. Modern yaşamda kaynak görevi gören ve yaratıcılığın beslenme kanallarından biri olan kültürel miras, tarihi sürecin bir ürünü olarak somut ve somut olmayan kültürel miras ile birlikte ele alınmaktadır. Avrupa Kentsel Şartı içerisindeki Kentlerde Mimari Miras başlığında yer alan ilkeler; kültürel mirasın gelecek nesillere kaynak oluşturduğunu, mirasın korunmasında ve sürdürülebilirliğinde yerel yönetimlerin görevleri olduğunu ve kentsel ekonomik

canlanma açısından korumanın rolü bulunduğunu vurgulamaktadır (CoE, 1992). Bu ilkeler doğrultusunda, kültürel mirası korumaya duyarlı yasal mevzuatın oluşturulması ve bilgilendirmenin yapılması, finans mekanizmaları ile birlikteliklerin sağlanması, geleneksel mirasın yaşatılması, tarihi dokunun planlama aracılığıyla modern yaşamla bütünleştirilmesi ve ekonomik kalkınmanın kültürel mirasın korunması ile canlandırılması gerekmektedir.

Koruma, kültürel mirası geçmiş izleri kapsayan bir değer olarak görmek dışında, kültürel içeriği ile muhafaza edilen sosyal bir süreç olarak da anlamlandırmaktadır. Kültürel mirasın gerçek kaynağı ve korumanın gerçek amacı, kültürel miras değerlerinin yanı sıra toplumun gelecekte koruma disiplinine kazandıracağı içerikle de ilgilidir (Avrami ve Mason, 2000). Kültürel mirasın sürdürülebilirliği için gelişmeler doğrultusunda bazı gerekliliklere ihtiyaç vardır. Bu gereklilikler;

- Kültürel miras alanlarının korunması amacıyla yaşam kalitesinin yükseltilmesi,
- Kentsel koruma süreci içerisinde sosyal adaletin ve gelişimin desteklenmesi,
- Tarihi çevrenin dengeli ve üretici bir ekonomik gelişme sağlamasıdır (Günay, 2010).

Kültürel miras alanlarında yaşam kalitesinin yükseltilmesinde koruma sorunsallarının başında özgünlüğün korunması gelmektedir. Neoliberal politikalar sonucu kentsel dönüşüm eylemleri kültürel mirasın ticarileşmesine sebep olmakta, özgün tarihi yapı oranının özellikle gelişmekte olan ülkelerde giderek azaldığı görülmektedir. Özgünlük, kültürel miras aracığı ile geçmişin yaşatılması ve tarihi yapının dokunulmadan korunmasıdır (Ashworth ve Tunbridge, 1990; Ruskin, 1865). Kültürel miras alanlarında geçmişe ait bu özgün değerler ancak sürdürülebilir koruma anlayışıyla yaşatılabilir. Whitehand ve Gu (2010)'ya göre koruma anlayışı, tarihi yapıları korumaktan öte mekânın ve yerleşimin kimliğinin vurgulanmasıdır. Bu kapsamda sürdürülebilir korumanın gerçekleştirilmesi için kültürel miras değerinin ve mekânın özgün karakteri ile kimliğinin korunması ve modern kent ile bütünlüğünün sağlanması gerekmektedir. Kültürel miras alanının estetik değeri ve görsel imajı,

mekânın kimliğini ve bütünlüğünü oluşturmaktadır (English Heritage, 2005a). Kentsel yenileme çalışmaları yapıyı özgün haliyle yansıtamaz ve mekânın bütünlüğü zedeler (Jokilehto, 1999). Bu noktada hangi geçmişin korunacağı sorunsalı ortaya çıkmaktadır. Kültürel mirası yenilemenin amacı, silüetin ve peyzajın korunması, yeni yapılaşmalar ile tarihi çevrenin arasında görsel bütünlüğün sağlanması olmalıdır (Günay, 2010).

Kültürel miras alanlarının sürdürülebilir korunmasında fiziksel müdahalelerin dışında, uzun vadeli sosyo-ekonomik eylemlerin de gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Kentler bir sanat eseri değil, işlevsel bir düzen sağlayan karmaşık sistemlerdir (Jacobs, 1961; Çöteli, 2013). Tarihi çevrenin sahip olduğu kültürel değeri kaybetmeden kullanabilmesi için; kolay bir çözüm olarak algılanan ancak sosyo-ekonomik olarak yıpratıcı sonuçlar doğuran uygulamalardan vazgeçmesi gerekmektedir (Fitch, 1982). Kültürel miras alanlarında çevre ve yaşam kalitesinin iyileşmesi, kullanıcı profillerinin taleplerine karşı gösterilen performansa ve mekânsal bileşenlerin kalitesi ile ilişkilidir (Gülersoy Zeren, Özsoy, Tezer, Genli Yiğiter ve Günay, 2005). Korumanın amacı kültürel mirasın sürekliliğinin sağlanmasıdır. Koruma süreci yaşam ve kültürden oluşmaktadır (Şentürk, 2012). Tankut (2005)'a göre ise koruma bir bakış açısıdır. Bu sebeple koruma, kültürün ve yaşam sürekliliğini sağlayan sosyo-ekonomik süreçlerin tamamını içermektedir. Bu kapsamda, sürdürülebilir koruma politikalarının gerçekleştirilebilmesinde;

- Kültürel miras alanlarındaki konut dokularının tarihi kaynak olarak görülmesi,
- Koruma, sağlıklılaştırma ve yenilemeyi de içeren bütüncül planlama uygulamaları,
- Yasa ve örgütsel yapıdaki çok başlılığın giderilmesi için yetki ve sorumluluk dağılımı ile bütüncül planlamayı destekleyen tek bir yasanın oluşturulması,
- Halkın kültürel miras konusunda bilinçlendirilmesi ve kararlara katılımının sağlanması önem taşımaktadır.

Sonuç olarak; geçmiş çağların izlerini taşıyan kültür varlıklarının korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında uzun süredir devam eden ihmalin getirdikleri,

varlıkların çoğunun kaybedilme tehlikesi altında olmasıdır. Bu gelişmeler paralelinde, kültürel kimlik yaratma yolunda bir araç olarak nitelendirilebilen korumanın amaç haline getirilebilmesi için bütüncül bir koruma yaklaşımına ihtiyaç vardır. Kültürel mirasın sürdürülebilir korunması süreci; anlamak belgelemek, değerlendirmek ve karar üretmek süreçlerini kapsayan karmaşık ve çok disiplinli bir süreçten oluşur. Bu noktada, koruma pratiğinin uygulama boyutu, planlamanın bir parçası ve koruma sürecinin temelidir. Bu sebeple, planlama disiplini içerisinde doğru zamanda yerini bulmalı ve gerekleri tam olarak yerine getirilmelidir. Ancak bu koşullarda korumanın sürdürülebilirliğinden söz edilebilir.

2.3.2 Sürdürülebilirlik ve Kültürel Turizm

Sürdürülebilirlik, olumlu yönde devamlılık veya süreklilik sağlama anlamında turizmin tamamlayıcısı olarak kabul edilebilir. Sürdürülebilir turizm, turist sayısındaki artışa gereksinim duyduğu gibi, yaşam kalitesinin iyileşmesine ve kültürel mirasın korunmasına da gereksinim duyar. Sürdürülebilir turizm ölçütleri çevresel duyarlılıklara ilgisiz olan kitle turizmine karşıdır. Sürdürülebilir turizm ölçütleri koruma, sürdürme ve değişime açıktır. Bu açıdan sürdürülebilirlik ile turizm ve kültür ilişkisi birbirine zarar vermeden devam edebilir. Sürdürülebilir turizm kavramına yönelik farklı tanımlar bulunmaktadır. Bunlara göre sürdürülebilir turizm;

- Yeni gelişmelerin çevresel faktörleri de göz önünde bulundurarak uygulanmasıdır (Demir, 2002).
- Kaynakları tüketmeden, ziyaretçileri ve yerel halkı sömürmeden, turist, yerel halk ve mekân arasında dengeli ve kaliteli ilişkiler kurabilmektir (Garrod ve Fyall, 1998),
- Ekonomik açıdan akılcı; turizmin geleceğini oluşturan fiziksel çevreye, yerel halkın sosyal yapısına ve kaynaklarına zarar vermeyen düşünce şeklidir (Saarinen, 2006),
- Uzun vadede doğal, kültürel ve sosyal kaynakları koruyan, iyileştiren ve geliştiren, aynı zamanda ekonomik gelişmeyi de destekleyen turizm şeklidir (Scharpf, 1999).

Bu tanımlamalarla birlikte, sürdürülebilir turizm kavramı birçok araştırmacı tarafından eleştiri konusu da olmuştur. Bu eleştiriler doğrultusunda sürdürülebilir turizm kavramı ikiyüzlü, belirsiz/muğlak, yanılğı/zıtlık, teori-pratik uyumsuzluğu ve literatür yetersizliği gibi tanımlamaları da içermektedir (Evren, Şimşek Evren, Çakıcı ve Çakır, 2019). Sharpley (2009)'a göre, sürdürülebilirlik turizm ve korumaya bütüncül yaklaşım, gelecekçi ve eşitlikçi ilkelerle yürütülmelidir. Sürdürülebilir turizmin temelinde, turizmle ortaya çıkan çevresel sorunların azaltılması düşüncesi bulunmaktadır. Bu sebeple, sürdürülebilir turizmin gerçekleştirilebilmesi, kamu ve özel sektör, konaklama, ulaştırma, yiyecek işletmeleri, turistik çekicilikler, yerel halk ve turistler gibi paydaşların iletişim ve işbirliği içerisinde olmasını gerektirmektedir (Vernon, Essex, Pinter ve Curry, 2005). Bunun yanı sıra, sürdürülebilirliğin başarılı olması için turizm sektörünün işbirliği, bütünleşme, katılım ve yönetim gibi konulara da yönelmesi gerekmektedir (Godfrey, 1998).

Ekonomik kalkınmayı sağlamak, kaynakları korumak ve geliştirmek, sürdürülebilir turizmin başlıca amaçlarındandır (Ceylan, 2001). Tarihi değer taşıyan mekânlarda sürdürülebilir turizmi gerçekleştirmek her zaman mümkün değildir. Kültürel mirasın korunması ile birlikte miras turizmi ile ilgili faaliyetlerin de gerçekleştirildiği ideal durumun ve dengenin sağlanması önem taşımaktadır. Kültürel mirasın korunması, turizmin ekonomik yönünün yanı sıra, toplumsal ve kültürel yönleri de ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda, kültürel mirasın ve turizmin sürdürülebilirliği açısından turizm pazarlama amaçları, planlama ve yönetimin önemli bir yönünü oluşturur (Ecemiş Kılıç ve Aydoğan, 2015).

Bütüncül planlama ve kültürel miras yönetimi de kültür ve turizm alanında sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli konular arasındadır. Bu kapsamda, sürdürülebilirliğin gelişimine yönelik turizm politikaları (Tablo 2.2) şu şekilde gerçekleştirilebilir;

Tablo 2.2 Turizmde sürdürülebilir ve sürdürülebilir olmayan gelişme karşılaştırması (Kaynak: Demir ve Çevirgen, 2006'dan uyarlanarak hazırlanmıştır)

	Sürdürülebilir	Sürdürülebilir Olmayan
Genel Kavramlar	*Yavaş gelişme *Kontrollü gelişme *Uygun ölçekli *Uzun dönemli *Kaliteye yönelik	*Hızlı gelişme *Kontrolsüz gelişme *Uygun olmayan ölçekte *Kısa dönemli *Miktara yönelik *Uzaktan kontrol
Gelişme Stratejileri	*Önce plan sonra gelişme *Kavrama dayalı plan *Tüm çevreyi göz önüne alan *Baskıların ve faydaların yayılması *Yerel yatırımcılar	*Plansız gelişme *Projeyle dayanan *Sadece çekiciliğe sahip kısmına odaklı *Yabancı yatırımcılar *Yerel olmayan mimari
Turist Davranışları	*Küçük gruplarla seyahat *Yerel dili öğrenme isteği *Saygılı ve hassas *Sessiz *Tekrar ziyaret eden *Bazı zihinsel hazırlıklar gerektiren	*Kalabalık gruplarla seyahat *Yerel dili öğrenme çabası yok *Yoğun ve hassas olmayan *Gürültülü *Muhtemelen tekrar gelmeyen *Çok az yada hiç hazırlık gerektirmeyen

Turizmin doğru yönetilememesi durumunda, sürdürülebilir gelişmenin ekonomiye, çevreye ve topluma olan dağıtımı ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı zorlaşacaktır (Liu, 2003). Sürdürülebilir turizm, çevreyi ve insanın kaynaklarını olumsuz yönde etkilemeden, turizmin kapasitesi ve ürünlerin kalitesini arttırmayı hedeflemektedir (Akış, 2001; Tuna, 2007). Turizm getirilerinin dengeli ve yeniden kullanıma olanak sağlayacak şekilde, ekolojik olarak ve taşıma kapasitesi aşılmadan kullanılması, sürdürülebilir turizmin gerçekleşebilmesi için gereklidir (Tuna, 2007). Turizm ve kültürel mirasın korunması arasındaki ilişkide hassas bir denge vardır. Bu dengenin sağlanmasına bağlı olarak turizm, tarihi çevrenin korunmasında destekleyici bir dinamik olabileceği gibi, tüketen ve yıpratıcı bir etkiye de sahip olabilir. İşte bu hassas dengenin sağlanmasında sürdürülebilirlik kavramı önem kazanmıştır (Ecemiş Kılıç ve

Aydoğan, 2014). Bu kapsamda, kültürel turizmin sürdürülebilir ilkeler doğrultusunda geliştirilmesindeki temel prensip, turizm strateji ve politikalarının bütüncül yaklaşımlarla değerlendirilmesi, somut veya somut olmayan kültürel mirasın yönetimi ve korunması arasında dengeli bir ilişkinin sağlanmasıdır. Başka bir anlatımla, sürdürülebilir kültürel turizm, bir bölgenin turizmi geliştirilirken, bölgedeki kültürel değerlerin korunmasını, yaşam kalitesinin yükseltilmesini ve mirasın bütünlüğüne saygı gösterilmesini sağlamaktır.

Günümüzde dünyanın birçok ülkesindeki kentsel sorunların temelinde ekonomi ve kent arasındaki dengesizlik yatmaktadır. Doğal ve kültürel kaynaklar bir ülkenin, doğal, tarihi ve kültürel zenginliğinin göstergesi olduğu kadar; turizm sektörü ve turistler açısından da turizm kaynakları olarak görülmektedir. Turizm açısından önem arz eden kültürel zenginliklerin gelecek nesillere aktarılabilmesi ancak sürdürülebilir turizm ile sağlanabilir (Kahraman ve Türkay, 2006). Sürdürülebilir turizm, toplumların etkileşim halinde olduğu çevrenin bozulmadan korunabildiği, yaşamsal sistemlerin düzenli şekilde yürütüldüğü ve kaynakların turistler, yerel halk ve gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde yönetilebildiği bir kalkınma şeklidir.

Yerel halk, sürdürülebilir turizm sayesinde turizm endüstrisinden fayda sağlarken, turizm gelişmesinin planlama, karar verme ve koordinasyon gibi süreçlerine de dahil olmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006). Sürdürülebilir turizmde toplum süreci benimserse, sürece katılım sağlayarak destek olurken, süreci benimsemezse, karşı çıkarak engellemeye çalışmaktadır (Bramwell ve Sharman, 2006). Kültürel mirasın koruyucuları, yerel halk ve turizm endüstrisi birbirleriyle dayanışma ve işbirliği içerisinde olmaları neticesinde sürdürülebilir kültürel turizmin sağlıklı gelişimi sağlanabilir. Günümüzde turizmdeki küresel eğilimler ve öncelikler değişmekte ve dönüşmektedir. Sürdürülebilir turizmin amaçlarından biri, kültürel yerleşimlerin küresel rekabet ortamında varlığını devam ettirirken sürdürülebilirliklerini de sağlamaktır. Bu amaçlar doğrultusunda sürdürülebilir turizmin etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'ne göre temel ilkeler (Şekil 2.5) şunlardır;

Şekil 2.5 Sürdürülebilir turizm ilkeleri (UNEP ve UNWTO, 2006'dan uyarlanmıştır)

Sürdürülebilir turizm, kültürel bir yerleşimin oluşacak gelişmeler noktasında hassas olması ve gelişmelerin negatif etkilerinden korunmak için gereken ilke, politika, yönerge ve yönetim metotlarıdır (Hunter, 1997). Sürdürülebilir turizm, turist ve yerel halk arasındaki ilişkiyi, mekanı ve yerel halkı koruyarak kurmaktadır (Gezici, 2006). Turizm ile kentte kozmopolit bir atmosfer oluşmakta, ekonomik ve kültürel gelişim sürdürülürken, korunma sorunları, aşırı kalabalık, vandalizm gibi dış etkenler de ortaya çıkabilmektedir. Bu sebeple sürdürülebilir kültürel turizm, turizm endüstrisi, turist, mekân ve yerel halk arasındaki etkileşimden doğan olumsuzlukları azaltmaya yönelik olumlu bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımlar doğrultusunda sürdürülebilir kültürel turizmin faydaları (Tablo 2.4) şu şekilde sıralanabilir;

Tablo 2.3 Sürdürülebilir kültürel turizmin faydaları

	Ekonomik Yararlar	Çevresel Yararlar	Sosyal Yararlar
Ziyaretçi Açısından	*Rekabetçi turizm sektörü *Kaliteli ürün	*Bozulmamış kültürel miras *Kültürle uyumlu faaliyetler	*Barış ortamı, psikolojik rahatlık * Kùltürler arası diyalog ve ilişkiler
Ev Sahibi Topluluk Açısından	*Yeni iş alanları *Ekonomik refah (Yüksek verim/gelir)	* Kùltürel mirasın korunması ve yönetimi *Çevre dostu üretim ve tüketim	*İş temini (Katılım, eşit fırsatlar) *Sosyal adalet

Sonuç olarak, sürdürülebilir turizmin başarılı olabilmesi, uygulamada kullanılacak donanım ve planlama yaklaşımlarının geçerliliğine bağlıdır. Bu kapsamda, bütüncül planlama yaklaşımları ile yürütülen koruma ve turizm gelişim süreci toplumun süreci benimsemesi ile başarı kazanabilir. Sürdürülebilir kültürel turizmin faydaları göz önüne alındığında, sürdürülebilir kültürel turizmin genel ilkeleri şu amaçlar doğrultusunda geliştirilebilir;

- Somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunarak turizme kazandırılması,
- Kültürel turizmin diğer turizm çeşitleriyle entegrasyonu ve on iki ay gelişimi,
- Turizm sektöründeki işgücünün ve işletmelerin nitelik ve niceliğinin artırılması, ulaşım ve altyapı imkânlarının güçlendirilerek yaşam kalitesinin yükseltilmesi,
- Toplumsal katılımın sağlanması ve kültürel bilinç düzeyinin yükseltilmesi,
- Yaratıcı uygulamalara, yerel kültüre, kültürel kimliğe ve tanıtıma önem verilmesi,
- Turizmde bütüncül planlama yaklaşımlarının uygulanmasıdır.

2.4 Uluslararası Sözleşmelerde Koruma, Kültürel Miras ve Kültürel Turizm

Birinci Dünya Savaşı sonrası kentlerde oluşan büyük yıkımlar ve beraberinde yaşanan değişimler “Ortak Avrupa Mirası” kavramını ve bunun korunmasını gündeme getirmiştir. Avrupa, ortak Avrupa ilkeleri ve mirası doğrultusunda Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM)’ni 1946 yılında, 1949’da ise Avrupa Konseyini kurmuştur. Ardından 1959’da ‘Kültür Varlıkları Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Uluslararası Merkezi (ICCROM)’ kurularak kültür varlıkları konusunda eğitim ve bilgi merkezi oluşturulmuş, uluslararası gelişmeleri düzenlemek ve konuya ilişkin kuram, yöntem ve bilimsel teknikleri geliştirmek üzere 1965’de Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) kurulmuştur. Bu uluslararası oluşumlar kuruluşlarından itibaren, düzenledikleri toplantılar ve bunların sonucunda üretilen sözleşmeler, tüzükler, yönergeler ya da tavsiye kararları aracılığıyla korumanın uluslararası gündemini belirlemiş; bu alanla ilgili ilkeler, standartlar, yöntemler ve yaklaşımlar ortaya koyarak koruma kuram ve eylem alanında etkin ve yönlendirici olmuşlardır.

UNESCO tarafından, 1954 yılında Lahey’de imzalanan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, kültür varlıklarının korunmasındaki ilk anlaşmadır. 1954 yılında gerçekleşen diğer bir anlaşma ise, Avrupa Kültür Konvansiyonu’dur. Avrupa Konseyi tarafından Strasburg’da düzenlenen bu konvansiyon, birçok ortak çalışma, araştırma ve kurtarma kampanyalarının başlangıcını oluşturmaktadır. 1957 yılında Paris’te Birinci Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi düzenlenmiştir. Paris Kongresi’nde, kültürel mirasın bütün insanlığa ait olduğu, büyük anıtların korunması ve kurtarılması konuları vurgulanmıştır. Bu kongrede büyümekte olan kentlerin sorunlarına değinilerek, koruma uzmanları konseyinin kurulması önerilmiştir. Bu kongre sonrasında, UNESCO tarafından 1957 yılında Roma’da Kültür Varlıkları Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Uluslararası Merkezi (ICCROM) kurulmuştur. 1960-1975 yılları arası, UNESCO, ICOMOS, Avrupa Konseyi, ICCROM gibi uluslararası oluşumların düzenledikleri toplantılar sonucu oluşturulan uluslararası belgeler doğrultusunda mimari ve kentsel korumanın temellerinin oluşumu açısından önem taşımaktadır. Bu dönemde, Venedik Tüzüğü ile koruma

konusunda uluslararası ilkeler ve standartlar tanımlanmış, korunacak değerlerin kapsamı ve ölçeği genişlemiş ve koruma farklı boyutlarıyla ele alınmaya başlamıştır.

21. yüzyılın konusu ise somut olmayan kültürel miras olmuştur. UNESCO tarafından 2003'te Paris'te imzalanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile yasal bir boyut kazanarak, uluslararası toplantılarda somut olmayan değerlerin korunması, bulundukları yerlerde anıt, sit, yer, anı, hafıza, yerin ruhu gibi konularla birlikte ele alınmasıyla koruma alanlarının başka bir yöne evrilmektedir. Bu gelişmeler sonrasında koruma anlayışı modern bir görünüm elde ederek, koruma kullanma dengesinin önemi ve zorunluluğu netleşmiştir. Ayrıca toplumların koruma anlayışına bakışı değişmiş, korumanın önemi ve değeri artmıştır. Günümüzde koruma anlayışı, anıtların bakım ve onarımından bütünleşik planlama, koruma ve alan yönetimine doğru gelişim göstermektedir. Bugün korumanın yeni anlamı ve değişimi ile birlikte, kültürel mirasın korunması ve bütüncül gelişiminde çözümler üretilmeye çalışılmaktadır.

Tablo 2.4 Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizme ilişkin uluslararası tüzük ve belgelerde yer alan kavramlar

ULUSLARARASI SÖZLEŞME VE TÜZÜKLER	İÇERİKLER
1931 Atina Tüzüğü	• Anıtlar ve Koruma
1964 Venedik Tüzüğü	• Koruma, sağlamlaştırma, bakım, onarım, belgeleme • Anıtlar ve çevreleri
1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi	• Somut kültürel miras (tarihi kentsel alanlar, anıtlar ve çevreleri, yapı toplulukları, sitler) • Üstün evrensel değer
1975 Amsterdam Bildirgesi	• Kent ve ülke planlamanın hedefi olarak koruma • Alanların kendi özel niteliklerine göre ele alınması
1987 Washington Tüzüğü	• Tarihi bölgeler ile bütünşehir arasında uyum • Katılım ve çağdaş yaşama uyarlama
1989 Popüler ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı	• Somut olmayan kültürel miras (dil, edebiyat, folklor, müzik, oyun, mitoloji, ritüel, dans, gelenek, el sanatı ..vb.)
1994 Nara Özgünlük Belgesi	• Özgünlük • Kültürel ve yerel çeşitlilik/ zenginlik (miras çeşitliliği) • Geleneksel bilgi/ doku
1999 Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü	• Kültürel turizm • Katılım ve işbirliği • Kültürel etkileşim ve iletişim • Turizm planlaması

Tablo 2.4 Devamı

2003 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi	- Somut olmayan kültürel miras (dil, edebiyat, müzik, dans, oyunlar, festival, yemek, mitoloji, ritüeller, gelenekler, el sanatları ..vb.) - Geleneksel bilgi
2003 Sürdürülebilir Kalkınmanın Bileşenlerinden Biri Olan Kültürel Mirasın Korunmasında Turizmin Önemi Tavsiye Kararı	- Kültürel turizm - Koruma - Sürdürülebilir Kalkınma/Gelişme
2008 Quebec Yerin Ruhunun Korunması Hakkında Bildirge	- Yerin ruhu, özgünlük, fiziksel ve zihinsel erişim - Sosyal, kültürel, tarihsel bağlam - Katılım, paydaşlar arası işbirliği - Yaratıcı/ Kültürel mekânlar - Sosyal, finansal ve çevresel sürdürülebilirlik
2011 Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri	- Özgünlük ve Koru(n)ma - Tarihi kentsel alanlar, anıtlar ve çevreleri, yapı toplulukları, sitler - Tampon Bölge, Etkileşim Sahası ve Koruma Planı - Yönetişim/Yönetim planı, Bütüncül planlama - Çağdaş yaşama entegrasyon ve tarihsel/ geleneksel alanların mevcut topluluğa entegrasyonu - Geleneksel yaşam pratiklerinin sürdürülmesi
2013 Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi	- Tarihi kentsel alanlar, anıtlar ve çevreleri, yapı toplulukları, sitler, Tampon Bölge, Etkileşim Sahası ve Koru(n)ma - Kırsal miras, kültürel ve mimari miras - Geleneksel bilgi/doku
2014 Floransa İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj Bildirgesi	- Tarihi kentsel alanlar, anıtlar ve çevreleri, yapı toplulukları, sitler, Tampon Bölge, Etkileşim Sahası ve Koru(n)ma - Kırsal miras, Geleneksel bilgi/doku, Sürdürülebilir gelişme - Kültürel peyzaj

Planlama disiplininde kültürel turizmin sürdürülebilirliği ve kültürel mirasın korunması açısından üst ölçekli karar, strateji ve politikaların yetersizliği, bu eksikliğin bir çerçeve altında değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu kapsamda, uluslararası tüzük ve belgelerin analizi ile birlikte, planlamaya yön verebilecek kavramsal bir çerçevenin oluşturulması ve uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Böylece planlama sisteminde üst ölçekli plan uygulamaları, kültür ve turizm konularında ortak bir payda da buluşabilecektir. Bu kapsamda, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm arasındaki ilişkinin ele alınma biçimine ilişkin kavramsal çerçeve (Tablo 2.5) planlama disiplininde yol gösterici olacaktır.

Kültürel miras hakkı, insan haklarının en temel parçalarından birisidir. Bu hakkın korunması gelecek kuşakların haklarının korunması anlamı taşımaktadır. Somut ve somut olmayan mirasın saldırı altında olması, tüm topluma görev ve sorumluluk

bilinci yüklemektedir. ICOMOS Stockholm Bildirgesi'ne göre, bu haklar şöyle sıralanmaktadır (ICOMOS, 1998).

- Her bireyin kültürel kimliğinin ifade şekline saygı duyulması ve ifadelerin eşsiz belgelerine sahip olabilme hakkı;
- Mirasın tüm insanlar tarafından öğrenilebilme hakkı;
- Mirasın sağlıklı ve uygun şekilde kullanılabilme hakkıdır.

Kültürel miras, geçmiş nesillerin bir emaneti olarak algılanıp, gelecek nesillere bozulmadan iletebilir ise korunarak yaşatılabilir. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesinde kültürel mirasların, baskı altında olduğuna ve yok olmalarının tüm dünya milletlerini ilgilendirdiğine vurgu yapılmıştır (UNESCO, 1972). Dünya mirası kavramı evrensel boyut kazanmakta ve dünya mirasları, siyasi sınırlar dikkate alınmadan, insanlığa ait evrensel değerler olarak değerlendirilmektedir.

ICOMOS tarafından 2011 yılında kabul edilen Valette İlkeleri, kültürel mirası kentsel alanlar kapsamından çıkarmış ve kültürel miras alanlarının çevresiyle birlikte ele alınması gerektiğini ve konunun bölgesel düzeyde ele alınmasının önemli olduğunu vurgulamıştır. Tarihi kentlerin korunması, kentin ve bölgenin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edildi. Tüm planlama seviyelerinde tarihi dokuyu dikkate alan tutarlı bir ekonomik ve sosyal kalkınma politikasının geliştirilmesi tavsiye edilmektedir. Tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması ve yönetimi konuları gündeme gelirken tampon bölgeler, yönetim planları ve koruma izleme süreçlerinin önemine değinildi. Ayrıca kültürel miras alanları üzerinde yıkıcı etkisi olan iklim değişikliği ve kültürel farkındalığın artırılmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi gerektiği bildirilmiştir (ICOMOS, 2011). Bu bağlamda, koruma anlayışı bütünlüklük korumaya doğru evrilmektedir. Bu gelişim süreci şu şekilde (Şekil 2.6) açıklanabilir;

1931 Atina Tüzüğü	1964 Venedik Tüzüğü	1972 DKDMK Sözleşmesi	2011 Valletta İlkeleri	2013 Türkiye MMKB	2014 Floransa Bildirgesi
Anıtlar	Anıtlar, Çevreleri	Anıtlar, Çevreleri	Anıtlar, Çevreleri	Anıtlar, Çevreleri	Anıtlar, Çevreleri
		Sitler, Tarihi Kentler, Kentsel Alanlar	Sitler, Tarihi Kentler, Kentsel Alanlar	Sitler, Tarihi Kentler, Kentsel Alanlar	Sitler, Tarihi Kentler, Kentsel Alanlar
			Etkileşim Sahaları	Etkileşim Sahaları	Etkileşim Sahaları
				Kırsal Miras	Kırsal Miras Kültürel Peyzaj

*DKDMK: Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması

*MMKBÇ: Mimari Mirası Koruma Bildirgesi

Şekil 2.6 Koruma yaklaşımında bütünsel korumaya doğru gelişim süreci

Bu odaklarla somut ve somut olmayan miras, kültürel alanlar ve çevre, fiziksel koruma ile sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiler bütüncül bir yaklaşım ve planlama gerektiren unsurlar haline gelmektedir. UNESCO tarafından kabul edilen Tarihi Kentsel Peyzaj (HUL) Tavsiyesi, kentsel peyzajın bir kamusal alan olarak rolünü ve kentin kültürel kimlik yapısını ve silüetini bir bütün olarak ele alma ihtiyacını vurgulamaktadır. Kültürel kimlik ve çeşitlilik, geleneksel bilgi, mekansal sistemler ve sosyo-ekonomik süreçler arasındaki ilişki, afet riskleri, kaynak kullanımı, kültürel ve çevresel sürdürülebilirliğin artırılması ve yaşam kalitesi üzerinde durulmuştur (Çatalbaş ve Ecemiş Kılıç, 2022).

Avrupa Kültür Konvansiyonu'nun Avrupa Ortak Kültür Mirası tanımı, mirasın evrenselliği noktasında sınırlar dışına geçilmesi açısından önemli bir adım olmuştur. Bu konvansiyona göre üye ülkeler, kültür değerlerinin dolaşımına ve karşılıklı değişimine izin vermelidir. Her üye devlet kendi kontrolü altındaki kültürel miras değerlerini, Avrupa ortak kültürel mirasının parçası kabul ederek, koruma önlemlerini almalı ve uygun şekilde görülebilmelerini sağlamalıdır. Kültürel zenginlik sadece var olduğu milletin ve ülkenin değil, tüm insanlığın geleceği için önem taşımakta ve bu sebeple her ülkenin ve milletin bu mirası koruması gerekmektedir (CoE, 1954).

Böylece, kültürel değerlerin ortak miras olduğu görüşü, Avrupa’da başlayarak, 1972 yılında oluşturulan UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ile boyut değiştirerek “Dünya Mirası” görüşüne doğru evrilmiştir. Bu sözleşme doğrultusunda 1977 tarihli UNESCO uygulama rehberi, “evrensel” kavramını “Uluslararası Üstün Evrensel Değer” kavramı olarak ifade etmiştir.

Rehberde; bazı kültürel özelliklerin insanlar için anlam taşımayacağı ve önemli kabul edilmeyeceği, bir kültürden ya da devirden diğerine değişebileceği, kültür varlıklarının evrensel değer olarak tanımlanabilmesi için ortaya çıktığı çağın kültürünü büyük oranda sembolize etmesi gerektiği belirtilmektedir (UNESCO, 1972). Daha sonraki uygulama rehberi tanımına göre ise, üstün evrensel değer; milli sınırların ötesinde, günümüz ve gelecek nesillerdeki tüm insanlığın ortak önem verdiği olağanüstü nitelikteki kültürel miras anlamı taşımaktadır. Bu sebeple bu mirasın korunması tüm dünya toplumu için büyük önem taşımaktadır (UNESCO, 2011). Bu tanımlamalardan anlaşıldığı üzere evrensel niteliklere sahip kültürel miras, insanlığın farklı dönemlerdeki deneyimlerini ortaya koymaktadır. Bu yaratıcılık eserleri, sadece bir ülkeye veya millete ait kabul edilemeyeceği için evrensel bir dünya mirası olarak kabul edilmelidir.

1964 Venedik Tüzüğü	Sağlamlaştırma, bakım, onarım, belgeleme					
1975 Amsterdam Bildirgesi	Kent ve ülke planlamanın hedefi olarak koruma	Alanların kendi özel niteliklerine göre ele alınması				
1987 Washington Tüzüğü	Tarihi bölgeler ile bütünşehir arasında uyum	Katılım	Çağdaş yaşama uyarlama			
2008 Quebec Bildirgesi	Özgünlüğün korunması	Katılım, paydaşlar arası işbirliği	Fiziksel zihinsel erişim	Sosyal, kültürel, tarihsel bağlam	Sosyal, finansal çevresel sürdürülebilirlik	
2011 Valletta İlkeleri	Özgünlüğün korunması/ Değişimin yönetilmesi	Yönetişim/ yönetim planı	Çağdaş yaşama entegrasyon	Tampon bölge	Tarihsel/ geleneksel alanların mevcut topluluğa entegrasyonu	Geleneksel yaşam pratiklerinin sürdürülmesi

Şekil 2.7 Koruma yaklaşımının anıtların bakım ve onarımından bütünleşik planlama ve alan yönetimine doğru gelişim süreci (Çatalbaş ve Ecemiş Kılıç, 2022)

ICOMOS tüzük ve belgeleri ile koruma ve turizmin temel kavramları ve yönetimi şekillenmeye başlamıştır. Koruma yaklaşımı, anıtların bakım ve onarımından bütünleşik planlama ve alan yönetimine doğru gelişim göstermektedir (Şekil 2.7). Bu gelişmeler sonucunda dünya ülkelerinin evrensel kültürel mirası koruma anlayışı değişmiş, koruma ihtiyacı ve onunla birlikte gelişen kültürel turizmin sürdürülebilir yönetimi daha önemli hale gelmiştir. Bu gelişmelerden sonra koruma ve kullanım arasındaki dengenin önemi ve gerekliliği netleşmiş, toplumların koruma kavramına bakışı değişmiş, korumanın önemi ve değeri artmıştır. Bu süreçte koruma anlayışı, anıtların bakım ve onarımından, sit alanlarının bütünleşik olarak planlanması, korunması ve yönetimine doğru evrilirken, korumanın anlamını güçlendirmek/genişletmekle birlikte mirasın korunmasına yönelik bütüncül yaklaşımlar kabul edilmektedir. Sürdürülebilir turizm politikaları ve yerel toplulukların ve kültürlerin kentsel ve ekonomik kalkınmadaki önemini dikkate alan bütünleşik yaklaşımlar da turizm ve koruma arasındaki ilişkide ön plana çıkmaktadır. Kültürel turizmin gelişim sürecinde, bir kültürün mekânsal izlerini görmekten çok, kültürü tüm yönleriyle ele alma ve yerel halkla birlikte deneyimleme yönelimi olduğu gözlemlenebilir. Bu durum, kültürel miras üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olan turizm faaliyetlerinin mekânsal planlama politika ve planlarına entegre edilmesini ve ekonomik, işletme ve yönetim boyutlarıyla ele alınmasını gerektirmektedir. Kültürel mirasın ve kültürel turizmin ortak ve koordineli bir şekilde geliştirilmesi için kapsamlı, çok paydaşlı ve çok boyutlu planlama yaklaşımlarının uygulanmasına, bu kapsamda stratejilere ve politikalara ihtiyaç vardır (Çatalbaş ve Ecemiş Kılıç, 2022).

2.5 Üst Ölçekli Planlarda Koruma, Kültürel Miras ve Kültürel Turizm

Üst ölçekli planlar, belli politikalar, hedef ve prensipler doğrultusunda kente ilişkin gelişim ve arazi kullanımı, kültür ve turizmi ortak zeminde yürütebilecek kararlar vermekte, karar ve uygulamaları gerçekleştirmekte, alt ölçekli planların denetlenmesini, yönlendirmesini ve esneklik çerçevesinin çizilmesini sağlayan belgelerdir. Planların kademeli birlikteliği ilkesiyle alt ölçekli planlar, üst ölçekli planlara bağlı şekilde daha detaylı ve kapsayıcı bilgiler içermeli ve üst ölçekli planlar

da yönlendirici olmalıdır. Bununla birlikte, alttan yukarı yönlendirmelerle hazırlanan, yerel yönetimlerin ve toplumun katılımını sağlayan çoğulcu planlama paradigmaları, şehir planlama sisteminin daha sağlıklı yürümesini sağlamaktadır (Ersoy, 2000; Ersoy, 2007).

Günümüz planlama sistemi, stratejiler geliştiren üst ölçekli eylemlerin ve mekânsal planlamaların arasında sıkışmış bir görünümde. Planlama sürecinde, üst ölçekli planlar ve plan kararları aracılığıyla geleceğe yönelik uygun hedef ve politikalar geliştirilebilir, bölgesel ve ulusal ölçekler, ayrıca stratejik ve mekânsal planlar arasında bütüncül planlama yaklaşımlarıyla sağlıklı ilişkiler ve birliktelikler sağlanabilir. Planlamanın, hiyerarşik bir sisteme ihtiyacı bulunmaktadır, bu sistem de ancak kurumlar, merkezi ve yerel yönetimler arasındaki sağlıklı eşgüdümlemeler, dengeli yetki paylaşımları, sivil inisiyatifler ve yerel dinamikler katılımıyla daha esnek ve şeffaf hale getirilebilir (Fridin, 2004).

Tarihsel mekân, farklı dönemler içerisinde bulunan kimliklerin ve bu kimliklerle oluşan kültürel birikimin görselde var olan halidir. Dolayısıyla bu yerlerin korunmasına yönelik projeler sadece fiziki mekânın korunması açısından değil, geçmişten geleceğe uzanan kültürel sürekliliğin sağlanması açısından da önemlidir. Bir yeri benzersiz ve farklı kılan, geçmişten günümüze deneyimlerle şekillenen mekânın kendisidir. Dolayısıyla bugün oluşturduğumuz mekânsal oluşumu koruyorsak, geçmişin mekânsal değerlerine sahip çıkmak, bu şehrin kimliğini de geçmişten bugüne korumak demektir. Öte yandan mekânı siyasi mekân olarak tanımlamak, mekânı siyaset yapmanın bir yolu olarak tanımlamak ise mülk sahiplerinin, kullanıcıların, sivil toplum kuruluşlarının vb. mekânı şekillendirecek projeler yürütmesi demektir. Bu eylemlerin kitlelerin katılımı sağlanarak demokratikleştirilebileceği söylemi, planlama sisteminde katılımcı politikaları gündeme getirmiştir (Ecemiş Kılıç ve Aydoğan, 2006). Bu bağlamda, üst ölçekli planlama sisteminde katılımcı politikaların yürütülmesi, koruma, kültürel miras ve kültürel turizm üçlüsünün birlikte ve denge içerisinde planlama sistemine entegrasyonuna destek olabilmektedir.

Üst ölçekli planlarda, kültürel mirası koruma ve sürdürülebilir kültürel turizmin birbirini tamamlayacak/destekleyecek biçimde yürütülmesi, üst ölçekli planlarda bulunması gereken niteliklerin (stratejik, sosyal, çok aktörlü, ekonomik, mekânsal ve ekolojik ilişkileri birlikte değerlendiren, esnek, katılımcı, öncelikler belirleyen, yönlendirici vb.) bütünleşik olarak ele alınması açısından uygun bir çerçeve sunmaktadır. Kültürel mirası bakımından zengin yerleşimler, korumanın, sosyal ve ekonomik kalkınmanın bir gereci olarak kültürel turizmi değerlendirememekte, sürdürülebilir turizm yaklaşımlarıyla bölgesel politikalar yürütememektedir. Planlama alanında yer alan sorunların pragmatik yaklaşımlarla ve farklı ölçekler kapsamında parçacıl ve hızlı planlamalarla düzenlenmesi, sorunların daha karmaşık bir hale gelmesine sebep olmaktadır. Bu bakımdan, planlama sisteminin mevcuttaki karmaşık, denetimsiz ve katılımcı olmayan yapısının değiştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır (Ersoy, 2000; Ersoy, 2007).

2.5.1 Türkiye’de Planlama Hiyerarşisi ve Üst Ölçekli Planlar

Türkiye planlama hiyerarşisini belirtmeden önce, planlama hiyerarşisi içinde üst ölçekli plan kavramının açılmasında fayda bulunmaktadır. Türkiye’de 1960’lı yıllarda planlı dönemin başlangıcı ile birlikte yapılmaya başlanılan bölge planı çalışmaları, sosyal, ekonomik ve mekânsal hedefler arasında koordinasyonun sağlanması ve bütünleşik bir planlama hiyerarşisinin oluşturulması açısından önem taşırlar. Kalkınma planları ile geliştirilen ekonomik ve toplumsal hedeflerin çevre düzeni planları ve ardından imar planları ile ilişkilendirilmesi noktasında bu planlar önemli görülmüştür. Ancak hazırlanma/onaylanma süreçlerine ve kurumsal yapılanmaya ilişkin belirsizlikler nedeniyle kurumsallaşamama; iktidarların ülkesel ve bölgesel planlama politikalarına bakış açısını farklılaştırması ile sürekliliğin sağlanamaması; alt ölçekli planlarla ilişki kurma biçiminin, bağlayıcılık düzeyinin, plan içeriğinin ve dilinin standartlaştırılamaması gibi pek çok sebeple bölge planları kendilerinden beklenen sonuçları üretmemiş ve çoğunluğu uygulanma şansı bulamamıştır.

2006 yılında Kalkınma Ajanslarının kurulmasına yönelik düzenlemeler, 2011 yılında bölge planlarının hazırlanmasından sorumlu olan kuruluş olan DPT’nin

kapatılması (ardından 2017 yılında DPT'nin yetkilerinin devredildiği Kalkınma Bakanlığı'nda kapatılmıştır), 2014 yılında ise Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği ile bölge planlarının mekânsal planlar hiyerarşisi içinde sayılmaması sonucu ise mekânsal planlar hiyerarşisine bütünlüklü bakış potansiyeli bulunan bölge planları için böyle bir olanak kalmamıştır. Planlama sistemimiz içinde yer alan, il ve bölge düzeyinde 1/100.000 ve 1/50.000 ölçekli olarak hazırlanan Çevre Düzeni Planları ise daha çok mekânsal nitelikli olup, bölgesel düzeyde stratejik kararların verilmesinde; doğal, kültürel, sosyal ve ekonomik bileşenler ile mekan arasındaki ilişkilerin katılımcı bir yaklaşımla ele alınmasında etkin bir çerçeve sunmamaktadır. Büyükşehir Belediyelerince il düzeyinde 1/25.000 ölçekli olarak hazırlanan Nazım İmar Planları açısından da benzer bir durum söz konusudur.

2009 yılında gerçekleştirilen Kentleşme Şurası Sonuç Bildirgesinde “kalkınma politikalarına uygun ulusal ve bölgesel nitelikli mekânsal gelişme stratejilerinin hazırlanması” öngörülmüş, 2014 yılında yayımlanan Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde “Ülke kalkınma politikaları ve bölgesel gelişme stratejilerini mekânsal düzeyde ilişkilendiren” Mekânsal Strateji Planı tanımına yer verilmiştir. 2016 yılında yayınlanan Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS)'nde “ülke düzeyinde ve gerekli görülen bölgelerde ilgili kurumlarla işbirliği içinde, BGUS'un öncelik ve hedefleriyle uyumlu bir şekilde uzun vadeli olarak” hazırlanacakları belirtilmiştir. 2018 yılı itibariyle “Türkiye Mekânsal Strateji Planı” çalışmalarının başlatıldığı ifade edilmekle birlikte henüz tamamlanmış bir çalışma bulunmamaktadır. 2009 yılından bu yana gerekliliği üzerinde uzlaşılan Mekânsal Strateji Planlarına ilişkin aradan geçen on yılı aşkın süre içinde çok fazla aşama kaydedilememiş, konuya ilişkin belirsizlikler varlıklarını sürdürmeye devam etmiştir.

Diğer yandan üst ölçekli planlar, çalışmanın konusunu oluşturan kültür ve turizm konularının stratejik düzeyde ele alınması ve ortak bir paydada birleştirmesi açısından önem taşır. Planlama sürecinde, bütüncül planlama yaklaşımları ile korumanın ve turizmin geleceğine yönelik temel stratejiler geliştirilebilir. Planlama sisteminin geri beslemeleri doğrultusunda, üstten alta hiyerarşik bir çerçeve ile stratejik kararlar

ortaya konulurken, kentsel paydaşları da alttan üste doğru katılımcılığa yönlendiren çoğulcu bir sistem zemini ortaya konulabilir.

Buna karşın, Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına yönelik planlama sistemi, sit alanları ve etkileşim sahasını kapsayacak şekilde alt ölçeklerde çözümlenmektedir. Üst ölçekli planlarda, bu alanlara ilişkin stratejik karar ve hedefler yetersiz görünmekte, korunan alanlar ile kentin diğer alanları arasındaki ilişkiler tartışılmamakta, planlama yaklaşımı çoğunlukla koruma alanlarına ilişkin genel yüzeysel ifadelerle ve ilgili mevzuatı işaret eden plan hükümleri ile sınırlı kalmaktadır. Bunun yanı sıra, mekânsal planlar hiyerarşisi içerisinde olmayan diğer stratejik planların (ulusal turizm strateji ve bölge planları vb.) mekânsal planlar ile ilişkisinin nasıl sağlanacağı belirgin olarak ortaya konulamadığından, bu planların bağlayıcı özelliği bulunmamaktadır.

Ancak, uluslararası düzlemde, kültürel mirası korumaya yönelik yaklaşımlar, anıtları korumadan alan, kent ve bölge korumaya doğru evrilmektedir. Bu sebeple koruma yaklaşımlarının daha bütünlüklü, bölgesel ve çok yönlü şekilde ele alınmasına gereksinim duyulmaktadır. Birbirleriyle etkileşim halindeki sosyoekonomik, doğal, kültürel ve mekânsal niteliklerin birlikte değerlendirilmesi, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin güçlendirmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması daha bütünlüklü bir bakış açısını gerektirir. Uluslararası sözleşme, tüzük ve belgelerde yakın dönemde kültürel mirasın korunmasında mekân, doğa ve toplum ilişkileri sonucu ortaya çıkan özgünlük vurgulanmakta ve paralel olarak somut miras değerleri ile birlikte somut olmayan miras değerlerinin de korunması/sürdürülmesi gerekliliği kabul görmektedir. Koruma alanları ile kentin yeni gelişen alanları, doğal çevre ile yapılı çevre, toplum ile mekân etkileşiminin bir arada ele alınması gerekliliği konuya ilişkin geniş perspektiften bakmayı ve stratejik yaklaşımlar geliştirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu anlamda daha geniş alanlar kapsayan ve yaklaşımının stratejik olması beklenen üst ölçekli planların konuyu değerlendirme biçimi önem taşımaktadır.

Türkiye’de mevcut planlama sistemi yaklaşık altmış yaşında olmasına rağmen, kentsel yaşam ortamı giderek daha sağlıklı ve karışık hale gelmekte, doğal, tarihi,

kentsel ve kültürel değerler zarar görmektedir. Ulusal kalkınma planlamasına ilişkin bir mekânsal planlama sistemi ve stratejisinin olmaması, mevcut planlama sisteminde planlama yetkisine sahip kurumlar ve ölçekler arasında dikey ve yatay işlevsel bütünlük ve tutarlılığın olmaması, parçalı uygulamaların ve sorumluluk karmaşasının varlığı, ölçeğin gerektirdiği karar verme düzeyine uygun bir planlama dili ve farklı planlama düzeyleri, etkin bir kontrol mekanizmasının olmaması, geleneksel rasyonel planlama anlayışının devam etmesi, hızla gelişen ve çeşitlenen toplumsal yapının ihtiyaçlarının karşılanamaması, Türkiye'deki mevcut planlama sisteminin temel sorunlarıdır.

Bu karmaşıklık ve çok boyutluluk, tüm planların bütüncül bir planlama sistemi çerçevesinde hazırlanmasını gerektirmektedir. Bütüncül planlama sisteminden kastedilen, mekânsal planlar ile üst ölçeklerde farklı seviyelerde yer alan stratejik planlar arasındaki ilişkiyi sağlamak, her planın stratejik rolünü ve işlevini ve uygulama sürecini net bir şekilde ortaya koymak, planların uygulanmasında doğabilecek olası çatışmalardan kaçınmaktır.

Planlar arasındaki ilişkide, İmar Kanunu'nun planların kademeli birliktelik ilkesine göre hazırlanmasını sağlayan bir sistem oluşturmadığı söylenebilir. Nazım ve uygulama imar planları yön vermesi amaçlanan üst düzey planlar ile imar planlarının parçacı bir anlayışla tasarlanmasına temel oluşturan bir sistem oluşturulmuştur. Planların hiyerarşisi, üst ve alt planlar arasında dikey bir katmanlaşma oluştururken, özel amaçlı planlar, mekânsal planlar arasında yatay bir katmanlaşma oluşturur. 3194 sayılı İmar Kanunu kapsamında korunması zorunlu olan kültürel miras alanlarında Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) gibi özel amaçlı planlar oluşturulmaktadır. Ancak imar planları arasında yatay bir hiyerarşi oluşturan özel amaçlı bu planların da, imar planları ile entegre edilemediği ve çevresi dikkate alınmadan özel kanunlarla sınırları çizilmiş bir alanda oluşturulduğu görülmektedir (Taşmektepligil ve Polat, 2021).

Etkileşen ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal değerlerin varlığı ve dinamikleri, hem kültürel mirasın korunması hem de kültürel turizmin güçlendirilmesi ve sürdürülebilirliği için bir zorunluluktur. Türkiye'de kültürel miras alanlarının (kentsel

sitler, arkeolojik sitler, tarihi sitler, karma sitler) korunmasına yönelik planlar, sit alanları ve bunlarla yakın ilişki içinde olan etkileşim alanlarını kapsayacak şekilde yönetilmekte ve alt ölçeklerde (1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı) hazırlanmaktadır.

Üst ölçekli planlar (1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/100.000 ölçekli Çevre Planı), bu alanlara ilişkin stratejik kararlardan yoksundur ve konuya ilişkin genel açıklamalar ve plan hükümleri dışında konuyu yeterince ele almamaktadır. Mekânsal mevzuata göre (Ulusal Turizm Stratejisi, Bölge Planı vb.) mekânsal planlar hiyerarşisinde yer almayan bu planların dışında, mekânsal planlarla nasıl ilişki kurulacağı net değildir ve bağlayıcılığı yoktur. Öte yandan, kültürel mirasın korunmasına anıtların korunmasından bölgenin korunmasına yönelik yaklaşımın geliştirilmesinden sonra, yeni koruma yaklaşımları daha bütünleşik ve çok boyutlu yaklaşımlara atıfta bulunmaktadır (Çatalbaş ve Ecemiş Kılıç, 2021).

Diğer yandan planlama disiplini açısından özellikle üst ölçekli planlama çalışmalarında stratejik yaklaşımların benimsenmesi önem kazanmaktadır. Daha esnek, katılımcı, işbirliği sağlamaya yönelik, planlama kadar uygulama ve geri bildirim süreçlerini de içeren bu yaklaşım gerek uluslararası düzlemde kabul görmekte, gerekse de ülkemizde son dönemde İmar mevzuatında yapılan düzenlemelerle kabul görmektedir. Bu süreçte ülkesel ve bölgesel düzeyde hazırlanacak Mekânsal Strateji Planları mekânsal planlar hiyerarşisi içinde en üst düzeyde planlar olarak tanımlanmıştır. Henüz hazırlanmaları, onaylanmaları süreçleri açıklık kazanmayan Mekânsal Strateji Planları, özel amaçlı planlar ile ortaya konulan hedefler açısından koordinasyon ve eşgüdümün sağlanması açısından önemli gözükmektedir. Yine bu çalışma kapsamında ele alınan kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin temel hedef ve ilkeler açısından ülkesel ve bölgesel düzeyde ele alınması açısından da önemli bir potansiyel taşıdıkları değerlendirilmektedir.

Kültür ve turizm giderek birbirini tamamlayan bütünleşik bir yapıya bürünmektedir. Kültürel turizmin gelişimi artık kültür deneyimine ve yerel ile temasa odaklanmakta ve kültürün tüm alanlarını içermektedir. Türkiye'de kültürel turizm,

operasyonel ve idari çerçeve ile mekânsal planlama, kültürel mirasın küresel düzeyde tanıtılması, korunması ve yerin ruhunun hissedilmesi arasında köprü kuran kapsamlı kültürel miras ve turizm haritaları gerektirir. Dolayısıyla tüm bu unsurları bir arada ve bütüncül bir bakış açısıyla ele almak ancak üst ölçekli planlarla mümkün olabilir.

2.5.2 Kültürel Mirasın Korunmasında Üst Ölçekli Bakış Gerektiren Bütüncül Yaklaşımlar

Kültürel mirasın korunmasında ve kültürel turizmin geliştirilmesinde ve sürdürülebilir yönetiminde, etkileşim halindeki tüm kentsel değerlerin planlı bir sistem içinde yürütülmesi gerekmektedir. Kültürel mirasın korunması, kentsel sistem içerisinde mekânsal, kültürel, ekonomik, sosyal ve çevresel tüm boyutlarıyla değerlendirilmesi gereken, sadece fiziksel unsurların değil, mekân ve sosyal boyutun, somut olmayan kültürel mirasın, yani ruhun da tartışıldığı bütünleşik bir sistemin varlığına işaret etmektedir. Bu anlamda, UNESCO, ICOMOS vb. kuruluşların uluslararası sözleşmeleri ve tüzükleri kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi için bağlayıcıdır. Bu nedenle, daha üst düzey planlar bağlamında daha stratejik ve daha geniş bir çerçevede ele alınması gereken bir planlama sistemine ihtiyaç vardır (Çatalbaş ve Ecemiş Kılıç, 2022). Tarihi şehirler, sürdürülebilir kalkınma için yok edilmemesi gereken kritik bir kaynaktır. Değişimi ve korumayı dengeleyen kültürel peyzaj alanlarının korunması, kentsel alanlardaki politikalar ve sürdürülebilir gelişim için katalizör görevi görmektedir (Çöteli, 2012). Bununla birlikte, kültürel turizmde sürdürülebilirlik, çevresel ve ekonomik kalkınma, yerel topluluklar ve kültürün önemini vurgulayan, sosyo-politik ve kültürel konuları ele alan bütünleşik yaklaşımlar önem kazanmaktadır (Al-hagla, 2010; Loulanski ve Loulanski, 2011; Alpaslan, 2015; Türkoğlu, 2020; Çatalbaş ve Ecemiş Kılıç, 2021). Bu bağlamda, HUL, SÇD ve KÜMED yaklaşımları kültürel mirasın korunmasında bütüncül yaklaşımlar olarak aşağıdaki bölümlerde açıklanmaktadır.

2.5.2.1 HUL

2011 UNESCO Genel Konferansında kabul edilen, HUL (Historic Urban Landscape - Tarihi Kentsel Peyzaj) Tavsiyesi, sürdürülebilir kentsel gelişme için politika ve uygulamalarla, kentlerde ve yerleşim yerlerinde kültürel mirasın korunması ve yönetimini bütünleştirme çağrısında bulunmaktadır (UNESCO, 2011). 2019 yılında Tavsiye'nin üye devletler tarafından uygulanmasına ilişkin ikinci görüşme metninin ilk maddesinde yaklaşımın içerdiği dört temel unsur vurgulanmıştır. Bu doğrultuda madde “kültürel olarak canlı, ekonomik olarak müreffeh, sosyal olarak kapsayıcı ve çevresel olarak sürdürülebilir şehirler ve yerleşim yerleri” için kültürel mirasın önemini vurgulamaktadır (UNESCO, 2019).

HUL yaklaşımı; bütüncül, bütünleşik ve değer odaklı üç eksenli bir koruma, planlama ve yönetim yaklaşımına işaret ederek, koruma ve sürdürülebilirlik kavramlarının dengede tutulmasını amaçlamaktadır. Bir başka deyişle, HUL yaklaşımı mekânsal ve doğal özelliklerle sosyal, kültürel ve ekonomik değerler arasındaki ilişkilere gönderme yapmakta, sürdürülebilirlik, farklı disiplinler arasında işbirliği, katılım ve kapasite oluşturma açısından öneriler içermektedir. HUL yaklaşımı temelde kültürel mirasın korunması ve yönetiminin daha geniş anlamda kentsel gelişme hedefleri ile bütünleştirilmesini ve sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Odağında ise, “kültürel peyzaj” ve “tarihi peyzaj” kavramı bulunmakta, korumaya ilişkin geçmişten bugüne oluşan birikimin daha geniş bir çerçeve içinde ele alınmasına olanak sağlamaktadır.

HUL yaklaşımı temelde kültürel mirasın korunması ve yönetiminin daha geniş anlamda kentsel gelişme hedefleri ile bütünleştirilmesini ve sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlayan tavsiye kararlarını içeren bir metindir. HUL yaklaşımı, sürdürülebilirlik, farklı disiplinler arasında işbirliği, katılım ve kapasite oluşturma açısından öneriler içermektedir. Ayrıca Dünya Miras Listesi'nde yer alan tarihi ve kültürel miras alanlarının korunmasında alan yönetim planlarının daha bütüncül olarak desteklenmesine yönelik bir yönetim aracıdır (Kırmızı ve Karaman, 2021). Yapıların korunması, kentsel fenomenlerin etrafında daireler çizerken, diğer fenomenler veya

sistemlerle (kullanım, iklim değişikliği, şehirdeki sosyal sũreçler vb.) olan bağlantıyı ve daha bũyũk resmi kağırmaya sebep olabilir. Koruma alanlarında yũrũtũlmesi gereken bu sistematik anlayış, aynı zamanda kũltũrel mirasın BM Sũrdũrũlebilir Kalkınma Hedeflerini uygulamak için kullanılması durumunda da gereklidir (Ripp, 2021).

Kent planlamadan, kũltũrel mirasın korunmasına, kırsal kalkınmadan, doğa korumaya kadar pek çok alanda popũler hale gelen kavram, miras alanında ise sosyal ve ekonomik boyutlardan izole “kũltũr” yerine, modern sũrdũrũlebilir gelişimin temel bir unsuru olarak “kũltũrũn” yorumlanmasına katkı sağlamıştır (Agnoletti, 2006). Kũltũrel peyzaj kavramı benzersiz mekũnsal kimlik ve yer duygusu ile ilişkilendirilmiş, belirli bir yerdeki sakinlerin hikayeleri ve anıları tarafından şekillendirilen doğal-mekansal koşullar ve mekansal-zamansal yũnler arasında kũprũ kuran bir kavram haline gelmiştir (Arts vd., 2017). HUL yaklaşımı kapsamında, tarihi kentsel değerleri oluşturan peyzaj, kũltũrel katmanlar, çoklu kimlik, kent kũltũrũ, sũrekliplik ve değişim, sũrdũrũlebilirlik, paydaşlar, multidisipliner ortaklıklar parametreleri çerçevesinde içselleştirilmektedir. HUL yaklaşımı perspektifinde çok disiplinli ve katılımcı planlama yaklaşımlarının uygulanmasının, bũtũncũl koruma ve sũrdũrũlebilir gelişmenin sağlanması önemli bir rol oynayacağı dũřũnũlmektedir.

2.5.2.2 SD ve KũMED

Kũltũrel mirasın korunması, miras alanlarının kũltũrel ve ekonomik bir değer olarak turizm ile entegrasyonu ve miras alanları ile yeni gelişmeler arasındaki ilişkilerin sağlıklı olarak kurgulanması gereksinimi planlama alanında tũm bu ilişkilerin bũtũnlũklũ olarak ele alınması gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Özellikle dũnya miras alanlarında sadece geleneksel alanların korunmasının yeterli olmadığı, çevrede var olan gelişmeler ve bu gelişmelerin niteliklerinin miras alanlarını önemli ōlũde etkilediği gũrũlmũřtũr. Bu durum koruma alanları ile yerleşimin yeni gelişen/dũnũřen alanları arasında, somut kũltũrel miras alanları ile somut olmayan değerler arasında, koruma ile gelişme arasında, yerel ōlek ile bũlgesel ōlek arasında var olan ilişkilerin kapsamlı olarak değerlendirmesine işaret eder. Bu durum kentsel ōlekte planların,

projelerin kültürel miras alanlarına olası etkilerinin (olumlu/olumsuz) değerlendirilmesi gereksinimini ortaya çıkarmıştır.

Kültürel Miras Etki Değerlendirme (KÜMED) bu anlamda ortaya çıkan araçlardan biri olarak görülmektedir. 1999 Burra Bildirgesi ile kültürel mirasın korunmasında kültürel önem ve yönetim kavramları vurgulanarak, koruma disiplini, planlama ve etki değerlendirmesi ve değişimin yönetimi amaçları kültürel miras etki değerlendirmesi altında bir araya getirilmiştir (ICOMOS, 1999). Dünya Mirası ve Çağdaş Mimarlık üzerine 2005 Viyana Memorandumu, tarihi şehirlerin sürdürülebilir yönetime geçişini işaret etmiştir. Bu belgenin ardından, kalkınmanın, hızlandırılmış kentleşmenin ve kentsel tehditlerin kültürel miras üzerindeki etkisi ve bu etkilerin nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusunda uluslararası tartışmalar yapılmıştır. Uluslararası tartışmalar sonucunda 2011 yılında ICOMOS Kültürel Miras Etki Değerlendirmesi (KÜMED) Rehberi yayınlanmıştır (ICOMOS, 2011).

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), çevre bilincini ve korumayı sistematik ve bütünsel olarak yöneten kapsamlı bir değerlendirme aracıdır (Morgan, 2012; Jay, Jones, Slinn ve Wood, 2007; Gazzola, Belćáková ve Pauditřová, 2019). Kültürel miras, kültürel mirasa yönelik ÇED kılavuzlarında hassas bileşenlerden biri olarak kabul edilmiş ve kültürel mirasın korunmasına yönelik yaklaşımlar KÜMED aracılığıyla farklı şekillerde ülke mevzuatına uyarlanmıştır. Kılavuzun amacı, dünya miras alanlarının olağanüstü evrensel değerleri üzerindeki etkileri belirlemek, etkilerin büyüklüğünü sistematik olarak değerlendirmek, olumsuz etkileri önlemek veya azaltmak, kültürel miras üzerindeki etkilerin değerlendirilmesi için dünya mirası alanları üzerindeki olumlu etkilerin faydalarını en üst düzeye çıkaran bir metodoloji ve yol ortaya koymaktır (ICOMOS, 2011).

KÜMED'i diğer etki değerlendirme yöntemlerinden ayıran temel özellik, mirasın kültürel önemini ortaya çıkaran değerlere ve niteliklere vurgu yapmasıdır (Rodgers ve Hudson, 2011). KÜMED aynı zamanda farklı amaçları ve paydaşları bir karar vermeden önce aynı coğrafi ölçekte birleştirmeyi amaçlayan yeni bir koruma ve planlama yaklaşımı olarak da kullanılmaktadır. 2011 yılından bu yana KÜMED ile

kültürel miras yönetimi (Kloos, 2017) arasındaki ilişkiyi kurmaya yönelik girişimlerde bulunulmakta ve KÜMED açısından yeni yaklaşımlar aranmaktadır. Türkiye'de KÜMED'in sadece uluslararası yaklaşımlara göre ve sadece Dünya Miras Alanları (DMA) ile ilgili olarak yürütüldüğü görülmektedir. Ancak bir DMA yönetim planında ortak bir yaklaşım veya dilden bahsetmek mümkün değildir.

KÜMED, hem somut olmayan kültürel mirasa hem de somut kültürel mirasa uygulanmaktadır. Ayrıca miras yönetim planları ile azaltıcı önlemler önerilerek olumsuz etkileri en aza indirmeye ve olumlu etkileri en üst düzeye çıkarmaya odaklanılmaktadır (Eryılmaz, 2022). KÜMED, kültürel miras üzerinde insan kaynaklı etkileri belirlemek ve değerlendirmek için geliştirilmiştir. Bu bağlamda KÜMED, dünya mirasının korunmasını sürdürülebilir kalkınma ihtiyaçları ile dengelemeyi amaçlamaktadır (Ashrafi, Kloos ve Neugebauer, 2021).

KÜMED, bu miras üzerindeki çeşitli tehditlerin ve potansiyel etkilerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi açısından miras yönetimi ve korunması için bir temel sağlar (Ashrafi, Neugebauer ve Kloos, 2022). Bu sayede kültürel miras alanlarına geri dönüşü olmayan zararların önüne geçilmesi ve oluşabilecek risklerin önceden tespit edilerek kültürel miras alanlarını besleyen ve geliştiren bütüncül bir sürdürülebilir tasarım yaklaşımının benimsenmesi mümkün olacaktır (Eryılmaz, 2022). Mekânsal Strateji Planları ile birlikte gündeme gelen kavramlardan biri de Stratejik Çevresel Etki Değerlendirmesi (SÇD)'dir. Üst düzeyde ve karar alma sürecinin en üst aşamalarından itibaren bütünsel bir yaklaşımla çevrenin korunmasını sağlamak hedefi SÇD'yi gerekli kılmaktadır. Çevresel etkiler kuşkusuz sadece doğal alanlar üzerinde değil, somut ve somut olmayan kültürel değerler açısından da ele alınmak durumundadır.

Stratejik Çevresel Etki Değerlendirmesi, plan ve programların hazırlanmasında ve onaylanmasında/yetkilendirilmesinde sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, korunacak yani hassas (kırılgan) alanların üst düzeyde korunmasını sağlamak, çevresel faktörlerin entegrasyonuna katkıda bulunmak amacıyla uygulanan bir değerlendirme prosedürüdür. Paradan ve zamandan tasarruf etmek, alınan kararların yerel veya bölgesel yetkililerle paylaşılması ve karar alma mekanizmasına

görüşlerin dahil edilmesi SÇD'nin çevre yönetimine getirdiği yeniliklerdir (Gökçe ve Barış, 2015). Bu sayede kültürel miras koruma faaliyetlerinin uygulanması sırasında oluşabilecek sosyal tepkilerin önüne geçilmesi, söz konusu faaliyetlerin zaman kaybetmeden uygulanmasının sağlanması, proje paydaşlarının projeye olan bağlılıklarının artırılması ve proje sonrasında kültürel mirasın korunması sağlanabilmektedir. (Gürbüz, 2020). Bu bağlamda, SÇD bünyesinde sürdürülebilir kültürel mirasın korunması için stratejik kararlar almak mümkündür.

KÜMED, kültürel mirasın korunması ile gelişme önerileri arasında denge kurulmasında yeni ve önemli bir araçtır. Bu anlamda yeni ile tarihi olan arasındaki ilişkinin önemine ve bütünlüğüne vurgu yapan HUL (Tarihi Kentsel Peyzaj) yaklaşımına da gönderme yapar. SÇD ise, bir plan, program veya politikanın, halkın etkin katılımı sağlanarak çevre üzerinde olası olumsuz etkilerinin değerlendirilmesidir. Bu bağlamda, KÜMED ve SÇD entegrasyonunun sağlanması, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin gelişiminde bütüncül planlama yaklaşımlarının ortaya konulabilmesini sağlamaktadır. Bütüncül planlamanın temelini oluşturan üst ölçekli planlar, geleceğe yönelik uygun hedef ve politikaların geliştirilebilmesi açısından önem taşırlar. Ayrıca bölgesel/yerel ve ulusal ölçekler arasında, stratejik ve mekânsal planlar arasında sağlıklı ilişkiler ve birliktelikler kurabilir. Günümüz planlama sistemi, stratejiler geliştiren üst ölçekli eylemlerin ve mekânsal planlamaların arasında sıkışmış bir görünümdeydir. Kültür ve turizmin birleştirici unsuru olan üst ölçekli planlamada, bu konularda üretilen mekânsal ve stratejik planlamaların eşgüdümlü yürütülebileceği bir planlama sistemine gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda, kültürel mirasın korunmasının ve kültürel turizmin sağlıklı gelişimin sağlanabilmesi açısından üst ölçek planlamada önemli bir yeri olan mekânsal stratejik planlama ile SÇD ve KÜMED ilişkisinin kurulması önem taşımaktadır. Bu yaklaşımlar, üst ölçekli plan kararlarında ve uygulama süreçlerinde kültür ve turizmin birlikte ele alınmasında, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin gelişimine yönelik bütüncül planlama politikaları ortaya koymaktadır.

BÖLÜM ÜÇ

İZMİR İLİ KÜLTÜREL MİRAS VE KÜLTÜREL TURİZM

3.1 İzmir İlinin Türkiye’deki Yeri ve Önemi

*“İzmir bir prenestir çok güzel
küçük şapkasıyla.*

*Mutlu ilkbaharlar durmaksızın onun çağrısına yanıt verir.
Nazıl vazo içindeki çiçekler gülümseyen günbatımı gibiyse,
O da denizler arasından ışıldar.*

Hatta Arşipel’in yaratılışından çok daha tutkulu...”*

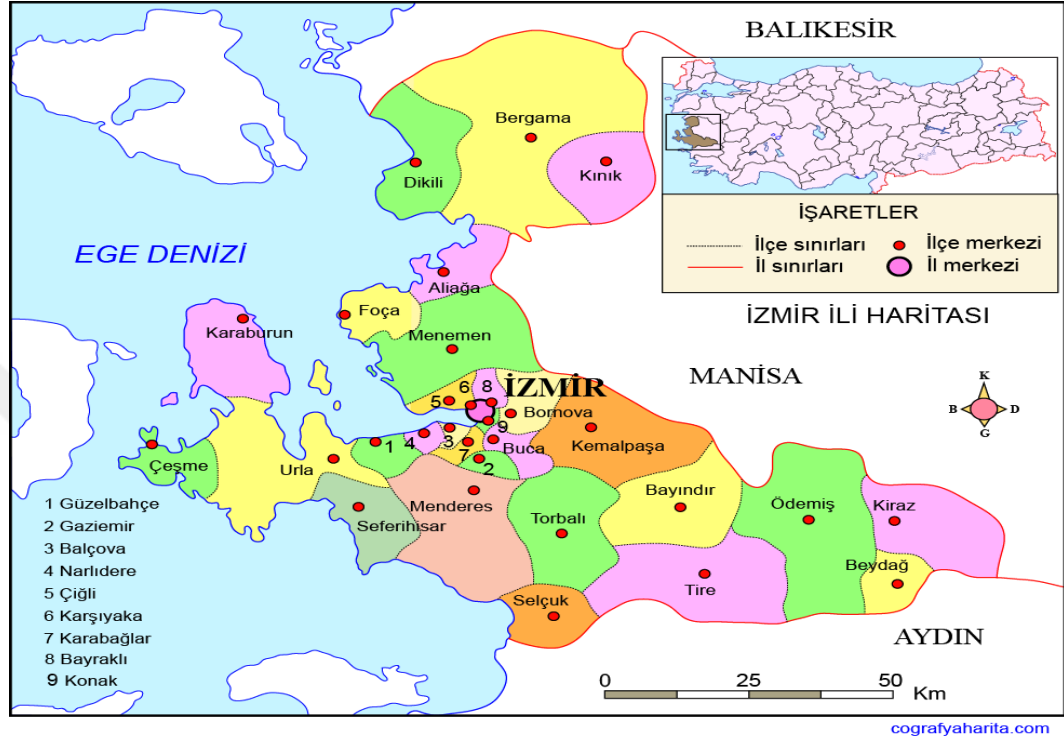
Victor Hugo

**Arşipel: Ege Denizi’nin Antik Çağ’daki adı.*

İzmir, Türkiye’nin batısında, 12.012 kilometrekarelik yüzölçümüyle dünyanın en hızlı büyüyen metropollerinden birisidir. Limanları, sektörel çeşitliliği, iyi yetişmiş insan gücü, altyapısı, genç nüfusu ve coğrafi konumu ile Türkiye’nin üçüncü büyük şehridir (İZKA, 2012). Sosyal ve ekonomik imkanlar, eğitim düzeyi ve kültürel yaşam yönünden her kesimden insanın yerleşmek ve yaşamak için tercih ettiği önde gelen şehirlerdendir (EGİAD, 2017). Nüfus yoğunluğu, kentsel nüfus oranı ve nüfus artışı açısından Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bu özellikler onu devamlı göç alan bir çekim merkezi haline getirirken turizm sektörü bakımından son yıllarda büyük bir ivme kazanmıştır. Ancak bölge kullanılabilecek önemli bir turizm potansiyeli taşımaktadır (İzmir Bölge Planı 2014-2023 Raporu).

İzmir kenti, 8000 yıla yakın tarihi geçmişiyle birlikte birçok kültürün ve medeniyetin izlerini barındırmaktadır (Doğer, 2011). Tarihçi Heredot, İzmir’i dünyanın en güzel iklimine sahip bir şehir, denizi, güneşi ve kumuyla bir doğa harikası ve kültürel miras zenginliğiyle bir açık hava müzesi olarak görmektedir (Heredotos, 2022). İzmir kenti, tarih boyunca bilimin, sağlığın ve kültürün ilklerine şahitlik etmiştir. İlk parşömen kağıdına, ilk şifa tapınağı olan Asklepion’a, ilk bitkisel tedaviye, psikoterapiye ve doğal terapiye, ilk kütüphaneye, ilk yazılı eserlerden

Homeros'un İlyada destanına, Lidyalılar tarafından paranın ilk defa kullanımına kadar tarihte ilklerin kenti olmuştur (İZKA, 2012). İzmir'in bu kültürel bilgi birikiminin korunması ve yaşatılması, mirasın sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir.

Şekil 3.1 İzmir İli haritası (Coğrafyaharita, 2021)

İzmir ili; Türkiye'nin küresel dünyaya açılan kapısı sayılabilecek liman kenti ve lojistik merkezi; bununla birlikte dinamik, genç, farklı inanç ve kültürlere sahip kozmopolit şehirlerinden birisidir. İl sınırlarını; batıda Çeşme Yarımadası, kuzeyde Madra Dağları, güneyde Kuşadası Körfezi, doğuda ise Aydın ve Manisa illeri oluşturmaktadır (Şekil 3.1).

3.2 İzmir (Smyrna) Tarihi ve Kentleşmesi

Smyrna, İzmir kentinin eski adıdır. Kentin kurulduğu yerin yakınında bulunan kutsal bir alandan ismini alan Smyrna/İzmir, ana tanrıça kaynağı/gölcüğü veya ana tanrıça/kutsal ana anlamları ile ilişkili olabilir (İzmir Valiliği, 2021a). Hellen dilinde Smyrna'nın anlamı, Arabistan Mersini (Myrte d'Arabie) ağacının hoş kokan öz suyu

demektir (Bailly, 1950). Hellen dilindeki Smyrnizo (smyrna ile merhemlemek) eylemi Markos İncili içerisinde de geçmektedir. Hellenistik dönem öncesi kültürüne ait “Büyük Tanrıça-Smurna- Kutsal Yüce Ma Ülkesi” isimleriyle de bağlantılıdır (Atilla, 2001). Ephesos’a ismini veren ve Artemis’e dayanan bir Amazon olan “Samornè/Samornos” veya “Samonia/Samor(i)nia” ile de özdeşleştirilmektedir (Dan, 2015). Bazı kaynaklara göre ise, kenti kuran kişinin Smurna isimli Helen kökenli kral Theseus’un eşi Amazon bir kadın olduğu ileri sürülmektedir. Kent, farklı medeniyetler boyunca Smyrna, Smyrne, Zmyrna, Zmyrne, İzmirni, İzmir gibi isimler almıştır. Smyrna’nın İzmir ismine dönüşümü ise, şehrin XI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Türklerin egemenliğine geçmesiyle oluşmuştur (Yılmaz ve Yetkin, 2002).

Bayraklı semtindeki Tepekule ören yeri, İzmir'in kuruluş yeridir. Kentin kuruluşu İ.Ö. 3000 yıllarına (Tunç Çağı) kadar inmekte, Aiol kenti olduğuna dair kalıntılar görülmektedir (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b). Daha sonraları kent, Bayraklı'daki eski yerinden Kadifekale (Pagos) eteklerine taşınarak günümüz İzmir şehrinin temelleri oluşturulmuştur. 16. yüzyıldan itibaren Akdeniz ve dünya ticaretinde önemli bir liman ve ticaret şehri olarak yer edinen İzmir, Cumhuriyetin ilanıyla beraber modern bir kent olma yoluna girmiştir. İzmir tarihi başlıca dört büyük dönem geçirmiştir. Bunlar;

- Eski İzmir-Antik Çağ Dönemi (M.Ö. 3000 - 300),
- Helenistik Roma ve Bizans Dönemi (M.Ö. 300 - M.S. 1071),
- Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri (M.S. 1071 - 1923),
- Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen dönemdir.

Antik Çağ Dönemi (M.Ö. 3000 - 300)

İzmir (Smyrna) kenti ilk olarak Bayraklı semtinde yer alan ve Tepekule olarak tanınan ören yerinde kurulmuştur. Kent, M.Ö. 300 tarihlerinde Büyük İskender denilen Makedonyalı Alexandros tarafından rivayetlere göre kendisinin Kadifekale (Pagos Dağı)’nı işaret eden rüyası üzerine ve ayrıca nüfusun artışı sebebiyle Pagos Dağı eteklerine (Kadifekale) kurulmuş, Pagos ve liman çevresine yerleşmiştir (İzmir Valiliği, 2021). Tepekule’de kurulmuş olan Eski Smyrna ve Kadifekale’de kurulan

yeni Smyrna kentlerinin her ikisi de korunaklı bölgelerdir (Çiçek, 2006). 2. yüzyıla ait kaynaklarda, cadde ve yolların düzgün ve büyük taşlarla döşenmiş olduğu, doğu batı yönünde uzanan iki anayolunun bulunduğu belirtilmektedir (İKBNİP, 2021). Kentin konumunda 7. yüzyıla kadar değişiklik olmamış, Lidyalıların şehri almaları sonrasında bugünkü yerleşmelerin temelleri atılmış, limanın ve iç kesimlerin zaman içerisinde birleşmesi sonucu kent büyüme göstermiştir (Atay,1978).

İzmir, Aiol kenti olma özelliğini uzun süre sürdürmüş olmasına rağmen, günümüzde Aiol kimliğine ait çok az kalıntı mevcuttur (Dan, 2015). Kentin ilk yerleşimleri Aiol ve İyon kökenine ait, günümüzdeki İzmir Çandarlı'daki Pitanes, Foça'daki Phokai, Bayraklı'daki Smyrna ve Urla'daki Klazomenia kalıntılarıdır (İzmir, 2021). M.Ö. 800 dolaylarında ticari faaliyetlerini genişletmek isteyen İonialıların, Aiol kentini ele geçirmesiyle kent zenginleşerek gelişmiştir. M.Ö. 610-600 yıllarında Lydialıların, M.Ö. 545 yılında ise Perslerin kenti ele geçirmesinden sonra, kent Bayraklı yerleşim alanından taşınmaya başlamıştır (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b). Kentteki ilk büyük yangın, Perslerin döneminde Smyrna'da bulunan Athena Tapınağı'nda olmuştur (Atilla, 2001). Yangından sonra kent yeniden kurulmuştur.

Hellenistik Roma ve Bizans Dönemi (M.Ö. 300 - M.S. 1071)

İzmir, Pagos Dağı'nda yeniden kurulmuştur. M.Ö. 133 yılında Roma İmparatorluğu'na katılarak, diğer İon kentleri ile birlikte Romalıların hâkimiyetine girmiştir (İzmir Valiliği, 2021). Ardından Doğu Roma toprakları içerisinde yer alarak, Bizans döneminde güzelliği ile “Asya'nın birinci kenti” ünvanını almıştır (Dan, 2015). Bizans döneminde İzmir ilinde Hristiyanlık tarihinde kutsal kabul edilen yerlerin temelleri atılmıştır. Bunlar, Ayasluğ (Selçuk), Meryem Ana Evi, Ephesos (Efes), Pergamon (Bergama) ve Smyrna (İzmir)'dir. Bu sebeple Bizans döneminde İzmir kenti, daha çok dini merkez olarak kabul edilmektedir (Daş, 2009).

İzmir'in İonialı geçmişi ile Romalı geleceği arasında bir köprü kurmayı hayal eden İskender; yeni ve evrensel bir uygarlığın kurucusu kabul edilmektedir (Dan, 2015). Roma Dönemi İmparatoru Marcus Aereius zamanında İzmir; güçlü, parlak bir

uygarlık, tatil ve dinlenme kenti olarak görülmüştür ve ticaretin gelişimi açısından Agora kurulmuştur (Atilla, 2001). Hellenistik ve Roma dönemlerinde kent kültürel miras açısından gelişmiştir (Dan, 2015). Roma dönemi kalıntılarının başında Agora gelmektedir ve günümüzde halen korunmaktadır (Yılmaz ve Yetkin, 2002). Anadolu'nun Kybele geleneğine (ana tanrıça) dayalı en büyük Artemis kültü tapınağı ve dünyadaki yedi harikadan biri olan Artemis Tapınağı Efes şehrinde bu dönemde inşa edilmiştir. Asya ile Avrupa arasında kapı işlevi gören Efes, limanı ve ticaret noktası olması sebebiyle döneminin başkentidir. Ayrıca Hellenistik çağda yer alan çok odalı evlerin en eski örnekleri İzmir'dedir (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b). Roma döneminde İzmir kenti, ticarete ve kültürde önde gelen şehirlerden biri olmuştur. Günümüzde Agora, Gaziler Caddesi ile Konak Meydanı arasında kalan bölüm ve birçok semtteki kalıntılar kentin Roma dönemiyle ilgili önemli bilgiler sunmaktadır.

Selçuklu ve Osmanlı Dönemi (M.S. 1071 - 1923)

1071 yılında İzmir'de Selçuklu Devleti'nin zaferi ile Türk egemenliği başlamış ve yaklaşık yirmi yıl sürmüştür. Sonrasında tekrar Doğu Roma kenti haline gelen İzmir, ardından Cenevizliler ve Venediklilerin kenti ele geçirmesiyle ticari açıdan ilerlemişlerdir. Türkler kenti, 11. yüzyılın sonlarında Kutalmışoğlu Süleyman Şah ve Aydınoğlu Umur Bey komutasında ele geçirmiştir. Kentin, Pagos Dağı kısmı "Türk İzmir", liman kısmı ise "Hristiyan İzmir" olmuştur. 1426'da ise Osmanlılar, kenti almıştır. İzmir, Osmanlı döneminde küçük bir kasaba görünümünde iken, nüfus artışı başlayınca, Pagos Dağı'ndan limana doğru yönelmiştir. 1610 ile 1630 yılları arasında İngiliz, Fransız ve Hollandalıların İzmir'e gelmesi ile, kent Doğu Akdeniz'deki önemli liman ve ticaret kentlerinden biri haline gelmiştir (İzmir Valiliği, 2021). İzmir'in 17. yüzyıldaki görünüşü doğu Akdeniz liman kentidir ve özellikle yüzyılın ikinci yarısında şehrin ekonomik ve ticari potansiyeli Osmanlılar tarafından anlaşılmış, imar faaliyetleri ile desteklenmiştir (Ülker, 1994).

Bu yüzyıllarda kent kültür mozaïği şeklinde büyümektedir. Müslüman mahallesi, beyaz minareler, kara serviler, denizden uzak ve manzaralı evlerden oluşmaktadır. Sahile yakın mahalle modern idari yapıları barındırmaktadır. Yahudi mahallesinin

yerleşimi önceleri, Türk, Ermeni ve Rum mahallelerinin arasında şehrin nüfusu yoğun ve sokakları bakımsız bölgesindedir. Ancak 1845 yangını sonra sokaklar iyileştirilmiştir. Ermeni mahallesi ise, Rum mahallesinin yakınlarında bulunmaktadır. Rum mahallesi ise; Ermeni mahallesi ile Frenk Caddesi arasında yer almakta olup, refah seviyesinin yüksek olduğu görülmektedir. Frenk Caddesi üzerinde Rumlar ve Avrupalılar yaşamaktadır. Avrupalılar mahallesi ise S. Photini Kilisesi'nden Punto'ya kadar sahil boyunca uzanmaktadır (Anonim, 1878; Serçe ve Özbaş, 2013).

İzmir, 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı'nın en büyük ticaret merkezlerinden biri olunca, şehrin çarşısı (Kemeraltı), imardan en fazla pay alan bölge haline gelerek, kentin iktisadi merkezi bu bölge etrafında gelişmiştir (Baykara, 1974). Bu süreçte fazla sayıda han, bedesten ve cami yapımı görülmekte olup günümüz Kemeraltı Çarşısı'nın temelleri atılmıştır. Bu dönemde inşa edilmiş Şadırvan, Kestanepazarı ve Kemeraltı Camii günümüze kadar ulaşabilen yapılardandır. 17. yüzyılın ikinci yarısı, Kadifekale'nin içinde yer alan küçük mahalle dağılarak şehre inmiş ve kentin ikili morfolojik yapısı sona ermiştir (İzmir Kent Merkezi, 2004). 17. yüzyıldan itibaren, kentin kıyı kesimlerine yerleşen yabancı tebaa, düzgün yollar, ticarethaneler ve konutlarıyla Frenk mahallesini oluşturmuştur (Goffman, 2000). 17. ve 18. yüzyıllar içinde İzmir kentleşme anlamında konut, bedesten ve han yapılaşmaları dışında çok fazla gelişim göstermemiştir. Bedestenler ile yakınlarındaki hanların, 1922 yangınında yok olmaları İzmir için önemli bir kayıptır (Beyru, 2000).

1871 yılında belediyenin, 1872'de yeni Hükümet Binası'nın, 1891'de de yeni Belediye Binası'nın inşası kentteki ilk imar uygulamaları arasındadır. 18. yüzyılda İzmir, limanın genişletilmesiyle Anadolu'nun Avrupa ile ticaret yapılabilen tek kenti olma özelliğine sahip olmuştur. Merkezin gelişimi limanın ve demiryolunun kapasitesini artırmış, yerleşmenin dışa doğru doğrusal bir yayılım göstermesine sebep olmuştur (Kıray, 1998). Bu ticari gelişim ile birlikte, kente Avrupa'dan tüccar akını olmuş, çok uluslu yapı ve fiziksel değişimin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Büyük iş hanları, mağazalar, oteller, bankalar, devlet binaları ve fabrikalar kurulmuştur (Atilla, 2001). 1890 yıllarında gemi teknolojisi gelişmeleri, seyahat artışları ve İzmir'in cazibesinin yükselmesi, ulaşımı kolaylaştırarak çeşitlendirmiştir (Serçe ve Özbaş,

2013). İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba (Turgutlu) arasında Türkiye'nin ilk demiryolu hatları kurularak, Batı Anadolu'nun tarım ürünleri nakledilmiş ve iç bölge limana bağlanmıştır (Yılmaz ve Yetkin, 2002). 18. yüzyıl ikinci yarısı Batılı tüccarların (Levanten) kente gelişi mimari, sanayi, ticaret, kültür ve ulaşım imkânlarını değiştirmiştir. Kent merkezi ve çevresinde koloniyal stil mimarisi İzmir'in kültürel kimliğini yansıtan en önemli unsurlardandır (Çakıcıoğlu, 2006).

19.yüzyılda şehrin nüfusu 100.000 civarındadır. Nüfus çoğunluğunu etnik gruplar oluşturmaktadır. Türkler 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra nüfusun yarısına ulaşmıştır (Darkot, 1950). Türkler merkezin güney bölgesinde, Museviler bugünkü İkiçeşmelik bölgesi ve Kestelli Caddesi doğusunda, Ermeniler ise günümüzde Fuar alanı ve Kahramanlar semtinin bir bölümü ve Basmahane yakınlarındaki mahallelerde yaşamışlardır. Rumlar ise Frenk ve yabancılar ile birlikte, merkezin kuzeyindeki Alsancak'a doğru ilerleyen arazide yerleşmişlerdir (Beyru, 1973). Ayrıca ticarete aktif olan Levanten adı verilen tüccarlar bulunmaktadır. İzmir'in bu dönemdeki ticaret hayatı, yabancı ve levanten tüccarlar ile Rum, Ermeni ve Yahudiler'in elindedir (Yorulmaz, 1993). 19. yüzyılın sonlarında ise İzmir, Osmanlı döneminin en büyük ihracat limanı, İstanbul'dan sonra ise en büyük ithalat limanı özelliği taşımaktadır (Beyru, 2000; Atay, 1998).

19. yüzyılın ortasında İzmir, zengin ve kozmopolit bir kenttir. Kıyı kesimindeki yeni burjuvazinin talepleri doğrultusunda, sosyal ve kültürel hayatı canlandırmaya yönelik mekânlar oluşturulmuştur. Böylece Kordon, daha çok gayrimüslimlerin kentin içinde görünürlük ve imaj kazandığı, kentin en önemli kamusal alanına dönüşmüştür (İzmir Kent Merkezi, 2004). 15 Mayıs 1919 yılında İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilmiş ve 9 Eylül 1922'de kurtulmuştur. Ardından, 13 Eylül 1922'de İzmir'in büyük kısmını tahrip eden İzmir'in en büyük yangını meydana gelmiştir (Atilla, 2001). İzmir yangını ile Ermeni mahallesinin hepsi, Rum ve Levanten mahallelerinin ise büyük kısmı yok olmuş, geriye Belle-View (Kordonboyu) kalmıştır. İzmir, Cumhuriyet'in ilanı ile yangından sonra yeniden inşa edilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi ve Sonrası (1923-....)

Cumhuriyet'in ilk yılları savaş, yangın, göçün ve mübadelenin sonunda 250.000 kişi üzerinde nüfusa sahip İzmir kenti nüfusu 70.000'lere düşmüştür (Beyru, 1994). René ve Raymond Danger ilk modern kent planını yaparak bugünkü İzmir'in temellerini oluşturmuştur. 1922 İzmir yangını, Türkiye'de ilk olarak bir kentin tümünün planlanmasına sebep olmuştur (Eyüce, 1999). Yangın ve savaşın yıktığı İzmir şehrinin planlanmasında standart ve simgesel kentsel unsurlar kullanılmıştır (Batur, 2007).

1924 Danger-Prost planı, Simetrik bulvarlar, meydanlar ve büyük caddelerden oluşan geometrik tasarımlı bir plandır. İzmir limanı ile Karataş arasında; iç liman ve ticaret alanları, merkezi iş yerleri, hastane, okul, camiler, kiliseler ve havralar bulunmaktadır (Eyüce, 1999). 1923 yılında İzmir'de İktisat Kongresi yapılmış, 1936'da Atatürk'ün fikriyle Enternasyonal Fuar'ının temelleri atılmış ve yangın yeri düşünülmüştür (Atilla, 2001). 1930 yılında yangın yerleri için alanlar düşünülmüş, mezarlıklar kent dışına çıkarılmış, kentsel yeşil alan planlaması yapılmış ve kent için fuar niteliğindeki Kültürpark inşa edilmiştir. Gazi Heykeli 1932 yılında dikilerek çevresi düzenlenmiş, Cumhuriyet Meydanı, idari merkez rolünü Konak Meydanı'ndan almıştır (İzmir Kent Merkezi, 2004). Bugünkü Basmane garı ve Kemeraltı bölgesinin güneyi, Kadifekale etekleri ve Güzelyalı'ya kadar kıyı boyunca dar bir hat üzerinde konutlar uzanmıştır. Levanten ailelerin konutları genelde Buca ve Bornova'da, göç ile gelenler ise Karantina, Karataş, Basmane, İkinci Kordon, Alsancak, Göztepe ve Karşıyaka'da yer almaktadır (Baran, 2003). Daha sonraları Le Corbusier ve modern Türk mimarisi akımları kentte etkisini göstermiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise, ekonomik ve sosyo-kültürel dönüşümler sonucu İzmir ilinde hızlı nüfus artışı, kırdan kente göç, gecekondulaşma ve kentleşme sorunları ortaya çıkmıştır.

1960'larda göç ile birlikte gecekondulaşma sorunu gündeme gelmiştir. Kentin hızlı gelişimi ile birlikte Merkezi İş Alanı, Gümrük, Basmane ve Cumhuriyet Meydanı'nın etrafında yoğunlaşmıştır. Göztepe, Güzelyalı, Alsancak ve Karşıyaka'ya yüksek gelirli grup, eski Karşıyaka ve Hatay'a orta gelirli grup, kentin merkezine de düşük gelirli

grup yerleşmiştir. İlk başlarda iki katlı bahçeli konutlar şeklinde başlayan konut yapılaşmaları, 1960 ve 1970'li yıllarda İzmir'in sanayileşmesi ve yoğun göç ile birlikte, çok katlı yapılaşmalara dönüşmüştür (Yılmaz ve Yetkin, 2002). 1973 yılında planlanan İzmir Nazım Planı (İNP) ile körfez çevresi gelişme eğilimleri kuzey-güney ve doğu-batı aksları olarak planlanmıştır. Kentin sanayi alanları olarak, kuzeyde Şemikler ve Aliağa aksı, güneyde ise Karabağlar ve Cumaovası (Menderes) aksı planlanmıştır. Narlıdere, Urla ve Seferihisar yerleşimlerinden oluşan kentin batı aksı ise daha fazla ikincil konutlarla planlanmıştır. Bu dönemde İzmir 76.000 hektarlık büyüklüğe ulaşmıştır (İzmir Kent Merkezi, 2004). 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra, birçok yeni mimar, müteahhit ve kamu organı, inşaat ve gayrimenkul piyasasına girerek, toplu konut uygulamaları, rekabetçi ve liberal ekonomi politikalarının gelişimine sebep olmuştur. Büyük alışveriş merkezleri, konut siteleri, villa bölgeleri inşa edilerek kalite ve prestij arayışları artmıştır.

3.3 İzmir İlinde Kültürel Turizm Gelişimi

Dünya kültürel miras tarihinde önemli bir yere sahip olan İzmir; eski ismiyle Smyrna; Persler, Antik Yunanlılar, Hititler, Romalılar, Bizanslılar ve Osmanlılar gibi farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bu sebeple somut ve somut olmayan kültürel miras açısından oldukça zengindir. Efes, Bergama, Birgi bölgesindeki antik kentler, ören yerleri ve müzeler, dünyadaki yedi harikadan biri olan Artemis Tapınağı ve Hristiyanlık tarihinde önemli yeri olan kiliseler, Meryem Ana Evi, camiler, sinagoglar, sanat, müzik, folklor ve yemek kültürü gibi birçok kültürel miras değerine sahip olan İzmir; tarihin, turizmin, din ve kültürün bir araya geldiği dünya üzerindeki nadir değerlerden birisidir. Bu sebeple kültürel turizm açısından çok önemli bir potansiyel barındırmaktadır.

Hellas (Eski Yunan) Uygarlığı'na ait tapınaklardan en eskisi olan Athena Tapınağı, Hellen evleri ve sütun başlıkları, anıtsal taş çeşme, Tantalos Mezarı, en eski ızgara tipi planlama sistemi ile İzmir kültürel miras açısından zengindir (Akurgal, 2000). "Ege'nin İncisi", "Akdeniz'in yıldızı", "Homeros'un yurdu", "Türkiye'nin batıya açılan kapısı" olarak anılan İzmir, kültürel turizm sektöründe olması gereken konumun

çok altında bulunmaktadır (TİD, 2021). Gelen turist sayısını, turistin harcama miktarını, konaklama ve kalış süresini artırmak için kültürel mirasın geliştirilmesi, turizm çeşitliliğinin artırılması ve etkili tanıtımın yapılması gerekmektedir (Pınar, 2008).

17. yüzyılda Rum Evangelik Müze'sinde, İzmir ve çevresindeki antik kalıntılar ve eserler sergilenmektedir. Rum Evangelik Mektebi kütüphanesinde ise 30 bin civarında cilt kitaba ve 200 el yazması esere sahiptir. Ermeni Okulu da küçük bir kütüphaneye ve müzeye sahiptir. Bunların yanı sıra, Osmanlı İdadi'sinin bahçesinde, Yunan ve Roma dönemine ait birçok mezar taşı, yazıt ve heykel bulunmaktadır (Anonim, 1894). Cumhuriyet'in ilk valilerinden Kazım Dirik tarafından İzmir ve Havalisi Asarı Atika Muhipleri Cemiyeti kurularak İzmir kentinin ilk arkeoloji müzelerinden olan Asarı Atika Müzesi, Basmane (Kapılar) yerleşiminde 15 Şubat 1927'de açılmıştır (İZKA ve Ege Derneği, 2011).

“Gâvur İzmir” ismiyle de anılan İzmir, çok farklı etnik ve dini kültürlere sahiptir (Dursun, 1994; Cengiz, 2013). 19. yüzyıllarda Müslüman, Türk, Ermeni, Yahudi, Rum ve Avrupalılar mahallelerine sahiptir. Bu kültürel mozaik sebebiyle pek çok anıt ve dini mekânı barındırmaktadır. Pagos Dağı civarındaki tiyatro İyonya dönemindeki en büyük tiyatrolardan, Akropolis surları ve kuleleri ise Yunan taş sanatının en güzel örneklerindendir (Anonim, 1894). Kadifekale'deki surlar ve Bizans döneminden kalan duvarlar günümüze kadar korunmuştur. İzmir'in bu dönemlerdeki kentsel ve mimari dokusu; Türk, Osmanlı, Rum, Frenk, Arap, Levanten, Yahudi ve Hristiyanların birlikte oluşturduğu kültürel birikimden meydana gelmektedir.

1980'li yıllarda Türkiye'de deniz-kum-güneş turizmi ön planda iken, Avrupa'da kültürel kimlik, miras, koruma ve sürdürülebilirliğe yönelik politikalar ele alınmaya başlamıştır. Kültürel turizm, bu süreç içerisinde dünyada önem kazanmış ve turizmde yükselen bir trend haline gelmiştir. İzmir ilinde kitlesel turizmin doyum noktasına ulaşması, eğitim düzeyi ve seyahat sayısındaki artış, turizmde farklı ve yeni arayışlar, kültürel mirası korumaya yönelik gereksinim, UNESCO Dünya Miras Listesi ve artan bilinç düzeyi bu trendin yükselmesinde etkili olmuştur. Bunun sonucu olarak İzmir'de

de kültürel mirası korumaya ve kültürel turizmi geliştirmeye yönelik çaba gösterilmiştir. İzmir'in güçlü kültürel miras potansiyeli, kültür turizminin kentte gelişimine olanak sağlamaktadır. Ancak, geçmişten bu yana, mevcut olan bu kültürel birikimi ve potansiyeli yeterince iyi değerlendiremediği, hatta koruyamadığı görülmektedir. Turizm sektörü ile kazanmaktan ziyade kültürel mirasın sömürüldüğü politikalar izlenmektedir (Pekin, 2011). Bunun sebebi olarak; kitlesel turizmin kültürel turizm üzerindeki baskısı ve mirasa olumsuz etkisinin yanı sıra, yanlış turizm politikaları, bilinçsiz kentleşme ve koruma, tanıtım eksikliği, ulaşım imkânlarının yetersizliği ve örgütlenme sorunları görülmektedir.

İzmir çok katmanlı ve çok kültürlü bu birikimi; afetler gibi dış etkenler, Osmanlıdan kalma kültürel varlıklardan çeşitli alanlarda kullanımı, taşınabilir kültür varlıkların yurtdışına gönderilmesi, antik kentin üzerine yapılaşma, 1950 yılından itibaren oluşan çarpık kentleşme ve kültürel miras alanlarının yerleşime yakınlığı sebepleri ile yok etmiştir. Osmanlı-Türk dönemlerinden kalma kültürel mirasta ise; dış etmenlerle birlikte, çok katlı yapılaşma, altyapı çalışmaları ve koruma kararlarındaki yanlışlıklar sebebiyle tahribat gerçekleşmiştir (Akyüz Levi ve Genç, 2018). 1999 yılının sonrasında Ahmet Piriştina kentsel stratejilerinin ve yükselen bir trend olarak kültürel turizmin önem kazanması, İzmir kentinde kültürel turizm gelişiminin zeminini oluşturmuştur. Kültürel turizm turlarındaki artışlar, kurumsal organizasyonlar ve toplumsal bilinçlenme sonucu, 2010 yıllarından itibaren kültürel turizmde sürdürülebilir gelişim önem kazanarak kentsel planlamanın hedef ve politikalarının arasında yer almaya başlamaktadır (İZKA ve Ege Derneği, 2011).

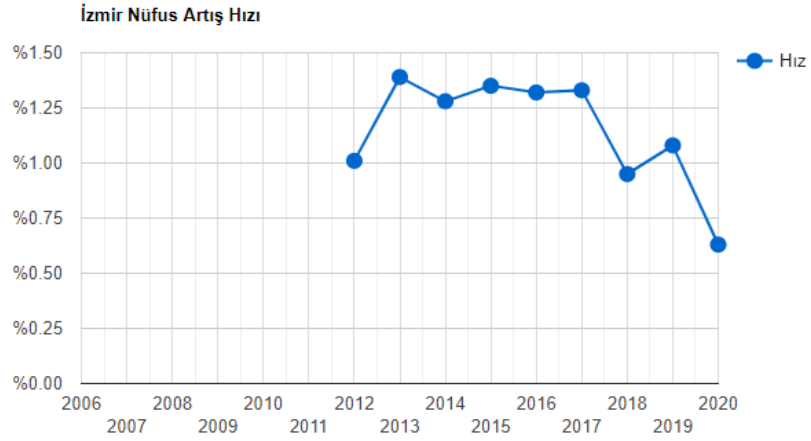
İzmir'in bu zengin kültürel mirası ve güçlü kültürel turizm potansiyelini kullanarak, kent kimliğini sanayi ve ticaret kentinden, kültürel turizm kentine dönüştürmesi gerekliliğini turizm stratejilerinden kabul etmesi gerekmektedir. Bu kapsamda kültürün ve turizmin farklı kentsel aktörlerinin ortak bir payda etrafında buluşması önem kazanmaktadır. İzmir, bütün imkânlarına ve potansiyellerine rağmen, Türkiye'deki diğer turizm kentlerine göre, arka planda kalmaktadır. Turist geceleme sayısı, yerli ve yabancı turist sayısı ve doluluk oranlarındaki değişimler incelendiğinde; İzmir'in tüm potansiyeline rağmen, yabancı turistleri kente

getiremediği, yerli turistlerin ise kenti çevre illerdeki kıyı alanlarına giderken kullandığı bir geçiş noktası olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca, yerli turistten ziyade yabancı turist kültürel turizmi tercih etmektedir. Bu kapsamda, İzmir kentinde kültürel turizmin gelişimi bakımından uluslararası kültürel etkinliklerin ve tanıtım imkânlarının geliştirilerek yabancı turistin kente çekilmesi önemlidir (Yanardağ, 2014).

İzmir kentinin öncelikle mevcut kültürel birikimini koruması, yaşatması ve sürdürülebilmesinde kültürel turizmi bir araç olarak değerlendirebilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan, kitlesel turizmin kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm üzerindeki baskısı ve olumsuz etkisinin azaltılması, kentsel sorunların giderilmesi, bölgesel ve ulusal turizm politikalarıyla kültürel turizmde tanıtımın ve gelişimin desteklenmesi, ulaşım imkânlarının güçlendirilmesi, kentsel aktörlerin ortak zemin üzerinde toplanması, yönetim ve örgütlenme sorunlarının çözümü önemlidir.

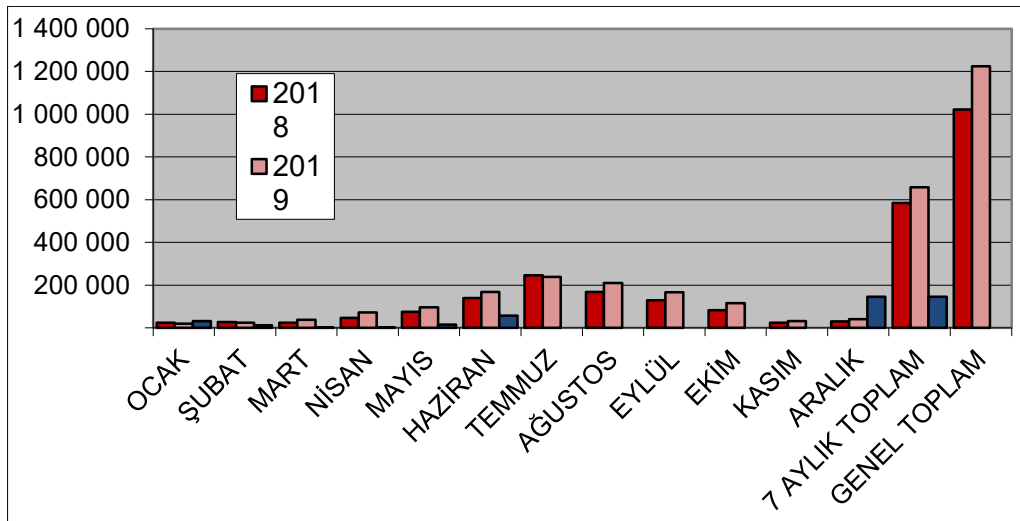
3.4 Çalışma Alanına İlişkin Veriler

İzmir ilinin nüfusu, 2020 yılına göre binde 7,1 nüfus artış hızı göstererek, 2021 Aralık ayı verilerine göre, 4.425.789 kişiye ulaşmıştır. İzmir bugün hala Türkiye'nin nüfus büyüklüğü açısından üçüncü büyük ilidir. Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızının 2019 yılındaki değeri binde 13,9 iken, Covid-19 süreci ve diğer etkenlerden sonra 2020 yılında binde 5,5 gerileyerek 83 milyon 614 bin 362 kişi olmuştur (Şekil 3.2). Bu gerilemeden İzmir İli de payını almış olmakla birlikte, yine de binde 3.4 göç hızı ile Türkiye'de en fazla göç alan iller arasında 18. sırada yer almaktadır (TÜİK, 2021). Buna sebep, İzmir ilinin ekonomik, kültürel, eğitim, ulaşım, sosyal imkânlarının gelişmişliği ve mülteci hareketlerinin etkisi olduğu kadar; kültürel mirasın korunması, gelişimi ve kültürel turizme yapılan yatırım, plan, uygulama ve politikaların da etkisi olabilir.

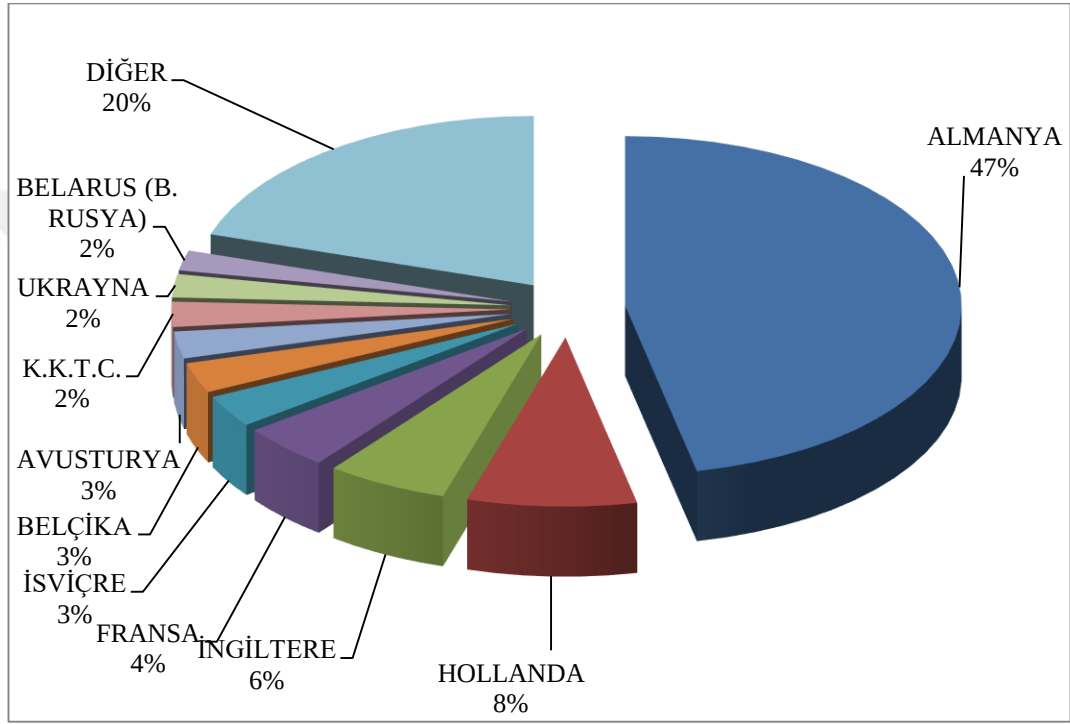
Şekil 3.2 İzmir yıllara göre nüfus artış hızı (TÜİK, 2021)

İzmir kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin gelişimi açısından son yıllarda bilinç düzeyinde ve kurumsal organizasyonda yükselen bir eğilim göstermektedir. Bu bakımdan, yerli ve yabancı turisti çekebilecek plan, proje ve çeşitli etkinlikler kültürel turizmin kentte gelişimini hızlandırmaktadır. Özellikle son yıllarda İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Vakfı, Ege Derneği, İzmir Kalkınma Ajansı ile İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün ortaklaşa yaptığı çalışmalar bunda etkili olmuştur.

Şekil 3.3 İzmir İline gelen yabancı ziyaretçilerin yıllara ve aylara göre değişimi (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021a)

2020 yılı Covid-19 süreci ile kültürel turizm, tüm dünyada olduğu gibi İzmir’de de sekteye uğramış olmasına karşın kültürel turizme ilgi artarak devam etmektedir (Şekil 3.3). Turistlerin geliş sebepleri arasında kültür turizminin etkisi olduğu kadar; İzmir’in kıyı turizmi potansiyeli ve turizm dışındaki diğer sektörlerin etkisi de bulunmaktadır. Ancak yabancı turistlerin yerli turistlere göre kültürel turizme daha fazla eğilim gösterdiği görülmektedir (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 Temmuz 2020 yılı İzmir’e gelen yabancı turistlerin ülkelere göre yüzdelik dağılımı (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021a)

3.5 İzmir İli Kültürel Turizm Potansiyeli

Dünya kültürel turizm kentlerinde olduğu gibi İzmir ilinde de kültürel turizme olan ilgi giderek artmaktadır. Güneş-deniz-kum turizmini esas alan standart kitlesel turizm hareketliliğinden yaratıcı, yenilikçi, kültürel zenginliğe ve ürün çeşitliliğine doğru bir turizm yöneliminin ağırlık kazanmasıyla, İzmir İlinde kültürel turizm giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır. İzmir İlının kültürel turizm potansiyeli; üç ana başlık altında değerlendirilmektedir (Şekil 3.5). Bunlar;

Şekil 3.5 İzmir İli kültürel turizm potansiyel analizi

Kültürel varlıklar, kültürel etkinlikler, sanat eserleri ve bazı sosyo-ekonomik olgular, turizm ürünü olarak sunulurken, kültürel turizmin gelişimi ve sürdürülebilirliğinde; kültürel çekicilikler önemli yer edinmektedir. Kültürel çekicilikler; ülke veya bölgenin yaşam şekli, gelenek ve görenekleri, din, dil, giyim, mutfak, mimari ve el sanatları gibi şekillerde yer almaktadır (Özgüç, 2007). İzmir, tarihi kültürel bir şehir olarak, zengin kültürel çekiciliklere sahiptir. Günümüzde, somut kültürel miras ile birlikte somut olmayan kültürel mirasta uluslararası sözleşmeler kapsamında turistik bir ürün olma potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca günümüzde kültürel turizm kapsamında arkeolojik, kentsel ve tarihi kültür varlıkları, müze, ören yeri, anıtlar, sivil mimari örnekleri, sanat eserleri ve etkinlikleri (resim, film, heykel, fotoğraf, festivaller, güncel etkinlikler, konserler, sergiler) botanik, etnografya, flora ve fauna, mutfak, folklor, içki, bazı sosyo-ekonomik olgular (sivil toplum kuruluşları, gecekondular, dinsel motifler, farklı study tours konuları), kültür ürünleri, böcekçilik, ipekyolu turizmi, kuşçuluk, kruvaziyer turizm, trekking, eko-

turizm gibi alternatif spor turları, etnik turizm, doğrudan Hac seferleri dışındaki inanç turizmi, özel turlar, fuar, kongre, sergi ve sağlık turizmi turları da değerlendirilmektedir (ICOMOS, 2021).

İzmir; tarihi eserleri, ören yerleri, Unesco miras alanları, geleneksel sanatları ve yemek kültürü, farklı kültürlerle ev sahipliği yapması sebebiyle çok kültürlü yapısı sebebiyle kültürel turizmde öne çıkan/çıkabilecek kentlerden biri olarak kendini göstermektedir. İzmir turizm potansiyeli yüksek illerden biridir. İzmir her ne kadar bugünkü anlamıyla turizme başlamış olsa da tarihi özelliklerine bakıldığında turizm ile her zaman iç içe olduğu ortaya çıkmaktadır. İzmir merkezi, Bergama, Çeşme, Ödemiş, Tire, Selçuk müzeleri, Efes ve Bergama ören yerlerinin yanı sıra denizi, güneşi ve kumu ile Türkiye'de kültürel turizme fırsat sunan ilk ilidir. Smyrna (Tepekule), antik çağlardan beri şehir merkezinde korunan Kadifekale ve dünyanın en büyük agorası olarak bilinen şehir merkezindeki Agora ile Kemeraltı Çarşısı, camiler, kiliseler, kendine has bir dokuya sahip olan havralar, hanlar, çeşmeler turizm açısından cazibe merkezleridir. Ödemiş çevresi, kültürel turizm ile birlikte kırsal turizm, yayla turizmi ve ekoturizm gibi turizm türlerinin gelişmesine olanak sağlamaktadır. Sonuç olarak İzmir ili, yaklaşık sekiz bin yıllık yerleşim geçmişine ve kalıntılara, müzelerine, halk değerlerine, kıyılarına ve kaplıcalarına rağmen turizmde hak ettiği ilgiyi görememektedir. İzmir, yeni yaklaşımlar ve stratejiler doğrultusunda kültürel mirasını zenginleştirerek turizmde rekabet gücünü artıracak yeni turizm merkezlerine ve turistik ürünlere ihtiyaç duymaktadır (Emekli, 2006b).

İzmir'deki müze ve ören yerlerini gezenlerin çoğu mutlaka Bergama ve Selçuk'a gelir. Ancak bu ziyaretler günübirlik gerçekleşmekte ve geceleme için kıyılar tercih edilmektedir. İzmir'in en çok ziyaret edilen ilçeleri olan Bergama ve Selçuk ilçeleri, İzmir'de ve hatta Türkiye'de kültürel turizmde önemli bir paya sahiptir. Ancak bu ilçelerde ve İzmir'de turizmin gelişebilmesi için kültürel turizmin yerel kültürün katılımıyla geliştirilmesi, turizm türlerinin çeşitlendirilmesi ve turizmin planlı bir şekilde geliştirilmesi gerekmektedir (Emekli, 2003). Farklı kültürlerle olan merakın, eğitim seviyesinin ve kültürel birikimin artması, bilinçlenme ve katılım, bireyselleşme, deneyimleme isteği, sosyal medya ve dijitalleşme trendleri, yaratıcı faaliyetler ve

seyahat imkânlarındaki artış; İzmir İlinin sahip olduğu tüm kültürel zenginlikleri ile kültürel turizmde talep yaratabilmesine sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra, İzmir İlinde kültürel turizmin gelişimi ile istihdam ve gelirin artması, kültürel turizmin nitelikli turizm ve yükselmekte olan bir pazar sektörü görülmesi, sosyal medya ve dijitalleşme trendleri ile birlikte turizm ve kültüre ilişkin bilgilere, farklı kuşaklara ve turist profillerine ulaşımın kolaylaşması, Unesco miras listesine girme isteği, imaj ve kimlik oluşturma motivasyonu da kültürel turizmde arzı doğurmaktadır. Talep-arz bağlamında kültür turizmi tüketicileri, yaptıkları ziyaretler ile kültürel turizmin bir parçası haline gelmiştir.

3.5.1 Mekânsal/Fiziksel Potansiyeller

İzmir tarihi geçmişiyle birçok uygarlığın kültürel birikimine ev sahipliği yapmıştır. Kültürel varlıklar aracılığıyla kendini gösteren bu birikim, İzmir'in özgün kimliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple İzmir ili kültürel turizmin mekânsal/fiziksel potansiyellerinden en önemlisi kültürel miras alanlarıdır. İzmir ilinde kültürel miras alanlarını öncelikle antik kentler, ören yerleri, sit alanları, kütüphaneler, dini yapılar, tarihi sokaklar, müzeler ve sivil mimari örnekleri oluşturmaktadır. İzmir merkez kent çok sayıda tarihi ve kültürel varlığa ev sahipliği yapmaktadır. Bu kültürel varlıkların çoğu tarihi Kemeraltı bölgesinin etrafında toplanmıştır. Körfezin çevresindeki geleneksel merkez olarak kabul edilen bu alan kentin kalbi konumundadır. Bu potansiyeller aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Şekil 3.6);

Şekil 3.6 İzmir merkez kent kültürel varlıkları (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021d).

3.5.1.1 Sit alanları, ören yerleri ve antik kentler

İzmir İli içerisinde birçok bölgede Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ilke kararlarının doğrultusunda belirlenmiş doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanı mevcuttur (ÇŞB, 2012). Bunlar (Tablo 3.6);

Tablo 3.1 2020 yılı İzmir ili sit alanları sayısı (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021c)

İZMİR SİT ALANLARI	SAYISI
Arkeolojik Sit Alanı	827
Kentsel Sit Alanı	49
Tarihi Sit Alanı	24
Kentsel Arkeolojik Sit Alanı	6
Karma Sit Alanları	
Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı	5
Arkeolojik ve Tarihi Sit Alanı	5
TOPLAM	916

Doğal sit alanları: Doğal sit alanlarının çoğu kıyı bölgelerindedir. Çeşme ile Karaburun kıyı bölgelerinin çoğu, kuzey Foça, Foça ile Yenifoça arası koy alanları, Seferihisar ve Doğanbey çevreleri, Bornova ile Çiçekliköy arası, Pamucak bölgesi, Naldöken ve Narlıdere İnciraltı sahili, Çiğli, Maltepe, Sasalı, Foça sınırları ile kıyının arasındaki doğal sit alanıdır.

Arkeolojik sit alanları: İzmir merkez ve ilçe antik kentlerinden oluşan alanlardır. İzmir merkezde Pagos (Kadifekale), Stadyum, Yeşilova (Altındağ), Altınyol, Agora, Smyrna (Bayraklı), Çeşme ilçesinde Erythrai, Seferihisar'da Teos, Airai, Gümüldür çevrelerinde Kolophon, Lebedos, Claros, Nation, Selçuk ilçesinde Ephesus, Urla ilçesinde Klazomenai, Torbalı ilçesinde Metropolis, Foça ilçesinde Phokea, Kemalpaşa ilçesinde Nymphalon, Menemen ilçesinde Arissia, Neonteikhos, Aliğa ilçesinde Kyme, Gryneion, Myrima, Çandarlı ilçesinde ise Pitane ve Elaia arkeolojik sit alanıdır.

Kentsel-tarihi sit alanları: İzmir merkezde, Kemeraltı kentsel sit alanı, Alsancak (Kordon) ve Konak ise tarihi sit alanıdır. Buca, Urla, Çandarlı, Alaçatı, Çeşme, Seferihisar, Bornova, Selçuk, Menemen, Şirince, Foça ve Yenifoça’da kentsel sit alanları da mevcuttur.

Tablo 3.2 İzmir ili antik kent ve ören yerleri (İzmir Kültür Ekonomisi Envanteri, 2012).

İLÇE	ANTİK KENT VE ÖREN YERLERİ
Bayraklı	Smyrna (Tepekule)
Bergama	Pergamon Antik Kenti; Asklepion, Akropol, Kızıl Avlu Bergama kentinin kuzey kesimi
Dikili	Çandarlı Kalesi çevresi; Pitane (Çandarlı)
Çeşme	Çeşme Kent Merkezi; Alaçatı Kent Merkezi; Erytra (İldırı)
Selçuk	Ephesos Antik Kenti; İsa Bey Camii, St. Jean Kilisesi, Ayasuluk tepesi, Meryemana Evi, Şirince Köyü
Aliağa	Gryneian; Kyme (Nemrut); Myrina; Gryneia; Aigaia (Hacıömerli Köyü)
Bornova	Yeşilova Höyüğü, Tepebağ Höyüğü (Pınarbaşı)
Foça	Phokaia, Foça Kent Merkezi, Yeni Foça Kent Merkezi
Konak	Agora; Kadifekale (Pagos), Namazgâh, Tilkilik Mevkii
Kemalpaşa	Ulucak Höyük; Nemrut Höyük; Yenmiş Höyük; Hitit Kabartması(Karabel Anıtı); Nymphaion; Aigiroessa (Kavaklıdere köyü)
Menderes	Klaros (Ahmetbeyli), Kolophon (Değirmendere), Notion (Ahmetbeyli), Baklatepe
Menemen	Larissa (Buruncuk Köyü), Panaztepe (Kesik Köyü), Temnos- Neotikhos – Nionithon; Myrina
Seferihisar	Teos (Sığacık); Airai; Lebedos(Ürkmez), Karaköse Harabeleri (Doğanbey Köyü)
Torbalı	Metropolis Antik Kenti
Urla	Kent Merkezi Klazomenai; Limantepe Höyüğü

İzmir ili antik kent ve ören yerleri (Tablo 3.7) bakımından oldukça zengindir. Bornova Yeşilova Höyüğü ve Bayraklı Smyrna’sı (Tepekule) (Şekil 3.7) kentin ilk yerleşim alanlarıdır. Doğu Helen döneminin mimarlık eserlerinden en eskisi Athena Tapınağı ve İzmir’in ızgara şehir planı bu kazılarda ortaya çıkmıştır. Hippodamos tipi bu şehir planı batı dünyasındaki buna benzer kent dokularının erken örneklerindendir (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b).

Şekil 3.7 Bayraklı Smyrna'sı (Tepekule) (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b)

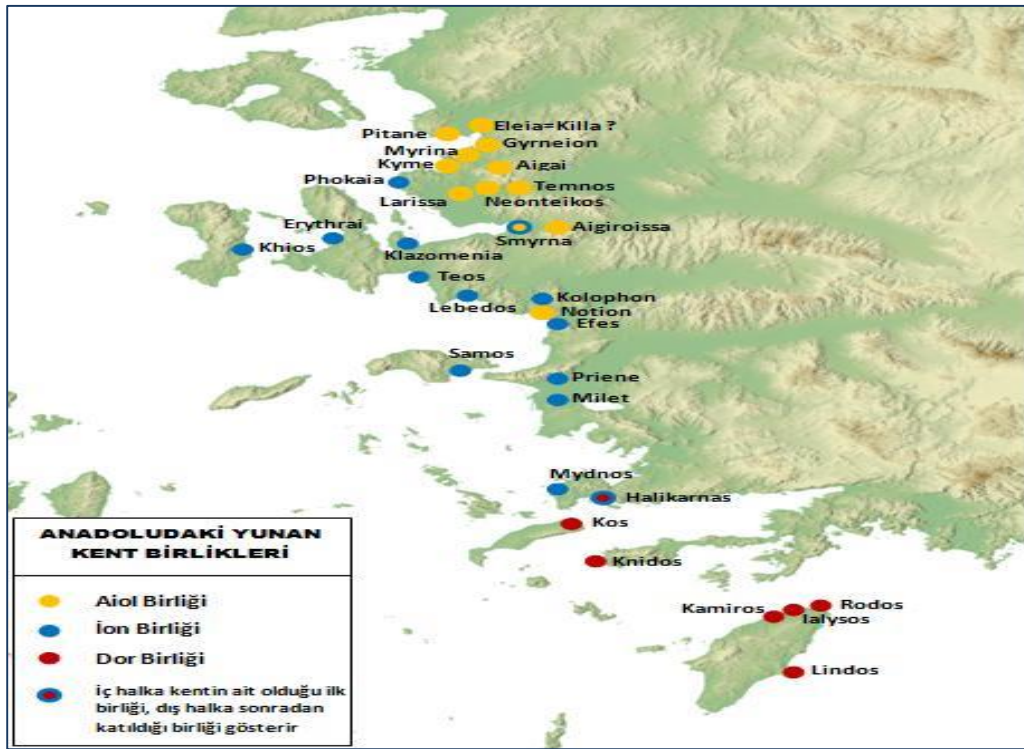

Şekil 3.8 Kadifekale (Pagos) (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021e)

Yeşilova H y    kazılarında İzmir'in ilk yerleşiminin Neolitik  a 'a kadar indiği ve tarihinin 8000-8500 yıl önceye kadar uzandığı görülmektedir (Derin, 2013). Büyük İskender'in şehre girmesiyle kentin yerleşimi Bayraklı'dan kentin tepesi olan Kadifekale (Pagos)'ye alınmıştır (Şekil 3.8). Konak ilçesinde yer alan Agora, antik Smyrna (İzmir) kentinin yerleştiği Pagos (Kadifekale)'un kuzey kesiminde kurulan

döneminin önemli kamu binaları ile çevrili sanatın, felsefenin ve ticaretin merkezidir. İzmir Agorası, Roma agoraları içerisinde en büyüğü ve en iyi korunmuş olanıdır. Alandaki kazı çalışmaları devam etmektedir (Kültür Portalı, 2021).

Bunun yanı sıra, Antik İyon şehirleri, tarihi İyonya birliğindeki 12 antik kentten oluşmaktadır. Bugünkü bilgi çağının ve demokrasinin temelleri İon ve Aiol kent devletçiklerinde atılmıştır (Akurgal, 2000). Efes şehrindeki Artemis Tapınağı ve Sisam'da yer alan Hera Tapınağı, İyon mimari eserleridir. İyon tarzındaki sütun başları koçbaşına benzemektedir (Yiğit, 2015). Çalışma alanı içerisinde, Phokaia (Foça), Teos (Sığacık-Seferihisar), Klazomenia (Urla), Kolophon (Değirmendere), Erythrae (İlidi, Çeşme), Lebedos (Ürkmez-Seferihisar) ve Ephesos (Efes-Selçuk) antik İyon kentleri (Şekil 3.9) yer almaktadır.

Şekil 3.9 Ege Bölgesi antik İyon şehirleri (Yiğit, 2015)

Bunun yanı sıra, Aiol Birliği kentlerinden 12 kent içerisinde 11 tanesi de İzmir kentinin içerisinde yer almaktadır. Bunlar; Larissa, Kyme, Temnos, Pitane, Notion, Neoteikhos, Aigaia, Aigirossa, Gryneia, Myrina ve Smyrna kentleridir. Aigirossa

kentinin yerleşim yeri net olmamakla birlikte Bornova ve Kemalpaşa ilçeleri arasında yerleştiği bilinmektedir (Yiğit, 2015). Bu alanlar dışında, Foça Özel Çevre Koruma Bölgesi, Çamaltı Tuzlası ve ekolojik yönden zengin Gediz Deltası gibi koruma alanları da açık hava müzesi işlevi görmektedir.

3.5.1.2 Kültür Rotaları

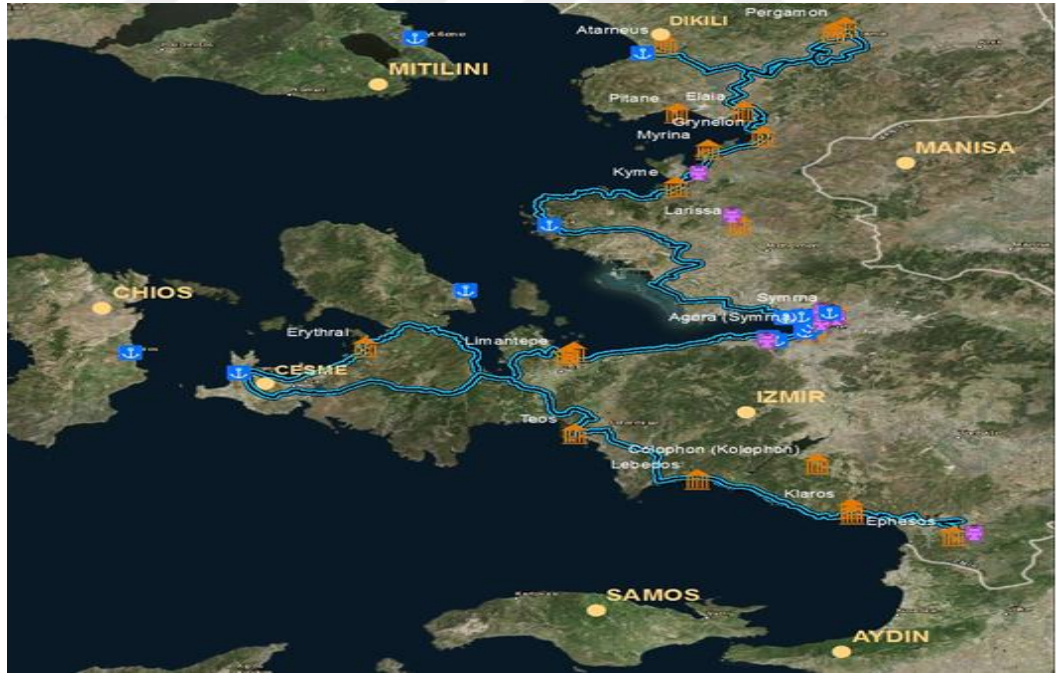
İzmir İli çok sayıda kültürel rotaya ev sahipliği yapmaktadır. Bu tarihi ve kültürel rotaların kültürel turizm açısından değerlendirilebilmesi için öncelikle potansiyellerin belirlenmesi ve diğer tematik rotalarla (arkeoloji rotası, gastronomi rotası, karavan turizmi vd.) entegrasyonunun yapılması, tanıtım ve altyapı çalışmalarının ilgili kurumlarca tamamlanarak turizme kazandırılması İzmir ilinde kültürel turizmin bölgesel gelişimi için önem arz etmektedir.

3.5.1.2.1 Antik Kentler Kültür Rotası. Antik kent kalıntıları kültürel turizm açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Rotalar aracılığıyla çevresi ile iyi organize edilen ve tanıtımı iyi yapılan antik kentler, kültürel turizmin gelişiminde çekim merkezleri olabilir. İzmir çevresinde yer alan antik İyon kentlerinin rotası; Efes şehrinde başlangıç yaparak; Kolophon, Lebedos, Teos, Klazomenai ve Erythra ile birlikte Karaburun'a, buradan da Smyrna ve Phokai'ye ulaşan antik İyon yoludur (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 İzmir İli antik İyon yolu (Yiğit, 2015)

Günümüzde kullanılan Efes (Selçuk)-Mimas(Karaburun) yolu rotası, İzmir ilindeki antik İyon yolunun bir kısmı ile diğer rotaların birleştiği ortak bir rotadır. Mavi rota, yürüyüş, bisiklet ve bağ yolu rotaları ile çok kapsamlı kültür rotalarından birisidir. Selçuk, Seferihisar, Menderes, Güzelbahçe, Çeşme, Urla ve Karaburun ilçelerini kapsayan bu rota, tüm doğal, tarihi ve kültürel birikimleri görebilme imkânı sunmaktadır. İyonya uygarlığı ve Osmanlı dönemi arasındaki tüm eserlerin, tarihi ve kültürel birikimin görülmesi, yürüyüş ve bisiklet rotaları ile desteklenmiştir. İyonya uygarlığı başlıca kentlerinden olan Ephesus (Efes-Selçuk), Lebedos (Ürkmez-Seferihisar), Kolophon (Değirmendere-Menderes), Teos (Sığacık-Seferihisar), Erythrai'dir (İldırı-Çeşme) ve Klazomenai (İskele-Urla) bu rota kapsamında değerlendirilmektedir. Bunun dışında, İyon kentlerinden Phokaia (Foça) ise, Karaburun ile mavi rota kapsamında yapılmaktadır. Efes-Mimas yolu kültür rotası, Efes kentindeki Artemis Tapınağı'nın önünden başlayıp Karaburun'da sona ermektedir (Yarımadarota, 2021).

Şekil 3.11 İzmir EuroVelo (Avrupa Bisiklet Ağı) rotası (EuroVelo, 2021)

Çeşme Limanı ile Artemis Tapınağı arasındaki bisiklet yolunun bir kısmı EuroVelo (Avrupa Bisiklet Ağı) kapsamında değerlendirilmektedir (Şekil 3.11). İzmir kenti

içerisinden geçen bu rota, Midilli Adası ve Dikili Limanı ile Sakız Adası ve Çeşme Limanı noktaları olmak üzere giriş ve çıkış noktalarını kapsamaktadır. Bu giriş ve çıkış noktaları ile bağlantılı şekilde, rotanın ismi Bergama ve Efes Antik Değerler Tur Rotası olarak belirlenmiştir. Bu kültür rotası; Pergamon, Elaia, Pitane, Myrina, Atarneus, Kyme, Larissa, Agora, Smyrna, Gryneion, Limantepe, Teos, Erythral, Lebedos, Ephesos, Klaros ve Colophon antik kentlerini içeren 17 antik kenti kapsamaktadır (EuroVelo, 2021). Bisiklet ağı rotasının antik kentlerle entegre edilmesi İzmir ilinde kültürel turizmin bölgesel gelişimine sağlayacağı faydalar açısından önemli bir yer teşkil etmektedir.

Zeytin yolu güzergâhı; Çeşme, Menderes, Seferihisar, Güzelbahçe ve Selçuk ilçeleri içerisinden geçmektedir. Bağ yolu rotası ise, Menderes, Seferihisar, Urla, Selçuk, Karaburun ve Çeşme ilçesindeki bağ alanlarını kapsamaktadır. Efes-Mimas Yolu (Şekil 3.12), ziyaretçilerine bölgeyi yaşayarak/deneyimleyerek öğrenme imkânı sunmaktadır. Plajları, kamp ve günübirlik turizm alanları, kazı ve ören yerleri, müzeleri, zeytinlikleri, bağları, köy pansiyonları, yöresel lezzetleri, pazar yerleri, şenlik ve festivalleri ile kültürel turizmde çeşitliliği ve yaratıcılığı sunmaktadır (Yarımadarota, 2021).

Şekil 3.12 Efes-Mimas yolu (Yarımadarota, 2021)

Antik İyon kentlerinden yola çıkarak, Aiol Birliği'ne ait antik kentler ile İyon kentleri ara güzergahların, bağ ve yürüyüş yollarının birleştirilmesi ve diğer çevre illerdeki antik İyon kent güzergahlarının da bu rotalara entegre edilmesi ile birlikte; bölgenin çevresi ile birlikte antik geçmişi ve kültürel değerleri yerinde gezilip deneyimlenerek kültürel turizmin bölgesel gelişimi sağlanabilir. Bu kapsamda kültürel turizmin bölgesel gelişimi açısından İzmir İli çevresinde yer alan Aydın ve Muğla ilindeki antik İyon kentlerinin de bu ağa dahil edilmesi ve mümkünse bisiklet ağının devamlılığının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca İyon şehirleri dışındaki antik kentlere ilişkin de İzmir ve çevre illeri kapsayan kültürel rotalar gerçekleştirilmesi kültürel turizmin bölgesel gelişimine destek olacaktır. Aiol Birliği ve İyonya devletçiklerine ait antik kentler, tarihi ve kültürel birikimi ile kültürel turizmde önemli çekicilik unsuru kabul edilebilir. Bunlardan İzmir ili sınırlarındaki İyon antik kentlerinin (Şekil 3.13) tarihi ve özellikleri şunlardır (Akurgal, 2007);

Şekil. 3.13 Aiolis ve İyonya bölgesi (Archeologyworld, 2021; Oyarçin, 2021)

Phokaia (Foça): Aiollar tarafından M.Ö. XI. yüzyılda kurularak adını, adalarında yaşayan foklarından almıştır. Phokaia (Şekil 3.14), İyonya'nın felsefe, mimarlık, heykeltıraşlık, ticaret ve denizcilikte önemli kentlerinden biridir (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b). Altın ve gümüş karışımı elektron sikkeyi kullanan ilk kentlerdendir. Başlıca kültürel eserleri; Athena Tapınağı, Pers Mezar Anıtı, Maltepe Tümülüsü, Herodotos Duvarı, Kybele Kutsal Alanı ve Antik Tiyatro'dur (Özkesen, 2017).

Şekil 3.14 Antik iyon kenti Phokai (Foça) (Özkesen, 2017)

Klazomenia(Urla): Ünlü düşünür Anaksagoras'ın anavatanı olarak bilinmektedir. Roma döneminde önemli bir ticaret merkezidir (Şekil 3.15). Kentin önemi tarihi ilk zeytinyağı işliğinin burada bulunması ile artmıştır (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b).

Şekil 3.15 Antik iyon kenti Klazomenai (Urla) (Tümer ve Kılavuz, 2020a)

Erythrae (Ilıdır, Çeşme): Toprağının renginden dolayı Kızıl Kent de denilen Erythrai kentinde (Şekil 3.16), yapılan kazılarda akrapol, surlar, Athena tapınağı ve Matrone Kilisesine ait kalıntılar ve toprak kaplar ortaya çıkarılmıştır. Kent kadın kâhinleriyle ünlüdür.

Şekil 3.16 Antik İyon kenti Erythrae (Ilıdır, Çeşme)_(Tümer ve Kılavuz, 2020b)

Khios (Sakız Adası): Şehrin kalıntıları, günümüzdeki şehrin merkezi ile aynı yerde bulunmaktadır. Günümüzde Sakız Gülüşü ve Sakız adası gibi anlatılar, döneminin rahat yaşamını ve refahını temsil etmektedir. Rivayetlere göre, Büyük İskender adanın demokratik düzeninin iyi olmasından dolayı Chios Belediyesi'ne gönderdiği mektubunda korunmasını istemiştir.

Teos (Sığacık-Seferihisar): Limanı, mimarisi ve ticareti ile önemli bir İyon kentidir (Şekil 3.17). Antik dünyadaki en büyük tapınaklardan biri olan Dionysos Tapınağı, tiyatro, Agora, odeon, liman ve sur kalıntıları bu kentte yer almaktadır. Tarihte ilk kez Dionysos Sanatçılar Birliği burada kurulmuştur.

Şekil 3.17 Antik İyon kenti Teos (Sığacık-Seferihisar)(Özcan, 2021)

Lebedos (Ürkmez-Seferihisar): Kent, yanında yer alan Myus kenti ile birlikte diğer İyon kentlerinden daha geride kalması sebebiyle terkedilmiş köy olarak anılmıştır (Şekil 3.18). Döneminin Dionysos sanatçılarının buraya yerleşmesi kentin kalkınması üzerinde büyük rol oynamıştır. Klasik dönemde sikke basmayan tek İyon kentidir. Günümüzde geriye sadece surların kalıntıları kalmıştır (Menderes Belediyesi, 2021).

Şekil 3.18 Antik İyon kenti Lebedos (Ürkmez-Seferihisar) (Menderes Belediyesi, 2021)

Kolophon (Değirmendere): Menderes ilçesine bağlı Kolophon (Şekil 3.19), güçlü donanması ile Lidya, Makedonya ve Pers kuvvetlerince yönetilmiştir. Notion Kolophon kentinin limanıdır. Homer vatandaşlığına geçen şehir, Klaros Tapınağı'na sahip olması ve kehanet merkezi kabul edilmesi ile ün kazanmıştır. Tarihte birçok alanda atları ve köpekleri kullandıkları bilinmektedir (Tümer ve Kılavuz, 2020b).

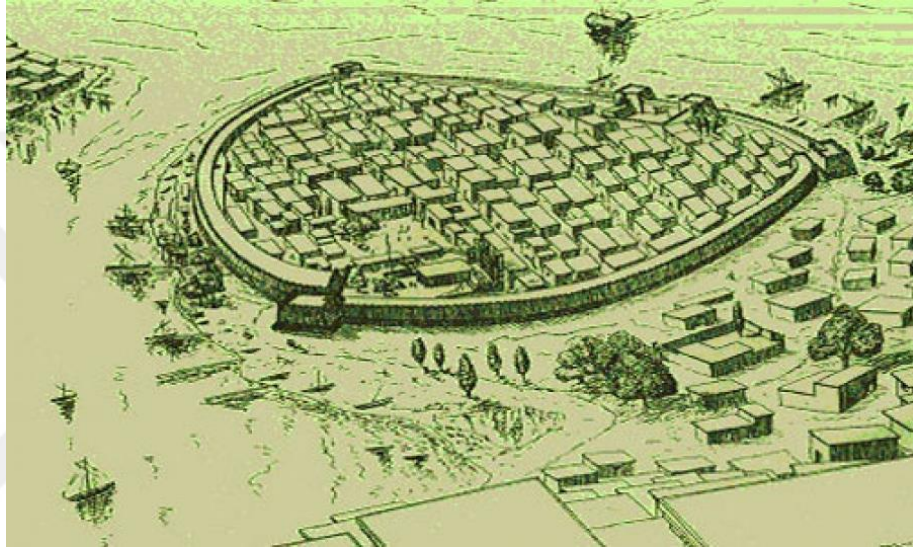
Şekil 3.19 Antik iyon kenti Kolophon (Değirmendere) (Tümer ve Kılavuz, 2020b).

Ephesus (Efes-Selçuk): Kuruluşu Cilalı Taş Devrine uzanan kent, Hellenistik ve Roma dönemlerinde en güçlü zamanlarını yaşamıştır. Döneminde Asya eyaletine başkentlik yapmış ve en büyük limana sahip olmuştur (Şekil 3.20). Asya ile Avrupa arasında kapı görevi görerek Hristiyanlığın yedi kilisesinden birine ev sahipliği yapmaktadır. Mimarisi, sanatı ve kültürel zenginliği ile gelişmiş bir merkez konumundadır. Dünyadaki yedi harikadan biri olarak kabul edilen Anadolu’da eski Anatanrıça (Kybele) geleneği temelli Artemis Tapınağı bu kenttedir. Ayrıca Hristiyanlar dünyasında hac yeri kanul edilen Selçuk ilçesindeki Meryem Ana Evi ve Kilisesi kültür ve inanç turizminde önem taşımaktadır.

Şekil 3.20 Antik iyon kenti Ephesus (Selçuk) (Kişisel Arşic, 2021)

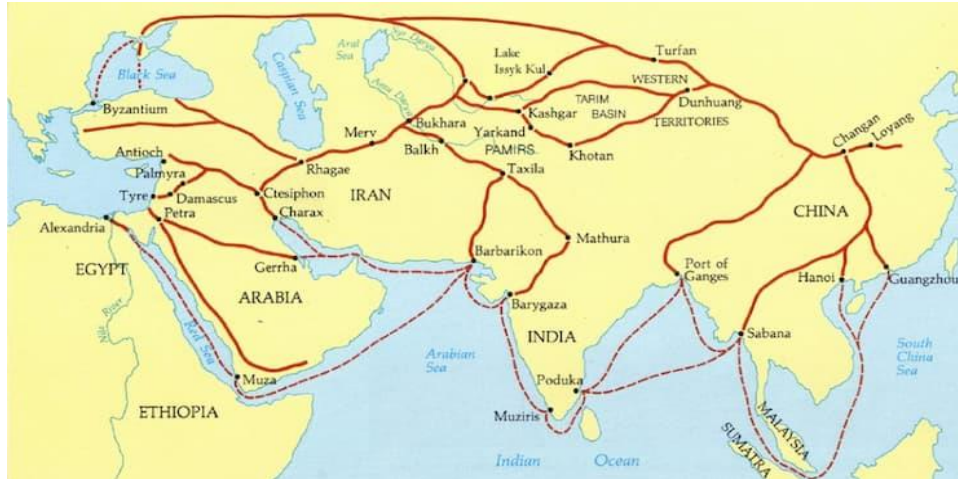
Smyrna (İzmir): Aiol Birliğine ait bir kent olarak kurulan Smyrna'ya (Şekil 3.21) ait ilk kalıntı Bayraklı Höyüğü'dür. Daha sonraları İyonya devleti sınırlarına geçmiştir. Smyrna'nın mimari yerleşme katlarında yapılan çalışmalarda iki kutsal yapı, surlar, evler, tek bir idari yapı, ana cadde, sokaklar ve çeşme bulunmuştur (Akurgal, 2002). Smyrna, Büyük İskender tarafından Pagos (Kadifekale)'da yerleşmiş, ticaret işlevinin ötesinde daha çok devlet agorası görünümü içermektedir. Kentte yer alan Athena Tapınağı, Anadolu'daki antik dünyanın en eski mimarlık eserlerindendir (Yiğit, 2015).

Şekil 3.21 Antik İyon kenti Smyrna (Akurgal, 2019)

3.5.1.2.2 Tarihi Yollar Kültür Rotası. Tarihi yollar içerisinde yer alan İpek Yolu ve Kral Yolu başlıca kültür rotalarındandır.

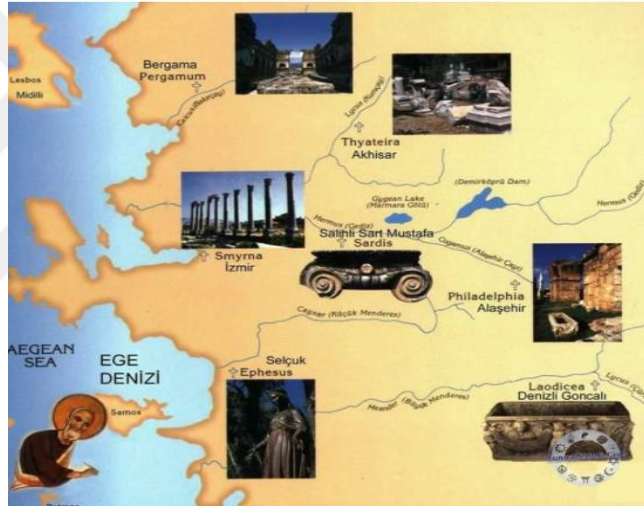
Tarihi İpek Yolu: Çin'den başlayıp Avrupa'da son bulan tarihi ticaret yoludur. İzmir kentide dahil Anadolu kentlerinin çeşitli bölgelerinden geçerek İstanbul şehrinde (Şekil 3.22) birleşen, ardından Avrupa'ya geçen tarihi ipek yolunda, ticaretin gelişmesinin yanında Asya ile Avrupa arasında bugün de izleri görülebilen kültürel alışveriş sağlanmıştır (İpek Yolu, 2020). Tarihi İpek Yolunun tekrar canlandırılması ekonomik ve kültürel açıdan alana canlılık getireceği gibi, kültürel turizmin bölgesel gelişimine de destek olacaktır.

3.5.1.3 Dini yapılar

İzmir ilindeki Hristiyanlık tarihinde önemli kiliseler:

İncil’de adı geçen erken Hristiyanlık dönemine ait 7 kiliseden 3’ü İzmir ilinde bulunmaktadır. Hristiyanlık inancında Hz. İsa, Havarisi Yuhanna’ya iletilmek üzere mesajlar göndermiştir. İncil’de adı geçen bu 7 kilise (Şekil 3.24), kıyametin yazıldığı Hristiyanlığın ilk kiliseleri olarak kabul görmekte ve hepsi de Türkiye’de yer almaktadır (Tekin, 2018). Bunlardan üçü İzmir (Smyrna), Ephesus (Selçuk) ve Bergama (Pergamon) İzmir’de, diğerleri ise Sardes (Salihli), Thyateira (Akhisar), Philadelphia (Alaşehir), Laodikeia (Denizli)’de yer almaktadır. Bunlardan İzmir ilinde yer alanlar şunlardır;

Şekil 3.24 Hristiyanlık tarihinde önemli 7 kilise (Öge, 2017)

Efes (Ephesus) Kilisesi: Efes, tarihi geçmişinde Anadolu’nun kültürel, ekonomik, sosyal, mimari, kentleşme ve dini merkezi konumundadır. Efes şehri Havarî Yuhanna, İsa’nın annesi Meryem ve Luka gibi Hristiyanlıkta önemli birçok şahsa ev sahipliği yapmıştır. Efes kilisesi tebliğci bir kilise olarak Asya ilindeki birçok kilisenin kurulmasında da rol oynamıştır (Madrigal, 2014). Hz. İsa’nın vahiylerine göre, elçisel ve sabırlı bir kilisedir (Yedi Kilise, 2021). Efes’te yer alan Meryem Ana Kilisesi, günümüzde Hristiyanlarca hac mekânı olarak kullanılmaktadır.

Bergama (Pergamon) Kilisesi: Bergama, imparatorlara tapınmaları ile ün kazanmıştır. Burada hayatını sürdüren Hristiyanlar büyük baskılar altında yaşamış, bazıları imparatorlara tapmadıkları için şehit edilmişlerdir (Madrigal, 2014). Vahiylere göre ödün veren bir kilisedir ve şeytanın tahtı buradadır. Bu sebeple sadık kalanların mükafatlandırılacağı bildirilmekte ve tövbeye teşvik edilmektedir (Kutsal Kitap, 2021).

İzmir (Smyrna) Kilisesi: Kadifekale bu çağlarda Kutsal Pagos olarak anılmaktadır. Hristiyanlığın babası kabul edilen Pavlus tarafından kurulmuştur. Hristiyanlık için İzmir’de uzun bir süre mücadele veren Aziz Polycarp’ın mezarı da burada yer almaktadır (Oban, 2006; Yıldırım Kartopu, 2020). Vahiylere göre, zor ve sıkıntılı günler çeken ve zulme uğrayan bir kilise olduğu görülmektedir (Kutsal Kitap, 2021).

Diğer kutsal mekânlar:

Dini ve etnik çeşitliliği ile kültürel turizmde önemli merkezlerden olan İzmir, kiliseler, sinagoglar, camiler ve antik tapınaklar gibi kutsal mekânları ile uyum içerisinde bulunmaktadır. Hristiyanlığın ve diğer dinlerin yayılmasında ve gelişmesinde etkin rol oynayan İzmir şehri, bu yönüyle kültürel turizmin bir parçası kabul edilebilen inanç turizmi ile de öne çıkmaktadır. Bu mekânlar şunlardır;

Kiliseler: Aya Fotini Kilisesi, Notre Dame Lourdes Katolik Kilisesi, Aya Vukla (Aziz Vukolos) Kilisesi, Saint Antoine Katolik Kilisesi, Saint Jean Katedrali, Saint Helen Katolik Kilisesi, Saint John Baptist Kilisesi, Saint John Avengelist Kilisesi, Saint John Dom Katedrali, Saint Mary Magdalena Anglican Episcopal Kilisesi, Santa Maria Katolik Kilisesi, Saint Polycarpe, Santa Maria Kilisesi (Bornova), Notre Dame De St. Holy Rosary Kilisesi ve İzmir yangınında kaybedilen kiliselerdir (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b). Bu kiliseler içerisinde yer alan İzmir il merkezindeki St. Polycarpe Kilisesi, Hristiyanlık inancından dolayı Kadifekale’de öldürülen Aziz Polycarp adına yapılmıştır. Bunun sonrasında misyonerlik için önemli bir kurum olan Levant Şirketi ve İngilizler adına 1625 yılında İzmir’de ilk Anglikan Kilisesi kurulmuştur. Bunlardan biri de Bornova’da Anglikan topluluğu için inşa edilen St. Mary Magdalena Anglikan Kilisesi’dir (Çatalbaş, 2014). Buca’ya yerleşen İngiliz kökenli Levanten ailelerinin inşa ettikleri Protestan Saint John Baptist Kilisesi de uzun bir

zamandır Hristiyanları çatısı altında buluşturmaktadır (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b).

Havra ve sinagoglar: Algaze Havrası, Beit Israil Havrası, Bet Hillel Sinagogu, Bikur Holim Sinagogu, Hahamhane, Etz Hayim Havrası, Kaal Kadoş Havrası, Roşaar (Tepebaşı) Havrası, Portekiz Sinagogu, Shalom (Şalom) Havrası (Aydınlılar Havrası), Şaar Aşamayım Havrası, Talmud Tora Havrası, Sinyora Giveret Havrası ve Bikur Holim Havrası'dır. İzmir Yahudiler açısından da önemli bir şehirdir. Büyük İskender Kudüs'ü işgal ettiğinde birçok Yahudiyi İzmir'e göndermiştir. Yahudiler, İzmir kentine göç ettiklerinde ilk önce Havra Sokağı, İkiçeşmelik ve Agora çevresine yerleşerek havralarının çevrelerindeki mahallelerde ticaret hayatına başlamışlardır (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b; Bora, 1995). Özellikle Havralar Sokağı bunun en önemli kalıntılarından. Ets-Hayim yani Hayat Ağacı anlamındaki sinagog, İzmir'deki en eski sinagogdur. Bet Israel Sinagogu mimarisi ile, Portekiz Sinagogu ise Sabatay Sevi hareketinde önemli rol oynaması ile bölgedeki önemli sinagoglardandır (Kaya, 2017).

Camiler ve mescidler: Aliğa Cami, Abdullah Efendi Cami, Başdurak (Hacı Hüseyin) Cami, Çorakkapı (Taşrakapı) Cami, Fettah Camii, Faikpaşa Cami, Hisar Cami, Hacı Mahmud Camii, Han-Bey (Pazaryeri) Cami, Hatuniye Camii, İkiçeşmelik Camii, Kurşunlu Camii, Kestane Pazarı Camii, Kemeraltı Camii, Naturzade/Kadızzade Camii, Salepcioğlu Camii, Şadırvan Cami, Şeyh Cami, Yalı Cami(Konak Cami) , Odunkapulu Cami, Hacı Osmanpaşa Cami, Hacı Bey Camisi, Karantina Camisi, Güzelyalı Camisi, Eşrefpaşa Camisi, Akarcalı, Kameriye ve Selimiye Camileri, Yapıcıoğlu, Horasan ve Yeni Camiiler, Piyaleoğlu Camisi (Moralı Mescidi), Selatinoğlu Camisi, Arap Camisi, Hasta Camisi, Dolaplıkuyu Camisi, Esnaf Camisi, Evliyazade Camisi, Cerhin Hacı Mustâfa Camisi, Hacı Mehmed Camisi, Karakapı Camisi, Kalafat Camisi, Hacı Veli Camisi de halen mevcutta kullanılan camilerdendir (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b). Anadolu cami mimarisinin ilk örneklerinden İsa Bey Camii, Kemeraltı Camii, Başdurak (Hacı Hüseyin) Camii, Salepcioğlu Camii ve Hacı Mahmud Camii mimarileri ile dikkat çeken gözde camilerdendir. Bunun yanı sıra, Asmalı Mescit, Balıkçı Mescidi, Kahraman (Karaman)

Mescidi, Kanlı İmam Mescidi, Kılıcı Mescidi (Damlacık Camisi) ve Selvili Mescidleri de en eski tarihi mescitlerdir (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b).

Diğer mekânlar: Dünyadaki yedi harikadan biri olan Artemis Tapınağı, Hristiyanlar için hac yeri olan Meryem Ana Evi ve Yedi Uyurlar (Ashab-ı Kehf) mağarası İzmir ilinde önemli kutsal mekanlardan bazılarıdır.

3.5.1.4 Kütüphane ve müzeler

İzmir ilinde müze ve kütüphanelerin sayısına bakıldığında, 2021 yılı itibariyle Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı 11 müze, Bakanlığın denetiminde ise 19 özel müze faaliyet göstermektedir (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b). Müze ziyaretçi sayılarına bakıldığında (Tablo 3.8), 2021 yılı Ocak ayında, 2020 yılı Ocak ayına nazaran yaklaşık %86 oranında düşüş görülmektedir. Ziyaretlerin azalma sebeplerinin, pandemi ve ekonomik durgunluk olduğu düşünülmektedir. İzmir zengin kültürel birikimi karşısında müze mekânlarının büyüklük açısından yetersiz kaldığı söylenebilir (İzmir Kültür Ekonomisi Envanteri, 2012). İzmir Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi (APİKAM) 2004 yılında faaliyete geçmiştir. APİKAM, kentin kültürel kimliğini ve yaşayanların kültürel bilincini yaratmak amacıyla kültürel turizme katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda, kentin kültürel belleğini oluşturmaya ve kentsel aidiyet bağlarını güçlendirmeye yönelik çalışmalar sürdürmektedir (APİKAM, 2018).

Tablo 3.3 İzmir'e bağlı müzelerin ziyaretçi sayıları (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021a)

	Yıllar			% Değişim Oranı	
	2019	2020	2021 (Ocak)	2020/2019	2021/2020
Ocak Ayı	90.406	113.675	14.992	25,74	-86,81
Yıllık Toplam	2.992.611	686.839	14.992	-77,05	-97,82

Şekil 3.25 Selçuk Efes Müzesi Marcus Aerelius ve Büyük Artemis heykelleri (Kişisel Arşiv, 2021)

Bunun yanı sıra, 38 tane halk kütüphanesi bulunmaktadır. Bu kütüphanelerin okuyucu sayısı 2020 yılı verilerine göre toplam 278614 kişidir (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021a). İzmir'deki başlıca müzeler ise; İzmir Resim Heykel Müzesi ve Galerisi, Çeşme Müzesi, Bergama Müzesi, Selçuk Efes Müzesi, Tire Müzesi, Ödemiş Müzesi, Arkeoloji Müzesi, Atatürk Müzesi, Etnografya Müzesi ve Tarih Sanat Müzesi'dir (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b) (Şekil 3.25).

3.5.1.5 Diğer kültür varlıkları

İzmir'de tarihi çeşmeler, şadırvanlar, sebiller, su kemerleri, hanlar, köprüler, hamamlar, konaklar ve sivil mimari örnekleri gibi birçok kültürel varlık (Tablo 3.9) bulunmaktadır.

Tablo 3.4 2020 yılı İzmir kültür varlığı (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021c)

İZMİR TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI	SAYISI
Korunmaya Alınan Sokaklar	6
Anıt ve Abideler	31
İdari Yapılar	240
Kültürel Yapılar	665
Şehitlikler	2
Askeri Yapılar	30
Endüstriyel ve Ticari Yapılar	741
Dinsel Yapılar	468
Mezarlıklar	217
Sivil Mimarlık Örneği	5145
Kalıntılar	106
TOPLAM	7651

Bunlar arasında başlıcaları (Tablo 3.10); Dönertaş Sebili, Tire Hafsa Hatun Çeşmesi, Urla Şadırvan, Urla Mermerli Çeşme, Bergama Allionai Köprüsü, Foça Su Kemer, Kızılçullu Su Kemerleri, Selçuk Su Kemerleri, Abacıoğlu Hanı, Arap Hanı, Büyük Kardıçalı Hanı, Büyük Karaosmanoğlu Hanı, Çakaloğlu Hanı, Kızlarağası Hanı, Mirkelamoğlu Hanı, Alibaba Hamamı, Altındağ Hamamı, Basmame Hamamı, Bahçeli Hamamı, Bahçelievler Hamamı, Bornova Sultan Hamamı, Çukur Hamamı, Çivici Hamamı, Gaziemir Hamamı, Havuzlu Hamamı, Hilal Hamamı, İslamköy Hamamı, Tarihi Karataş (Hoşgör) Hamamı, Karşıyaka Hamamı, Karantina Hamamı, Lüks Hamamı, Namazgâh Hamamı, Şark Hamamı, Şirinyer Hamamı, Tevfikpaşa Hamamı, Uğurpaşa Hamamı ve Birgi Çakırağa Konağı'dır (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021b). 1907'de Nesim Levi tarafından kent merkezinde inşa edilen Tarihi Asansör, muhteşem bir İzmir manzarası sunan cazibe merkezlerinden biridir ve asansörün bulunduğu sokağın adı, İzmir kentinde yaşamış olan uluslararası müzisyenlerden Dario Moreno'nun adıdır (Tarihi Asansör, 2021).

Tablo 3.5 İzmir kültürel turizm gelişim bölgeleri ve başlıca kültürel varlıklar

Bölgeler	Sit Alanları, Antik Kent ve Ören Yerleri	Dini Mekânlar	Müze ve Kütüphaneler	Diğer Kültürel Varlıklar
Merkez Kent Bölgesi (Balçova, Bayraklı, Beydağ, Bornova, Buca, Çiğli, Gaziemir, Karabağlar, Karşıyaka, Kiraz, Konak, Narlıdere)	Yeşilova Höyüğü, Bayraklı/Smyrna, Kadifekale, Agora, Tarihi Liman ve Kemeraltı Çarşısı	Yalı (Konak) Camii, Hisar Camii, Kestanepazarı Camii, Şadırvan Camii, Salepçioğlu Camii, Kemeraltı Camii, Aziz Polycarp (İzmir) Kilisesi, Aziz John Kilisesi, Aziz Helen Kilisesi, Beth Israel Sinagogu, Algazi Sinagogu	Arkeoloji Müzesi, Etnografya Müzesi, Tarih ve Sanat Müzesi, Atatürk Müzesi, İsmet İnönü Evi Müzesi, Ahmet Priştina Kent Arşivi Müzesi, Demiryolları Müze ve Sanat Galerisi, Halk Kütüphaneleri (tüm ilçeler)	Hükümet Konağı, Saat Kulesi, Konak Pier (Eski Gümrük Binası), Alsancak Kordonboyu, Pasaport İskelesi, Alsancak Garı, Borsa Binası ve Eski Osmanlı Bankası, Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Dönertaş Çeşmesi, Asansör, Kızlarağası Hanı, Çakaloğlu Hanı, Kültürpark, Havra Sokağı
Güney Bölgesi (Torbalı, Menderes, Tire, Selçuk)	Metropolis (Torbalı), Değirmendere (Kolophon), Ahmetbeyli (Claros ve Notion), Lebedos, Belevi anıt mezar, Efes (Artemis Tapınağı, Meryem Ana, Yedi Uyurlar Mağarası...)	İsa Bey Camii, Aziz John Kilisesi, Tire dini mekânları (Çanakçı Mescidi, Kızıl Deli Baba Zaviyesi, Molla Arap Camii, Ali Baba Tekkesi, Dar-ül Kurra Medresesi, Balım Sultan Türbesi, Hafsa Hatun Çeşmesi...)	Selçuk Efes Müzesi, Tire Müzesi, Halk Kütüphaneleri (tüm ilçeler)	Şirince, Selçuk Kalesi ve su kemerleri..

Tablo 3.5 Devamı

Bölgeler	Sit Alanları, Antik Kent ve Ören Yerleri	Dini Mekânlar	Müze ve Kütüphaneler	Diğer Kültürel Varlıklar
Kuzey Bölgesi (Menemen, Aliaga, Foça, Dikili, Bergama, Kınık)	Larissa (Buruncuk), Panaztepe, Foça Kalesi, Siren kayalıkları, Beş Kapılar (Ceneviz Kalesi), Şeytan Hamamı (Loutros), Kybele Açık Hava Tapınağı, Pitane (Çandarlı), Aigaia, Kyme (Nemrutkale), Myrina ve Gryneion (Çiftkale), Allianoı, Bergama (Athena Tapınağı, Kütüphane, Zeus Sunağı..)	Fatih Camii, Kayalar Camii, Hafız Süleyman Ağa Mescidi, Ulu Camii, Şadırvan Camii,	Bergama Arkeoloji Müzesi, Menemen Seyrek Halk Kütüphanesi, Dikili Çandarlı Halk Kütüphanesi, Halk Kütüphaneleri (tüm ilçeler)	Foça evleri, Foça hamamları, Bergama evleri, Çukur Han, Taş Han
Doğu Bölgesi (Kemalpaşa, Bayındır, Ödemiş)	Hitit Kabartması ve Kız Kulesi (Kemalpaşa), Birgi	İmam-ı Birgivi Medresesi, Sultan Şah Türbesi	Ödemiş Müzesi, Ödemiş Bademli ve Kaymakçı Halk Kütüphaneleri, Halk Kütüphaneleri (tüm ilçeler)	Birgi evleri, Çakırağa Konağı
Batı Bölgesi- Yarımada (Seferihisar, Urla, Karaburun, Çeşme, Güzelbahçe)	Teos, Dionysos Tapınağı, Sığacık Osmanlı kalesi, Klazomenai, Limantepe, Lebedos (Ürkmez, Seferihisar), Erythrae (İlidi, Çeşme), Çeşme Kalesi	Fatih İbrahim Bey Camii, Ayşekadın Camii, Çatalkaya Camii	Çeşme Arkeoloji Müzesi, Urla Bademler ve Karaburun Mordoğan Halk Kütüphanesi, Halk Kütüphaneleri (tüm ilçeler)	Mordoğan, Karaburun (Mimas) evleri, Çeşme kervansaray, çeşme ve sivil mimari, Alaçatı sakız ağacı bahçeleri ve evleri

Duvarları resimler ile süslü Devlet Opera Binası ve Osmanlı çağından günümüze kadar gelmiş binlerce kitabı ile bölgedeki önemli kütüphanelerden Milli Kütüphane, Fransız mimarlardan Gustave Eiffel'in tasarladığı Eski Gümrük Binası, kent merkezinde yer alan İkinci Sultan Abdülhamit döneminde Alman mimarlarca inşa edilen İzmir'in sembolü Saat Kulesi, sergi, konser ve açık hava sinemalarına ev sahipliği yapan Tarihi Havagazı Fabrikası, İzmir'in en büyük dinlenme ve eğlenme mekânlarından Kültürpark ve içerisinde yer alan Türkiye'deki ilk fuar olan İzmir Enternasyonel Fuarı, Pasaport İskelesi, Borsa Binası, Alsancak Garı ve Eski Osmanlı Bankası kent merkezinde yer alan belli başlı kültür varlıklarındandır. İzmir kent

merkezi, Yeşilova Höyüğü ve Bayraklı Smyrnesi'nden sonra Helenistik ve Roma dönemlerinden bugünlere miras bırakılan Kadifekale, antik tiyatro ve stadyum, Agora, antik liman ile birlikte gelişmekte olan Kemeraltı Çarşısı ve çeşitli kültürlerin dini, sivil mimari ve kamusal yapıları ile birlikte çok katmanlı açık hava müzesi ve kültürel birikim mozaği görünümündedir (TARKEM, 2021). Çalışma alanı, kültürel turizm potansiyeli ve çekicilikleri açısından beş bölgesel gelişim alanı olarak değerlendirilebilir. İzmir kenti coğrafi konumu sebebiyle merkez, kuzey-güney ve doğu-batı yönlerinde kültürel turizm bölgesel gelişim alanlarının oluşumunu kapsamaktadır.

Ege bölgesinin kültürel turizm açısından en ilgi çekici yeri olarak bilinen İzmir'in önemi, Selçuk-Efes ve Bergama antik kentlerinin burada bulunmasından gelmektedir. Selçuk-Efes, Türkiye'deki tüm kültür turistleri için mutlaka görülmesi gereken bir destinasyondur. İzmir'de müze ve öğrenme yeri ziyaretlerinin en önemli özelliği yabancı ziyaretçi oranının yüksek olmasıdır. İzmir'in kültürel değerlerinin önemi açısından bu ziyaretlerin sayısının fazla olması cesaret verici iken, konaklamaya gelenlerin sadece küçük bir kısmı İzmir'de kalmaktadır. Bu durum İzmir'e gelenlerin günübirlik gezi organizasyonları ile daha çok müze ve öğrenme yerlerini ziyaret ederek ildeki konaklama yerlerini terk ettiklerini doğrulamaktadır (Emekli, 2002). Bu bağlamda, İzmir ilinde kültürel turizme yönelik önemli bir potansiyel olduğu, ancak bunun tam anlamıyla kullanılmadığı görülmektedir. Bu bakımdan, İzmir ilinde kültürel turizmi geliştirmeye yönelik sürdürülebilir politikaların yönetilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

3.5.2 Sosyo-Ekonomik Potansiyeller

3.5.2.1 İşletmeler, tesisler ve seyahat acentaları

Kültürel turizmin kentte sürdürülebilir gelişimi açısından, kültürel mirasın korunması gerekliliğinin yanı sıra, yerli ve yabancı turistlerin konaklama, hizmet kalitesi, güvenlik, hijyen, rehberlik, ulaşım vb. imkanlarının da iyi seviyede olması beklenmektedir. İzmir ilinin nitelik ve nicelik bakımından konaklama tesis sayısı ve diğer imkânları gelişmekte olmasına karşın, hızla gelişen turizm sektörüne adapte olabilmesi açısından yeterli seviyede değildir (Tablo 3.11). Özellikle kent merkezinde

yoğunlaşan konaklama tesislerinin sayısı nispeten fazla iken, kültürel turistlerin ilgi odağı olan Efes, Bergama, Birgi vb. kültürel miras alanlarında konaklama tesisleri nitelik ve nicelik açısından yeterli değildir. Bu durum, ziyaretçilerin kentteki geceleme sayısını, kentin imajını ve dolayısıyla ekonomik getirisini de azaltmaktadır.

Tablo 3.6 İzmir İli 2021 yılı turizm tesis sayıları (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021a)

	Yeme -İçme Tesisleri	Konaklama Tesisleri		
		Tesis Sayısı	Oda	Yatak
İşletme Belgeli Tesisler	74	223	19.404	39.893
Yatırım Belgeli Tesisler	3	31	2.587	5.907
Toplam	77	254	21.911	45.800

İzmir’de 516 adet A grubunda, 8 adet C grubunda seyahat acentası faaliyetlerini yürütmektedir (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021a). Gelişime açık çok sayıdaki kültür turu ve nitelikli rehberler ile İzmir ilinde kültürel turizmi her geçen gün daha fazla geliştirmektedir.

3.5.2.2 Ulaşım, coğrafi konum ve iklim

İzmir iline kara, deniz ve hava yolu ile ulaşım kolay ve erişilebilirdir. Ulaşımında tek sıkıntısı havayolu ile direk yurtdışı uçak seferlerinin olmayışı ve charter seferlerinin her zaman olmaması nedeniyle yabancı turistlerin geliş oranını ve dolayısıyla turizmi olumsuz anlamda etkilemektedir. Erişilebilir olduğu kadar coğrafi konumu ile de birçok ticari yolun kesişim noktasındadır. İşlek limanı ve ticari imkânları ile tarihte olduğu gibi önemli merkezlerden biridir. Özellikle cruise gemileri son yıllar içerisinde rotalarını İzmir’e yöneltmekte olduğu için ılıman iklimi ve doğası ile her mevsim ziyaret edilebilir ve kültürel turizm açısından değerlendirilebilir. Sahip olduğu potansiyelleri neticesinde günümüzde keşfedilmekte olup, turizm arzı ile ülkemiz kültürel turizm sektör zincirinin en güçlü halkalarının birini oluşturmaktadır. İzmir Türkiye’de ilk turizm hareketinin

başladığı, mevcut potansiyelinin dışında keşfedilecek çok daha fazla turizm potansiyeline sahip kenttir (İZTO, 2021).

3.5.2.3 Turizm çeşitliliği

İzmir yılın 12 ayında da turizm için elverişlidir. Turizm çeşitliliğine imkân veren olanakları ve potansiyelleri sayesinde İzmir’de; tarih ve kültürel turizm, inanç turizmi, somut olmayan kültürel miras, deniz ve kıyı turizmi, kongre ve fuar turizmi, gastronomi turizmi, doğa, sağlık turizmi ve termal turizm, kırsal ve eko-turizm, kış turizmi ve spor turizmi bir arada gerçekleştirilmektedir (İzmir Vakfı, 2021). İzmir kentinde son yıllarda kültürel turizm başlığı altında yaratıcı turizm, etnik turizm, kültürel miras turizmi, inanç turizmi, etkinlik turizmi, kongre turizmi, gastronomi turizmi, şarap turizmi, kırsal turizm, hüzn turizmi, diaspora turizmi, dark turizm, ipek yolu turizmi ve foto safari gibi turizm çeşitleri de gelişmektedir (Alyakut ve Akpulat, 2020). Turizmdeki bu çeşitliliğin birbirini tamamlayacak şekilde bütünleştirilmesi, birbirleriyle etkileşimi ve entegrasyonu, İzmir kültürel turizminin bölgesel anlamda gelişimine destek sağlayacaktır.

Kültürel turizmin alt kollarından kırsal kültürle ilişkili agroturizm (tarımsal turizm), gastronomi turizmi, çiftlik turizmi, gurme turizmi, etnik turizm ve şarap turizmi gelişimleri özel ilgi turizmi adıyla da anılmaktadır. Kırsal turizmin gelişimi ise sportif turizm, rekreasyonel turizm, macera turizmi, doğa turizmi, botanik turizmi, olta balıkçılığı, kuş gözlemciliği gibi gelişmeleri beraberinde getirmektedir. Ayrıca, kırsala ilişkin tüm turizm çeşitleri için İzmir kenti arz potansiyelinin yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle Tire ilçesi, kırsal turizm, kültürel turizm, agroturizm ve gastronomi turizmi bakımından kültürel eserler, el sanatları, zengin mutfak kültürü ve tarımsal ürünleri ile, kır ile kenti ve diğer turizm çeşitlerini birbirine bağlayacak şekilde bütünleştirilmesi yönünde büyük bir potansiyele sahiptir (Ataberk, 2017).

İzmir’de kongre ve fuar turizminin gelişmesinde etkili İzmir Fuar AŞ firması, 1923 yılında düzenlenen Birinci İktisat Kongresi’nden itibaren, İzmir kentinin fuarcılık alanındaki birikim ve hafızasını geleceğe taşımaktadır. Bu kapsamda İzmir

Enternasyonal Fuarı, kent turizminde bir geleneğe dönüşerek düzenlenen etkinlikler, konserler ve atölyeler ile yerli ve yabancı turistleri ve ziyaretçileri ağırlamaktadır. İzmir’de çok sayıda üniversitenin bulunması sonucu düzenlenen konferans ve sempozyumlarla kongre turizminin gelişimi ve şehrin ulusal ve uluslararası alanda tanıtımı sağlanmaktadır. Ayrıca kongre turizmi, turizmin yılın on iki ayına yayılmasını sağlayarak turizm hareketliliğine ve gelişmesine katkı sunmaktadır (İzmir Vakfı, 2021).

3.5.2.4 Yaşam kalitesi, çok kültürlülük ve özgürlük

İzmir çok kültürlü ve etnik kökenli kozmopolitan yapısıyla özgürlük ve hoşgörünün yaşanabildiği ender kentlerdendir. Türkiye’deki yaşam kalitesi sıralamasında İstanbul ve Ankara ile birlikte yaşanabilir ilk üç şehir arasında yer almaktadır. Bunun en önemli nedeninin gelir ve servet endeksi olduğu söylenebilir. Ancak güvenlik endeksinde İstanbul ve Ankara ile birlikte son sıralarda yer almaktadır (Çağlar, 2020).

İzmir kenti, insanda özgürlük duygusu ve bu kentte yaşama isteği uyandırmaktadır. İnsanlar birbirlerinin yaşamlarına karışmadan, din, ırk, dil gözetmeden, yüzyıllarca birlikte yaşayan insanların oluşturduğu enerji ile tüm farklılıkları benimseyerek dolaşabilmekte ve hayatlarını sürdürebilmektedir. Cadde ve sokakları tarih, kültür ve özgürlük kokmaktadır. İzmir’i, Türkiye’deki pek çok kentten ayıran en önemli özelliği sıcak ve hoşgörülü insanları, aydınlık, çağdaş, özgür, insanca yaşamı benimsemiş olmasıdır (Baysal, 2017). Osmanlı imparatorluğu son dönemleri ve Kurtuluş Savaşı öncesine dek İzmir zengin ticaret merkezlerinden biri olarak çeşitli dillerin konuşulduğu ve farklı etnik kökenlere sahip insanların yaşadığı bir merkezdir. İsviçreli otelcileri, Avusturyalı terzileri, Alman tüccarları, İngiliz değirmencileri, Hollandalı incir tacirlerini, İtalyan borsacıları, Ermeni ajanları, Macar bürokratları, Yunanlı bankerleri ve İstanbul ve Levant bölgesindeki bütün limanlardan gelen yolcuların gemilerine hizmet veren gemi şirketleri ile kentte hoşgörü, hareketlilik ve çok renklilik uzun yıllar öncesine dayanmaktadır (İZKA ve Ege Derneği, 2011).

3.5.2.5 Somut olmayan kültürel miras

İzmir; yöresel kültürel değerleri ile birçok somut olmayan kültürel miras ögesini barındırmaktadır (Tablo 3.12). Bunlardan biri de mutfak ve içki kültürüdür. İzmir, tarihi boyunca farklı kültürlerle yaşadığı etkileşimi, günümüz mutfak kültürüne de taşıyarak zenginleştirmiştir. İzmir mutfağı, Rum, Arnavut, Boşnak, Levanten, Girit, Anadolu, Sefarad ve Yunan mutfaklarının etkisiyle yoğrulmuş Ege, Anadolu ve Akdeniz mutfaklarının özgün bileşimine sahiptir. İzmir mutfağı temelinde balık, ot, zeytinyağı ve sebze yemekleri içermektedir. Zeytinyağı ve enginar, şevketi bostan, turpotu, radika, deniz börülcesi gibi İzmir’de yetişen birçok farklı otlar ile yapılan Ege bölgesine özgü yemekler, İzmir modern gastronomi kültürünün günümüzdeki örnekleridir (İZTO, 2021).

İzmir, değişik kültürlerle ve farklı tatlara ilgi duyan ziyaretçilerin tercih edebileceği gastronomi merkezleri içerisinde öncülük yapabilme potansiyeli taşımaktadır. İzmir, 2015 yılında Dünya Gurme Kentler Ağı’na üye olarak sahip olduğu mutfak zenginliğinin göstergeleri içerisinde İzmir’e özel coğrafi işaretli ürünler sayısının artırmayı başarmıştır. İzmir, büyük çoğunluğu gastronomi ürünü olmak üzere toplam 21 coğrafi işaretli ürünüyle Türkiye içerisinde üçüncü sıradadır. Coğrafi işaretli ürünler sayesinde, İzmir’in kendine özgün ve yöresel değerleri korunarak geleceğe taşınmakta ve İzmir mutfağının ulusal ve uluslararası alanda bilinirliği artmaktadır. Bu ürünler; Bergama Kozak Çam Fıstığı, Ege İnciri, Bozdağ Kestane Şekeri, Ödemiş Çekişte Zeytinyağı, Bornova Kınalı Bamyası, Güney Ege Zeytinyağı, Ege Sultani Üzümlü, İzmir Kumrusu, İzmir Boyozu, İzmir Lokması, Kuzey Ege Zeytinyağı, İzmir Şambalisi, Urla Sakız Enginarı, Ödemiş Patatesi, Gümüldür ve Seferihisar Mandalinaları ve Kavacık Üzümlü’dür (İzmir Vakfı, 2021). Selçuk’taki Şirince Köyü ve Urla Bağ yolu içki turizminin rotasında bulunmaktadır. Urla bağ yolu şarap üreticileri, son yıllarda şarap ve gastronomi turizminde önemli bir başarılar elde etmiştir (Erdoğan ve Özdemir, 2018).

UNESCO Somut Olmayan Miras Sözleşmesi (SOKÜM) doğrultusunda Türkiye’deki çalışmalar, SOKÜM Ulusal Envanteri ve Yaşayan İnsan Hazineleeri şeklinde iki temel

başlık üzerinde sistemli olarak yürütülmektedir. 2012’de, İzmir kentinde nazar boncuğu ustası Mahmut Sür, ardından 2020’de âşıklık geleneği temsilcisi Ali Rıza Ezgi Yaşayan İnsan Hazinesi ödülünü almıştır (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021c).

Tablo 3.7 İzmir somut olmayan kültürel miras (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021c)

UNSUR GRUP BAŞLIKLARI	UNSURLAR	İL ENVANTERİ / YEREL UYGULAMALAR
Geleneksel el sanatı ustalığı (Geleneksel zanaatkârlık)	Nazar Boncuğu Geleneği ve yapım ustalığı	Nazar boncuğu yapımıcılığı
	Keçecilik	Keçecilik
	Çömlekçilik	Menemen Çömlekçiliği
	Dericilik ve deri işlemeciliği	Karatabaklık/ Parşomen Yapımı
	Sepetçilik/Hasır örücülüğü	Sepetçilik
Dokuma Sanatı ve gelenekleri	Bez dokuma geleneği	Beledi dokumacılığı
Oya/nakış işleme, dikiş ve örgü gelenekleri	Oya Sanatı	İğne oyası
	İşleme ve nakış sanatı	Tel sarma
Geleneksel çalgı yapımıcılığı ve icracılığı	Kabak kemane yapımıcılığı ve icracılığı	Kabak kemane yapımıcılığı
	Klarnet yapımıcılığı ve icracılığı	Klarnet icracılığı
Geleneksel çocuk oyunları ve oyuncakları	Çocuk oyunları oynama gelenekleri	Karambol
Geleneksel toplantılar ve teşkilatlanmalar	Barana, sıra gecesi, yâren vb. geleneksel sohbet toplantıları	Delikanlı odaları
	Zeybeklik geleneği	Zeybeklik
Yardımlaşma, dayanışma ve hayır gelenekleri	Kermes geleneği	Bergama kermesi
	Hayır geleneği	Mahya
	Hayır geleneği	Lokma
Doğum öncesi / sonrası ve çocukluk çağı gelenekleri	Sünnet töreni gelenekleri	Sünnet yatağı süsleme
Evlenme gelenekleri	Çeyiz geleneği	Çeyiz ve çeyiz serme

Tablo 3.7 Devamı

UNSUR GRUP BAŞLIKLARI	UNSURLAR	İL ENVANTERİ / YEREL UYGULAMALAR
Takvime bağlı inanış, kutlama ve gelenekler	Hıdırellez	Hıdırellez
	Hıdırellez	Beyler Köyü Hıdırellez Şenlikleri
	Nevruz	Sultan Nevruz
	Çoban Bayramları: Koç katımı, yünüm-koyun yüzdürme	Keçi kırkım törenleri
	Yanar gecesi	Yanar gecesi
Halk Ozanlığı geleneği	Aşıklık geleneği	Aşıklık
Halk müziği ve Türkü söyleme geleneği	Roman müzik kültürü	Roman havası
Geleneksel Seyirlik Sanatlar ve Oyunları	Geleneksel sirk sanatları	Canbazhane/Körmük geleneği
Geleneksel sporlar	Geleneksel Türk okçuluğu	Yaya okçuluk
Türk mutfak kültürü/ geleneksel yiyecek-içecek yapımı ve toplumsal uygulamaları	Geleneksel simit yapımı	İzmir gevreği

İzmir'in kendine has gelenek ve folklor (inanış, el sanatları, halk oyunları, giyiniş, kahve kültürü, dil, mimari tarz vb.) anlayışı bulunmaktadır. İzmir'e gelen turistler kültürel değerleri ziyaret etmenin yanı sıra, yerel kültür ve gelenekleri de deneyimlemek istemekte ve ekonominin canlanmasına yardımcı olmaktadır. Şehir içerisinde gecekondular yaygın olup hızlı kentleşme ile birlikte gecekondular şehirle bütünleşmiştir. İzmir; kültürel birikim ve süreci içerisinde ilklerin merkezi olması ile de ünlüdür. Müzikle tedavinin başkenti Bergama Akslepion'dur. Hijyen kelimesinin temeli Yunan tanrısı Akslepion'un kızı Hygeia'ya dayanmaktadır. Asklepion arasında sarılı olan yılan sembolü, hastalık, sağlık ve gücü simgelemektedir. Tıbbın sembolü kabul edilen yılan figürü Bergama topraklarında doğmuştur. Parşömen kâğıdı ilk defa Bergama topraklarında bulunmuştur. Homeros'un ünlü eseri İlyada İzmir'de yazılmıştır. Yunan filozoflarından Heraklit, Efes'te yaşamıştır. Filozof Anaxagoras, mükemmel doğası sebebiyle İzmir Urla'da, ünlü hekim Galen ise Bergama'da yaşamıştır. Victor Hugo, La Captive şiirinde İzmir kentini prensese

benzetmektedir. Tarihçi Strabon ise, Smyrna'nın İon kentlerinden en güzeli olduğunu belirtmektedir (Yılmaz, 2020).

3.5.2.6 Kültürel etkinlik ve organizasyonlar

İzmir ilinde kültürel turizmi geliştirmeye yönelik birçok kültürel organizasyon ve etkinlik gerçekleştirilmektedir. 2009-2010 yıllarında Fransa'da Türk mevsimi etkinlikleri kapsamında gerçekleştirilen “Antik İzmir ve İyonya” sergisinde İzmir Müzesinden 13 adet eser sergilenmiştir (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021b). Bunun yanı sıra, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün yurtdışı kültür fuarlarında İzmir'i tanıtmaya yönelik çalışmaları devam etmektedir. 1927'den beri Kültürpark'ta düzenlenen uluslararası İzmir Enternasyonal Fuarı'nda yapılan etkinlik, konser ve atölyelerle yerli ve yabancı ziyaretçiler ağırlanmaktadır. İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından kültürel bilinci geliştirmeye ve gastronomi turizmini canlandırmaya yönelik Tarihi Kemeraltı Çarşısında başlayan Selluka Plaketi ve Belgesi Projesi ile lokanta, ayaküstü lezzetler, restoran ve gıda ürünleri satan işletmelere yönelik yöresel lezzet, müşteri memnuniyeti, servis kalitesi ve gastronomik değer kriterleri kapsamında Selluka Belgesi ve Plaketi verilmektedir (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021f). Bunun yanı sıra, her yıl düzenlenen yöresel yemek sergilerinin yapıldığı yerel pazarlar, fuarlar, festivaller, ekolojik pazarlar, tadım etkinlikleri ve gastronomi turları yerli ve yabancı çok sayıda turisti kente çekmektedir. İzmir kenti; alışveriş, üniversite, sağlık, kültürel ve sanat etkinlikleri (resim, film, heykel, fotoğraf, festivaller, güncel sanat etkinlikleri, sergiler, konserler) ile metropol olmanın avantajını yaşamaktadır.

3.5.2.7 Sosyal medya ve dijitalleşme

İzmir, günümüzde sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla (mobil uygulamalar, instagram, seyahat blogları, tripadvisor, facebook vb.) çok sayıda kültürel turistin ilgi odağı olmaktadır. Bu noktada, özellikle Y ve Z kuşağı bireylerin sosyal medya paylaşımları ve yaratıcı turizme yönelik talepleri, İzmir'de geliştirilebilir bir kültürel turizm potansiyeli ve eğilimi ortaya çıkarmaktadır. İzmir Vakfı koordinasyonu

altında İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İzmir Kalkınma Ajansı ortaklığıyla Türkiye’de ilk olan İzmir dijital turizm ansiklopedisi, hazırlanarak “Visit İzmir” mobil uygulamasıyla belirlenen destinasyonlardan, şehir merkezi ve yeşil koridorlarla doğal ve tarihi odaklara bağlanarak İzMiras rotasını oluşturacaktır (Visitizmir, 2021). Dijital destinasyon envanteri, İzmir’i dünyaya tanıtmak, pandemi sürecinde mecburiyet haline dönüşen dijitalleşen turizme uyum sağlamak, turizmi on iki aya ve şehrin geneline yaymak, bilgiye hızlı erişebilirlik, çok kapsamlı şehir turizmi uygulaması ile önem taşımaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2021b).

3.5.3 Yönetmelik/Organizasyonel Potansiyeller

3.5.3.1 UNESCO Dünya miras listesinde İzmir

UNESCO, 1972 yılında Paris’te insanlığın mirası kabul edilen değerleri belirlemek, tanıtımını sağlamak ve gelecek kuşaklara aktarmak için Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme’yi hazırlamıştır. Türkiye de bu sözleşmeyi 14 Şubat 1983’de imzalamıştır. UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından belirlenen Dünya Miras Listesi, koruma altına alınan ve bütün dünyada önemli bir değeri olan doğal ve kültürel varlıkları kapsayan listedir. Türkiye’nin bugüne kadar 17’si kültürel, 2’si karma (kültürel ve doğal) olacak şekilde 19 adet varlığı yer almaktadır. Bunlar içerisinde kültürel olanlardan 2 tanesi İzmir ilinde bulunmaktadır (UNESCO WHC, 2021). Ayrıca İzmir ilinden 5 kültürel varlıkta Dünya Mirası Geçici Listesinde yer almakta olup, kalıcı listeye alma çalışmaları devam etmektedir (Tablo 3.13).

Tablo 3.8 Dünya miras listesinde İzmir

	Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (2014)	Efes (2015)	Birgi Tarihi Kenti (2012)	Ceneviz Ticaret Yolu’nda Akdeniz’den Karadeniz’e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri (2013)			İzmir Tarihi Liman Kenti (2020)
				Foça Kalesi (2013)	Çandarlı Kalesi (2013)	Çeşme Kalesi (2020)	
Kalıcı Liste	X	X					
Geçici Liste			X	X	X	X	X

Pergamon Krallığı başkenti olan Kale Dağı tepesine yerleşmiş olan antik Pergamon kenti, anıtsal mimarisi ile Helenistik dönemde şehir planlama örneklerinin en iyisidir. Bu planlama sistemi ve mimarisinin örneklerinden başlıcaları, Athena Tapınağı, tiyatro, kütüphane, Dionysos Tapınağı, Zeus Sunağı, gymnasion, Agora ve yüksek basınçlı su sistemidir (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021a). Helenistik Dönemin ünlü heykelticilik okullarından Zeus Sunağı ve diğer eserler, Helenistik dönemin heykel sanatına ışık tutmaktadır. Roma İmparatorluğu döneminde Asya Eyaleti'nin başkenti Bergama, Asklepion ile sağlıkta önemli bir merkez olmuştur. Roma Dönemi mimari, planlama ve mühendislik örneklerinden Serapeion (Kızıl Avlu), Trajan Tapınağı, Asklepion, su kemerleri, tiyatro ve amfi tiyatro ile kültür ve bilim alanında önemli metropollerden biri haline gelmiştir (Kültür Portalı, 2021). Günümüzde Osmanlı Dönemi kentsel dokusunun içerisinde hala Roma Dönemi kültürel eserleri bulunmaktadır. Osmanlı döneminde birçok cami, hamam, han ve ticari merkezler ile şekillenmiş ve günümüze değin korunarak gelmiştir (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021a).

3.5.3.1.2 Efes. 2015 yılında kalıcı listeye giren Efes, İzmir'in Selçuk ilçesinde Prehistorik, Arkaik, Hellenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Aydınoğulları, Osmanlı ve modern dönem kentleşme, mimarlık ve dinsel tarihinin en büyük temsil ve kalıntılarını sergilemektedir. Efes, tüm tarihsel dönemlerde Akdeniz, Ege Denizi ve Anadolu arasında ulaşım, kültür ve limanı ile ticarete önemli bir merkez olmuştur. Roma döneminde küçük Asya bölgesinin ilk büyük metropolü olmuştur. Bizans döneminde, kent merkezi eski liman bölgesinde yer aldığı için mimarlık ve kentsel planlama örneklerinden Azize Meryem Kilisesi ve Bizans Sarayı önemli yapı kalıntılarıdır. Efes liman kenti, St. John Bazilikası etrafında büyüyen Ayasuluk Tepesi'nde kara ile kuşatılan bir kenttir. Yunan ve Roma döneminde, kentin koruyucusu sayılan Tanrıça Artemis'e adanan mermer tapınak ve mabet, antik Dünya'nın Yedi Harikası arasındadır. Efes'in Roma dönemi kentsel ve liman peyzajı, antik dünyadaki özgün örneklerdendir. Bu nedenle, Doğu Akdeniz'de Roma dönemine ait en büyük özgün koleksiyonu içermektedir (Selçuk Belediyesi, 2018). Efes bu güzelliklerinden dolayı, Güzel İzmir, la Perle de l'Ionie (İyonya'nın İncisi), Eski İzmir şeklinde isimlerle anılmaktadır (Kültür Envanteri, 2021).

Şekil 3.28 Efes Tiyatro Gymnasionu (Kişisel Arşiv, 2021)

Efes kenti; Çukuriçi Höyük, Ayasuluk Tepesinde yer alan Selçuk Kalesi, İsa Bey Camii, İsa Bey Hamamı, St. John Bazilikası ve Artemision, Meryem Ana Evi ve Efes Antik Kenti yapılaşmalarından oluşmaktadır (Şekil 3.28; Şekil 3.29; Şekil 3.30). Hz. Meryem'in çocuğu olarak Hz. İsa'nın kabul edildiği Meryem Kilisesi, Yahya İncili'ni Efes'te yazan Hz. İsa havarileri içerisindeki St. John'ın mezarı ve üzerindeki Bazilika, günümüzde Hristiyanlarca hac mekânı sayılan Meryem Ana Evi ve Beylikler dönemi eserlerinden İsa Bey Camii gibi İslam ve erken Hristiyanlık dönemi eserleri ile Efes kenti, inanç turizmi ve dinler tarihi açısından da önemli bir çekim merkezidir (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021a).

Şekil 3.29 Efes Hadrianus Tapınağı (Kişisel Arşiv, 2021)

Şekil 3.30 Efes (Kişisel Arşiv, 2021)

3.5.3.1.3 Birgi Tarihi Kenti. 2012 yılında geçici listeye giren İzmir'in Ödemiş İlçesi kentlerinden Birgi, Frig ve Lydia Uygarlığı, Pers Krallığı, Roma ve Bizans İmparatorluğu, Bergama Krallığı, Beylikler Dönemi ve Osmanlı dönemlerini yaşamıştır. Kent Anadolu Beylikler döneminde, Aydınolu Beyliği'ne başkentlik yapmıştır. Birgi, geleneksel mimari dokusunu bugünlere kadar koruyabilen nadir yerleşimlerden biridir (Şekil 3.31). Bu dönemlere ait başlıca kültürel varlıklar konaklar, camiler, türbeler, medreseler, hamamlar, çeşmeler, külliyeler ve daha birçok tescilli yapıdır. Geleneksel mimari dokunun en güzel örnekleri arasında, ahşap süslemeli mihrap ve minberiyle ünlü Ulu Cami ile ahşap işçiliğinde ünlü sivil mimari örneği Çakırağa Konağı bulunmaktadır (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021g). Bunun yanı sıra Aydınolu Mehmet Bey tarafından yaptırılan Sultan Şah türbesi bulunmaktadır. Beldenin tamamında doğal, arkeolojik ve kentsel sitler bir arada bulunmakta olup koruma altındadır (Kültür Portalı, 2021). Birgi evleri, bölgenin kendi toprak ve ağaç türleri ile doğal taşlarını kullanarak yapılmaktadır. Bu sebeple bozulmamış tarihi ve dokusuyla Türk mimarisinin vitrini olarak değerlendirilebilir (Karaşın, 2018).

Şekil 3.31 Birgi Tarihi Birgi Kenti (Karaşın, 2018)

3.5.3.1.4 Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri. İzmir İli Ceneviz ticaret yolları 2013 yılından itibaren geçici listeye alınmıştır. Cenevizliler; Akdeniz, Atlantik Okyanusu, Karadeniz ve Kuzey Avrupa'da 11. yüzyıl ile 15. yüzyıl arasında ticari koloniler kurarak, kaleler inşa ederek, eski kale kalıntıları onararak yaşamışlardır. Anadolu kıyılarının tarih süreçte önemli ticari yolların kavşağında yer alması, Cenevizlilerin birçok merkezi kullanmasına sebep olmuştur. Bunlar; İstanbul'da Yoros Kalesi ve Galata Kulesi, Karadeniz'de Amasra Kalesi, Sinop Kalesi ve Akçakoca Kalesi, Ege'de ise Foça Kalesi, Çandarlı Kalesi, Çeşme Kalesi, Güvercinada Kalesi ve Kuşadası Şehir Surları'dır (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021a).

Foça Kalesi: Foça (Phokaia), İyon kentleri arasında en önemli merkezdir. Kent, Pers, Ceneviz, Makedonya ve Osmanlı medeniyetlerinin ev sahipliğini yapmıştır. Cenevizliler tarafından Foça Kalesi (Şekil 3.32) Bizanslılardan alınarak onarılmış ve korunma amaçlı stratejik bir noktada inşa edilmiştir. Osmanlılar döneminde Kanuni'nin oğlu Sultan Mustafa'nın koruması olan Silahtar İskender tarafından kale surları onarılacak kuleler eklenmiştir. Kalede günümüzde açık hava tiyatrosu olarak işletilen bir kayıkhanesi bulunmaktadır (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021g).

Şekil 3.32 Foça Kalesi (Çalışkan, 2021)

Çandarlı Kalesi; İzmir Dikili sahil kasabasındaki Çandarlı Kalesi'nin (Şekil 3.33) yapımının tarihi net olmamakla birlikte, 13. ve 14. yüzyıllar içerisinde Cenevizliler Foça kentinde hâkimiyetlerini devam ettirirken Çandarlı kentini ticaret amacıyla liman olarak kullandığı bilinmektedir. Kalenin restorasyonu Cenevizliler tarafından yapılmıştır. Ceneviz mimarisinin etkilerini taşımakta olup, dikdörtgen şeklinde inşa edilmiştir. Beş kulesi, kapılar, yağmur olukları ve duvarlar ile güvenli şekilde korunmaktadır (İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021g).

Şekil 3.33 Çandarlı Kalesi (Çalışkan, 2021)

Çeşme Kalesi (2020): Osmanlı padişahlarından II. Bayezid döneminde yapılmış ve sonrasında Cenevizliler tarafından ele geçirilmiştir. Sakız Adası'nda bulunan ceneviz kalesinin kuzey batı kulesi ile mimarî olarak benzer özellikler taşımaktadır. Kalede

günümüzde (Şekil 3.34) Uluslararası Müzik Festivali ve Çeşme Festivali vb. etkinlikleri gerçekleştirmektedir (Çeşme Kalesi, 2021).

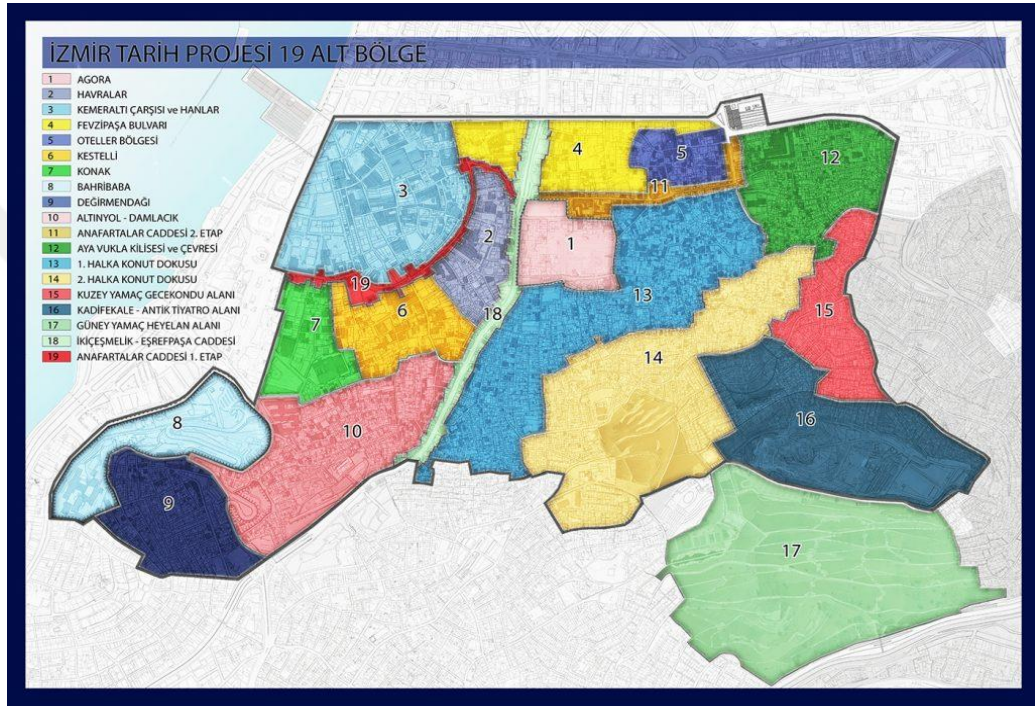
Şekil 3.34 Çeşme Kalesi (Çalışkan, 2021)

3.5.3.1.5 *İzmir Tarihi Liman Kenti*. İzmir limanını ve Kemeraltı bölgesini kapsayan tarihi kent (Şekil 3.35), coğrafi ve stratejik konumuyla geçmiş çağlardan günümüze kadar devamlı yerleşim ve ticaret yollarının birleşim alanı olmuş, Akdeniz bölgesinin ticari ve kültürel merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bu süreç içerisinde çok sayıda kültür varlığı, dini yapılar, arasta, hanlar, pasajlar, oteller varlığını göstermiş, farklı kültürlerin mimari mirasları ve bu mirasların etkileşim içinde olduğu ekonomik sistemler, üretim ve tüketim modelleri, sosyal ve politik değişimler oluşmuştur (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021a).

Şekil 3.35 İzmir Tarihi Liman Kenti (Kişisel Arşiv, 2021)

Bu özellikleri sonucu kentteki tüm paydaşlar ortak bir sinerji içerisinde ciddi bir çalışma yürüterek, sonucunda UNESCO tarafından 2020 yılında geçici listeye alınmıştır. Günümüzde hala zengin ve renkli bir kültür mozaïği ve ticaret merkezi olarak yaşamaya devam eden tarihi Kemeraltı çevresiyle, 2000'lerin üstünde tescilli anıtsal ve sivil mimari örnekleri, sokak ve meydan dokuları, atölye, han, otel, cami, hamam, okul, sinagog, çeşme, kilise gibi kültürel varlıkları barındırmaktadır (TARKEM, 2021).

Şekil 3.36 İzmir Tarihi Liman Kenti bölgeleri (TARKEM, 2021)

Alan (Şekil 3.36), İzmir Büyükşehir Belediyesi'nce 2007 yılında kentteki kültürel zenginliği dışarı çıkararak geçmiş mirası geleceğe taşımak amacıyla tarihiyle barışık bir İzmir yaratma hedefi doğrultusunda İzmir Konak Kemeraltı ve Çevresi Yenileme Alanı projesi başlatılmıştır. Bu kapsamda 252 hektar büyüklüğündeki alan üzerinde İzmir Tarih Projesi başlatılmıştır (TARKEM, 2021). İzmir tarihi kent merkezi, 19 alt bölgeden oluşmaktadır.

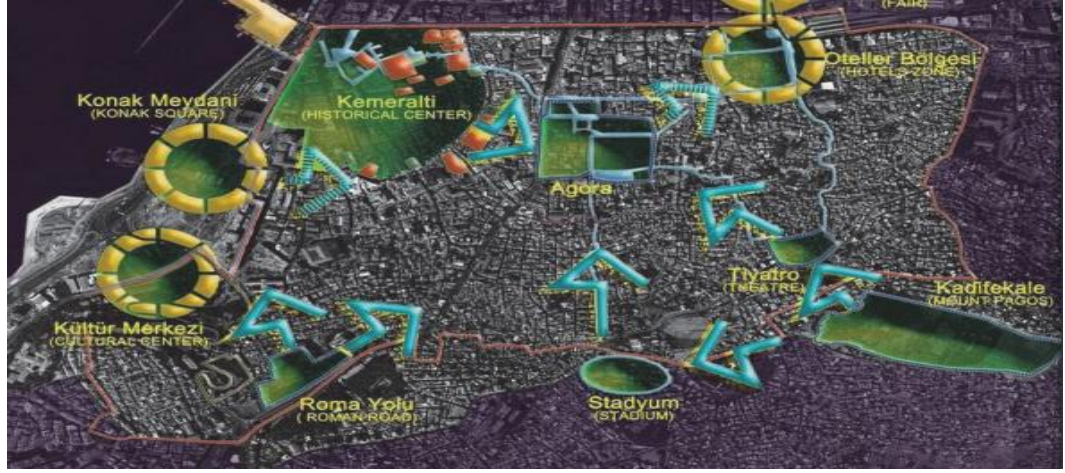
3.5.4 Kültürel Turizm ve Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Plan, Proje, Yayın ve Çalışmalar

İzmir kültür çalıştayı: 2009'da İzmir Büyükşehir Belediyesi önderliğinde gerçekleştirilen İzmir Kültür Çalıştay, katılımcı, yönetişime değer veren kültürel seferberlik projesi olarak, İzmir'i dünya kenti olma hedefi doğrultusunda, kültür, tasarım ve sanat yönünden uluslararası metropol görünümüne getirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, birçok uzman, kültür aktörü ve kanaat önderi ile İzmir için kapsamlı bir kültür stratejisi ve politikası oluşturulmuştur. Bu kapsamda İzmir Kültür Çalıştay'ının temel amaçları;

- İzmir kentinin; Türkiye içerisinde, Ege ve Akdeniz coğrafyasında kültürel alanda mevcuttaki halinin ve konumunun tespit edilmesi, Akdeniz'in diğer kültür merkezleri olan kentler ile işbirliği içerisinde olması ve ortak kültürel projeler oluşturulması, kültür altyapısı ve etkinlikleri bakımından zenginleştirilmesi, kentte yaratıcı ve bilimsel kültürel üretimin gelişimini özendirmek ve desteklemek, İzmir kentinin tarih ve kültürel mirasa sahip çıkmak ve kentin merkezini kültürel turizme uygun şekilde yeniden işlevlendirmek, Türkiye ve Akdeniz'de kültür ve sanat anlamında yeni bir destinasyon olarak imajını ve konumunu güçlendirmek,
- İzmirliilerin, kültür alanındaki ihtiyaç ve önceliklerinin belirlenmesi, katılımcı yaklaşımlarla yerel kültürel politikalar doğrultusunda yapılması düşünülen çalışmalara zemin oluşturulmasıdır (İzmir Kültür Çalıştay, 2009).

İzmir kültürel turizm sektör araştırması: Ege Derneği ve İZKA işbirliği ile hazırlanan araştırmada, İzmir'de kültürel turizmin paydaşlarını, paydaşların yaklaşımlarını, potansiyellerini ve önlerindeki engelleri, kültürel turizmin bir sektör olarak gelişmemesinin nedenleri ortaya konulmuştur. Araştırma kapsamında, İzmir ilindeki tüm kentsel aktörlerle Kasım 2011-Aralık 2011 tarihleri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Toplam 89 aktör ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşme çerçevesinde İzmir kültürel turizmin potansiyeli, mevcut sorunları, güçlü ve zayıf yönleri, boşluk ve fırsatlar, kurumların konuya ilişkin çalışmaları, paydaşlar arası ilişkiler ve işbirliği değerlendirilmiştir (İZKA ve Ege Derneği, 2011).

İzmir-Tarih Projesi ve Tasarım Stratejisi Raporu: İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2017 yılında başlatılan İzmir-Tarih Projesi (Şekil 3.37) ile kentlilerin tarihle ilişkisini güçlendirmek amaçlanmıştır. 248 hektarlık kentin tarihi merkezinde kamulaştırmalar yapılmakta, arkeolojik kazılar finanse edilmekte, kültürel varlıkların restorasyonu gerçekleştirilerek yeni sosyal işlevler kazanmasını sağlanmaktadır. Son otuz yıl içinde İzmir tarihine sahip çıkma konusunda toplumda bilinç artışı gözlenmektedir. Bu proje ile Kemeraltı, korunması gereken kültürel değer olarak görülmüştür. Tek bir kültürel yapıyı koruma çabalarının yanı sıra, bölgeyi tamamen koruyarak bölgesel canlılığı yaratmak gerekmektedir. Katılımcı bir süreçle geliştirilen projede, alanın tamamı arkeolojik sittir. Alan aynı zamanda konut alanından oluşmaktadır. Özellikle çöküntü alanı konutları ve gecekondu büyük bir yer kaplamaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2017b). Dolayısıyla alanda uzun uygulama süreçlerine ve bunlara destek olabilecek TARKEM (Tarihi Kemeraltı) gibi kentsel aktörlere ihtiyaç vardır.

Şekil 3.37 İzmir Tarih Projesi alanı (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2017)

Tarih Projesi 19 alt bölgeden oluşmaktadır. Hatuniye Bölgesi, Eşrefpaşa Caddesi'nin başlangıcından itibaren, Anafartalar Caddesi üzerinde Basmane Garı'na kadar olan bölümü kapsamaktadır. Proje bölgesi (Şekil 3.38), Smyrna Agorası ve Fevzipaşa Caddesi arasında kalmakta olup, merkezinde Hatuniye Meydanı ve Oteller Bölgesi, ayrıca eski Türk mahalleleri yer almaktadır (TARKEM, 2021).

Şekil 3.38 İzmir Tarih Projesi alt bölgeleri ((İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2017)

Tarihi alanın, yerli, yabancı turistler ve tüm kentliler için bir çekim merkezi olması planlanmaktadır. Bölgede temel olarak konaklama işlevinin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması ile çok çeşitli kültür ve sanat alanlarının oluşması için butik ve küçük oteller, gençlik hostelleri, iletişim ve toplum merkezleri ile kültür sanat kurumlarının kurulması planlanmıştır. “Bu İşin İçinde Bi’ Tarih Var” sloganıyla, turizm ile sadece tarihi değerlerin gözlenmesi hareketinin dışında, tarihin yaşam deneyimlerinin bir parçası olarak kabul edilmesi de hedeflenmiştir. Bu amaçlarla, Havra sokağı gibi sokakların ve han, sinagog gibi büyük ölçekli yapıların deneyim geçirilen ve deneyim yaratan yer niteliği kazandırılması sağlanmaktadır (TARKEM 2021). Kemeraltı, Tarihi Liman, Agora, Kadifekale gibi kültürel miras alanlarının modernizasyonu projelerinin yürütülmesi kentte kültürel mirasın korunması konusunda bilinçlenmeye yol açmaktadır.

3.5.5 İşbirlikleri ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Varlığı

Ege derneği, TURSAB, İKSEV, TARKEM, İzmir Esnaf ve Sanatkarlar Birliği, İzmir Kent Değerlerini Koruma ve Geliştirme Derneği, İzmir Mimarlar Odası, Kentimiz İzmir derneği, Peyzaj Mimarları Odası, Şehir Plancıları Odası, Turist Rehberleri Odası, EGEV, ESIAD, EGIAD, İZSIAD, EGİKAD vb. kuruluşlar kültürel turizm ve kültürel mirasın korunmasına yönelik İzmir ilindeki başlıca kentsel aktör ve sivil toplum kuruluşlarıdır. İzmir kentinin kültürel kimlik kazanması ve kültürel turizmde var olan

potansiyelini gerçekleştirmesi noktasında Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Ege Derneği, İzmir Ticaret Odası, TURSAB ve İZKA ana paydaşlar olarak öne çıkmaktadır.

3.6 İzmir İli Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilir Kültürel Turizm GZFT (SWOT) Analizi

Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizmin gelişimi açısından İzmir ilinin değerlendirilmesi üzerine bir bakış açısı oluşturmak ve potansiyelini belirlemek amacıyla SWOT analizi yapılmıştır. SWOT analizi, İzmir ilinde kültürel turizmin gelişimi ve kültürel mirasın korunmasını etkileyebilecek stratejik kararları almaya yönelik kritik faktörleri belirleyebilmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle SWOT analizi (Tablo 3.14), kültürel turizmin gelişimi ve kültürel mirasın korunmasına bütüncül yaklaşım açısından yol gösterici niteliktedir.

Tablo 3.9 İzmir ili kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizm GZFT (SWOT) analizi

İzmir İli SWOT Analizi	
G Ü Ç L Ü Y Ö N L E R	-Somut ve somut olmayan kültürel miras zenginliği ve çeşitliliği, -Coğrafi konumu sebebiyle ana ve alternatif pazarlara yakınlık, -Ege iklimi sayesinde yılın 12 ayı kültürel turizm için turist çekebilme ve diğer turizm çeşitleri ile bütünleşebilme, -Uluslararası havalimanı, ulaşım imkânları, liman ve ticaret yolları, -Kısa vadede nitelik ve nicelik itibarıyla yeterli düzeyde konaklama ve yeme-içme tesisleri, -Üç semavi din için önemli bir merkez olması ve inanç turizmi açısından önemli unsurlar barındırması, -UNESCO miras listesinde yer alması ve listeye girebilecek birçok potansiyel kültürel değer içermesi, -Kent, inanç, etkinlik, şarap, miras turizmi, yaratıcı turizm gibi turizm çeşitlerinin kültürel turizmin parçası olarak kentte beraber gelişmesi ve birlikte pazarlanabilmesi, -Kruvaziyer turizm için uygun liman ve yat alanları, -Kemeraltı vb. alışveriş mekânları, halı, hazır giyim, mücevher vb. alışveriş olanakları, -Kültürel zenginliklere yönelik koruma ve tanıtım çalışmaları, kültürel miras alanlarının modernizasyonu ve yapı ölçeğinde restorasyon projelerinin yürütülmesi, -Özgün değeri günümüze kadar korunabilmiş kültürel varlıkların olması, -Kültürel miras yönetim ve koruma amaçlı imar planlarının olması, -Kültürel turizm ve mirasın korunmasına yönelik uluslararası sözleşmelere taraf olunması, -Üst ölçekli planlarda kültürel turizmin gelişimi ve kültürel mirasın korunmasına yönelik hedef ve kararların yer alması, -İzmir Ticaret Odası, çeşitli kurum ve sivil toplum kuruluşlarının koruma ve kültürel turizmin gelişmesine katkısı, yayın ve çalışmaları, -Kentsel altyapı ve yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik çalışmalar, -Kültürel rotaların varlığı ve diğer rotalar ile birlikte entegrasyonu, -Uluslararası bisiklet rotasının İzmir kentinden geçmesi, -Geliştirilebilir kültür turları, seyahat acentaları ve rehberlerin varlığı, -Kültürel faaliyetler, sanat etkinlikleri, birçok festival, fuar ve sergi, -Çok sayıda yerli ve yabancı turisti çekebilmesi, -Sosyal medya ve dijital platformlarda tanıtım, reklam, yenilik ve yaratıcılık, -Hoşgörülü, sıcakkanlı, çağdaş, kozmopolit halk ve batılı yaşam biçimi, -Kentin yaşam kalitesinin, yerel halkın eğitim ve kültürel bilincinin diğer illere göre yüksek olması, -Kentin kültürel kimliği, aidiyet ve kültürel miras bilincinin giderek artması ve artırmaya yönelik çalışmalar, -Kamu ve özel sektör işbirlikleri ve katılımcı politikalar, -Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin gelişiminde stratejik plan ve kararların alınması ve uygulanması, -Yeni kültürel turist profiline ve farklı kuşaklara hitap edebilmesi, -Kültürel turizmin turizm sektöründe artan payı ve kente ekonomik getirisi, -Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin bölgesel gelişiminde farkındalık oluşturmıştır.

Tablo 3.14 Devamı

İzmir İli SWOT Analizi	
Z A Y I F Y Ö N L E R	-Kültürel turizm potansiyelinin yeterince değerlendirilemeyişi, -Kültürel turizm ve kültürel mirası korumaya yönelik ekonomik, sosyal, politik imkânların yetersizliği, -Kültür ve turizm çalışanlarının eğitim ve hizmet kalitesindeki eksiklikler, -Kültürel mirası koruma ve kültürel turizme yönelik ilgili birimler arasında yetki karmaşası, koordinasyon, örgütlenme vb. sorunlar, -Turizm gelişim hızının yüksek olması nedeniyle kentsel altyapı ve taşıma kapasitesi yetersizliği, -Sürdürülebilir, yeterli ve etkili bir kültürel turizm ve kültürel mirası koruma politikasının ve eylem planının olmaması, -Kültürel turizmde yeterli ve etkili tanıtımın ulusal ve uluslararası platformlarda yapılmaması, marka kent olma, kentsel kültürel kimlik kazanma konusunda çabaların ve bilincin eksikliği, -Kültürel mirası korumada yapılan hatalar, eksiklikler ve bilinçsiz uygulamalar, kültürel mirasın yok edilmesi, kentsel yaşam kalitesi, altyapı, ulaşım vb. hizmetlerin yetersizliği ve hızlı nüfus artışı, -Yurtdışı direk uçak seferlerinin ve charter saatlerinin her zaman olmayışı, -Şehir planlamasının ve üst ölçekli planların, kentin kültürel ve tarihsel birikimini korumaya ve ortaya çıkarmaya yönelik bir anlayıştan uzak gelişmesi, -İyi korunamamış, özgünlüğü kaybedilmiş, tahrip olmuş ve yitirilmiş kültürel miras, kültürel miras envanterinin olmayışı, -Katılımcı politika, yerel halk ile iletişim ve diyalog yetersizliği, -Mevzuattaki yetersizlikler, sürekli değişen mevzuat ve planlar, plan fazlalığı ve birbiriyle örtüşmeyen planlar, -Üst ölçekli planlarda kültürel mirası koruma ve kültürel turizmin gelişimine yönelik yeterli hedef, karar ve stratejinin yürütülmemesi, -Kurum ve kuruluşların birlikte senkronize olamaması ve bütünleşik planlar çıkartamaması, dağınık ve kopuk bireysel çabaların daha etkili, bütünleşik, sürdürülebilir ve örgütlü çabalara dönüşemeyişi, -Çok büyük kongre, fuar ve tanıtım platformlarına ev sahipliği yapabilecek tesis, altyapı ve hizmet kalitesinin olmaması, -Yeni kültürel turist profiline ve farklı kuşaklara hitap edebilecek yeterli donanımına sahip olmaması, -Sosyal medya ve dijital platformlarda tanıtım faaliyetlerine yeterince ağırlık verilmemesi ve aktif kullanılmaması, -Turist bilgi merkezlerinin yerlerinin yerel halk tarafından bilinmemesi ve turistin yoğun olduğu bazı zamanlarda kapalı olması, turisti şehirde yönlendiren unsurların eksikliği, -İzmir kültür turlarının ve rotalarının azlığı, kültür rotaları ile diğer rotaların entegrasyonunun olmayışı, -Müzelerin ve kültürel miras alanlarının yerlerinin yerel halk tarafından az bilinmesi ve ziyaret sayısının fazla olmaması, -Diğer turizm türleri ile kültürel turizmi bütünleştiren turizm politikalarının uygulanmaması, -Yeni ve nitelikli konaklama ve yeme-içme tesislerin azlığı, -Turistler için yeterli güvenli ortamın ve kentsel estetik görünümün sağlanamayışı, -Kültürel miras yönetiminde eksiklikler, kültürel mirası koruma ve yaşatma konusunda bilinç düzeyinin ve eğitim seviyesinin eksikliğidir.

Tablo 3.14 Devamı

İzmir İli SWOT Analizi	
F I R S A T L A R	-Somut ve somut olmayan kültürel miras zenginliği ve çeşitliliği, -Türkiye'nin üçüncü büyük metropolü ve liman kenti olması, bilgi, ulaşım, ticaret, hizmet vb. imkânları, -Turizm çeşitliliğine ve kültürel turizme uygun coğrafi konum ve iklim, -Kültürel miras potansiyeli açısından giderek artan önemi ve ekonomik olarak dünyada ve ülkede stratejik önem kazanması, -Kültür ve turizme artan ilgi, insanların geçmişlerine ve otantik hayata özlem ve merak duyması, -yerli ve yabancı turist sayısında artış, -Teknolojiye yönelim ve buna uygun gelişmeler, -Toplumda kültürel duyarlılığın ve bilincin artması, -Kültürel turizmin turizm sektöründe artan payı ve kente ekonomik getirisi, -Koruma ve turizm kapsamında kentsel altyapı ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, -Kruvaziyer turizm, inanç turizmi, etkinlik turizmi vb. turizm çeşitlerinin kentteki gelişimi, turizm çeşitlerinin kentte birlikte entegrasyonu ve bütünleşik kararlarla yürütülebilmesi -Yeni kültürel turist profiline ve farklı kuşaklara hitap edebilmesi, -Kültürel turizm ve kültürel mirasın korunmasına yönelik uluslararası sözleşmelere taraf olunması ve UNESCO listesinde yer alması, -İzmir kentinin dünya pazarında giderek tanınırlığının artması, -Çevre kentler ile kültürel miras ve kültürel turizmi açısından entegrasyon ve bölgesel gelişim sağlayabilmesidir.
T E H D İ T L E R	-Çarpık kentleşme, göç, mülteci sorunları ve alt yapı yetersizliği, -Komşu ülkelerde ve Türkiye'de yaşanan terör olayları ve siyasi sorunlar, -Jeopolitik konumdan kaynaklanan dış tehditler, Türkiye aleyhindeki haberler ve lobi çalışmaları, -Kurum ve kuruluşlar arası işbirliği yetersizliği, -Ekonomideki kırılgan yapı ve turizm yatırımlarının azlığı, -Uluslararası tanınırlığının azlığı, -Kültürel turizm sektöründeki rakip destinasyonlarla rekabet gücünün yeterince geliştirilememiş olması, -Ekonomik kriz ve sıkıntıların özellikle yerli turist bütçesini etkilemesi sebebiyle turist sayısında azalma, -Siyasi dalgalanmalar, demokrasi, insan hakları ve terör olaylarının turizmde güvensiz ülke imajı yaratması ve turist sayısında azalmaya sebep olması, -Komşularla yaşanan istikrarsızlıklar ve basında yer alan olumsuz haberler sonucu kruvaziyer turizmde İzmir'in rotalardan çıkartılmış olması, -Kültürel miras alanları çevresinin mülteci, tinerci vb. sebeplerle güvenli olmayan ortam ve görüntü yaratıyor olması, -Ulaşım ve seyahat maliyetlerinde yaşanan artış, -Uluslararası kültürel turizm kartellerinin piyasadaki egemenliği, -AB'nin birlik içi turizm özendirici politikaları, rakip kentlerin fazlalığı, -AB adaylık süreci gecikmesi, -Covid-19 süreci, -Kültürel mirasın tahrip edilmesi, kültürel kimliğin, dokunun ve özgünlüğün kaybolması, -Hatalı müdahale ve koruma politikalarının diğer uygulamalar için yanlış örnek teşkil etmesidir.

BÖLÜM DÖRT

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

4.1 Üst Ölçekli Planlar

Şehir planlama disiplini, farklı ölçekteki planlar arasında geri besleme/bildirim döngüsüyle devam eden, planların birbirlerini yönlendirmesi ve denetlemesini mümkün kılan, uzun ve dinamik eylemler sürecinden oluşur (Sulak ve Erdoğan, 2015). Bu süreç içerisinde, gelecek için uygun hedef ve politikalar doğrultusunda belirlenen plan kararları, bütüncül planlama yaklaşımları ile ölçekler arası bir kademelenme ve birliktelik ortaya koymaktadır. Üst ölçekli planlar, belli politikalar, hedef ve prensipler doğrultusunda kente ilişkin gelişim ve arazi kullanımı, kültür ve turizmi ortak zeminde yürütebilecek kararlar vermekte, karar ve uygulamaları gerçekleştirmekte, alt ölçekli planların denetlenmesini, yönlendirmesini ve esneklik çerçevesinin çizilmesini sağlayan belgelerdir. Planların kademeli birlikteliği ilkesiyle alt ölçekli planlar, üst ölçekli planlara bağlı şekilde daha detaylı ve kapsayıcı bilgiler içermeli ve üst ölçekli planlar da yönlendirici olmalıdır.

Günümüz planlama sistemi, stratejiler geliştiren üst ölçekli eylemlerin ve mekânsal planlamaların arasında sıkışmış bir görünümde-dir. Planlama sürecinde, üst ölçekli planlar ve plan kararları aracılığıyla geleceğe yönelik uygun hedef ve politikalar geliştirilebilir, bölgesel ve ulusal ölçekler, ayrıca stratejik ve mekânsal planlar arasında bütüncül planlama yaklaşımlarıyla sağlıklı ilişkiler ve birliktelikler sağlanabilir. Üst ölçekli planlarda, kültürel mirası koruma ve sürdürülebilir kültürel turizmin birbirini tamamlayacak/destekleyecek biçimde yürütülmesi, üst ölçekli planlarda bulunması gereken niteliklerin (stratejik, sosyal, çok aktörlü, ekonomik, mekânsal ve ekolojik ilişkileri birlikte değerlendiren, esnek, katılımcı, öncelikler belirleyen, yönlendirici vb.) bütünleşik olarak ele alınması açısından uygun bir çerçeve sunmaktadır. Kültür ve turizmin birleştirici unsuru olan üst ölçekli planlamada, bu konularda üretilen mekânsal ve stratejik planlamaların eşgüdümlü yürütülebileceği bir planlama sistemine gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda, kültürel mirasın korunmasının ve kültürel turizmin sağlıklı gelişimin sağlanabilmesi açısından üst ölçek planlamada önemli bir

yeri olan mekânsal stratejik planlama ile SÇD ve KÜMED ilişkisinin kurulması önem taşımaktadır.

Buradan yola çıkarak, kültür ve turizmin birleştirici unsuru olan üst ölçekli planlar, kültür ve turizm açısından yol gösteren uluslararası sözleşme ve tüzüklerdeki yaklaşımları rehber edinmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımlar, üst ölçekli plan kararlarında ve uygulama süreçlerinde kültür ve turizmin birlikte ele alınmasında, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin gelişimine yönelik bütüncül planlama politikaları ortaya koymaktadır. Bu bölümde, İzmir ilinde kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizm kapsamında üst ölçekli planlar incelenecektir. Konuya ilişkin başlıca üst ölçekli planlar şunlardır;

- Ulusal Planlar
 - Son 5 Yıllık Kalkınma Planı ve Özel İhtisas Komisyonu Raporu
 - BGUS (Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023)
 - Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı
- Bölgesel Planlar
 - İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı
 - İzmir Büyükşehir Bütünü 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı
 - İzmir Kuzey-Doğu-Batı Bölgeleri 1/25000 Ölçekli Nazım İmar Planları
 - İzmir Bölge Planı 2014-2023

4.1.1 Ulusal Planlar

4.1.1.1 Son 5 Yıllık Kalkınma Planı ve Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu

Son 5 Yıllık Kalkınma Planı dönemi olan 2019-2023 yılları arasında Kalkınma Bakanlığı tarafından On Birinci Kalkınma Planı ve Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu (11. Kalkınma Planı ve TÖİKR) hazırlanmıştır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Bu rapora göre; 2030 yılı itibarıyla Türkiye'nin dünya turizm sektöründeki öneminin ve yerinin korunacağı tahmin edilmektedir. Dünya nüfusu içerisinde 60 yaşın üzerindeki birey sayısında önümüzdeki 35 yıl içerisinde iki katına

ıkan bir artış olması beklenmektedir. Bu yaş grubundaki artış, turizmde gümüş saçlı turistler segmentini ortaya çıkarmaktadır. Bu turist profili, sağlıklı yaşam tarzı benimsemekte ve sağlık temeline dayalı seyahatlere yönelmektedir. Bununla birlikte Y ve Z kuşağının, 2040 yılına kadar turist profili içerisinde olacağı öngörülmektedir. Ayrıca keçi henüz olmamış destinasyonlara yönelim, gastronomik seyahatler, macera ve nostalji arayışları, bireyselleştirilmiş hizmetlerde beklentiler ve sürdürülebilirlik eğilimleri artacaktır. Dijitalleşmenin artması sonucu, bilginin ve deneyimin anında paylaşılarak hızla yayılması, Producer ve Consumer (üretici ve tüketici) kelimelerinin birleşimi olan Prosumer adındaki yeni tüketici tipini yaratmaktadır. Bu yeni tüketici, deneyim, düşünce ve görüşlerini anında dijital ortamda paylaşım yaparak, diğer tüketicilere farklı ve güvенеbileceėi bilgi kaynağını sunmaktadır. Plana göre, Türkiye'nin geçtiğimiz dönemlerde turizm sektöründe karşılaştığı temel sorunlar şu şekilde özetlenebilir:

- Sektördeki mevzuattaki karmaşıklık ve yetersizlik, bürokraside koordinasyonsuzluk, kurum ve kuruluşları arasındaki görev ve yetki belirsizliği, uygulamalarda farklılık,
- Dünyada bilimsel öneme sahip olan destinasyon yönetim modelinin Türkiye'de uygulamaya konulmaması ve hukuki altyapısının oluşturulmaması,
- Kitle turizmine yönelim sebebiyle turizmde alternatif alanların geri kalması,
- Sektördeki alışma koşullarının zorluğu, düzensizliği ve ücretlerin düşüklüğü nedeniyle işgücü piyasasında öncelikli tercih sebebi olmaması,
- Eğitimli ve nitelikli personelin ve insan kaynağı istihdamının eksikliği,
- Dijitalleşme altyapısındaki yetersizlikler, yenilik ve dijital pazarlamadaki eksiklikler,
- İç turizm ve turizm sektörüne yönelik veri tabanındaki eksikliklerdir.

Planda, Türkiye'nin turizm sektöründeki mevcut eksiklikleri tamamlayabilmesinde bütünsel bir yaklaşımla toplumun tamamını kapsayacak hedefler ve amaçlar belirtilmiştir. Bu amaçların içerisinde; nitelikli işgücü istihdamı, turizm hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve farklı bölgelerdeki gelişimi, Uzakdoğu gibi dünyadaki gelişmekte olan pazarlara odaklama, dijitalleşmeye yönelim, Türk gastronomisine önem verilmesi,

destinasyon yönetim planının uygulamaya konulması, güncelliğini yitiren yasaların yenilenmesi, ulusal turizm veri bankası kurulması ve iç turizmdeki hacmin arttırılması bulunmaktadır. Planda turizm sektörünün Dünya'daki ve Türkiye'deki mevcut durumu analiz edilmiştir.

Dünya'da mevcut durum analizi: Birleşmiş Milletler, 2017 yılını Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Turizmi Yılı kabul etmiştir. Bu sayede sürdürülebilir turizm konusunda farkındalık yaratılması ve tüm paydaşların turizmi araç olarak kullanarak bir araya gelmesi amaçlanmıştır. Türkiye'nin de üyesi olduğu Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)'nün 1999 yılı Turizmde Global Etik İlkeler Bildirgesi'nde; turizmin toplumda, çevrede ve kültürel mirasın korunmasında yarattığı olumsuz etkilerin azaltılması, dünya turizm sektörünün sorumluluk bilincinde olması ve sürdürülebilir gelişimi hedeflenmektedir. Bunlarla birlikte, BM tarafından ortaya konulan Uluslararası 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Hedefleri (SDG) bağlamında, turizmde sürdürülebilir gelişime yönelik politika, uygulama ve tüketici davranışlarının değişime gitmesi yönünde hedefler belirlenmiştir. Bu hedefler içerisinde; sürdürülebilir kalkınmada turizmin önemi ve rolü beş temel başlık altında açıklanmaktadır. Bunlar;

- Sürdürülebilir ve kapsayıcı bir ekonomik büyüme sağlaması,
- Sosyal kapsayıcılığı, istihdamı ve yoksulluğu azaltması,
- Kaynak verimliliğini sağlaması, çevrenin korunmasını ve iklim değişikliği sorunlarını gidermesi,
- Kültürel değerleri, çeşitliliği ve mirası koruması,
- Karşılıklı anlayışı, barış ve güvenliği sağlamasıdır.

Uluslararası standartlar ve ağlar:

Yeşil anahtar: çevrenin korunmasına yönelik girişimleri ödüllendirmeye, desteklemeye, iklim değişikliğini önlemeye ve sürdürülebilir turizme katkı sağlamaya yönelik uluslararası eko etiketlerdendir. Türkiye'de bu program, Türkiye Çevre Eğitim Vakfı tarafından yürütülmektedir. Uluslararası alanda 56 ülke arasında Türkiye sekizinci sırada bulunmaktadır.

Mavi bayrak; gereken özellikleri taşıyan plaj, yat ve marinalara verilen uluslararası çevre ödülleriendir. Dünyada bulunan 4.413 mavi bayrak ödülünden %11'i Türkiye'de yer almaktadır. 2017 yılında Türkiye'de mavi bayraklı 454 plaj, 13 yat ve 22 marina yer almıştır.

Sakin şehir (Cittaslow) hareketi; tüketime odaklanan yaşamın insanlar için mutluluğu ve huzuru getirmediğinden hareket ederek, farklı yaşam biçimlerinin arayışları sonucu 1999 yılında İtalya'da başlayan, bireylerin birbiriyle iletişim kurup sosyalleşebildiği, kendine yetebilecek, sürdürülebilir, kültürel değerlerine ve doğaya sahip çıkabilen, alt yapı sorunlarının olmadığı, yenilebilir enerji kaynaklarını kullanan ve teknolojinin getirilerinden faydalanabilen kentlerin oluşturulmasıdır. 2018 yılında dünyada 30 ülke üzerinde 236 sakin şehir yer alırken, Türkiye'de ise Akyaka, Gerze, Eğirdir, Gökçeada, Halfeti, Göynük, Perşembe, Seferihisar, Şavşat, Vize, Uzundere, Taraklı, Yalvaç ve Yenipazar olmak üzere 14 sakin şehir bulunmaktadır.

UNESCO yaratıcı şehirler ağı; kentleri uluslararası düzeyde bir araya getiren ve yerel kalkınma planlarının merkezine yaratıcılığı ve kültürel endüstrilerini yerleştiren, UNESCO'nun sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve Yeni Kentsel Gündem'in ulusal olarak uygulanmasına yönelik bir programdır. Türkiye'de Gaziantep, Hatay, İstanbul ve Kütahya bu ağın birer parçasıdır.

Türkiye'de mevcut durum ve turizm GZFT analizi: GZFT analizi, stratejik yönetime ve planlamaya ilişkin fonksiyonel stratejiler inşa etmek için kullanılan yöntemlerden biridir. Planda, Türkiye'nin turizm sektöründe mevcut durumunu göstermek için yapılan SWOT analizi, kitle turizmi, deniz turizmi ve alternatif turizm başlıklarında toplanmıştır. Bunlardan kültürel turizmi de içine alan alternatif turizmi incelediğimizde şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Alternatif turizm:

Güçlü yönler: Alternatif turizm, bölgenin kaynak değerleri ve potansiyeli göz önüne alındığında, ana turizm hareketini ikincil kaynaklarla besleyen ve bölgede en fazla turist hareketliliğini ve gelirini yaratan ana, temel akım veya baskın turizm faaliyeti dışındaki

turizm türüdür. Ana akım turizminin doğası ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye değişmektedir. Örneğin, Türkiye'de ana turizm deniz-kum-güneş iken, Avusturya'da kış ve dağ turizmidir. Alternatif kelimesi yerine turizm çeşitliliği ifadesi kullanılabilir. Türkiye'de ana akım turizmi dışındaki diğer turizm türleri; sağlık turizmi, spor turizmi, kültürel turizm, doğa turizmi, kırsal turizm, eko turizm, kış turizmi, kongre turizmi, dağ turizmi, inanç turizmi, yayla turizmi ve gastronomi turizmidir. Türkiye'deki kaynaklarda çeşitlilik ve eşsizlik, somut ve somut olmayan kültürel mirasın zenginliği, Anadolu tarihinin ilklerle dolu olması, zengin tarihi mirası, doğal güzellikleri ve kaynakları, biyolojik çeşitliliği, mimari çeşitliliği açısından Türkiye bir açık hava müzesidir. Coğrafi konumunun dört mevsim yaşamaya uygun olması ve mutfak kültürünün zenginliği, turizm çeşitliliği açısından güçlü yönlerimizi temsil etmektedir. Ayrıca UNESCO kültürel miras listesine alınan yerleşim yerlerinin sayısı artırılabilir.

Zayıf yönler: Türkiye'de turizm türleri için net bir tanım bulunmamaktadır. Bu nedenle kavram kargaşası yaşanmakta, alternatif turizm potansiyeli ve talebi tespit edilememekte ve neler yapılması gerektiğini tam olarak belirlemek mümkün olamamaktadır. Ayrıca turizm türleri ve aktivite kavramları da birbirine karıştırılmaktadır. Ana akım turizm için bir yerleşim yerine gelen insanları içeren eğlence işleri, turizm faaliyetleri olarak kabul edilir. Yatırım, teşvik, tanıtım ve eğitim açısından bugüne kadar uygulanan turizm politikalarının deniz-kum-güneş turizminin geliştirilmesine odaklandığı görülmektedir. Bu şekilde turizm çeşitliliğinin istenilen hedefe ulaşması mümkün değildir. Ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde turizm çeşitliliğine yönelik herhangi bir öncelik belirlenmemekte, özgünlük, yerellik ve bireysellik çağrıştıran turizm türleri üzerinde durulmamakta ve destinasyona özgü turizm tanımları yapılmamaktadır. Deniz-kum-güneş turizmi dışındaki turizm türleri, ulaşımın kısıtlı olduğu bölgelerde ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla bu turizm çeşitlerine ulaşmak daha zor ve özellikle toplu taşımada sorunlar yaşanmaktadır. Farklı turizm türlerinin gelişmesi için belirli bir talep ve gerekli ekonomik döngü olmalıdır. Ancak talep analizi ve talebi artırmaya yönelik politikalar bulunmamaktadır. Bu nedenle istenilen turizm çeşidi gelişmemekte ve dış pazara sunulamamaktadır. Bölge halkının turizme tüketici olarak katılımı ve turizm sektöründeki nitelikli iş gücü zayıftır. Turizm türleri için uygulamada zorluklara yol açan özel bir mevzuat bulunmamakta, sübvansiyon ve

destekler tam olarak amacına ulaşamamaktadır. Destinasyon yönetiminin yokluğunda yerel yatırımların kontrolü ve yönetimi etkili değildir. Kurumlar arası çelişki bulunmakta, vali veya kaymakamın seçimi çok önemli olmakla birlikte, bu görevlilerin değişmesi durumunda işin takibinde ve sonuca ulaşmada zafiyetler ortaya çıkmaktadır. İl kültür ve turizm yöneticilerinin turizm alanındaki bilgi ve deneyimleri yetersiz kalmaktadır.

Fırsatlar: İklim değişikliği ve kirlilik gibi konularda doğru adımlar atılırsa, güçlü yabancı turizm destinasyonlarından Türkiye'ye olan talepte bir kayma olabilir, doğru değerlendirilir ve yönetilirse, turistler Türkiye'yi tercih edebilir. Türkiye dünyaca ünlü bir turizm merkezidir. Bu nedenle ziyaretçilerin diğer turizm türlerine ilgisini çekmesi olasıdır. Ortadoğu'daki huzursuzluk ve güvenlik durumu nedeniyle insanların oraya seyahat edememesi Türkiye'yi yakın coğrafyada benzersiz kılmaktadır. Yüksek gelirli nüfus arasında ve ülkelerde özel ilgi turizmine veya kültürel turizme merak artmaktadır. Son yıllarda iç turizm dinamik bir şekilde gelişmekte ve toplumun farklı bölgelerini görme isteği giderek artmaktadır.

Tehditler: İklim değişikliğine bağlı olarak turizm türlerinin arzında sorunlar yaşanabilmektedir. Çok fazla plan (bölge planı, nazım plan, çevre planı, sektörel ve tematik plan) hazırlanmakta, planlar arasında ilişki kurulmamakta ve hangi planın uygulanması gerektiği konusunda kafa karışıklığı ortaya çıkmaktadır. Kültürü koruma amaçlı imar planları uygulamada yeterli değildir. Özellikle tematik planlar konusunda tecrübesi olmayanlar uygulamayı zorlaştırmakta ve başarıyı engellemektedir. Dünyada veya Avrupa'da Türkiye'nin coğrafi konumu hakkında bazı iddialarda bulunulmakta, turizm potansiyeli ve altyapı açısından durum net olarak gösterilmemekte ve kafa karışıklığı oluşturulmaktadır. Kültürel ve doğal alanlar içerisinde koruma ve kullanım dengesi sağlayan yönetim planlarının hazır bulunmaması ve taşıma kapasitesine önem verilmemesi alanın geleceği açısından tehdit oluşturmaktadır. İç turizm bakımından doğu ve güneydoğu bölgelerine yönelik önyargı, yurt dışından gelen turistleri de olumsuz etkilemektedir. Göç olayları toplumsal yapı ve yaşam kalitesinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Zengin tarihi ve kültürel mirasın korunması, muhafazası ve

turizme kazandırılmasına yönelik sınırlı finansal kaynaklar ve önceliklendirme yapılmaması bu değerlerin kaybolmasına neden olmaktadır.

Plan dönemi perspektifi: Planda, doğal ve kültürel değerlerin koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi ve sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleştirilmesi için hedef ve amaçlar (Tablo 4.1) belirlenmiştir.

Tablo 4.1 11 Kalkınma Planı ve TÖİKR hedef ve amaçları

Uzun vadeli hedefler (2033 Yılı)	2023 yılı hedefleri
-Türkiye'deki turizm değerlerini dünyaya tanıtmak, -Ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde dünyanın ilk dört turizm ülkesi arasında yer almak, -Turizmi on iki aya ve tüm coğrafi bölgelere eşit olarak yayarak bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmak, -Turizm sektörünün ihtiyacı olan altyapı yatırımlarını tamamlamak, -Turizmde dijitalleşmede öncü ülkeler arasında yer almaktır.	-Turizm hizmetlerini çeşitlendirmek, -Turist sayısını ve gelirlerini arttırmak, turizm pazarlarını korumak ve güçlendirmek, - Turizmde dijitalleşme odaklı büyümeyi gerçekleştirmek, - Türk gastronomisini turizmde ön plana çıkarmak ve pazarlamak, -Destinasyon yönetimi için bir organizasyon modeli oluşturmak, - Ulusal turizm veri tabanı oluşturmak ve turizm istatistiklerini izlemek, -İç turizm hacmini artırmak ve dezavantajlı grupların turizm hareketliliğine katılmasını sağlamak, -Turizm sektöründe çalışanların istihdamı ve hizmet kalitesinde lider ülke konumuna gelmektir.
Hedeflere dönük temel amaç ve politikalar	
-Turizm gelişimi için ulusal ve bölgesel master planlar yapmak ve uygulamak, -Yatırımlarda ve marka imajında başarılı ülkeler arasında rekabetçi bir konuma erişmek, yenilikçi uygulamaları ve turizm teşviklerini arttırmak, -Y, Z ve Alfa kuşaklarının beklentilerine göre turizm hizmetlerini tasarlamak, küresel trendleri gözlemlemek ve turizm ürününü bu trendlere göre tasarlamak, -İpek Yolu turizminin ilgili ülkelerle entegrasyonunun sağlanması, -Turizm personelinin nitelik ve nicelik sorununu çözmek, turizm mevzuatını güncel tutmak ve sektörü eğitmek, -Turizm türlerinin gelişmesini sağlamak, - Önemli turizm pazarları olan Avrupa ülkeleriyle ilişkileri ve olumlu imaj algısını güçlendirmek, -Tanıtımda bölgesel veya destinasyon temelli bir yaklaşımı benimsemek, tanıtım bütçesini arttırmak, turizm gelişim bölgeleri, turizm koridorları, turizm kentleri ve ekoturizm bölgelerinin planlı gelişimini sağlamak, -Altyapı, üstyapı, çevre, ulaşım, kültür, tarih ve sanat alanında gelişmelerin turizme katkısını arttırmak, planlı kentleşmeyi gerçekleştirmek, ıslah gereken alanlarda çalışmalar yapmak ve turizmde yenilenebilir enerjiyi kullanmaktır.	

Temel amaç ve politikalara yönelik uygulama stratejileri ve tedbirler: Turizm sektörünün gelişimi ve dünyadaki trendlere ayak uydurmak için belirlenen hedefler doğrultusunda 2019-2023 için önlemler ve uygulama stratejileri şunlardır:

- Turizm yerleşimlerdeki arazi kullanım ve altyapı kararlarının sürdürülebilir turizm dikkate alınarak alınması,
- Turizm gelirlerinin %5'inin (%1'i tanıtım amaçlı) yatırımcı ve işletmecilere paylaştırıldığı bir destek hibe modelinin geliştirilmesi, yerel tur operatörlerinin desteklenmesine yönelik yasal ve mali tedbirlerin tanımlanması, kamu kurumları ve ilgili STK'lar tarafından hazırlanan Dönüşüm Stratejisi ve Master Planı doğrultusunda turizme yönelik teşvik ve yatırım politikalarının geliştirilmesi, turizm merkezleri ile kültür ve turizm geliştirme bölgeleri arasındaki önceliklendirmelerin verilmesi,
- Alternatif turizm türlerine ilişkin teşvik ve destek sağlanması, tanıtımın yapılması, turist rehberlerinin denetimine ilişkin Kültür ve Turizm Bakanlığı, TUREB ve TURSAB işbirliği ile rehber hazırlanması, turizm belgeli firmalar, seyahat acentaları ve turizmde faaliyet gösteren turist rehberleri için sertifikasyon sisteminin getirilmesi, turizm destinasyonlarındaki yıpranmış, kullanım süresi dolmuş ve imar aflı tesislerin, konutların, kooperatiflerin Türk kültür ve anlayışını yansıtan turizm amaçlı yatırımlara dönüşümünün sağlanmasına yönelik Fiziksel Dönüşüm Projesi hazırlanması,
- Destinasyonlara yönelik bütüncül ve katılımcı master planlar hazırlanması, 6360 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile köyden mahalle statüsüne dönüştürülen doğal turizm alanlarında kırsal ve yerel mimarinin korunması ve alana özel mekânsal planların hazırlanması,
- Turizm envanterlerinin hazırlanması, sürdürülebilir turizm stratejilerinin detaylandırılması ve yerel yönetimlerin stratejik planlarına ve mekânsal planlarına entegrasyonu, üst düzey planlama kararlarına uygun olarak planlama hiyerarşisi, tematik ve mekânsal planlamanın gözetilmesi,
- Kentsel iyileştirmelerde kültürel mirasın dikkate alınması, üst düzey planlarda kültürel turizm merkezlerinin belirlenmesi, turizm sektöründe nitelikli

personelin istihdamına yönelik gerekli mevzuatın düzenlenmesi ve çalışanlara diploma, belge veya sertifika şartı getirilmesi,

- Yeni destinasyonlara ve aynı zamanda önemli turistik destinasyonlara tarifeli ve düşük maliyetli uçuşların teşvik edilmesi, dünyanın büyük merkezlerinden turistik destinasyonlara doğrudan tarifeli uçuşların tanıtılması, ana turistik destinasyonlardan veya kaynak pazar ülkelerinden başlıca turistik destinasyonlardaki havalimanlarına doğrudan uçuşlar ve ortaklıklar, bazı turistik yerlere özel havayolları ile uçuş imkânlarının sağlanması, Antalya, Bodrum, Dalaman ve İzmir güzergâhlarında tarifeli dış hat seferlerinin azaltılmaması ve direkt uçuş sağlanması,
- Sürdürülebilir turizm çerçevesinde çevreyi korumaya yönelik kontrollerin artırılması, yerel halkın bilgilendirilmesi, turizm sektöründe çalışanların bilinçlendirilmesi amacıyla turizm yatırımları yeşil büyüme yaklaşımları çerçevesinde, koruma anlayışıyla değerlendirilmesi doğal, sosyal, tarihi ve kültürel çevrenin geliştirilmesi, yenilenemeyen kaynakların azaltılması,
- Kültür varlıklarının restorasyonu ve yönetimine önem veren turizm işletmelerinin maliyet ve giderlerinin desteklenmesi,
- Koruma, kullanma ve dayanıklılık dengesini dikkate alarak turizm politikaları, stratejileri ve önlemleri geliştirilmesi, dijitalleşme ve teknolojiyi teşvik ederek dijital destinasyon rezervasyon yönetim modeli oluşturulması,
- - Uluslararası kabul görmüş bölgesel festivalleri, özel sergileri, dans, müzik, karnavalları ve turistik yerleşim yerlerinde düzenlenen olimpiik spor etkinliklerinin desteklenmesi ve teşvik edilmesi,
- Anadolu'nun yerel kültür ve konaklama anlayışının diğer ülkelere farklı olarak tarih, coğrafya, lezzet ve yerel kültürlere dayalı olarak geliştirilmesi,
- Y ve Z kuşaklarının turizm ihtiyaçlarının analiz edilmesi ve bu analizlere göre turizm çeşitlerinin farklılaştırılması,
- Öne çıkan yönlerin belirlenmesi ve ürünlerin desteklenmesi için illerin kültür ve turizm envanterlerinin güncellenmesi, kültürel değerleri, yerel sanatçı ve sanatkarları ön plana çıkararak tanıtılması,
- Arkeolojik kazılarda restorasyon çalışmalarına ağırlık verilmesi, restorasyon çalışanlarının yetiştirilmesi, yaşayan müzelerin sayısının artırılması ve

desteklenmesi, kültürel girişimciliğin önünün açılması, somut olmayan kültürel miras ve uygulamalı müzelerin envanterine yönelik çalışmaların hazırlanması, yoğun ziyaret edilen, özel müzeler geliştiren müze ve ören yerlerinde ziyaretçi sayılarının planlanması,

- Turist çeşitliliği, öncelikle lokomotif turizm türünün belirlenmesi, konaklama süresinin uzatılması için ana turizm ürününü tamamlayan diğer turizm türlerinin bölgeye getirilmesi, tematik rotaların oluşturulması, farklı yaş gruplarına hitap eden etkinlikler sunulması, yerel turistik çekiciliklerin tanımlanması ve onların turizme entegre edilmesine ilişkin açık hava çalıştayları düzenlenmesi, tarihi güzergâhlarda yürüyüş parkurlarının belirlenmesi, turizmi 12 aya yaymaya yönelik 01 Kasım - 31 Mart tarihleri arasında İstanbul ve Ankara dışındaki tüm havalimanlarında tüm ücretlerde en az %50 indirim yapılması,
- İç turizme yönelik tanıtım ve destek kampanyaları kapsamında kamuoyuna duyurular, yerli turistleri arkeolojik ve tarihi alanlara çekecek hikayeler yoluyla ilgi uyandırılması, Türkiye markasının, dijital strateji ve pazarlama faaliyetlerinin yerel unsurları da dikkate alarak farklı pazar ve hedef kitleye ilişkin yaratıcı çalışmalar üretilmesi, üretilen içerikler ile entegrasyonun tasarımı, destinasyonların alternatif olarak acentelere ve turistlere kendi seyahat programlarını sunması,
- Tanıtım ve pazarlamaya bütüncül bir yaklaşımla yaklaşılması ve turizmin her kademesinin dijitalleşmesi, alternatif turizme yönelik düzenlemelere çeşitli ülkelerin öncü medya temsilcileriyle sosyal medya ünlülerinin daveti, dünyanın önemli fuarlarında alternatif turizm ürünlerinin tanıtımına ve kuruluşlarına daha fazla yer verilmesi, ayrıca fuarlara dil bilen, kalifiye personelin katılımının sağlanması, doğal, tarihi ve kültürel değerlerin tanıtımına ilişkin iyi uygulama örneklerinin yerel halk ve yönetimlerce yaygınlaştırılması,
- Turizm faaliyetlerinin ev sahibi bölge ve ülkenin özelliklerine, geleneklerine ve yasalarına uygun olarak yürütülmesi ve yerel profesyonellerin de, gelen ziyaretçilerin yaşam biçimi, beklentileri ve damak zevkine saygı duyması, sanatsal, arkeolojik ve kültürel mirasa ilişkin turizm politikalarını ve faaliyetlerini gelecek nesilleri de dikkate alarak, kültürel mirası özel koruma

altına alarak ve sit ziyaretlerinden elde edilen gelirin bu alanların korunmasına ve geliştirilmesine yönelik kullanılması,

- Yerel halkın turizm bilincinin artırılması ve alternatif turizm faaliyetleri hakkında bilgilendirilmesi, katılımlarının sağlanması, bölgeler arası harcamayı artırmaya ve iç turizmi canlandırmaya yönelik büyük kampanyalar ve faaliyetlerle yerel halkın seyahat talebinin farklı insan ve kültürleri tanımaya yönelik yönlendirilmesi,
- Turizm faaliyetlerinin, geleneksel kültürel ürünlerin yaşaması ve gelişmesine olanak verecek şekilde programlanması, yerel halkın ekonomisine katkı sağlanması, turizmden gelir elde edilmesi ve yöresel ürünleri tanıtmak için zanaat üretim ve uygulama köylerinin yaygınlaştırılması,
- Türkiye'nin tüm illerinde gastronomi turizmi envanterinin çıkarılması, turistik ürüne dönüştürülebileceklerin belirlenmesi, diğer turist arz verileriyle entegre edilerek güzergah oluşturulması, Anadolu lezzet haritasının çıkarılması ve gastronomi rotalarının oluşturulması,
- Turizm şehirleri projesi ile alt ve üst yapıları ile bütünsel olarak planlanmış, şehrin rekabet edebileceği temalar üzerine inşa edilmiş yeni şehirlerin kurulması,
- Turizm alanlarında taşıma kapasitelerinin belirlenmesi (ziyaretçi yönetim planları ve gerekirse alan yönetim planlarının hazırlanması ve uygulanması) ve koruma ve kullanma dengesini dikkate alan turizm politikaları, stratejileri ve eylemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Plan, insanların eğitim ve refah seviyelerindeki artışın ve turizmde deneyimli gezginlerin sayısının dünyadaki trendlerde artacağını göstermektedir. Ayrıca turistlerin turizm, yenilik ve çeşitlilik konusundaki tercihleri de farklılık göstermektedir. talebinin artacağı, konfor ve maceraya yönelim olacağı görülmektedir. Deniz, kum, güneş talebine ek olarak kültür, sağlık, tarih, kongre, yatçılık, heyecan ve eğlence beklentileri yaygınlaşmaktadır. Turizmin etkilerine yönelik farkındalık ve duyarlılık artacak, meraklı ve seçici turist profili daha önemli hale gelecektir. Klasik turizm anlayışı yerini alternatif turizm anlayışına bırakacaktır. Bu nedenle turizm ürünlerinin bu trendler ve yeni pazar teklifleri doğrultusunda çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye, iklimi,

doğal kaynakları ve zengin kültürel değerleri, konumu, erişilebilirliği ve Akdeniz bölgesindeki rakip ülkelere göre daha yeni ve kaliteli tesisleri nedeniyle turizm potansiyeli yüksek bir ülkedir. Ülkenin doğal, tarihi, kültürel ve ekonomik değerleri bütüncül olarak ele alındığında, küresel turizm sektöründeki payı artacaktır.

Plana yönelik politika önerileri:

- Millî kültürün ve ortak değerlerin doğrultusunda toplumsal bütünlüğün ve dayanışmanın güçlendirilmesi, kültürel zenginliğin ve çeşitliliğin evrensel değerler açısından korunup geliştirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması sağlanması, yerel kültür yönetim modelinin kurulması,
- Turizm çeşitlerine ilişkin altyapı eksikliklerinin tamamlanması ve kültür ve turizm öncelikli alanlarda, özellikle turizm merkezleriyle kültür ve turizm koruma ve geliştirme bölgelerinde alternatif turizm biçimlerinin geliştirilmesi, yönetsel dönüşüm çalışmaları ve sektörel eğilimler doğrultusunda belirlenecek temel prensipler çerçevesinde, kamu-özel sektör işbirliğine dayalı, kentsel aktörleri kapsayan turizm yönetim modeli oluşturulması,
- Kentle özdeşleşen kültürel varlıkların kent silüeti içerisindeki yeri ve öneminin kaybolmaması ve yeni yapılaşmaların kent silüetine olumsuz etkilerinin kontrol edilmesi, restorasyon ile konservasyon konularında ortak bir dil kullanılması, koruma ve onarım konularında araştırma enstitüsü kurularak restore edilmiş yapıların kullanımında sürdürülebilir koruma ve kullanım dengesini gözeterek, kültürel mirasın restorasyonu ve işletilmesinde uzman personelin yetiştirilmesinin sağlanması, sponsorluk sisteminin geliştirilmesi ve gerekli mevzuat değişikliklerinin yapılması,
- Tarihi bölgelerin, yerel yönetimler ve ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde insan merkezli kültür temelli bir yaklaşım uygulanarak mekanların yaşatılması ve turizmin kendilerine çekilmesi,
- Yerel yönetimlerce işletilmeye uygun müzelerin devri,
- Kent mimarisinin ve peyzajın insan üzerindeki etkisi dikkate alınarak, kütüphane yapılarının ve peyzaj tasarımının kentin yapısına, estetiğine ve kimliğine katkısına dikkat ederek, yeniden işlevli kütüphanelerin yaşayan

kütüphane konseptine uygun mekanlar haline dönüştürülmesi, halk kütüphanelerinin hizmet çeşitliğinin kültürel etkinliklerle zenginleştirilmesi,

- Geleneksel el sanatlarının ve sanatçıların ürünlerinin dijital alanda ticari ürünlere dönüştürülmesi, ulusal ve uluslararası platformlarda tanıtılması, el yapımı ürünler seçerek bölgelerin özelliklerine uygun bir koleksiyon oluşturulması ve uluslararası sahnede sergilenmesi,
- UNESCO Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin 2005 Sözleşmesi çerçevesinde kültürel ve yaratıcı endüstriler alanında yeni yapımların teşvik edilmesi, tarihi şahsiyetler, olaylar ve masal kahramanları hakkında belgeseller, uzun metrajlı filmler, diziler ve animasyon filmler, bilgisayar oyunlarının üretiminin desteklenmesi, kültürel girişimciliğin teşvik edilmesi,
- Zengin tarihi ve kültürel değerlerin korunarak antik eserlerin restorasyonu ve müzelerin inşası için bütçenin artırılması, kültürel zenginliklerin ortaya çıkarılması, kaçakçılığın engellenmesi ve etkili kazı politikası oluşturulması, kazılara ayrılan bütçenin de artırılması sağlanacaktır.

11. Kalkınma Planı ve ÖİKR Değerlendirme Analizi:

Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm bakımından Son 5 Yıllık Kalkınma Planı ve Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nu incelediğimizde şu sonuçlara ulaşabiliriz;

- Türkiye genelinde turizmin sürdürülebilir gelişimi açısından stratejik hedeflere ulaşılması ve eylemlerin hayata geçirilmesi yönünde yaptırım gücü olan politikalar ortaya konulmuştur. Eylem ve sonuç odaklı kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilirliğine ilişkin temel hedef ve politikalar mevcuttur.
- Türkiye'nin turizm değerlerini dünyada tanıtır kılmaya, turizmi on iki ay ve tüm coğrafi bölgeler içinde dengeseli şekilde yaymaya, bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmaya, turizm sektörü için gerekli tüm altyapı ve üstyapı yatırımlarını tamamlamaya ve turizmde dijitalleşmede lider ülkeler arasında bulunmaya yönelik ileriye dönük sürdürülebilir turizm ve kalkınma politikaları hedeflenmiştir.

- Plan mekânsal çözüm önerilerinden ziyade stratejik tavsiye kararları içermektedir. Bu kararların mekânsal uygulama yöntemlerinden bahsedilmemiştir. Bu durum planın diğer bölgesel mekânsal planlar ile örtüşmesini zorlaştırmaktadır.
- Planda kültürel mirasın korunması ve kültürel turizme yönelik alt başlıklar yer almamaktadır. Türkiye genelinde turizmin gelişimine paralel olarak kültürel mirasın nasıl korunacağına ve korumaya yönelik temel strateji ve politikalara değinilmemiştir. Bununla birlikte somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması, kültürel turizmde öncelikli ele alınması gereken faktördür. Türkiye gibi kültürel zenginliği fazla olan bir ülkede kültürel turizmin önemli bir yeri ve potansiyeli vardır. Planda kültürel turizme fazla değinilmemiş, alternatif turizm başlığı altında yüzeysel olarak temel politikalar belirtilmiştir.
- Plan üst ve alt ölçekli planlarla (çevre düzeni planı, nazım imar planı, turizm strateji planı vb.) kademeli birliktelik ve bütünlük sağlayamamış, tüm planlar kendi içerisinde farklı değerlendirilmiştir. Dolayısıyla farklı otoriteler tarafından yapılan tüm planlar süreç kapsamında parçalı kentsel uygulamalara sebep olmuştur. Bütünleşik bir yaklaşımdan uzak olan turizm gelişimi; her planda farklı politikalar ile birbirinden kopuk ve bütünsellikten uzak bir görünüm sergilemektedir.
- Planda bölgesel ölçekte turizm ve korumaya yönelik strateji ve politikalar yer almamaktadır. Özellikle İzmir gibi kültürel miras yönünden zengin potansiyeli olan ve kültürel turizmin gelişimine uygun bölgelere yönelik hedef ve stratejiler geliştirilmemiştir.

4.1.1.2 BGUS (Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023)

Kalkınma Bakanlığı tarafından 2014 yılında hazırlanan BGUS, bölgesel kalkınmayla alakalı ana stratejileri çerçeveleyen bir belgedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014). BGUS stratejik planlama yaklaşımı ile hazırlanmış yapısal ve temel bir politikadır. Ülke kalkınma politikasının bölge ve şehir düzeyinde yapı taşlarını oluşturur. Bölgesel ve yerel düzeyde hem kamu kesimi, hem özel kesim ve hem de sivil toplumun karar alma süreçlerine katılmasını esas alır. Kaynakları kalkınmayı sağlayacak şekilde birlikte

kullanılmaya yönlendirir. Ayrıca bölgelerin rekabet gücünün artırılması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması politikaları arasında ki dengeyi gözetir. Bu politika, ülkemizin uzun vadeli ve sürdürülebilir kalkınmasına önemli ölçüde katkı sunma potansiyeline sahiptir. BGUS, ulusal düzeyde ki bölgesel gelişme politikaları ile bölgesel ve yerel düzeyde politika geliştirme, planlama ve uygulamaya yön verecektir.

BGUS hazırlık sürecinin farklı aşamalarında katılımcılık, bilgilendirme, işbirliği gibi farklı organizasyonlar yürütülmüştür. Bölgesel gelişme politikası, ulusal önceliklere uyum, tamamlayıcılık, fırsat eşitliği, sürdürülebilirlik, verimlilik, katılımcılık, işbirliği, ortaklık, çok katmanlı yönetim, yerellik ve yerindelik ilkeleri çerçevesinde oluşturulmuştur. Bölge planlamada, bölgelerin potansiyelini ve yerel değerleri harekete geçirecek strateji ve öncelikleri belirleyen; esnek, dinamik, katılımcı, alt ölçekli plan ve stratejilere temel çerçeve sağlayan ve uygulamaya önem veren bir yaklaşım benimsenmektedir. Gerek merkezi, gerekse bölgesel ve yerel düzeyde politika geliştirme ve uygulamada sektörler arası etkileşim ve koordinasyon, hem ilgili bölgenin kalkındırılması hem de ülke kalkınmasına katkı sağlaması bakımından oldukça önemlidir.

Türkiye’de bölgelerin mevcut durum analizi: Türkiye’de illerin nüfus ve gelirin mekânda dağılımında uzun dönemde önemli değişiklikler olmuştur. Genel olarak sanayi ve turizmin geliştiği illerde ve metropollerde, özellikle İstanbul ve İzmir gibi metropollerin yakın çevresinde ve art bölgelerinde yer alan illerde nüfusun ve gelirin payı artmıştır. Doğudan, iç kesimlerden ve kuzeyden; batıya ve sahil kesimlere göçlerin olması nüfusun belirli merkezlerde toplanması ile sonuçlanmış; nüfus yoğunluğu ülkenin doğu ve iç kesimlerinde azalmıştır. İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana-Mersin gibi şehirlerin etki alanlarında süreklilik arz eden birleşik şehirler oluşmaktadır. Bu dengesiz yerleşim düzeni büyük kentlerin toplam nüfustan aldığı payın artmasına yol açmaktadır. Nüfusun önemli bir bölümünün batı bölgelerindeki illerde yerleşmeyi tercih etmesi bölgeler arası gelişmişlik farkına paralel olarak ilerlemektedir.

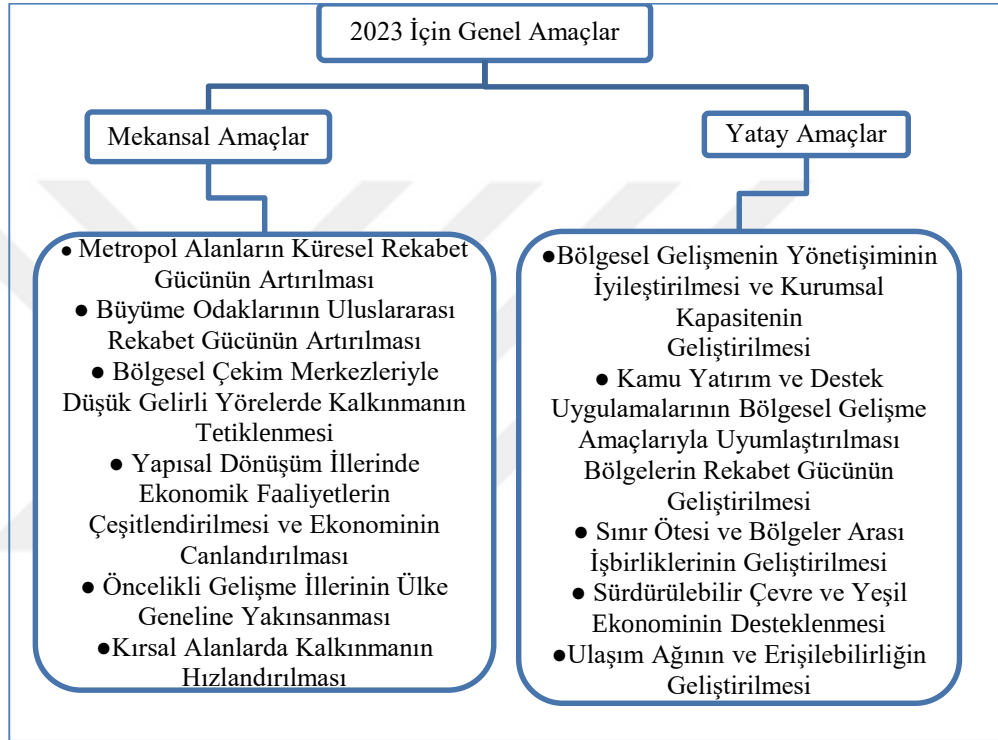
Bölgesel gelişme açısından önemli fırsatlardan bazıları turizm sektörünün çeşitlendirilmesi ve farklı bölgelerdeki potansiyellerin değerlendirilmesidir. Turizm

sektörünün gelişmesi yeni iş ve istihdam olanaklarının oluşmasını dolayısı ile gelirin ve refahın artmasını sağlamaktadır. Toplam geceleme sayısının illere oransal olarak dağıtılması ile oluşan illerin geceleme paylarına bakıldığında Türkiye'nin Antalya, Muğla, İstanbul, İzmir, Aydın, Balıkesir, Ankara ve Nevşehir illeri öne çıkmaktadır. Antalya, Muğla, İstanbul, Aydın, İzmir, Nevşehir ve Denizli illeri yabancı turistlerce en çok tercih edilen yerlerdir. Deniz, şehir, termal ve inanç turizminin yapıldığı yerlerin turistlerce konaklama için tercih edilen yerler olduğu; ayrıca bu alanlara sınırlı da olsa kongre, kış, spor ve kültürel turizmin eklenmeye başladığı görülmektedir. Deniz-kum-güneş üçlüsü olarak bilinen deniz turizmi Türkiye turizm gelirlerinin önemli bir kısmının kaynağıdır. Antalya, Muğla, Aydın, İzmir, Balıkesir illerimiz yabancı turist kabilelerinin yoğun olarak tercih ettiği deniz turizm merkezleridir.

Altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi ve yat/kruvaziyer turizminin geliştirilmesi sayesinde bu illerimizin ülke ekonomisine katkıları daha da artacaktır. Mevcut durumda turizmin farklı bölgelerin sahip olduğu imkanlar değerlendirilerek çeşitlendirilmesi ve dört mevsime yayılması bölgesel gelişmeyi hızlandıracak ve rekabet gücünü destekleyecektir. Sinema, tiyatro ve kütüphane gibi bireylerin kentsel yaşam kalitesini, çalışma motivasyonunu, üretme gücünü ve yaratıcı potansiyellerini geliştiren, kentsel donatılardan yararlanma bakımından özellikle doğudaki iller Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Bununla birlikte semavi dinler başta olmak üzere birçok dinin günümüze kadar ulaşan eserlerine sahip doğu illerinin dahil olduğu farklı bölgelerimiz, ülkenin diğer tarihi ve kültürel zenginlikleri ile birlikte düşünüldüğünde inanç turizmi açısından önemli bir potansiyeli barındırmaktadır. Antalya, Hatay, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Mardin, Nevşehir, Konya, Şanlıurfa ve Trabzon inanç ve kültürel turizmin geliştiği illerdendir.

Bölgesel gelişme vizyonu, amaçlar ve stratejileri: BGUS vizyonu “sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş, rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek bölgeleriyle daha dengeli ve topyekûn kalkınmış bir Türkiye” dir. Buna bağlı olarak BGUS'un genel amaçları şunlardır:

- Refahın ülke geneline dengeli dağılımını sağlamak üzere bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak,
- Tüm bölgelerin; potansiyellerinin değerlendirilmesi, rekabet güçlerinin geliştirilmesi, ulusal büyümeye ve kalkınmaya katkılarının artırılması,
- Ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlü bir şekilde sağlanması,
- Dengeli yerleşim düzeninin ülke genelinde oluşturulmasıdır.

Şekil 4.1 BGUS amaçları

Bu amaçlara (Şekil 4.1) bağlı olarak kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizme yönelik bölgesel gelişme stratejileri şunlardır;

- Metropollerin doğal ve kültürel özellikleri ile birlikte uluslararası iş potansiyellerinin gözetildiği; ayrıca coğrafi ve tür bakımından çeşitlendirmenin bu çerçevede yapıldığı; bütüncül bir iş-çevre-kültür-turizm ortamı oluşturulacaktır. Uygun şehirlerde kültür, inanç, gastronomi, doğa ve kış turizmi gibi turizm çeşitleri geliştirilerek bölgesel çekim merkezleri yapılandırılacaktır.

- Bölgesel çekim merkezlerinde; bölge içi ve bölge dışı erişilebilirliği sağlayacak, turizm kalitesini arttıracak, doğal, tarihi ve kültürel değerlerin tanıtımına ve korunmasına hizmet edecek bir alt yapı geliştirilecektir.
- Şehir kültürünün, şehirlilik bilincinin, kente özgü değerlerin ve yerel ürün/hizmetlerin geliştirilmesi sağlanacaktır. Buna yönelik kültür, sanat, tanıtım, pazarlama, işbirliği ve koordinasyon faaliyetleri ülke içinde ve dışında yapılacaktır. Doğal kaynakların, kültürel ve tarihi mirasın sürdürülebilir kullanımı için kamu kurum kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler arası işbirliği mekanizmaları işletilecektir.
- İllerin bilinirliğini ve cazibesini artırarak kalkınmayı tetiklemek üzere ulusal ve uluslararası etkinlikler yapılacaktır. Turizm konusunda düşük gelirli bölgelere özel teşvik uygulamaları gibi yerleşimlere özel kalkınma programları yapılacaktır.
- Turizm hareketliliğinin yıl boyunca sağlanması, farklı bölgelere kaydırılması, hizmetlerde standartlaşmanın sağlanması, bölgelerin turistik potansiyelinin ve varlıklarının (tarihi kişilikler, kültürel mekânlar) koordineli bir şekilde tanıtılması ve pazarlanması, böylece kalış süreleri ve gelir oranlarının artırılması sağlanacaktır. Destinasyonlar ve turizm türleri arası bölgesel bazda bağlantılar kurulacak, alternatif turizm türlerinin gelişiminin yakın çevredeki diğer kültürel ve doğal değerlerle de ilişkilendirilmesi sağlanacaktır. Turizm kentleri, turizm koridorları, bölgelere özel gelişim temaları, turizm gelişim bölgeleri ve eko turizm bölgeleri odağında planlama yapılması yoluyla planlama anlayışı çeşitlendirilecektir.
- Kongre ve fuar turizminin merkezleri olan nitelikli turizm tesislerine, uluslararası havalimanı yapılacaktır. Ayrıca fuar turizmi kapasitesinin yüksek olduğu illerde uluslararası fuarların yapılmasına yönelik çalışmalar planlanacaktır.
- Frigya-Afyonkarahisar, Uşak, Eskişehir, Kütahya, Troya-Balıkesir, Çanakkale Aphrodisya-Aydın, Denizli, Söğüt-Bursa, Bilecik, İznik, Kapadokya-Aksaray, Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Hitit Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi-Çorum, Yozgat, Urartu Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi-Van, Bitlis GAP Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi-Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis,

Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Safranbolu, Amasya ve Adıyaman kültürel turizm destinasyonları ve gelişim bölgeleridir. Kazı, restorasyon, alan düzenlemeleri, vb. gibi çalışmalarla kültür turizmi destinasyonları ve gelişim bölgeleri olan illerde kültürel turizme yönelik potansiyeller değerlendirilecektir. Tarihi yapıların restorasyonu yapılacak ve canlandırılacaktır. Ulaşım yolları çeşitlendirilerek güçlendirilecektir. Tarihi ve doğal yapı içerisinde gelişmiş özgün kentsel dokular, el sanatları ve gurme turizmi gibi kültürel değerler pazarlamada kullanılacaktır.

- Akdeniz'in önemli üretim, ticaret, turizm, lojistik ve kültür merkezleri arasında İzmir'in konumu; kaliteli yaşam koşullarının sağladığı avantaj, yenilikçi ve yüksek teknoloji sektörlerin geliştirilmesi yönünde değerlendirilerek güçlendirilecektir. Metropollerin gelişme politikası kapsamında İstanbul, Ankara ve İzmir'in kültür endüstrilerinin ve sosyal hayatın gelişmesi konusundaki potansiyeli, değerlendirilecektir. Metropoller, iş-kültür ve turizm olanaklarını uluslararası standartta ve bütüncül olarak sunabilecek özelliklere kavuşturulacaktır. Çevrelerinde turizmle birlikte tarım potansiyeli bulunan büyüme odaklarında sınai ve kentsel gelişme, tarım ve turizmin sürdürülebilir gelişmesiyle uyumlu bir şekilde değerlendirilecektir.
- Ortak çabaları desteklemek, geleneksel ürünleri tanıtmak, turizm hizmetlerini çeşitlendirmek, kaliteyi arttırmak ve alternatif imkanları değerlendirmek için turizm ağları oluşturulacak ve eğitim faaliyetleri yürütülecektir. Ayrıca bu amaçlara bağlı olarak ortak kültür öğelerinin öne çıkarılmasına yönelik girişimler desteklenecektir.
- Otoyol, hızlı tren ve havayolu gibi ulaştırma altyapısıyla birbirlerine bağlanmış ve metropollerin çevreleriyle fonksiyonel bağların sürdürülebilir bir şekilde kurulan, İstanbul-Ankara-İzmir ve Adana-Mersin boyunca belirlenmiş ana gelişme koridoruyla entegre bir yapı hedeflenmektedir.
- Kalkınmada yeni açılımlar sağlamak için Türkiye'nin komşu ülkeler arasındaki işbirliği güçlendirilecektir. Ortak alt yapı, çevre, kültürel alanlar gibi konular değerlendirilecek ortak girişimcilik, işletme ve hizmet gibi işbirliği stratejileri geliştirilecektir. Planların hazırlanması, yönetimi ve denetiminde yerindelik ilkesi gözetilmekle beraber çevre ile bütüncül bir sistem oluşturulacaktır.

BGUS değerlendirme analizi: Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm bakımından BGUS'u incelediğimizde şu sonuçlara ulaşabiliriz;

- Türkiye genelinde sürdürülebilir bölgesel kalkınmayı geliştirmeye yönelik hedeflere ulaşılması ve eylemlerin hayata geçirilmesi yönünde stratejik belge niteliğindedir.
- Eylem ve sonuç odaklı olarak turizmin bölgesel gelişimi, bütüncül bir şekilde ele alınması, kültürel mirasın sürdürülebilirliği ve kültürel turizmin gelişimine ilişkin bölgesel ölçekte hedef ve stratejiler mevcuttur.
- Turizm faaliyetlerinin gelişimi, turizmi on iki ay ve tüm coğrafi bölgelere dengesele şekilde yayarak bölgesel kalkınmanın sağlanması, turizm sektörünün gereksinimi olan tüm altyapı ve üstyapı yatırımlarının tamamlanması, sürdürülebilir turizm ve kalkınma politikaları hedeflenmiştir.
- Plan bölgesel ölçekte mekânsal çözüm önerilerinden ziyade stratejik belge niteliğindedir. Bu kararların mekânsal uygulama yöntemlerinden bahsedilmemiştir. Bu durum planın diğer bölgesel mekânsal planlar ile örtüşmesini zorlaştırmaktadır.
- Türkiye'nin zengin kültürel birikimi neticesinde sürdürülebilir kalkınmada kültürel turizmin ve kültürel mirası korumanın önemli bir yeri ve rolü bulunmaktadır. Bu sebeple somut ve soyut kültürel mirasın korunması kültürel turizmde öncelikli ele alınması gereken faktördür. Planda kültürel mirasın korunması ve kültürel turizme yönelik alt başlıklar yer almamaktadır. Türkiye genelinde bölgesel ölçekte turizmin gelişimine paralel olarak kültürel mirasın nasıl korunacağına ve korumaya yönelik temel strateji ve politikalara değinilmemiştir.
- İzmir İli kültürel miras yönünden oldukça zengin bir bölge olmasına rağmen kültürel turizmin gelişim alanında düşünülmemiş, ayrıca bu bölgede kültürel turizmin ve kültürel mirasın korunmasına yönelik hedef ve stratejiler de geliştirilmemiştir.
- Plan üst ve alt ölçekli planlarla (çevre düzeni planı, nazım imar planı, turizm strateji planı vb.) kademeli birliktelik ve bütünlük sağlayamamakta, bu durum tüm planların kendi içerisinde farklı değerlendirilmesine sebep olmaktadır.

Dolayısıyla farklı otoriteler tarafından yapılan tüm plan ve stratejiler, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilirliği noktasında birbirinden kopuk ve bütünsellikten uzak bir görünüm sergilemektedir.

4.1.1.3 Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı

Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı (TTSEP), Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından katılımcı bir anlayışla hazırlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007). TTSEP, kamu ve özel sektörün turizmde; yönetim ilkesi çerçevesinde işbirliğini gündeme taşıyan ve stratejik planlama çalışmalarının yönetim ve uygulamasına yönelik açılımlara rehberlik eden bir çalışmadır. Çalışmada kapsayıcı, yönlendirici ve dinamik bir yaklaşım benimsenmiştir. Turizm kaynaklarının noktasal ölçekte değerlendirilmesi yerine gelişim aksları boyunca turizm koridorları, turizm bölgeleri, turizm kentleri ve eko turizm bölgeleri oluşturacak şekilde ele alınması, değerlerin tanıtımı ve kullanım kriterlerinin belirlenmesi açısından daha isabetli olacaktır. Bu şekilde alternatif turizm çeşitleri ile turizm potansiyeli bulunan bölgelerin cazibesi artırılabilir. Plan vizyonu, istihdamın artırılması, turizmin bölgesel gelişmede öncü bir sektör konumuna ulaştırılması, Türkiye'nin 2023 yılına kadar, uluslararası pazarda turist sayısı ve turizm geliri bakımından ilk beş ülke arasında yer alması ve uluslararası bir marka olmasıdır. Vizyon çerçevesinde ilkeler şunlardır;

- Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, markalaşan turizm bölgeleri rekabetinin sağlanması, turizm bölgelerinin sürdürülebilirlik perspektifi içinde yeniden planlanması ve yaşanabilir kaliteli çevreler oluşturulması,
- Turizm gelişiminin; hükümetlerin sosyo-ekonomik hedefleri ile uyumluluğu, sürdürülebilir çevre politikaları ile desteklenmesi, uluslararası işbirliği, sektörel gelişme politikaları ve hedeflerinin genel ulusal gelişme politikaları ve hedefleri ile uyumluluğu, küresel eğilim taleplerinin izlenmesi ve buna yönelik planlama ve uygulamalar yapılması gibi stratejilerle sağlanması,
- Hedef odaklılık, çok fonksiyonluluk, ürün çeşitliliği, sezonun bütün bir yıla yayılması gibi gelişim stratejilerinin uygulanması; eko-turizm, kırsal turizm ve agro-turizm konularında kamu, özel ve sivil toplum örgütlerinin bilinçlendirilmesi; pazarlamanın yurtiçi ve yurtdışında etkinleştirilmesi,

- Turist profiline göre turizm ürünü oluşturma, farklı turizm türlerinin entegrasyonu ile sağlık ve eğitim gibi farklı kullanımları bir arada sunma, böylece ihtiyaca göre hem özelleşmiş hem de bütünleşmiş sürdürülebilir turizm kentlerinin oluşturulması,
- Turizmle ilgili altyapı ve ulaşım yatırımlarında özel sektörün etkinliğinin özendirilerek kamunun yükünün hafifletilmesi, turizm gelirlerinin ve nitelikli turist sayısının artırılması, geri kalmış bölgeler ve özellikle dezavantajlı grupların sosyo-ekonomik konumlarının güçlendirilmesinde turizmin bir araç fonksiyonu görmesi,
- Turizm sektöründeki karar verme süreçlerinde merkezi-yerel-sivil aktörlerin işbirliğinin ve ortak çalışmasının sağlanması; planlama, organizasyon, uygulama aşamalarının bütüncül ve koordineli bir yaklaşımla yönetilmesi,
- Turizm eğitimi ve sertifikasyon sistemi uygulamasıyla işgücü kalitesinin artırılması, özellikle turizmin yoğunlaştığı yerlerde ortaya çıkan altyapı ve çevre sorunlarının çözümüne ilgili tüm tarafların katılımının sağlanması, yöresel mimariyi koruyarak özellikli konaklama ünitelerinin oluşturulmasıdır.

Turizm sektörünün güçlendirilmesine yönelik stratejiler:

Planlama stratejisi: Turizmde; ekonomik gelişim, fiziksel olarak uygulanabilirlik; topluma yöneliklik ve sürdürülebilirlik ilkelerini kapsayan bir yaklaşımın sergilenmesidir. Parçalı, yerel düzeyde, birim bazında ve sorun odaklı planlama anlayışı yerine bütüncül, kapsayıcı ve dünya çapında yarışabilir planlama pratiğini ortaya koyarak 2023 yılı kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizme yönelik hedeflere ulaşılması sağlanacaktır.

Yatırım stratejisi: Turizm sektöründe yatırım projelerini uygulanabilir kılacak teşviklerin arttırılarak yatırımların sağlanmasıdır. Bu kapsamda turizmin çeşitlendirilmesini, tüm yıla ve yurda yayılmasına imkân veren projeler ve tanıtım ve pazarlama politikaları geliştirilecektir. Böylelikle kıyıların dışındaki bölgelere de yatırım yapılması teşvik edilecektir. Bölgesel düzeydeki teşvik mekanizmaları kültür, termal ve kış turizmi gibi öncelikli turizm türlerine ve gelişmişlik seviyelerine bağlı olarak bölgesel geliştirilecektir.

Örgütlenme stratejisi: İyi yönetim ilkesini benimseyerek ulusal, bölgesel, il ve noktasal seviyede turizm sektörüyle alakalı kamu, özel sektör ve STK'ların karar süreçlerine katılacakları konseylerle kurumsallaşmanın sağlanmasıdır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın daha etkin bir rol üstlenmesi için yerel yönetimlerle ilişkileri geliştirilecek turizm çeşitliliğinin sağlanmasında yerel yönetimlere ve özel sektörle işbirliğine yönlendirilecektir.

İç turizm stratejisi: Yurt içinde alternatif turistik ürünlerin toplumun farklı kesimlerine uygun kalite ve fiyatta sunulmasıdır. İç turizmin çeşitlendirilerek tüm yurda yayılması ana politikası çerçevesinde kültürel turizme önem verilecek ve marka kentler oluşturulacaktır. Alternatif turizmin Türkiye'nin her bölgesinde geliştirilmesi için planlanan varış noktalarında konaklama kapasitesi geliştirilecek, ulaşımın niteliği iyileştirilecek, varış noktaları arasındaki seyahat olanakları geliştirilecektir. Farklı turistik ürün, tesis ve program alternatiflerinin oluşturularak ve turistik değerler tanıtarak Türkiye'deki iç turizm payı ve geliri arttırılacaktır.

Araştırma geliştirme stratejisi: Turizm sektörüyle ilgili kamu veya özel kuruluşlar arasında turizm açısından AR-GE'ye öncelik verilmesidir. Turizm sektörü, uluslararası alanda rekabetçi, yenilikçi ve araştırmacı bir yaklaşımla sürdürülebilir gelişimi hedefleyerek yönlendirilecektir. Bu doğrultuda rekabeti sağlayacak şekilde bölgesel çekiciliğin çeşitlendirilmesi ve arttırılması; orta ve küçük ölçekli işletmelere teknik ve danışmanlık yardımlarının sağlanması, yurt içi pazarda talebin arttırılması yönünde çalışmalar yapılacaktır.

Ulaşım ve altyapı stratejisi: Hızla gelişen turizm bölgelerinde, yoğunluk ve karmaşıklığı önleyecek şekilde altyapı ve ulaşım sorunlarının giderilmesidir. Turizm sektörünün önemli bir girdisi olan kara, hava ve deniz ulaşım bağlantıları, turizm potansiyelleri ile bir bütün halinde değerlendirilerek geliştirilecektir. Yeni geliştirilmesi hedeflenen varış noktaları, şehir ve kültürel turizmin geliştirileceği kıyı gerisinde kalan mevcut turizm alanları ile birlikte altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve turizmin çeşitlendirilmesi kapsamındaki alanlarda; altyapı gelişimine yönelik kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılacaktır.

Tanıtım ve pazarlama stratejisi: Markalaşmanın ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte sağlanması, ulusal tanıtım ve pazarlamaya ek olarak varış noktası bazında tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yapılmasıdır. Global gelişmeler doğrultusunda Türkiye'nin dış tanıtımında, kampanyaların varış noktası odaklı olması; hedef pazarlara özel ayrı ayrı düzenlenmesi; hedef kitleye yönelik turizm ürünlerinin ön plana çıkarılması; farklı, özgün ve ulusal değerlere sadık kalınarak çağdaş değerlerin vurgulanması; fuar, ağırlama gibi halkla ilişkiler etkinlikleri ile desteklenmesi sağlanacaktır. Faaliyetlerin etkinliğini arttırmak için elektronik ortamdan faydalanılacaktır.

Eğitim stratejisi: Turizm eğitiminin meşe odaklı ve ölçülebilir sonuçları içeren özellikte olmasının sağlanmasıdır. Turizm sektöründe nitelikli ve yeterli işgücünün yetiştirilmesine öncelik verilecek, ayrıca turizm politikasını yönlendirecek yönetici ve araştırmacıların yetiştirilmesi sağlanacaktır. Bunun için akademik eğitim politikaları belirlenirken turizm sektörüne kalifiye eleman yetiştirecek mesleki eğitimin göz önüne alınması sağlanacaktır.

Hizmet kalitesi stratejisi: Toplam kalite yönetiminin, turizm sektörünün her bileşeni için etkin kılınmasıdır. Turizm sektörü bir hizmet sektörü olduğu için gelir sağlamada, hizmet standardının yükseltilmesi öncelikli olarak değerlendirilmesi gereken bir konudur. Bu amaçla, hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti süreklilik arz edecek şekilde arttırılacaktır.

Kentsel ölçekte markalaşma stratejisi: Kültürel ve doğal değerler açısından zengin kentlerin markalaştırılması ve turistler için bir çekici hale getirilmesidir. Buna yönelik olarak geliştirilmiş projeler hayata geçirilecek; özellikli yapıların restorasyonu, uluslararası standartlara uygun yöresel etkinlikler, zengin kültürel mirası vurgulayan tanıtımlar, müzeler, otantik merkezler, fuarlarla birlikte danışma büroları, aktivite merkezleri gibi turizm faaliyetleri için gerekli tesislerin inşası, çevre düzenlemeleri ve bilgilendirme çalışmaları yapılacaktır.

Turizm çeşitlendirilmesi stratejisi: Sağlık turizmi ve termal turizm, kış turizmi, golf turizmi, deniz turizmi, ekoturizm ve yayla turizmi, kongre ve fuar turizmi gibi alternatif

turizm türlerinin geliştirilmesidir. Turizm ürününün çeşitlenmesi, turizm sezonunun bütün bir yıla yayılmasını sağlayacaktır. Bu strateji doğrultusunda, öncelikli olarak belirlenen turizm türlerinin geliştirilmesi sağlanacaktır.

Mevcut turizm alanlarının iyileştirileceği bölgeler stratejisi: Kitle turizminin yoğun olarak geliştiği alanlarda turizm sezonunun tüm yıla yayılabilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması ve turizm alt yapısının güçlendirilmesine öncelik verilmesidir. Kitle turizminin doygunluk noktasına ulaştığı alanlarda, turistleri otelden çıkararak ikincil harcamaları artıracak etkinlikler yapılacaktır. Ek olarak mevcut tesislerin 12 ay çalışmasını ve turizm bölgesi açısından kıyı turizmi yanı sıra marka oluşumunu sağlayacak düzenlemeler planlanacaktır.

Turizm gelişim bölgeleri stratejisi: Birden fazla ili kapsayan ve varış noktası olarak belirlenen turizm gelişim bölgelerinde, yerel ve bölgesel açıdan turizmin güçlü bir araç olarak kullanılmasıdır. Gap Bölgesi, Frigya Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi vb., gibi tematik bölgeler oluşturularak turizm gelişme aksları boyunca bölgesel varış noktaları şeklinde geliştirilecektir. Varış noktaları; kitle turizmi ve kıyı turizminin yanında termal, kış, yayla, kültür, kongre, eko-turizm, inanç ve gastronomi gibi turizm çeşitleri ile desteklenecektir.

Turizm gelişim koridorları stratejisi: Belli bir güzergahın turizm amacına hizmet edecek şekilde, özel temalara dayalı olarak ve doğal ve kültürel dokusunun yenilenerek geliştirilmesidir. Ulaşım, varış noktası olarak geliştirilecek tematik koridorlar boyunca çeşitlendirilecek ve niteliği geliştirilecektir. Bir varış noktası olarak koridorların; bütüncül bir şekilde planlanması, yönetilmesi, tanıtım ve pazarlaması sağlanacaktır.

Turizm kentleri stratejisi: Turizm kentlerinin dünya ile yarışabilecek ve markalaşacak şekilde planlanmasıdır. Kültür ve Turizm Bakanlığınca planlama çalışmaları devam eden beş turizm kentine 10 yeni turizm kenti turizm sektörüne dahil edilecektir. Planlamalarda farklı turizm türleri ile geniş alanların turizm gelişimine açılması ve turizm kentlerindeki alternatif turizm türlerinin yakın çevredeki diğer kültürel ve doğal değerlerle ilişkilendirilmesi sağlanacaktır.

Eko-turizm bölgeleri stratejisi: Doğaya dayalı turizmin planlı olarak gelişimidir. Eko-turizmin geliştirileceği bölgelerde; doğal kaynakların kullanımında, sürdürülebilirlik ilkesine bağlı kalınacak ve biyolojik çeşitliliği koruyarak eko-turizmin yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı Değerlendirme Analizi

Kültürel mirası korumak ve sürdürülebilir kültürel turizm açısından TTSEP’ni değerlendirdiğimizde şu sonuçlara ulaşılabilir;

- Turizmin bölgesel olarak sürdürülebilir gelişimine yönelik hedeflere ulaşılması ve eylemlerin hayata geçirilmesi yönünde katılımcı, yönlendirici ve dinamik bir çerçeve sunmaktadır. Eylem ve sonuç odaklı olarak turizmin bölgesel gelişimi, bütüncül bir şekilde ele alınması, kültürel mirasın sürdürülebilirliği ve kültürel turizmin gelişimine ilişkin etkin hedef ve stratejiler mevcuttur.
- Sürdürülebilir turizm ve bölgesel gelişimde turizmin öncü bir sektör konumuna ulaştırılması ve uluslararası pazarda turist sayısı ve turizm geliri bakımından Türkiye’nin ilk beş ülke arasında önemli bir varış noktası ve uluslararası bir marka haline getirilmesinin sağlanması politikaları hedeflenmiştir.
- Plan bölgesel ölçekte mekânsal çözüm önerilerinden ziyade stratejik eylem planı niteliğindedir. Bu stratejilerin mekânsal uygulama yöntemlerinden bahsedilmemiştir. Bu durum planın diğer bölgesel mekânsal planlar ile örtüşmesini zorlaştırmaktadır.
- Türkiye’nin zengin kültürel birikimi neticesinde sürdürülebilir kalkınmada kültürel turizmin ve kültürel mirası korumanın önemli bir yeri ve rolü bulunmaktadır. Bu sebeple somut ve soyut kültürel mirasın korunması, kültürel turizmde öncelikli ele alınması gereken faktördür. Kültürel turizmin gelişiminde kültürel mirasın korunması destekleyici ve itici güç oluşturmaktadır. Türkiye genelinde bölgesel ölçekte turizmin gelişimine paralel olarak kültürel mirasın bölgesel anlamda nasıl korunacağına ve korumaya yönelik temel strateji ve politikalara değinilmemiştir.

- İzmir İli kültürel miras yönünden oldukça zengin bir bölge olmasına rağmen kültürel turizmin gelişim alanında düşünülmemiş, kültürel turizm gelişim koridorları ve turizm gelişim bölgeleri içerisinde yer almamaktadır. Ayrıca bu bölgede kültürel turizmin sürdürülebilir gelişimine ve kültürel mirasın korunmasına yönelik hedef ve stratejiler de geliştirilmemiştir.
- Plan üst ve alt ölçekli planlarla (çevre düzeni planı, nazım imar planı, bölgesel gelişme ulusal stratejisi vb.) kademeli birliktelik ve bütünlük sağlayamamakta, bu durum tüm planların kendi içerisinde farklı değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla farklı otoriteler tarafından yapılan tüm plan ve stratejiler, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilirliği noktasında birbirinden kopuk ve bütünsellikten uzak bir görünüm sergilemektedir.

4.1.2 Bölgesel Planlar

4.1.2.1 İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2014 tarihinde, çarpık kentleşme ve parçacıl planlama sorunlarına çözümler bulunması, kontrollü kentleşme ve sanayileşme, sürdürülebilir gelişim, kültürel ve doğal değerlerin korunması, ekolojik denge, sosyal, ekonomik, kültürel ve mekânsal gelişmenin sağlanması amacıyla 2025 yılı hedeflenerek İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı (ÇDP) hazırlanmıştır (ÇŞB, 2020). ÇDP, plan açıklama raporu ve plan hükümleriyle bir bütündür. Alt ölçekli planlar yapılırken bu belgelerin bütünü göz önünde bulundurulacaktır. ÇDP alanı İzmir ve Manisa illeri, iklim ve tarımsal verimlilik, bitki örtüsü ve kültürel zenginlikleri ile koruma açısından önemli yerleşimlerdir. Türkiye'nin büyük metropollerinden üçüncüsü olan İzmir ve çevresindeki kentsel gelişmeler, planlama alanını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, planlama kararlarıyla koruma-kullanma dengesini sağlamak, doğal ve kültürel değerleri korumak, alt ve üst düzey planlar arasında kademeli birlikteliği sağlamak, stratejik kararları mekânsal kararlara dönüştürmek ve bölgesel kalkınmayı sağlamak hedeflenmiştir.

Hedef ve ilkeler: Planda belirtilen amaçlar doğrultusunda, kültürel mirası korumak ve sürdürülebilir kültürel turizm açısından temel hedef ve ilkeler (Tablo 4.2) şunlardır;

Tablo 4.2 İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli ÇDP plan hedef ve ilkeleri

Plan Hedefleri	Plan İlkeleri		
	Koruma ilkeleri	Geliştirme ilkeleri	Planlama ilkeleri
-Koruma ve kullanma dengesini sağlamak, -Doğal, kültürel, tarihsel, sosyal ve ekonomik değerlerin korunarak geliştirilmesi, -Koruma ve kullanma dengesini gözetilerek, sektörel olanakların değerlendirilmesidir.	-Çevresel değerlerin koruma ve kullanma dengesini gözetilerek korunması, -Kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarının korunması, -Koruma alanlarında, kentsel gelişme baskılarının azaltılması, -Doğal ve kültürel peyzajların korunmasıdır.	-Kentsel ve kırsal mekânsal gelişim gereksinimlerini koruma ve kullanma dengesini gözeterek karşılamak, -Yerleşmelerin, yaşam kalitesinin yükseltilmesidir.	-Mekânsal kullanım kararlarını, koruma karar ve sektörel gelişim eğilimlerini gözeterek vermek, -Alt ölçekli planların, bütüncül yaklaşımlarla hazırlanmasıdır.

Plan hükümleri: Planda yer alan birçok tanım içerisinde kültürel mirası korumak ve sürdürülebilir kültürel turizme ilişkin temel tanımlar ve hükümler (Tablo 4.3) şunlardır;

Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri (KTKGB): Tarihi, kültürel değerlerin ve turizm potansiyeli yüksek olan yerleşimlerin korunması ve kullanılması, sektörel kalkınmanın ve planlı gelişimin sağlanması amacıyla 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu çerçevesinde belirlenen bölgelerdir.

Turizm merkezleri: KTKGB içi veya dışı, gelişimine öncelik verilen, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu doğrultusunda yeri, mevki ve sınırları belirlenen, turizm hareketleri ve faaliyetleri açısından önemli yerlerdir.

Sit alanları: İlgili mevzuatlar doğrultusunda, geçmişten günümüze kadar gelen farklı medeniyetlerin özelliklerini yansıtan kentsel dokular ve kalıntılar, kültürel değerlerin yoğunlaştığı ve önemli tarihi olayların yaşandığı yerler ve tabiat özellikleri sebebi ile korunması gereken alanlardır.

Tablo 4.3 İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli ÇDP plan hükümleri

Genel Hükümler	Uygulama Hükümleri
-KTKGB ve turizm merkezleri için yeni kararlar getirilmemiştir. Plana, kurum görüşleri, onaylı plan, ulusal mevzuat ve taraf olunan uluslararası sözleşmeler doğrultusunda koruma altına alınan alanlar, orman ve tarım alanları işlenmiştir. Tüm bu alanlara ilişkin imar planlarının hazırlanması ve onaylanmasına ilişkin hükümler yönetmeliklerde tanımlanmıştır. -Plan ilkeleri doğrultusunda yapılacak alt ölçekli planlarda, ulusal mevzuat ve taraf olunan uluslararası sözleşmeler ile koruma ve ekolojik değeri olan hassas alanların gösterilmesi zorunludur. Bu alanlarda, ilgili mevzuatça belirlenen koruma kararları geçerlidir.	-KTKGB ve turizm merkezlerinde, bu planla belirlenen arazi kullanımlarına uygun olarak 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ve ilgili yönetmelikleri uyarınca belirlenen yapılaşma koşulları geçerlidir. -Turizm tesis alanları, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ve ilgili yönetmelikler doğrultusunda değerlendirilecektir. Kentsel yerleşme alanları içerisinde turizm tesislerine yer ayrılabilir. Bu kullanımların yapılanma koşulları alt ölçekli planlarda belirlenecektir. Bu tesislerin imar planları ve mimari projelerinde çevrenin karakteristik özelliklerine dikkat edilerek bölgedeki tarihi ve kültürel kimlik korunmaktadır. - Turist kullanımının ağırlıklı olduğu tercihlili kullanım alanlarında, çevre ve imar bütünlüğü dikkate alınarak yapılaşma koşulları alt planlarda belirlenir. - Sit alanı ilan edilen, statüsü değiştirilen veya statüsü iptal edilen sit alanlarında, bu planın onaylanmasından önce hazırlanan koruma amaçlı imar planları, bu planda değişiklik yapılmasına gerek kalmaksızın onaylanabilir. Sit ilan edilen alanların koruma statüsünün kaldırılması durumunda, önceden onaylanan imar plan kararları, bu planda değişikliğe gerek olmaksızın Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'ne göre onaylanabilir. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 644 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, ilgili yönetmelik ve politika kararlarına göre, koruma planlarına ilişkin değişiklikler, bu planın yeni belirlenen esasa göre değiştirilmesine gerek kalmaksızın onaylanabilmektedir.

Turizm gelişmeleri: Planlama bölgesi, turizm potansiyelini yeterince değerlendirememiştir. Plana göre, turizm gelişmeleri daha çok kıyı alanlarında sınırlı kalmış, bunun dışında turizm potansiyeli taşıyan doğal güzelliklerin, jeotermal kaynakların, kültürel ve tarihi değerlere sahip yerleşim yerlerinde turizm gelişimi sınırlı ve nitelik olarak yetersizdir. İkincisi, kıyı bölgelerindeki konut gelişimi bütünsel turizmin gelişmesini engellemiştir. Turizm, ikinci konut gelişimi ile parçalı bir gelişme göstermektedir. Koruma statüsü verilen doğal, arkeolojik ve tarihi alanların planda temsil edilmesi, sitlerin özelliklerini bozabilecek kararları engellemektedir. Alanların Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve ilgili bölge koruma otoritesi veya Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve ilgili Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge

Komisyonu kararlarının sürdürülebilirliği korunmalı ve kullanılmalıdır. Planda belirlenemeyen veya bu planın onaylanmasından sonra ilan edilen korunan alanlar, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu veya Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu'nun politika kararlarına göre korunmalı ve kullanılmalıdır.

Planlama kararları: ÇDP çalışmasında, gelişmeye ilişkin farklı senaryolar geliştirilmiştir. Birinci seçenek, mevcut gelişme eğilimlerinin süreceği ve planlamanın gelişmeye etkisinin minimum seviyede gerçekleştirileceği varsayımına dayanmaktadır. İkinci seçenek, yatırım kararları yoluyla kalkınmanın desteklenmesini sağlayan müdahaleci varsayımdır. Bu seçenek, koruma kararları açısından planlama alanına müdahale edilmesi gerektiğini varsaymıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda ÇDP'deki ikinci plan seçeneğinin planlama kararlarının oluşumunda yeni yatırım kararlarıyla kalkınmayı desteklediği ve koruma-kullanma dengesini gözeterek koruma kararlarını ön plana çıkaracağı kabul edilmiş ve varsayılmıştır. Yeni yatırım kararları ile kalkınmanın desteklenmesi, yerleşim sorunlarının çözülmesi, enerji kaynaklarının çevreye zarar vermeden geliştirilmesi ve kullanılması, kalkınma ve korumanın sürdürülebilirliği planlama aşamasında ele alınmıştır. İzmir kent alanının tamamında kentsel gelişim alanları iki ayrı bölümde değerlendirilmiştir. İlk kısımda; İzmir Merkez kent olarak tanımladığımız Balçova, Bornova, Buca, Çiğli, Gaziemir, Güzelbahçe, Karşıyaka, Konak, Narlıdere, Bayraklı, Karabağlar, Menderes ve Menemen ilçelerindeki yerleşimleri kapsamaktadır. İkinci kısım; merkez şehir dışındaki ilçe ve ilçe merkezlerinden mekânsal olarak ayrılmış, ancak kentsel alan özelliği taşıyan yerleşimlerdir. İzmir'in kültürel mirasının korunması ve sürdürülebilir kültürel turizme ilişkin planda bulunan arazi kullanım kararları aşağıda yer almaktadır.

İzmir merkez kent ve dışında kalan kentsel yerleşmelerin gelişme alanları: İzmir merkez kenti için ihtiyaç duyulan alanın büyüklüğü ve yerleşimin etrafındaki eşikler göz önüne alındığında, kentin çevresinde bir alan planlamanın ve geliştirmenin mümkün olmadığı açıktır. Bu nedenle, nüfuslu alan kentsel yayılma yoluyla genişletilecek ve nüfusun bir kısmı, çevredeki küçük kentsel alanlarda, doğal eşiklerin ve tarım arazilerinin ötesinde, gelişmiş ulaşım olanaklarıyla yaşayacaktır. Buna göre, kentsel

yerleşimlerde kültürel turizm ve kültürel mirasın korunması açısından verilen kararlar şunlardır;

- Bergama kentinde hedef yıl için 142.000 nüfus varsayılmış ve yeni gelişme alanları oluşturulmuştur. Kentsel gelişim alanlarının çoğu ilçe merkezinin batısında yer alırken, güneydeki Bakırçay Büyük Ovası'ndaki verimli tarım arazilerinin korunmasına çalışılmıştır. Yerleşim içindeki kentsel ve arkeolojik alanların fazlalığı ve turizm gelişme alanlarına gereksinim duyulması sebebiyle yapılaşma, sit alanları dışına kaydırılarak yeni bir gelişme alanı belirlenmiştir. Kentin kuzeybatısında düzenlenen gelişme alanlarında yer alması gereken turistik alanların yapım koşullarının alt planlarda belirtilmesine karar verilmiştir.
- Çeşme yerleşimi ağırlıklı olarak yaz nüfusu ve bu nüfusa bağlı kentsel gelişmeler içermektedir. Belediye sınırları içindeki alanların çoğu Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi sınırları içindedir. Kale çevresi yerleşim alanında ve ikinci yerleşim alanlarında konut, turizm ve ticaret kullanımları birlikte yer almaktadır. 1/25.000 ölçekli ÇDP bütüncül şekilde, nazım imar ve uygulama imar planları ise kısmi olarak bulunmakta ve planların korunması ilke olarak benimsenmiş olup, son yıllar içerisinde doğal ve arkeolojik sit sınırlarının değiştirilmesi ile düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.
- Alaçatı'daki kentsel gelişim alanlarının oranı yeterli durumdadır. Yerleşik alanlar ile birlikte turizm ve tercihi kullanım alanlarında tali planların geliştirilmesine yönelik koşullar sürdürülecektir.
- Çandarlı yerleşiminin büyük kısmı Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi ilan edilmiş olup, 1/25.000 ölçekli ÇDP onaylı planı bulunmaktadır. Onaylanan planda ikinci konutlar için alanın ihtiyacın çok üzerinde tahsis edildiği, sulak alan olan Bakırçay Deltası Koruma Alanı'nın ve üzerine yapılaşmaması gereken birçok alanın inşaata açıldığı anlaşılmaktadır.
- Mevcut 1/25.000 ölçekli ÇDP kararları, Foça Özel Çevre Koruma Bölgesi ve ağırlıklı olarak arkeolojik ve kentsel sit alanı olan Foça'da sürdürülmüştür.
- Yenifoça yerleşimi Aliaga ilçe sınırlarına taşınmış ve yeni kentsel gelişim alanları oluşturulmuştur. Ancak geçmişte yerleşimin çevresinde büyük turistik

ve ikinci konut alanları planlanmış ve bu alanlarda önemli yerleşimler kurulmuştur.

- Mordoğan yerleşiminde imar alanları 1/25.000 ölçekli ÇDP kararlarında gerekli alan büyüklüğü üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle, yeni kentsel gelişim alanları konulmamıştır. Mordoğan'ın güneyindeki korunan alanlarda gelişme en aza indirilmiş ve geçmişteki yapı kararlarının azaltılması, kıyı alanlarının doğal bitki örtüsünün korunması ve kıyı alanlarının günlük ihtiyaçlar için rekreasyon alanları ve tesislerle desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Mordoğan sahili, Akdeniz fokunun doğal yaşam alanlarından biridir.
- Gölcük yerleşimi, yazın göl kıyısındaki yayla bölümüne taşınan, kışın ise ova kesiminde yaşamını sürdüren bir yerleşimdir. İkinci konutların yoğun olduğu göl kıyısında, doğal sit içindeki bölümler tarım alanına dönüştürülmüş, bu alana yönelik alt ölçekli koruma planlarında yeni imar alanları önermemek, yaz nüfus artışını sınırlandıracak önlemler geliştirmek ve göl çevresinde rekreasyonel kullanımlar için planlama kararları almak gerekmektedir.
- Seferihisar'ın 2025 yılı nüfusu 88.000 olarak tahmin edilmiştir. Bu nüfus içerisinde geniş bir alanı kaplayan ikinci konutlarda yaşayan yazlık nüfus yer almamaktadır. İkinci konutların bulunduğu tercihli kullanım alanları ve sit alanı sınırları onaylı ÇDP içerisinde bulunmaktadır. Yerleşmenin güneyinde jeotermal kaynaklara yakın kesimde ise tarım arazilerini kaplamaktadır. olumsuz etkilemeyecek şekilde askeri alan sınırında turizm alanı gelişimi önerilmiş, alt ölçeklerde jeotermal kaynakların farklı turizm türleri ile bir arada geliştiği planlamalar yapılmıştır.
- Selçuk yerleşiminde, turizm gelişmeleri sebebiyle hedeflenen yıllık nüfus 50.000 kişidir. Kentsel gelişim alanları, ilçe merkezindeki topografik ve yasal eşikler dikkate alınarak 1/25.000 ölçekli ÇDP kararları dahilinde düzenlenmiştir.

Turizm alanları: Planlama bölgesi sınırları içerisinde turizm gelişiminin gözlemlenebileceği yerler ağırlıklı olarak kıyı ve termal kaynakların bulunduğu alanlardır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ve Turizm Merkezi ve Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak belirlenen alanlarda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan planlar geçerli durumdadır.

Tercihli kullanım alanları: Planda, Tercihli Kullanım Alanları olarak gösterilen alanlar, onaylı 1/25.000 ölçekli ÇDP içerisindeki kıyı alanlarında turizm ve ikinci konut alanı olarak planlanmıştır.

Sit alanlarına yönelik koruma kararları: Planlama Bölgesi içindeki sit alanları için geliştirilen planlama kararları aşağıda verilmektedir. Plan kararlarının uygulanması, ancak bu alanlara yönelik koruma planı çalışmalarının Bölge Koruma Kurulu veya Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanmasına bağlıdır. ÇDP, korunan alanlarla ilgili bütüncül arazi kullanım kararları oluşturan ve alt düzey koruma amaçlı imar planları tarafından yönlendirilen üst düzey bir planlama kararıdır.

Arkeolojik sitler: Planlama bölgesi içerisinde 1/100.000 ölçeğinde algılanabilen arkeolojik sitler iki boyutlu olarak plana aktarılırken, daha küçük olanlar plan üzerinde sembol olarak gösterilmektedir. Arkeolojik sit uygulamaları, sit sınıfına göre politika kararlarına göre yapılır. Planlama alanı içerisinde çok sayıda arkeolojik alan bulunmaktadır. Bergama, Foça, Urla ve Selçuk ilçeleri sit alanları ile iç içe veya bitişik olduğu için kararlardan doğrudan etkilenmektedir.

Kentsel sit alanları: Planlama bölgesindeki kentsel sit alanları kentsel ve kırsal yerleşimler içinde korunmaktadır. Kentsel sit alanı bulunan yerleşimlerde, alanların etrafındaki geçiş alanlarında kentsel sit özelliklerine uygun geçişin sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılmalıdır. Alt ölçekli planlama çalışmaları, kentsel sit alanı ve çevresi için ayrıntılı değerlendirmeleri ve yerleşimin geleneksel dokusuna uygun planlama kararlarını içermelidir. Kentsel sit alanlarında kullanım ve yapı kararları, Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanacak koruma imar planı kararları doğrultusunda verilecektir.

Doğal sit alanları: Planlama alanı içerisinde yer alan doğal sit alanlarından 1/100.000 ölçeğinde algılanabilenler iki boyutlu olarak plana aktarılacak, daha küçük alanlar ise sembollerin tasviriyle plan kapsamına alınacaktır. Plan kararları, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu'nun politika kararlarına uygun olarak

geliştirilmiştir. Planlama bölgesindeki tabiatı koruma alanlarının en büyükleri Urla, Seferihisar, Çeşme, Karaburun, Selçuk, Foça ve Dikili gibi kıyı ilçelerinde bulunmaktadır. Çeşme Alaçatı çevresindeki bu alanların bir kısmı Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi sınırları içinde, Selçuk Pamucak çevresi ise Turizm Merkezi sınırları içerisinde. Foça çevresindeki tabiat koruma alanlarının bir kısmı özel çevre koruma alanı sınırları içerisinde. Kıyılar dışında Ödemiş Gölcük bölgesinde planlama kararları yer kararlarına göre yapılmıştır.

İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli ÇDP Değerlendirme Analizi

Kültürel mirası korumak ve sürdürülebilir kültürel turizm açısından 1/100.000 Ölçekli İzmir-Manisa Planlama Bölgesi Çevre Düzeni Planı'nı değerlendirdiğimizde şu sonuçlara ulaşılabilir;

- Planda, koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi ilkesinden hareketle, koruma kararlarına ilişkin maddeler yer almaktadır. Bu çerçevede, plan kararlarıyla gelişme desteklenmekte, diğer taraftan koruma kararlarını güçlendirmeye ilişkin plan hedefleri belirlenmektedir. Bu kapsamda planın temel amaç ve hedefleri arasında gelişmenin ve korumanın sürdürülebilirliği gözetilmektedir.
- Plan açıklama raporunda bölgenin kültürel zenginliklerinin varlığından bahsedilmekte ve kültürel gelişmenin yönlendirilmesi amaçlanmaktadır. Turizm açısından ise özellikle kıyı turizmine yönelik gelişim ve sürdürülebilirlik hedefleri mevcuttur.
- Planda kültürel turizmin gelişimine yönelik çok az sayıda plan hükmü ve uygulama kararı verilmiştir. İzmir ilinde turizmi, sadece kıyı ve termal turizm açısından değerlendirerek, ikinci konut uygulamaları ve turizm tesisleri üzerinden plan uygulamaları önerilmiştir. Bölgedeki kültürel zenginliklerin varlığından söz edilmekte ancak bunların neler olduğu, nerelerde yoğunlaştığı, bu potansiyeli geliştirmek için neler yapılacağı, bu bölgelere ilişkin koruma kararları ve kültürel turizm gelişimine yönelik etkin politikalar yer almamaktadır. Planda farklı turizm türlerinin bir arada gelişimine yönelik politikalar olmalıdır.

- Kültürel mirasın yoğunlaştığı Bergama, Selçuk, Birgi, Konak vb. yerleşimlere yönelik koruma ve sürdürülebilir kültürel turizmi destekleyen plan kararları, politika ve stratejiler yer almamaktadır. Bölgedeki kültürel turizm potansiyeline sahip çok sayıdaki yerleşim yerinden neredeyse hiç bahsedilmemiştir. Halbuki İzmir kültürel turizm potansiyeli açısından Türkiye’de öncelikli şehirler arasındadır. Bu potansiyelin nasıl geliştirileceği, kültürel mirasın korunmasına ilişkin ne gibi tedbirler alındığı ve koruma-kullanma dengesinin nasıl sağlanacağına ilişkin kararlar belirtilmemiştir. Plan açıklama raporunda kültürel mirasın korunması ve kültürel turizme ilişkin kararların özellikle ilgili yönetmelikler ve alt ölçekli planlarda çözüm bulunacağı bildirilmekte olup plan kararları oldukça y zeyssel kalmaktadır. Bu durum alt ölçekli planlarda koruma-kullanma dengesinin suistimal edilmesine yol açacaktır.
- 2014 yılından bugüne kadar  evre ve şehircilik Bakanlığı tarafından çeşitli itirazlar bahane gösterilerek ve gerekçesi yeterli ölçüde paylaşılmayarak  DP en az yedi kez değişikliğe uğramıştır. Kentin anayasası niteliğinde olması gereken  DP ortalama yılda iki defa değişikliğe konu olmaktadır. Oysaki  evre düzeni planlarının  l eği ve kapsamı gereği kamu yararı bakımından büyük önem taşıyan bir gerekçe olmadığı sürece koruma kullanma dengesinin bütünde sağlanabilmesi açısından plan değişikliğine konu olmaması gerekmektedir.
- Planın ilk onaylandığı 2014 yılından bu yana nüfus olarak İstanbul’dan İzmir’e hem artan sermaye g  n n hem de yaşamak için g   eden nüfusun arttığı T  K verilerinden görülebilir. Bu g   eğer hem yerel hem de merkezi idareler tarafından gerekli önlemler alınmadan kontrolsüz bir şekilde bırakılırsa İzmir’in bugün sahip olduğu doğal ve kültürel birçok değeri tükenecek, kültürel turizm ve korumanın sürdürülebilirliği sağlanamayacak ve tarihsel anlamda sahip olduğu kent kültürü ortadan kalkacaktır.
- Yaşanabilir  evre oluşturmanın temel gerekliliği olan planlamanın kamu yararı ilkesi göz ardı edilerek, planlama işlevsizleştirilmiş ve gerek planın bütününde alınan kararlar, gerekse yapılan değişikliklerle alınan kararlar incelendiğinde son onaylanan plan değişikliğinde kısmen olumlu değişimler görülmüş olsa da, planın kentlerin anayasası niteliğinde olması ve kentin bütününde verdiği plan kararları ile koruma kullanma dengesini koruyacak sınırlamaları içermesi

gerekirken sermayenin değişen talepleriyle şekillenmeye müsait, esnek bir biçimde ihtiyaın çok ötesinde gelişim ve sanayi alanlarının belirlendiği görülmektedir. Bu anlamda gelecekte gerek planın sıklıkla değiştirilmesindeki esnek yaklaşım gerekse alınan plan kararlarındaki esneklikler değerlendirildiğinde, yeni talepler doğrultusunda yeni değişimlere gebe olacağı açıkça görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin üçüncü büyük metropolü olan İzmİR, kentsel gelişimi açısından en üst ölçek planı olan evre düzeni planı açısından bozulmuş bir anayasa ile yrtlmeye çalışılmakta, tamamen sermayenin şekillendirdiği, çevresel kirliliğinin kontrolsüz bir biçimde artacağı, kıyılarının, doğal alanlarının yapılaşma baskısına maruz bırakıldığı bir kent olma yönünde hızla ilerlemektedir (şPO, 2019).

- Plan kapsamında İzmİR için önerilen nüfus artışının bugün İzmİR kent merkezinde yaşanan özellikle trafik sorunu, çarpık yapılaşma ve yeşil alanların azlığı gibi altyapı sorunlarını karşılaması mümkün değildir. Aynı zamanda kültürel turizmin sağlıklı gelişimi açısından mevcut koruma alanları üzerinde tehdit oluşturmaktadır. Özellikle bazı ilçelerde plan kararı ile önerilen nüfusun doğal gelişim hızının çok ötesinde olduğu görülmektedir. Seferihisar İlçesinde nüfusun 8 yılda % 120 artacağı öngörülmüştür. Sığacık'ta Turizm Tercihli kullanım alanının genişletildiği görülmüştür. Oysa Seferihisar İlçesi yavaş şehir (Cittaslow) nvanı ile korunması gereken özel bir yerleşmedir.
- Plan katılımcı olmayan bir süreç ile hazırlanmıştır. Kentin gelecekte gelişimine yönelik gelişim ve yatırım kararlarını kapsayan planlama çalışmasında, araştırma ve tartışması süreçlerinde yerelde çeşitli alanlarda yetkili meslek odalarını, sivil toplum örgütlerini tamamen dışarıda bırakan, antidemokratik bir yöntemle yerelin fikir ve önerilerini dışlayan tamamen merkezden yönetilen planlama süreci yürütmüştür (şPO, 2019). Kültürel turizmin sağlıklı gelişimi ve korumanın sürdürülebilirliği açısından tüm planlama sistemlerinde katılımcı politikalar üretilmelidir.
- Plan hedeflerine ulaşmak amacıyla seçilen senaryo ile kentin gelişimi için korumayı önemsemeyen yatırımlar ile sınırsız gelişim öngörülmüştür. Korunması gereken tarım alanları, kıyı alanları, orman alanları, doğal niteliği korunacak alanlar hiç tutarlılığı olmaksızın her yerde ve her sektörde gelişme

olacağı öngörüsüyle gelişime açılmış veya gelişme baskısı altında bırakılmıştır. Bu durum kültürel turizm açısından önem arz eden koruma alanları üzerinde de baskı oluşturmaktadır.

- Planda önerilen yatırımlara yönelik yönetsel kararların alındığı belirtilmiş olsa da yönetsel olarak kararların nasıl hayata geçeceği konusunda bir politika ortaya konulmamıştır. Özellikle koruma ve sürdürülebilir kültürel turizm açısından herhangi bir politika söz konusu değildir.
- Plan sınırları, şehir planlama açısından bir bölge oluşumuna sahip değildir. Planlama alanı coğrafi bakımdan olduğu kadar, çevre, ekoloji, ekonomi, turizm, sosyal ve kültürel açıdan bütünlük göstermediği gibi sadece İzmir ve Manisa illerini kapsayan bir idari sınıra dayanmaktadır. Dolayısıyla çevresel kararlar yeterli düzeyde bir anlam ifade etmemektedir. Bu kapsamda, planda kültür ve turizm gibi sektörlerde alt ve üst gelişim bölgeleri oluşturularak planın daha kapsamlı ve işlevsel olması sağlanabilir. Bu sayede planda sürdürülebilir kültürel turizme yönelik politikalar geliştirilebilir.
- Plan sınırı olarak illerin idari sınırları üzerinden gitmesi, üç havzanın bir kısmının içinden geçen iki ili coğrafi olarak ele almamış, havza planlarını boşa çıkaran bir yaklaşımla, doğal kaynakların koruma kullanma dengesinin sağlanmasını imkansız hale getirmiştir. Aynı zamanda kültürel turizmin sürdürülebilirliği açısından bölgesel kültürel gelişim koridorları ve bunların birbirleriyle ilişkisi göz ardı edilemez. Planda kültür ve turizm sadece coğrafi sınırlar olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşım aynı zamanda plan kararlarının doğal kaynakların ve kültürün korunması kaygısından uzak olduğunu da göstermektedir. Bu noktada, kültürel turizmin sürdürülebilirliği açısından bütüncül bir gelişim stratejisi ortaya konulmalıdır.
- Plan, ölçeği ve kapsamı itibarıyla öncelikle sektörel politika kararları üretmek durumundadır. Ancak plan, sektörlerle ilişkin politikaları (örneğin ulaşım, turizm, kültür, tarım, enerji ve yerel kalkınma politikaları vb.) içermemektedir. Bunun yerine, alt ölçeklerde üretilmiş olan planlama kararlarının yüzeysel olarak hazırlanmış bir kolajı niteliğindedir.
- Plan, plan açıklama raporu ve plan hükümleri birbirleriyle örtüşmemektedir. Bergama İlçesi için; "İçinde tarım alanları, 1. derece arkeolojik sit alanlarının da

önemli yer tuttuğu onaylı 2160 hektar imar planı bulunan Bergama'da, alan gereksinimlerinin belirlenmesinde, karşılaştırmalarda esas alınan aktif kentsel kullanım alanlarının büyüklüğü ise yaklaşık 900 hektardır." denilmesine rağmen plan gösteriminde belirlenen "Gelişme Alanlarının" yaklaşık 1500 hektar olarak belirlendiği tespit edilmiştir (ŞPO, 2019). Bu ve benzeri uygulamalar planın kendi içerisinde ve alt ölçeklerde bütüncül ve tutarlı olmasını engellemektedir.

- Ersoy'un da (2007) belirttiği gibi planların kademeli birlikteliği ilkesi çerçevesinde, alt ölçekli planların üst ölçekli planlara bağlı kalarak daha detay ve kapsayıcı bilgi içermesi, üst ölçekli planların da yönlendirici olması beklenmektedir. Planda politika, strateji ve planlama kararları doğrultusunda üst düzey kararların alt kademelere aktarılmasında mekânsal boyut yeteri düzeyde tanımlanmamış olup bu durum, bazı bölgelerin ve turizm alanlarının aşırı gelişme göstererek baskı altında kalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, kültürel mirasın korunması da tehdit altındadır.

Sonuç olarak, İzmir - Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli ÇDP ile bir çevre düzeni planından beklenen doğal alanların korunması, tarım alanlarının korunması ve geliştirilmesi, havzalarda korumaya esas kararların alınması, kültürel mirasın korunması ve turizmin salt kıyı turizmi ile değil aynı zamanda zengin kültürel potansiyel ile değerlendirilerek bölgesel ölçekte kültürel turizmin geliştirilmesi, üst ölçekli kararların etkin politika ve stratejiler ile belirlenmesi, alt ölçekli planlama çalışmalarında bu sınırlayıcı kararların geliştirilmesi gibi birçok karar yer almamaktadır. Bunun aksine plan; kültürel mirasın tahribatına zemin hazırlanacak kararlar ile olumsuz sonuç doğurmakta ve İzmir ile Manisa kentlerinin doğal, kültürel, tarihi ve ekolojik sisteminin yok olması tehlikesi altına girmesine sebep olmaktadır.

4.1.2.2 1/25000 Ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü Çevre Düzeni Planı

İzmir, tarihi geçmişi ve kültürel değerleri bakımından ülke, bölge ve uluslararası alanda büyük öneme sahiptir. Geçmişten bu yana birçok medeniyetin geçiş ve kesişme noktasında bulunmaktadır. İzmir kenti, uluslararası düzeyde; ithalat, ticaret, ihracat, turizm, ulaştırma (liman, havaalanı), sanayi işlevleri, fuar, ülke düzeyinde; sanayi,

ihracat, toptan ticaret, yüksek öğrenim, turizm, eğlence, tarih, kültür, spor fonksiyonları, fuar, bölgesel düzeyde; sanayi, sağlık hizmetleri, toptan ve perakende ticaret, teknik ve idari hizmetler, yüksek ve orta eğitim, fuar, turizm ve eğlence, spor, küçük sanatlar fonksiyonları, kent düzeyinde; perakende ticaret, idari hizmetler, eğitim ve sağlık hizmetleri, kültür ve şehir içi servis işlevleriyle önemli bir metropol kentidir.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın 2003 yılı verilerine göre gelişmişlik açısından bölgeler arasında Ege bölgesi ikinci, İzmir ise 81 il arasında üçüncü sırada yer almaktadır. İzmir'deki göç ve kentleşme sorunlarının çözülmesi, sosyo-ekonomik ve mekansal hedeflerin gerçekleştirilmesi, yatırımlara ve gelişme eğilimlerinin yönlendirilmesi, altyapı ve hizmetlerin planlı gelişiminin sürdürülmesi amacıyla tüm İzmir metropoliten alanı için bir çevre planı hazırlanmıştır (ÇŞB, 2012). 2012 yılında hazırlanan 1/25000 ölçeğinde İzmir Büyükşehir ÇDP açıklama raporu ve plan hükümleri, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm açısından aşağıdaki temel başlıklar (Tablo 4.4) altında toplanmaktadır.

Amaç ve hedefler: ÇDP'nin mekânsal hedeflerinden birincisi, merkez kenti çanak içi alanında sınırlamaktır. İkincisi, Gediz, Emiralem, Nif ve Tahtalı havzalarını içine alan ve batıdan doğuya Küçük Menderes havzasıyla birleşen yeşil kuşak oluşumu. Üçüncüsü, Aliaga, Kemalpaşa, Torbalı, Urla hattı boyunca bir çevre yerleşim kuşağının oluşturulmasıdır. Dördüncüsü, Bakırçay Havzası ile Büyük Menderes Havzası'nı birbirine bağlayan ikinci bir yeşil kuşağın oluşturulmasıdır. Bu şekilde, merkezi şehir ve çevre yerleşimlerin büyümesi büyük yeşil kuşaklar arasında tutulacaktır. Bu hedeflere ek olarak Çeşme, Karaburun, Foça turizm koridoru ile Bergama, Sardes ve Efes'in tarihi noktalarını birbirine bağlayan tarihi koridorun bütünleştirilmesidir. Kıyı turizmi koridoru deniz ulaşımı, tarihi koridor ise demiryolu ulaşımı ile gerçekleştirilecektir. Ayrıca her iki koridor da şehir merkezinin tarihi ve turistik noktaları ile bağlantılı olmalı ve oluşturulan sistem yönetilebilir bir program içerisinde hazırlanmalıdır.

Tablo 4.4 1/25000 ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü ÇDP temel amaç ve hedefleri

Amaçlar	Hedefler
-Hızlı ve kontrolsüz kentleşme, parçacıl ve sektörel planlama sorunlarının giderilmesi, -Kentleşme ve sanayileşmedeki kontrollü gelişim, gelişimin sürdürülebilirliği, -Ekolojik dengenin, kültürel ve doğal değerlerin korunması, -Kente ve çevreye bir bütün olarak bakılarak planlamanın bütünsel olarak ele alınmasıdır.	- Akılcı uygulama araçlarına sahip, çevre ve kültürel değerleri koruyan, istihdamı yaratan ve çeşitlendiren, kentsel ihtiyaçları karşılayabilen bir planlama anlayışı ile kararlar alınması, -Planlama bölgesinin tamamında koruma ve kullanma dengesinin gözetilmesi, -Doğal, kültürel, tarihsel, sosyal ve ekonomik değerlerinin korunması ve geliştirilmesidir.

Plan vizyonu: 1/25000 ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü ÇDP vizyonu; sürdürülebilir ve iyi organize olan bir kalkınma programı, bölgenin tarihi ve tarımsal mirasının farkındalığı, ekolojik ve kültürel peyzajların korunması ve önem verilmesidir.

Fiziki yapı analizleri:

Tarihi ve kültürel değerler: İzmir, birçok uygarlığın geçiş ve kesişme noktasıdır. İzmir ticaret ve liman, düşünce, din ve kültür kentidir. Ege denizi, Asya ve Akdeniz'e açılan kapı İzmir'dir. Burada dünyanın 7 harikasından biri olan Artemis Tapınağı, Efes ve Bergama gibi tarihi şehirler ve parşömen kağıdı üretiminin ilk merkezi olan Efes Celcius Kütüphanesi bulunmaktadır. İlyada ve Odesa destanlarının yazarı Homeros ve diyalektik felsefenin kurucusu Heraklit İzmirlidir. Hristiyanlık tarihinde İncil'de adı geçen 7 kiliseden üçü ve Meryem Ana için inşa edilen ilk kilise bu şehirde bulunuyor. İzmir, İslam'ın Ege ve Balkanlar üzerinden Avrupa'ya açılışında, Orta Çağ'da Avrupa'dan Anadolu'ya göç eden Musevilerin kente yerleşmesinde önem taşımaktadır. Geçmiş medeniyetler yanı sıra, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi ile de birçok tarihi ve kültürel deneyim sunmaktadır. Tüm bu kültürel birikime karşın, günümüzde metropol görünümü ile birbiriyle etkileşen ekonomik, sosyal, kültürel ve dinamik bir tablo içerisinde yer almaktadır.

Sit ve koruma alanları: Planlama alanında doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanları gibi yasal koruma statüsü almış birçok alan bulunmaktadır. Sit alanlarının özelliklerinin bozulmasına neden olan imar kararlarının önlenmesi, koruma kararlarının sürdürülebilir

hale getirilmesi ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun politika kararlarına uygun olarak sitlerin korunması ve kullanılması gerekmektedir. Bu planda koruma kararı alınan diğ r korunan alanlar şunlardır:

- Turizm merkezlerinin sınırları (Turizm Bakanlığı tarafından)
- Özel  evre koruma alanlarının sınırları ( evre Koruma  zel Ajansı tarafından)
- Sulak alanların sınırları (Ramsar) ( evre Bakanlığı tarafından)
- Tabiatı koruma alanlarının sınırları (Orman Bakanlığı Milli Parklar Müdürlüğü)
- Su kaynakları, mutlak, kısa, orta ve uzun korunan alan sınırları (DSİ ve İZSU)
- Doğ l, arkeolojik ve kentsel alanların sınırları (Kültür Bakanlığı ve KTVKK) tarafından alınmış, analiz tablolarına işlenerek sayısallaştırılmıştır.

Planlama yaklaşımı:

Tarihsel miras: İzmir tarihin her döneminde ayakta kalan bir yerleşmedir. Bu sebeple, bölge coğrafiyasında uzun tarihsel mirasın izleri okunmaktadır. Bölgenin, farklı kültürler ve zamansallıklar kesişme noktasında olmasından kaynaklı tarihsel mirasın  eşitliliğ  ve bilgisi ile küresel ölçekte önem taşımaktadır. Her türlü müdahale ve tahribata karşın kültürel mirasın varlığını günümüzde halen güçlü izler ile sürdürdüğü görülmektedir. Antik  ağdan günümüze kadar farklı kültürler aracılığıyla 20 arkeolojik katmana sahip uygarlık mirasına ve tarihsel öyküye sahip olmasına karşın bu mirasın sergilenen boyutları kapasitenin çok altındadır. Yakın dönem tarihine dair bölge ve kent, özellikle kent merkezinin önemli bir bölümü deneyimlenmeyi bekleyen çok çarpıcı ve canlı tanıklıklara, tarihsel veya mekânsal unsurların izlerine sahiptir. Planın bu kapsamdaki ilkesel tutumu, tarihi mirasın kısmen ele alınmasıyla kaybedilen bilgi ve anlamın yeniden kazanılması ve tarihe bütünleşme fırsatı verilmesi meselesidir. Ayrıca, bu mirasın sosyal alana katılımını teşvik eden mekânsal stratejiler oluşturmakla ilgilidir. Bu ilkeli duruş doğrultusunda kentin ve bölgenin tarihi/kültürel mirasını iki seviyeli bir mekânsal ağ içinde anlatmak mümkündür. Birinci düzeyde, bir tarih veya bilgi ağı oluşturmak için merkezi kenti kuzey ve güney koridorları boyunca kesen ekseninde üçgen şeklinde yer alan üç tarihi referans noktası (Bergama, Sardeis, Efes) vurgulanmalıdır. Bölgedeki bu üç tarihi merkezin birbiriyle bağlantılı ve merkez şehirle uyumlu olacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. İkinci düzeyde, tarih veya bilgi ağı, bir

bütün olarak merkezi şehir coğrafyasının mirasını ve bilgi kapasitesini içerir. Bu kapasite, tarihi miras yönetimi bağlamında değerlendirilmeli ve yönetim modelinin kurumsallaşmasına ilişkin kararları içermelidir. Her iki seviyenin de kendi ve yeniden geliştirmeye özgü planlama sorunları vardır ve bunları çözmek için stratejiler ve kararlar (Tablo 4.5) önerilmektedir.

Tablo 4.5 1/25000 Ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü ÇDP ilkeleri

Koruma, Geliştirme ve Planlama İlkeleri
• İzmir Körfezi doğal yapısının korunarak kirliliğin önlenmesi, • Kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarının korunması, • Koruma ve kullanma dengesini gözeterek kentsel ve kırsal mekansal gelişmenin sağlanması, • Koruma ve sektörel gelişme eğilimleri dikkate alınarak alan kullanımına ilişkin kararlar, • Sanayi gelişimlerinin koruma alanları içinde yapılaşmasını önleyecek kararların geliştirilmesi, olumsuz çevresel etkilerin kontrol altına alınması, • Alt ölçek planların bütüncül hazırlanması ve parçalı gelişmelerin engellenmesidir.

Plan kararları

Turizm alanları: İzmir Turizm Envanteri içerisinde yer alan ve iç ve dış turizm açısından çekim merkezi oluşturabilen yerlerdir. Bu grup kıyıları, müzeleri, eski tarihi kentsel yapıları, fuarları, doğal alanları ve koruma altındaki binaları içerir. İzmir'in turizm potansiyeline bakılırsa, bölgenin kıyı alanlarının önemli bir bölümünün turizm alanı ve ikinci konut işlevi gördüğü görülmektedir. İ.B.Ş.B. turistik gelişmelerin ağırlıklı olarak şehir sınırları içindeki kıyı bölgelerinde yer aldığı ve tarihi ve kültürel değerler, doğal güzellikler ve jeotermal kaynaklar alanlarında sınırlı sayıda geliştiği kaydedilmiştir.

Sit alanları: Planlama alanında birçok bölgede doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanları gibi yasal koruma statüsü almış alanlar bulunmaktadır. Sit alanlarının özelliklerinin bozulmasına yol açan imar kararlarının önlenmesi, koruma kararlarının sürdürülebilir hale getirilmesi, sitlerin Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun politika kararları doğrultusunda korunması ve kullanılması gerekmektedir.

Doğal sitler: Doğal sit alanları genellikle kıyı bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Çeşme ve Karaburun kıyılarının çoğu, Foça'nın kuzeyi, Seferihisar ve Doğanbey çevresi, Foça ile Yenifoça arasındaki koylar ve Pamucak bölgesi doğal sit alanıdır. Bornova ile Çiçekliköy arasında, Çiğli, Naldöken ile Narlıdere İnciraltı Plajı arasında, Sasalı, Foça, Maltepe sınırları ile sahil arasında da doğal sit alanları tescil edilmiştir.

Arkeolojik sitler: İzmir ve çevresindeki antik kentlerin bulunduğu alanlar arkeolojik sit alanı olarak belirlenmiştir. Bunlar; Pagos (Kadifekale), Stadion, Altınyol, Smyrna (Bayraklı), Agora, Yeşilova (Altındağ), Çeşme'de Erythrai, Seferihisar'da Airai, Urla'da Klazomenai, Teos, Gümüldür civarında Lebedos, Claros, Kolophon, Ulus, Selçuk'ta Efes, Kemalpaşa'da Nymphalon, Torbalı'da Metropolis, Foça'da Phokea, Aliağa'da Kyme, Gryneion, Myrima, Çandarlı'da Elaia ve Pitane, Menemen'de Arissia ve Neonteikhos antik yerleşimlerdir.

Kentsel-tarihi sitler: Planlama alanındaki kentsel sit alanları İzmir Kemeraltı kentsel sit alanlarıdır. Alsancak (Kordon), Konak tarihi sit alanı olarak belirlenmiştir. Buca, Urla, Bornova, Çeşme, Seferihisar, Alaçatı, Selçuk, Menemen, Şirince, Foça, Çandarlı ve Yenifoça'da kentsel sit alanları bulunmaktadır.

Planlama alanında bölgesel plan kararları: Planlama alanı, coğrafi konumuna uygun olarak kuzey-güney ve doğu-batı yönünde gelişme eksenleri içermekte, kentin kalbi olan körfezin çevresi geleneksel merkez olarak ortaya çıkmaktadır.

Merkez kent: İzmir, tarihi ve kültürel zenginliğinin yanı sıra tarihi, liman ve ticaret kenti kimliğiyle de öne çıkan bir kenttir. 1950'li yıllardan itibaren hızlı bir sosyo-ekonomik dönüşüm ve kentleşme sürecine giren kent merkezi, büyük ölçüde imarlı ve ormanlık alanlar, korunan alanlar ve verimli tarım arazileri gibi doğal ve fiziksel eşikler üzerine kuruludur. Türkiye'deki en büyük tuz işletmeleri olan Çamaltı Tuzlaları ve Gediz Deltası, koruma alanı içinde kalmaktadır. Tuzla bölgesindeki faaliyetler için bir yapı kurulmasının gerekli olduğu durumlarda, Kıyı Kanunu ve yönetmelikleri, Sulak Alanları Koruma Yönetmeliği, Kültürel Tabiat Varlıkları Kanunu ve KTVKYK Politika Kararları ile Mekânsal Planlama Kanun ve Yönetmelikleri uygulanmaktadır. Önemli

tarihi ve kültürel potansiyele sahip olan merkez kentin ekseninde farklı derece ve nitelikte (doğal, arkeolojik, kentsel, tarihi) sit alanları bulunmaktadır. Bu alanlar şehir merkezinin %27,5'ini kaplamaktadır.

İzmir'de Bayraklı Höyük'teki arkeolojik kazılarda, M.Ö. MÖ 3000 yılında Smyrna antik kenti olarak kurulmuştur. Daha sonra M.Ö. MÖ 300 yılında Pagos'ta (Kadifekale) yeniden inşa edilmiştir. 270 hektarlık tarihi kent merkezi Kemeraltı Çarşısı, ticari kimliği ile birlikte hanları, otelleri, çeşitli etnik ve dini motifleri, camileri, sinagogları ve kiliseleri ile çok kültürlü yapısını geçmişten günümüze taşımıştır. Bayraklı Tepe, Yeşilova Höyüğü, Agora ve Kadifekale, şehir merkezindeki önemli arkeolojik alanlardır. Kemeraltı bir kentsel sit alanıdır ve doğal ve arkeolojik sit alanları içerir. Kültür Parkı, doğal ve tarihi sit alanı olarak tescil edilmiştir. Merkez şehir aynı zamanda tüm İzmir metropoliten alanında hizmet merkezi ve turizm rolünü üstlenmektedir. Liman ve hizmet alanlarıyla istihdam, sanayi, inşaat ve hizmetlere odaklanmaktadır. Merkezi konumu nedeniyle konaklama ve kongre turizmine yönelik tesislere sahiptir. Ayrıca merkez şehir termal turizm açısından da önemlidir.

Ticaret işlevi kent merkezinde yapılmakta olup, ticaret alanları içinde otel ve konaklama işlevleri bulunduğundan, merkezi kentin ticaret işlevi turizm işlevini de içermektedir. Kemeraltı-Alsancak-Salhane bölgesinde ağırlıklı olarak merkezi iş alanının kullanılmasına karar verilmiştir. Kemeraltı bölgesinin geleneksel merkez işlevini sürdürmesi ve bölgedeki ticari ve turizm kullanımlarının devam etmesi amacıyla merkez şehrin Alsancak Liman Arkası, Salhane ve Turan bölgelerine taşınması öngörülmektedir. Merkez kentte, çömlek birikimini önlemek için Çiğli ile Menemen arasındaki kuzey aksında imar planlanmıştır. Sosyal güçlendirme alanlarını geliştirmek için kent merkezinde ve çevrede dinlenme ve sağlık tesisleri, kolej alanları, bölge parkları, doğal parklar ve kentsel sosyal altyapılar gibi kullanımlar planlanmıştır.

Kuzey aksı: Kuzey aksı Menemen, Aliağa ve Foça ilçelerinden oluşmaktadır. Foça ilçesi, tarihi zenginliği, doğal ve morfolojik yapısı, zengin flora ve faunası ile İzmir kentinin turizm açısından önemli bir yerleşim yeridir. Kuzey ekseninin planlama stratejilerinden bazıları;

- Ekolojik ve tarihi değerleri korumak ve gelecek nesillere aktarmak,
- Merkezi şehrin erişilebilirliğini artırmak için ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi,
- Foça ilçesinde turizmin gelişmesini sağlamaktır.

Kuzey aksı, Ege Bölgesi ve İzmir şehrinin endüstriyel gelişmelerinin yer aldığı önemli bir bölgedir. Planda bölgedeki tarihi ve doğal değerlerin korunarak Aliaga merkez ile mevcut sanayi kimliğinin devam ettirilmesi öngörülmekte ve liman, iskele ve hinterlandı gibi ulaşım imkânları nedeniyle aktarma merkezi kimliği kazandırılmaktadır. Ayrıca ilçenin turistik kimliği de korunmalıdır. Bölgenin kuzey ve güneyinde yer alan 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı korunarak gelecek nesillere aktarılmalıdır. Tarihi ve doğal değerleri ve bunun sonucunda gelişen turizm faaliyetleri ile gelişen ilçede turizmin devamlılığının sağlanması ve bu değerlerin gelecek nesillere aktarılması için tarihi ve doğal değerlerin korunması gerekmektedir. Yenifoça ilçesi kentsel sit alanı özelliği taşımaktadır. Bu alan dışında genellikle yaz sezonunda kullanılan turistik tesisler ve ikinci konutlar bulunmaktadır. Söz konusu bölgedeki sit alanı sınırları ve kararları plana dahil edilmiştir.

Batı aksı: Batı aksı; Urla, Seferihisar, Güzelbahçe, Selçuk ve Menderes ilçeleri ile; topografya, tarım alanları, jeolojik ve jeomorfolojik yapı, yeraltı ve yüzeysel su kaynakları ve doğal güzelliklere sahiptir. Batı aksı; tarımsal ve turizm potansiyeli açısından zengin bir bölge olarak, merkez kent ile arasında kalan bölgelerde turizm gelişimine ve ikinci konut kullanımına yönelik yapılaşma eğilimleri görülmektedir. Bölgenin en önemli potansiyeli turizm olmakla birlikte, kıyıdaki tercihlili kullanım alanlarının konut ağırlıklı gelişimi turizm sektörünün gelişiminde olumsuz etki yaratmıştır. Güzelbahçe ve Yelki yerleşmelerinden itibaren Seferihisar ve Selçuk kıyı bandını da kapsayan bölge, aynı zamanda İzmir metropoliten kentinin güneybirlik etkisinde turizm potansiyeli açısından önemlidir.

Selçuk ilçesi, turizm açısından kültürel ve tarihi değerlerce zengin olup Aydın Kuşadası ilçesiyle etkileşim halinde bulunmaktadır. Koyların doğal peyzajı, kıyı kuşağının ormanları, bitki dokusu, iklimi, arkeolojik alanları, antik kentleri, hizmet

imkânları ve otantik değerleri bölgede kıyı ve turizm potansiyeli yaratmaktadır. Batı aksı, doğal, tarihi ve kültürel bakımdan önemli potansiyeller içermektedir. Teos, Lebedos, Klazomenai, Efes gibi antik kentler, farklı derece ve niteliklerde (arkeolojik, doğal, kentsel) siteleri kapsamaktadır. Bölge, ÇDP stratejileri kapsamında ağırlıklı olarak turizm rolünü üstlenmekte yetersiz durumdadır. Türkiye'nin en önemli kültürel değerlerine sahip olan Batı aksının kültür, inanç ve miras turizmi potansiyelinin kıyı turizmi ile bütünleştirilmesi, gerçek bir turizm faaliyeti oluşturulması ve ekonomik girdi yaratılması hedeflenmektedir. Bölgede turizm sektörü ön plandadır. Doğanbey, Pamucak ve Özdere kıyı kesimi Turizm Merkezi Alanları içermektedir. Urla ilçesi, İzmir'in düşük yoğunluk ve yüksek nitelikli konut bölgesi kimliğini taşımaktadır.

Güney aksı: Torbalı ve Bayındır ilçelerinin yer aldığı bu eksen, Küçük-Menderes havzasından kaynaklanan bir tarım ve tarımsal sanayi sektörü gelişmektedir. Torbalı, tarihi kalıntılar açısından zengin bir şehirdir. Metropolis antik kenti önemli bir turistik cazibe merkezidir. Metropolis'in tepe ve eteklerinde de önemli arkeolojik alanlar bulunmaktadır. Torbalı merkezinin yanı sıra Bayındır ilçesi de doğal, tarihi ve kültürel açıdan oldukça zengindir. Bayındır şehir merkezi tarihi bir yerleşim yeri olup, bölge kentsel sit alanı olarak tescil edilmiştir. Ekolojik ve tarihi değerleri korumak, bölgenin turizm ve araştırma yoluyla zenginleştirilmesi planlama stratejilerinden biridir.

Doğu ekseni: Alanın büyük bir bölümünü kaplayan Nif Dağları, Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) tarafından Türkiye'deki önemli bitki alanları arasında yer almaktadır. Doğu aksında yer alan Belkahve ve Nif havzalarının da içinde bulunduğu yeşil kuşak alanları, doğal yapıları nedeniyle turizm açısından önemli alanlardır. Doğal, tarihi ve kültürel anlamda M.Ö. 5000 yıllarına dayanan Ulucak Tepesi ve birçok kültürel ve doğal hazine bulunmaktadır. Doğu aksı, İzmir'e yakınlığı nedeniyle kolayca erişilebilir olup, doğal sit alanları ve kırsal yerleşimleri, hanlar ve aile çiftlikleri ile potansiyel bir turizm alanı olarak değerlendirilmektedir. Güçlü bir tarımsal potansiyele sahip olan havzanın korunması ve bölgedeki tarih, turizm ve tarım potansiyelinin akılcı kullanımı planlama stratejileridir.

1/25000 Ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü ÇDP Değerlendirme Analizi

Kültürel mirası korumak ve sürdürülebilir kültürel turizm açısından İzmir Büyükşehir Bütünü 1/25000 Ölçekli ÇDP’ni değerlendirdiğimizde şu sonuçlara ulaşılabilir;

- Planlama bölgesini oluşturan alan bütününde koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi ilkesinden hareketle, plan açıklama raporunda koruma kararlarına ilişkin maddeler yer almaktadır. Bu çerçevede, plan kararları ile gelişme desteklenirken, diğer yandan koruma kararlarının güçlendirilmesine ilişkin plan hedefleri belirlenmiştir. Bu kapsamda planın temel amaç ve hedefleri arasında gelişmenin ve korumanın sürdürülebilirliği gözetilmektedir.
- Plan açıklama raporunda bölgenin kültürel zenginliklerinin varlığından bahsedilmekte ve doğal, kültürel, tarihsel, ekolojik değerlerin korunması ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Turizm açısından ise özellikle kıyı turizmine yönelik gelişim ve sürdürülebilirlik hedefleri mevcuttur.
- Sit alanlarında amaç, bozulmaya yol açan imar kararlarının önlenmesi, bu alanların sürdürülebilir şekilde korunmasına yönelik kararların alınması, korunması ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun politika kararları doğrultusunda kullanılmasıdır.
- Tarihi mirasın parçalı olarak ele alınması yoluyla kaybedilen bilgi ve anlamı geri kazandıran entegrasyon için bir fırsat sağlamak için iki katmanlı bir mekânsal ağda tanımlanmaktadır.
- Mekânsal kullanıma ilişkin kararların, koruma kararları ve sektörel gelişme eğilimleri dikkate alınarak alınması gerektiği belirtilmektedir.
- Alt düzeyde yapılan planların bütüncül olarak hazırlanmasının desteklenmesi ve parçalı gelişmelerin önlenmesi planlanmaktadır.
- Planda kültürel turizmin gelişimine yönelik az sayıda plan hükmü ve uygulama kararı verilmiştir. İzmir ilinde turizmi, sadece kıyı ve termal turizm açısından değerlendirerek, ikinci konut uygulamaları ve turizm tesisleri üzerinden plan uygulamaları önerilmiştir. Bölgedeki tarihi ve kültürel zenginliklerin varlığından söz edilmekte ancak bu potansiyeli geliştirmek ve

sürdürülebilirliğini sağlamak için neler yapılacağı ve kültürel turizm gelişimine yönelik etkin politikalar yer almamaktadır. Planda kültürel turizm ile birlikte farklı turizm türlerinin bir arada gelişimine yönelik etkin politika ve uygulamalar yer almalıdır.

- Planda, arazi kullanım kararlarının ve ekolojik kararların bir arada düşünülmesine imkan verme, çevre kirliliğinin önlenmesi ve sürdürülebilirlik olgusunun hayata geçirilebilmesi anlamında plan kararlarının ve politikaların üretilmediği görülmektedir. Ölçeği ve kapsamı itibarıyla öncelikle bir politikalar planı olması gereken bu plan, sadece mevcut arazi kullanım kararlarını ve çeşitli kurumların yetki alanlarını göstermekle yetinmiş, geleceğe yönelik genel arazi kullanım kararlarına dair düzenlemekle yükümlü olduğu strateji ve politikaları üretmeyerek plan hükümleri genelinde değerlendirmeyi ilgili mevzuatlara bırakarak geleceğe yönelik arazi kullanım kararlarına dair strateji ve politikaları (ulaşım, turizm, tarım ve yerel kalkınma politikaları gibi) üretememiştir (İzmir ŞPO, 2012).
- Kültürel mirasın yoğunlaştığı Bergama, Selçuk, Birgi, Konak vb. yerleşimlere yönelik koruma kararları ve kültürel turizmi destekleyen politika ve stratejiler kısmen yer alırken, bölgenin kültürel turizm açısından potansiyel tüm yerleşimleri düşünülerek bütüncül bir şekilde ele alan politika ve stratejiler bulunmamaktadır. Bölgedeki kültürel turizm potansiyelinin nasıl geliştirileceği, kültürel mirasın korunmasına ilişkin ne gibi tedbirler alındığı ve koruma-kullanma dengesinin nasıl sağlanacağına ilişkin kararlar belirtilmemiştir.
- Plan kapsamında İzmir için önerilen nüfus artışının bugün İzmir kent merkezinde yaşanan özellikle trafik sorunu, çarpık yapılaşma ve yeşil alanların azlığı gibi altyapı sorunlarını karşılaması mümkün değildir. Aynı zamanda kültürel turizmin sağlıklı gelişimi açısından mevcut koruma alanları üzerinde tehdit oluşturmaktadır. Özellikle bazı ilçelerde plan kararı ile gereğinden fazla yapılaşma alanı açılmaktadır. İhtiyacın ötesinde yeni gelişim önerileri korunması gerekli doğal değerlerin yok olmasına sebep olacağı ortadadır. Plan gelişim odaklı önerilerin ötesinde koruma kullanma dengesini korumaya yönelik bir kaygı içermemekte dolayısıyla gelecekte mevcut çevre sorunlarının katlanmasına neden olabilir.

- Kültürel turizmin sağlıklı gelişimi ve korumanın sürdürülebilirliği açısından tüm planlama sistemlerinde katılımcı politikalar üretilmelidir. Planda  nerilen yatırımlara yönelik yönetsel kararların alındığı belirtilmiş olsa da yönetsel olarak kararların nasıl hayata ge eceeği konusunda bir politika ortaya konulmamıştır. Özellikle koruma ve sürdürülebilir kültürel turizm açısından herhangi bir politika söz konusu değildir.
- Planların kademeli birlikteliği ilkesi çerçevesinde, alt ölçekli planların üst ölçekli planlara bağlı kalarak daha detay ve kapsayıcı bilgi içermesi, üst ölçekli planların da yönlendirici olması beklenmektedir. Planlarda kültürel turizm bakımından mekânsal boyut ve stratejiler yeteri düzeyde tanımlanmamış olması sebebiyle kültürel turizm istenilen gelişimi gösterememektedir. Kültürel koridorlar ve farklı turizm çeşitlerinin kültürel turizm ile entegrasyonu bölgenin gelişimi açısından önemlidir. Planlama bölgesinde yeterli seviyede bir üst ölçekli planının bulunmayışı ve bütünden kopuk kararlarla belirlenmiş olması bütüncül bir plan değerlendirmesinin yapılmasını da engellemiştir.

Sonuc olarak, İzmir Büyükşehir Bütünü  DP ile bir  evre düzeni planından beklenen doğal alanların korunması, tarım alanlarının korunması ve geliştirilmesi, kentsel nüfusun planlı ve dengeli dağılımı, kültürel mirasın korunması ve turizmin salt kıyı turizmi ile değil aynı zamanda zengin kültürel potansiyel ile değerlendirilerek bölgesel ölçekte kültürel turizmin geliştirilmesi, üst ölçekli planlarda alınan etkin politika ve stratejilerin daha kapsamlı olarak planlama çalışmalarında kültürel turizm açısından geliştirilmesi gibi birçok karar yer almamaktadır. Bunun aksine plan; doğal alanların, tarım alanlarının ve kültürel mirasın tahribatına zemin hazırlanacak kararlar, nüfusun kentin kaldıracabileceeği değerlerden çok üst değerlere yükseltilmesi, kültürel turizmin  nemslenmemesi gibi birçok olumsuz sonucu doğurmakta ve İzmir kentinin doğal, kültürel, tarihi ve ekolojik sisteminin yok olması tehlikesi altına girmesine sebep olmaktadır.

4.1.2.3 İzmir Kuzey-Doğu-Batı Bölgeleri 1/25000 Ölçekli Nazım İmar Planları

Plan amacı, vizyonu ve yaklaşımı: 2017 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırlarına 6360 sayılı Kanun kapsamında Kuzey, Doğu ve Batı Bölgeleri dahil edilerek, bu üç bölge için 1/25000 ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü ÇDP ile bütünleşebilir şekilde Nazım İmar Planları (NİP) hazırlanmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2017a). Planların temel amacı; bölgenin doğal ve kültürel değerlerinin, ekolojik dengenin korunarak sürdürülebilir kılınmasıdır. Planın bütüncül bir yaklaşımla, 1/25000 ölçekli ÇDP hedef, strateji ve plan kararları ile örtüşmesi ve devamlılığının sağlanması hedeflenmiştir. Plan hedef, vizyon ve amaçları, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilirliği bakımından incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara (Tablo 4.6) ulaşılmıştır:

Tablo 4.6 İzmir Kuzey-Doğu-Batı Bölgeleri 1/25000 Ölçekli NİP hedef, amaç ve vizyonu

Hedefler	Vizyon ve Amaçlar
-Hızlı ve kontrolsüz kentleşme karşısında ekolojik dengenin korunması, -Planlama alanında koruma ve kullanma dengesi gözetilerek, mekânsal ve sosyo-ekonomik hedefler belirlenerek, yatırımların ve gelişim eğilimlerini planlı şekilde yönlendirmek, -Plan vizyonu kapsamında özgün kültürel ve doğal değerleri koruyarak gelişen, tarımda sürdürülebilir gelişmeyi öngören, sektörün itibarını arttıran, yerel ürün markalaşmasıyla öne çıkan, turizm çeşitliliğinde önder, korumacı ve ulaşılabilir bir İzmir hedefini gerçekleştirmektir.	-Planlama alanının koruma ve kullanma dengesini sürdürmek, -Doğal, tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik değerlerin korunması ve geliştirilmesi, -Gelişmenin sürdürülebilir ve iyi organize olmuş hale getirilmesi ve bölgenin tarihi ve tarımsal miras karakterinin farkındalıkla güçlendirilmesi, -Kültürel öneme sahip peyzajlara değer verilmesi ve korunmalarının sağlanması, -Koruma ve kullanma dengesi gözetilerek, sektörel olanakların değerlendirilmesi ve geliştirilmesi, -Alt ölçekli imar plan çalışmalarını bütünsel bir yaklaşımla yönlendirmek, -Akdeniz'in yenilik ve tasarım kenti İzmir vizyonuna yönelik çeşitli alanlarda çok yönlü çalışmalar yürütmektir.

Mevcut durum analizleri:

Kuzey Bölgesi 1/25000 Ölçekli NİP analizi: Planlama alanı Bergama, Dikili, Kınık İlçeleri ile Aliğa İlçesi'nin kuzey kısmını kapsamaktadır. Planlama alanında anıtsal yapılar, yerleşme bütününde kültürel değeri yüksek geleneksel kent dokularını içeren kentsel sit alanları, arkeolojik değere sahip yerleşme alanları bulunmaktadır. Planlama alanı; coğrafi konumu, tarihi, kültürel ve doğal kaynakları ile İzmir'in turizm potansiyeline sahip önemli bölgelerinden biridir. Bergama ilçesinde bulunan, Helenistik, Roma ve Osmanlı Dönemlerine ait kent katmanlarını içeren Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı, 2014 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dâhil edilmiştir. İkinci konut yapılaşma baskıları, özellikle kıyılarda yer alan kentsel sit alanlarını tehdit etmektedir. Alandaki korunması gerekli kültür varlıkları turizm potansiyelini destekleyen unsurlardır. Bu kapsamda, söz konusu alanların korunması ve diğer turizm odakları ile entegrasyonu, planlama yaklaşımında önemle ele alınması gereken hususlardan biridir. Bergama kentsel ve arkeolojik sit alanları bütününe içeren bölgede Koruma Amaçlı İmar Planları mevcuttur. Planlama alanı, geçmiş uygarlıkların tarihi ve kültürel izlerine sahiptir. Bu sebeple birçok bölgede doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanları bulunmaktadır. İzmir Kuzey Bölgesi planlama alanı içinde başlıca tescilli sit alanları;

- Antik Pergamon Akropolisi (Bergama)
- Antik Pergamon Nekropolü (Bergama)
- Asklepeion Bölgesi (Bergama)
- Kızıl Avlu (Bergama)
- Elaia Antik Kenti (Bergama)
- Allionai Antik Kenti (Bergama)
- Bergama Kentsel Sit Alanı Zeytindağ Kentsel Sit Alanı (Bergama)
- Sağancı Kentsel Sit Alanı (Bergama)
- Dikili Kentsel Sit Alanı Çandarlı Kentsel Sit Alanı (Dikili)
- Atarneus Antik Kenti (Dikili)
- Kanai Antik Kenti (Dikili)
- Çandarlı Kalesi (Dikili)

Planlama alanı, kültürel tesisler açısından yetersizdir. Bergama Müzesi'nde Erken Tunç Döneminden başlayarak Bizans dönemi sonuna kadar tarihlenen yöreye özgü halı, kilim, Yuntdağ, Yağcıbedir, Kozak ve Bergama düz dokumaları, kumaşları ve çeşitli el işleri ile günlük yaşamda kullanılan eşyalar, ateşli ve kesici silahlar ile yazma eserler bulunmaktadır. Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı, bölgenin kültürel turizmden ciddi pay almasını sağlamaktadır. Bununla birlikte bölge, kıyı alanları ve Kozak Yaylası gibi peyzaj alanları ile de ciddi bir turizm potansiyeli barındırmaktadır. Bu nedenle bölgedeki bu zengin kaynakların korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması ve turizmdeki potansiyelinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle Bergama İlçesi, kültür ve inanç turizmi açısından önemli bir potansiyel içermekte olup, günübirlik ziyaretçi açısından da önemli bir merkezdir.

Aliağa ilçesi, kültürel dokusu ve antik kentleri ile önemli bir kültürel miras bölgesidir. Bergama, kültürel turizm, yayla turizmi, agroturizm, doğa yürüyüşü, foto safari gibi turizm çeşitleri için büyük bir potansiyel taşımakla birlikte, bu potansiyelini yeterince değerlendirememektedir. Bergama ve yakın çevresindeki değişik ve kendine has özel yapılar, çok farklı turizm çeşitlenmesine olanak tanıyabilmektedir. Ayrıca, Kozak Dağı çevresinde yaylacılık faaliyetleri ve kırsal yerleşimlerin varlığı, fıstık çamı ormanı ile örtülü yayla, manzara güzellikleri, arkeolojik değerler, kanyonlar, jeolojik oluşumlar, su kaynakları ve kırsal kültürel değerleri ile Kozak köyleri turizm açısından bölgenin çekiciliğini artırmaktadır. Dikili'de Aterneus ve Pitane kenti kalıntıları ve Çandarlı Kalesi bulunmaktadır. Ayrıca, ilçede tarihi değirmenler bulunmaktadır. Kınık ilçesi, denizden ve İzmir kent merkezinden oldukça uzak olması nedeniyle turizm açısından yeterince gelişme göstermemiştir.

Batı Bölgesi 1/25000 Ölçekli NİP analizi: Planlama bölgesi Çeşme ve Karaburun ilçeleri ile Urla ilçesinin batı kısmını kapsamaktadır. Doğal yapısı ve tarihi kültürel varlıklar açısından bölge oldukça zengindir. Karaburun Yarımadası birçok endemik bitki türüne, zengin flora ve fauna özelliklerine sahiptir. Planlama alanında birçok bölgede doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanı bulunmaktadır. Yarımada'nın büyük bölümü doğal sit kararları ile koruma altına alınmıştır. Çeşme ilçesinde, Alaçatı yerleşiminin güneyinde Alaçatı Kıyı Ekosistemi (Haliç) yer almaktadır. Planlama

bölgesi kültürel tesisler açısından oldukça yetersizdir. Coğrafi konumu, tarihi, kültürel ve doğal kaynakları ile İzmir'in en fazla turizm potansiyeline sahip bölgesidir. Öncelikle uzun kıyı şeridi ve bakir yapısı göz önüne alındığında deniz ve doğa turizmi açısından büyük potansiyel taşımaktadır. Bölgede Çeşme-Ilıca, Altinkum ve Alaçatı plajları öne çıkmaktadır. Karaburun ilçesi; mağaralar, dağlar, tarihsel değerler, yöre mutfağı, koylar, adalar, deniz altı habitatı, eko turizm, kır turizmi, deniz sporları turizmi, kültürel turizm gibi alternatif turizm türlerine olanak sağlayacak pek çok nitelik taşımaktadır. Bu geniş turizm yelpazesine karşın Yarımada'nın turizm potansiyeli bugüne kadar yeterince değerlendirilememiştir.

Doğu Bölgesi 1/25000 Ölçekli NİP analizi: Planlama alanı Ödemiş, Tire, Beydağ, Kiraz ilçeleri ile Selçuk ve Bayındır ilçelerinin güney doğu kısımlarını kapsamaktadır. Bölgede yer alan Küçük Menderes deltası sahip olduğu sulak alanla birlikte Ege Bölgesinin ve ülkemizin en önemli ekosistemlerinden biridir. Planlama alanındaki birçok bölgede doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanları mevcuttur. Planlama alanında birçok kültür ve sanat merkezi, kütüphane ve müze bulunmaktadır. Selçuk ilçesi, değişik medeniyetlerin tarih, kültür, din ve sanat değerlerine beşiklik yapmıştır. Meryem Ana Evi, Efes Antik Kenti gibi tarihi ve kültürel değerler ile üç büyük dinin yayılma ve gelişme merkezi olmasıyla ülkemizin en önemli kültür ve inanç turizmi merkezlerindendir.

Tire ilçesi, koruduğu tarihi ve geleneksel dokusu ve yapıları ile eşsiz ve zengin bir kültüre sahiptir. Kültürel turizm; Birgi, Bademli, Günlüce, Kayaköy, Lübbey (Çamyayla) ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Dünya Kültürel Miras Geçici Listesinde yer alan Birgi, dini yapıları, taş evleri ve özgünlüğünü büyük ölçüde koruyan organik kent dokusu, Selçuklu ve Osmanlı mimarisinin seçkin örnekleri ile ziyaretçilerin ilgi odağı haline gelmiştir. Küçük Menderes Havzası tarıma elverişli ovası ve ticarete dayalı zenginliği ile önem kazanmıştır. Küçük Menderes Havzasında yer alan Bayındır, Beydağ, Kiraz, Menderes, Ödemiş, Selçuk, Tire ve Torbalı ilçelerinde, doğal, arkeolojik ve kentsel sit alanları dışında toplam 1122 adet taşınmaz kültür varlığı tescil edilmiştir. Bayındır, Beydağ, Kiraz ve Menderes'teki tescilli taşınmaz varlık sayısı azdır. İlçeler

bütününde en fazla tescillenmiş taşınmaz kültür varlığı % 45'lik oranla sivil mimari örnekleridir.

Plan kararları:

İzmir Kuzey Bölgesi 1/25000 Ölçekli NİP, alan için makro kararlar üreten üst ölçekli bir plandır. Planlama alanındaki turizm gelişmelerinin genellikle kıyı kesimlerde yer seçtiği, tarihsel ve kültürel değerlerin, doğal güzelliklerin ve jeotermal kaynakların bulunduğu alanlarda sınırlı sayıda turizm gelişmesinin olduğu görülmektedir. Tarım ve turizm kimliği ile ön plana çıkan Bergama ilçesinin, Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı ile kültürel turizmden ciddi pay alması beklenmektedir. Kozak Yaylası'nın özgün doğal dokusunun korunması ve bu özgün dokuya zarar verebilecek nitelikteki uygulamalardan kaçınılması gerekmektedir. Dikili İlçesi, planlama bölgesindeki en uzun kıyı alanına sahip ilçe olarak daha çok turizm kimliği ile ön plana çıkmakta, Bergama İlçesi kadar olmasa da tarım kimliğini de sürdürmektedir. Çandarlı Mahallesi kıyı bölgesindeki 1. Derece Doğal Sit Alanları için koruma kararları getirilmiştir.

İzmir Batı Bölgesi 1/25000 Ölçekli NİP, alan için makro kararlar üreten üst ölçekli bir plandır. Planlama alanındaki turizm gelişmelerinin genellikle kıyı kesimlerde yer seçtiği, tarihsel ve kültürel değerlerin, doğal güzelliklerin ve jeotermal kaynakların bulunduğu alanlarda sınırlı sayıda turizm gelişmesinin olduğu görülmektedir. Planlama alanının niteliği göz önüne alınarak, bölge insanına yerinde istihdam olanakları sunmak, koruma ve kullanma dengesini gözeterek turizm faaliyetlerini çeşitlendirmek ve canlandırmak amacıyla plan uygulama hükümleri geliştirilmiştir. Karaburun İlçesi; doğal yapısı, flora-fauna zenginliği ile ön plana çıkmakta olup, özellikle kıyı boyunca tescilli tabiat varlıkları ve üst ölçekli imar planları ile doğal yapı büyük oranda korunmuştur. Urla İlçesi'nin büyük bir bölümü orman alanı olmak üzere yeşil kuşak olarak kullanım kararı getirilmekte, bölgenin tamamına yakın bir bölümünde tescilli kültür ve tabiat varlıkları bulunmaktadır.

İzmir Doğu Bölgesi 1/25000 Ölçekli NİP; planlama alanı içerisinde turizm gelişmeleri, tarihsel ve kültürel değerlerin, doğal güzelliklerin, yüksekliği sebebiyle yoğun kar yağışının olduğu ve jeotermal kaynakların bulunduğu alanlarda bulunmakta

ve önerilmektedir. Bununla beraber planlama alanının niteliği göz önüne alınarak, bölge insanına yerinde istihdam olanakları sunmak, koruma ve kullanma dengesi gözetilerek turizm faaliyetlerini çeşitlendirmek ve canlandırmak amacıyla agro turizm ve eko turizmin desteklenmesi plan ilkesi olarak benimsenmiş ve buna yönelik plan uygulama hükümleri geliştirilmiştir.

İzmir Kuzey-Doğu-Batı Bölgeleri 1/25000 Ölçekli NİP Değerlendirme Analizi

Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm bakımından planları incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılabilir;

- Planlama alanlarında bu tarihten önce üst ölçekli bir plan varlığının olmayışı bütüncül şekilde plan değerlendirmesini yapmayı engellemiş ve gelişmenin bütünden kopuk kararlarla belirlenmiş olmasına sebep olmuştur. NİP ile planlama alanları bütününe yönelik makro kararlar içeren üst ölçekli bir planın varlığı belirlenmiştir. Ayrıca alt ölçekli planların hazırlanması için bütüncül planlama sağlanmıştır.
- Koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi ilkesinden hareketle, plan kararları ile gelişme desteklenmiştir. Bu kapsamda planın temel amaç ve hedefleri arasında gelişmenin ve korumanın sürdürülebilirliği gözetilmektedir. Planda bölgenin kültürel zenginliklerinden bahsedilmekte ve doğal, kültürel, tarihsel, ekolojik değerlerin korunması ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır.
- Turizm gelişimlerinin genellikle kıyı kesimlerde yer seçtiği, tarihi ve kültürel değerlerin bulunduğu bölgelerde sınırlı sayıda gelişmenin varlığı gözlenmiştir. Planlarda kültürel turizmin gelişimine yönelik az sayıda plan hükmü ve uygulama kararı verilmiştir. Kültürel zenginliklerin fazlalığına ve çeşitliliğine rağmen, bu potansiyeli geliştirmek ve sürdürülebilirliği sağlamak için neler yapılacağı ve kültürel turizm gelişimine yönelik plan kararları ve politikaları yer almamaktadır. Kültürel mirasın yoğunlaştığı Bergama, Selçuk, Birgi vb. yerleşimlerine yönelik koruma kararları mevcut iken, kültürel turizm açısından potansiyel tüm yerleşimler ile birlikte bütüncül politika ve stratejiler bulunmamaktadır. Ayrıca kültürel turizm bakımından mekânsal boyut ve stratejiler yeterli düzeyde tanımlanmamış olması sebebiyle kültürel turizm

istenilen gelişimi gösterememektedir. Kültürel koridorlar ve farklı turizm çeşitlerinin kültürel turizm ile entegrasyonu bölgenin gelişimi açısından önemlidir.

- Kültürel turizmin sağlıklı gelişimi ve korumanın sürdürülebilirliği açısından katılımcı politikalar üretilmelidir. Katılım ve işbirliği mekanizmaları hayata geçirilmemiş ve planlarda uygulamaya konulmamıştır.

4.1.2.4 İzmir Bölge Planı 2014-2023

İzmir Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan 2014-2023 İzmir Bölge Planı (İZBP), stratejik planlama yaklaşımıyla aşağıdaki unsurlar ışığında oluşturulmuştur (İZKA, 2015).

- Niceliksel analiz yöntemlerinden yararlanılması,
- Her aşamada uzlaşma ve katılımın sağlanması,
- Eylemlerle tamamlanacak bir plan olarak tasarlanmasıdır.

Planda kültürel turizm ve koruma eksenindeki temel başlıklar aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

Stratejik öncelikler ve gelişme eksenleri: 2014-2023 İzmir Bölge Planı'nın vizyonu “Bilgi, Tasarım ve Yenilik Üreten, Akdeniz’in Çekim Merkezi İzmir” olarak belirlenmiştir. Plan ulusal stratejiler ile uyumlu olarak bölgenin ihtiyaç ve potansiyelleri doğrultusunda oluşturulan gelişme eksenleri, öncelik ve hedefleri, kısaca vizyona ulaşmayı sağlayacak temel adımları içermektedir. Planın üç gelişme eksen;

- Güçlü Ekonomi
- Yüksek Yaşam Kalitesi
- Güçlü Toplum’dur.

Stratejik önceliklere bağlı olarak gelişme eksenleri ve İzmir’e yönelik hedefler şunlardır;

Güçlü ekonomi:

- İzmir'in tasarım alanında kapasitesi, farkındalığı ve talebi yükseltilecektir.
 - Amaçlanan, tasarımlar aracılığı ile insanların hayat standartlarını yükseltirken, şehre de yeni bir ivme kazandırarak orayı yaşanabilmenin mümkün olduğu bir yer haline getirmek olmalıdır. Bu süreç sonunda tasarıma dayalı bir kent oluşacaktır. İzmir'de kültüre dayalı endüstri ve tasarımla ilgili yaratıcılığa dayalı endüstri alanları için bir ekosistem oluşturulması için destek sağlanacaktır. İzmir'in bir tasarım kenti olmasını sağlamak için yaratıcılığa dayalı endüstrilere ilgi duyan bütün kesimleri birleştirmeyi başaran Akdeniz Akademisi Tasarım Forumuna destek verilecek ve tasarım konusunda yerele dayalı ve tabi ki küresel bilgi birikimini yaygın hale getirecek tasarıma dayalı bir enstitü kurulacaktır. Uluslararası alanda bir çalışma ile tasarım ağırlık bir fuar düzenlenecek ve İzmir'e özel tasarımların sergilenebilmesi için de bir adet tasarıma dayalı müze kurulacaktır. İzmir' de gelinlik alanında ve organik bazda tekstil alanında bir tasarım merkezi olması amacıyla uluslararası alanda tanınan ve bilinen bir marka haline gelmesi için çalışmalar yapılacaktır. Örgün ve yaygın eğitimlerle tasarım bilinci yaygınlaştırılmakta, tasarım eğitimi veren kurum ve kuruluşlarla İzmir ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır.
- Bölgedeki girişimcilik kültürü varlığı, girişimciliğin geliştirilmesinde önemli bir faktördür.
 - İzmir insan kaynaklarının nitelikli olması açısından güçlü bir konuma sahiptir. Bu insan kaynağı merkezi İzmir olmakla birlikte, Tüm Türkiye ve dünyadaki önem arz eden merkezlere dağılmış güçlü bir diasporayı da içine almaktadır. Tarihi anlamda da önemli bir ticaret merkezi olagelen İzmir, yagın bir ekonomik altyapı ve tabana ve ticari anlamda kültürel bir dokuya sahiptir. İzmir, Akdeniz havzasında bir kent olarak yaşam tarzı anlamında kaliteli olan buna ek olarakta yeniliklere kucak açan kültürel dokusuyla girişimcilik ekosisteminin gelişmesi için uygun iklimi sunmaktadır. İnovasyondaki performansı nispeten zayıftır. İzmir

halkının üst düzey bir yaşam biçimine ve şahsi çalışma tarzlarına alışkın olduğu ve özgüven anlamında yüksek bir seviyesinin olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu bireysellik ve özgüven, İzmirliilerin girişimci olarak ufukta yeni parlayan iş fikirlerini hedef olarak seçmelerine ve bu hedeflere ulaşmak içinde riskleri üsteliren almalarına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda işbirliğinin ve ortak çalışma kültürünün geliştirilmesine gerek duyulmaktadır. Girişimciliğin gelişmesine katkı sağlayan belli bir ağ yapılanmasının meydana getirilmesi önem arz etmektedir. Girişimcilik kültürünün gelişiminin sağlanması aynı zamanda da girişimcilerin kapasite kullanımlarının artırılması için bilinen ve yaygın şekilde uygulanan girişimcilik eğitimlerinin çoğaltmasına ve standartlaştırılmasına çalışılacak, üniversiteler arasında bir konsorsiyum oluşturularak ortak ders ve örnek vaka çalışmaları gerçekleştirilecektir.

- Sürdürülebilir üretim ve hizmetlerin düzenli ve güvenli sunumu sağlanmalıdır.
 - Özellikle 20. yüzyılın son yarısından itibaren endüstriyel alanda yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin yol açtığı çevresel değerlerin tahrip edilmesi ve yenilenmesi mümkün olmayan kaynakların hızla tükenmesi günümüzde her geçen gün artarak devam etmektedir. Çevrenin zarar görmediği turizm metotlarının çeşitliliğinin artırılması ve yerel halka bir gelir elde etme imkanı sunan ve yerel halka ait kültürün yaşatıldığı turizm etkinliklerinin geliştirilmesinin önemi artmıştır. Bu anlamda, var olan turizm çeşitlerinde hizmet sunumu ve tüketimin çevreye duyarlı hale getirilmesi önemlidir. Öte yandan çevreye duyarlı turizm türlerinin sektöre kazandırılması bir diğer gereksinimdir. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda; ekoturizm kavramı ortaya çıkmıştır. Buna göre ekoturizm denilen olgu, "yeryüzünde bulunan tüm doğal kaynakların sürdürülebilir bir biçimde kullanılmasını sağlayan, yerelde yaşayan halkın ekonomik kalkınmasını destekleyen, onların sosyal anlamda ve kültürel çerçevede bütünlüğünü koruyan ve saygı duyan bir yaklaşım

veya tutumdur". Buna göre bozulmamış doğal ortamlarda gerçekleşen tüm turizm türleri ekoturizm kapsamında kabul edilmektedir.

- Sürdürülebilir turizmi uygulamaya ve yaygınlaştırmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.

➤ Sektörde faaliyet içinde olanların farkındalık seviyelerinin artırılarak, özellikle de turizm alanındaki yatırımların yeşil büyüme diye tabir edilen yaklaşım çerçevesinde doğayı, tarihi dokuyu, sosyal ortamı ve kültürel çevreyi koruyucu aynı zamanda da geliştirici bir anlayışla ele alınması ve sektör içinde temiz üretim olarak bilinen uygulamaların kullanılması temin edilecektir. Ekoturizm alanında bu sektörde faaliyet yürütenlerin farkındalık seviyeleri yükseltilecek olup başta Karaburun, Seferihisar, Dikili, Urla, Foça, Çeşme ilçeleri gelmek üzere ekoturizme yönelecek yatırımların artması özendirilecektir. Sürdürülebilirlik çerçevesinde üretim olarak ve hizmet sunumu bağlamında önemli seviyede katkı veren bir diğer alan sektör ise sürdürülebilir turizm sektörüdür. Farklı farklı alanlarda turizm türleri göz önüne alındığında hepsi farklı notkalarda çekim merkezi olan tüm bu yukarıda sayılan ilçelerde sürdürülebilirlik anlamındaki uygulamaların artırılmasının yanı sıra, özellikle Karaburun, Dikili, Çeşme, Foça, ve Seferihisar'da ekoturizm alanındaki faaliyetler de artırılabacaktır.

- Akdeniz bölgesinin çekim merkezi İzmir olacaktır.

➤ Yapılan çalışmalara göre, tasarım düzeyi ve kapasitesi yüksek yenilikçi bir takım gruplar yaşamsal alanlarını belirlerken huzur dolu bir ortam ve kaliteli yaşamsal merkezler halini almış alanları seçmektedir. İklimi, çok kültürlü yapısı, açık zihinlere sahip farklı fikirlerdeki insanları, erişilebilir olması, tarihsel dokusu yanında kültürel mirası ile İzmir, yaratıcılığı olan insanlar açısından ciddi bir çekim alanı olma gücüne sahiptir. İzmir'i Akdeniz çevresinde tam bir cazibe noktası haline getirmek için tasarlanan İzmir Kentsel Pazarlama Stratejisi, olaya İzmir' e gelen turistlerin, İzmir sakinlerinin ve İzmir' e yatırım yapmak

isteyenlerin bakış açısıyla ele almıştır. Ayrıca, "İzmir Kültür Ekonomisi Envanteri ve Geliştirme Stratejisi" ile "İzmir Turizm Mevcut Durum Raporu" hazırlanmış ve İzmir'in cazibe merkezi haline gelmesine destek olacak eylem planları ortaya konmuştur. Küreselleşen dünya, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki başd nd ren gelişmeler, müşterilerin taleplerindeki ve karşı taraftan beklentilerindeki değişimler ile politik alt ve üst yapı, küresel turizmdeki eğilimleri ve turist davranışlarını etkileyen başlıca faktörler arasında sayılabilir. Dünyada turizm sektöründeki trendlerde yeniliklere ve çeşitliliğe yönelik talepler hızla artmaktadır. Denizde, kumda ve güneşli ortamlarda eğlenmenin (3S: sea-sun-sand) yerini eğitim alınabilen, eğlenceli aktivitelerin olduğu ve çevreye duyarlı bir turizm anlayışı (3E: education-entertainment-environment) almıştır. Sürdürülebilirlik anlamında turizm sektörünün ön plana çıkmasıyla birlikte insanlar artık tatildeki yer tercihlerini kişisel çıkarlarını geliştirebilecekleri bölgeler için kullanmaktadır.  evresine yabancı olmayan, tatil yaptığı yerin çevresiyle bütünleşen, bölgenin insanını ve ortamı tanımaya çalışan, çevreye son derece saygılı turistlerin önem verdiği şeylerin ilk sırasında arasında tarih, kültür, sağlık, kongre, heyecan ve ek olarak yat cılık modelleri talep edilmektedir.

Küresel turizmin yerel farklılıklara önem vermesi ve kültürün olağanüstü ilerlemesi, yöresel mutfak ve "Yavaş şehir" gibi yeni yeni ortaya çıkan turizm ürünleri üretmektedir. Türkiye 2023 Turizm Stratejisi'nde de üzerinde durulduğu gibi tanıtım noktasında dünyadaki gelişmeler takip edilerek destinasyon odaklı kampanyalar yapılmalı, hedef pazarlar için ayrı ayrı düzenlenmeli,  ağdaş değerlere sadık kalınarak farklı, özgün ve milli değerlere, vurgu yapılmalıdır. Hedef kitleye odaklanan turizm ürünlerinin ön plana çıkarılması, turizm ile doğrudan etkileşim içinde görülen kültürel endüstriler ve yaratıcı endüstrilerin geliştirilmesi, fuar, misafirperverlik gibi halkla ilişkilerin desteklenmesine  zen gösterilmesi gerektiği açıktır. İzmir'in kültürel anlamdaki çeşitliliği, kültürel endüstriler bakımından önemli bir

avantajdır. Kültürel çeşitliliğin oluşturulması ve etkin bir şekilde sunumunun yapılması sadece kültürel turizm için değil, arta kalan tüm kültürel sektörler için de bir önceliktir. Kültürel ve yaratıcı endüstrilerin konusu olan başat faaliyetler sanat, kültürel miras ve medya ile işlevsel yaratıcılık olarak sıralanmaktadır.

İzmir İlinde kültürel endüstrilere yönelik atılan ilk adım, 2009 yılına gelindiğinde İzmir Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde yürütülen İzmir Kültür Çalıştayı ile atılmıştır. Çalıştay, İzmir'in kültürel anlamdaki gelişmesini yine "İzmir'in kültür-sanat ekseninde ortaya koyduğu gelişimi için bir başlangıç noktası oluşturmak ve onu Akdeniz bölgesinde uluslararası anlamda tam bir kültür / sanat ve tasarım metropolü şeklinde konumlandırmak" temel hedefi üzerinden tanımlamıştır. Bu hedef noktasında kentin kültürel anlamdaki ve turizm noktasındaki potansiyelinin değerlendirilerek sektördeki yatırım yapanlar ve çalışanlar için bir çekim noktası haline getirilmesi, kentin geleceği için önem arz etmekte ve bu konuda tanıtım faaliyetleri ile farkındalık oluşturmaktadır. İzmir'de turistlerin belirli turizm merkezlerinde yoğunlaştığı, potansiyele rağmen alternatif turizm biçimlerinin geliştirilmediği ve yeterli tanıtımın yapılmadığı görülmektedir.

Bir topluluğun yaşam şeklini ve kültür öğelerini ifade etmek için kullanılan her türlü somut ve somut olmayan değerleri içeren kültürel miras, bir toplumun yaşam biçimini ve kültürünü ifade eden, toplumsal belleğe katkı sağlayan, kültüre ilişkin her türlü somut ve somut olmayan verileri içermektedir. Bu bağlamda kültürel miras, sadece tarihi özellikteki yapılar ve arkeolojik alandaki kalıntılar gibi somut olan zenginlikleri değil, aynı zamanda geleneksel anlamdaki üretim teknikleri, el sanatları, yerel hikayeler ile anlatılar, ifade ve dildeki özellikleri gibi yerel kimliğin ve tabi ki kültürel yaşamın ürünü olan somut olmayan değerleri de içermektedir. Kültür endüstrilerine yatırım yapan kamu kurumları, kentin kültürel yaşamı, kültürel altyapısı, kültürel

sektörleri ve kentte yaratıcı hizmetlerin kümelenmesi potansiyeli hakkında uzun vadeli bir vizyon göstermeli ve kültürel mirasın hangi amaçlarla ve nasıl ele alınması ve yönetilmesi gerektiğini ana hatlarıyla belirtmelidir.

İzmir, dünyada çok az şehrin sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal çeşitliliğe sahip şanslı bir şehirdir. Tarihi ve arkeolojik zenginlikleri, doğal yapısı, iklimi ve elverişli ulaşım bağlantıları sayesinde İzmir, Paleolitik Çağ'dan beri her zaman tercih edilen bir yerleşim yeri olmuştur. Buna rağmen İzmir, Türkiye'ye tatil amacıyla gelmiş olan yabancı turistlerin her zaman ilk sırada tercih ettiği illerden biri olarak; İstanbul, Antalya ve Muğla'nın ardından sıralamada dördüncüdür. İzmir'e geliş yapan yabancı kökenli turistlerin ülkelere göre dağılımına bakıldığında Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere ilk dört sırada yer almaktadır. İzmir alternatif turizm potansiyeli bakımından avantajlara sahiptir. Gerekli görülen iyileştirmelerin yapılması ve tanıtımlar ile birlikte turizm gelirleri ciddi boyutta artırabilecektir. İzmir turizm alanında büyük bir çeşitlilik sergileyebilmektedir. Sağlık, spor, doğa, inanç deniz, kültür, panayır, kış aylarında kullanılan kaplıcalar, yaylalar, ekoturizm faaliyetleri ve agroturizm gibi farklı ve değişik turist profillerinin tercih ettiği tatil ve turizm etkinlikleri için gerekli altyapı eksikliklerinin giderilmesi, uzmanlaşması ve etkin tanıtımı ile kentin Akdeniz ve dünyadaki hak ettiği yere gelebileceği tahmin edilmektedir. İzmir, 2003 yılından bu yana kruvaziyer turizmde artan performansı ile dikkat çekmektedir.

2010 yılında tasarlanan şehir pazarlama stratejisinde İzmir'e uğrayan turistlerdeki demografik yapı ve ülke içi dağılımları araştırılmıştır. Asıl hedefteki kitlenin 25-55 yaş aralığındaki, orta ve üst gelir grubu, yeni bir takım yerler keşfetmeyi, yeni ve değişik tatları tatmayı, rahatlatıcı ve sakinlik dolu bir tatil geçirmeyi, unutulmaz bir takım deneyimler görmeyi ve deneyimlerini başkalarıyla paylaşarak çoğaltmayı seven,

lezzeti güzel yemekleri, tarihsel mekanları, kültüre dayalı etkinlikleri, organizasyonları, sportif faaliyetleri, SPA, butik oteller gibi elit hizmetlere rağbet gösteren yerli ve yabancı turistlerin güvenilir seyahat acenteleri ile seyahat eden bir kitle olduğu tespit edilmiştir.

Şehir pazarlama stratejisi kapsamında Türkiye'de İzmir hariç 17 kentte, Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Ortadoğu'da 10 ayrı kentte İzmir hakkında algı değerlendirmesi ve farkındalık anketi yapılmıştır. Çalışma sonucunda ulaşılan verilere bakıldığında İzmir, turizmden tarihe, sanayiden insana kadar tüm hedef kitlelerin gözünde önemli özelliklere sahip olsa da bu özelliklerin hiçbiri onu rakiplerinden ayıracak kadar öne çıkmamaktadır. İzmir'in yurtdışına çıkıldığında isim farkındalığı epey düşük çıkmasın arağmen, bir defa İzmir'e gelen turistler şehirden memnun bir şekilde ayrılmakta ve geri gelmek isteyebilmektedir.

Kültürel ve turistik imkânların tanıtımı, doğrudan şehrin konaklama kapasitesi ile ilgilidir. İzmir'in kültürel anlamda ve turizm kapsamında çeşitlilik algısının ilçeler bazında dağılımına bakıldığında konaklama işletmelerinin belirli ilçelerde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. İzmir'de turizm işletmeciliği lisanslı 149 otelin %36'sı Konak'ta (54), %22'si Çeşme'de (33), %8'i Selçuk'ta (12) ve %7'si Menderes'te (11) bulunmaktadır. Beş yıldızlı ve dört yıldızlı otellerin çoğu Konak, Menderes, Çeşme ve Selçuk İlçelerinde bulunmaktadır. İzmir' deki Akdeniz hayat tarzı, ticari hayat kültürünün verdiği açık fikirli ve hoşgörü gösteren bakışı, kenti etkileyen bir takım projelere katılma ve katkıda bulunma isteği, İzmir'i ve sakinlerini diğer şehirlerden ayıran baş konular olarak sayılabilir. İzmir'de halihazırda bulunan kent bilincinin geliştirilmesine yönelik yürütülen çalışmalar toplum düzeyinde uzlaşma ve diyalogun desteklenmesi noktasında önemlidir. Mevcut tarihsel ve kültürel anlamdaki mirasın sergilenebileceği müzelerin yetersiz kaldığı, gerek kalite gerekse çeşitlilik olması açısından iyileştirmeler yapılması

gerektiği belirtilmektedir. İzmir’ de bulunan kültürel mirasın sürdürülebilir olmasını temin edecek kaynakların bulunması ve doğal olarak bu gücün kentin ekonomik yapısına somut anlamda bir katkıya dönüştürülmesi şarttır. Özel olarak yapılan müzecilik ve özel koleksiyonculuk da kentin kültürel ekonomisine önemli katkı veren bir alandır.

- İzmir’in kültürel ve turizme yönelik ürünleri farklılaştırılacak, çeşitlendirilecek ve tanıtılacaktır.
 - Kemeraltı-Agora-Kadifekale tarihsel aksı kent hayatına kazandırılacak, Efes ve Bergama ile birlikte kent merkezinin 3. Bir çekim merkezi olması sağlanacak, uluslar arası düzeyde anıtsal yapı özelliğine haiz Ege Medeniyetler Müzesi kurulacak, tescilli tarihsel ve kültürel özellikteki varlıkların turizm gelirine katkı verecek şekilde tespiti, ortaya çıkarılması, restorasyonu sağlanacak, kültür merkezlerinin sayısının arttırılmasına çalışılacak, alternatif ve yeni turist profiline uygun biçimde hitap eden turizm sektörlerinin altyapısına yatırım yapılacak (sağlık, doğa, inanç, kış, termal, yayla, agro turizm vb). Katma değer kazandıracak, inovatif özellikte, sürdürülebilir turizme uygun çeşitlilikte turizm alanları açılacak, İzmir’ i kentsel anlamda pazarlayacak olan kişi ve kurumlar arasındaki koordine sağlanacak, kent için pazarlama ve tanıtım ofisi kurulacak, ilçelerde öne çıkan turistik ürünler İzmir’ in kent markası şemsiyesi altında toplanılacak, internet, sosyal medya tanıtım için aktif kullanılacak, uluslar arası pazara hitap etme gücü olan film, dizi vb etkinlikler yapılacak, İzmir’i anlatan ya da hikayesi İzmir’ de geçen film ve diziler çekilecek, yaratıcı, yenilikçi tanıtım ve gezi organizasyonları yapılacak, Akdeniz kentleri ve İzmir arasındaki ilişkileri geliştirmek, güçlendirmek için uluslar arası organizasyonlar ve örgütlere üyelik yapılacak, İzmir’ in ev sahipliğinde uluslar arası organizasyonlar düzenlenecek, İzmir müzelerinin nitelik ve kapasiteleri arttırılarak iyileştirilecek, yabancı dil bilen personel çalıştırılmasına ağırlık verilecek, koleksiyoncular ve butik müzeciler desteklenecek, üst ölçek stratejileri ve çevre düzeni planı doğrultusunda

Bergama, Kent(Konak), Selçuk Merkez aksı demiryolu bağlantısı devreye alınacak, bu alan tarih ve kültür koridoru şeklinde geliştirilecektir.

- Kentlilik bilincinin gelişimi sağlanarak, İzmir'in Akdenizli yaşam biçimi koruma altına alınacaktır.

➤ Akdenizli Yaşam tarzı tüm unsurlarıyla yaşatılır, canlandırılır ve ekonomiye kazandırılır. Akdeniz ile birlikte Ege mutfağının bir listesi oluşturulur ve korunur. Bölgeye ait yerel ulusal ya da uluslararası mutfak sanatlarının gelişmesi için özel lezzetler ve menüler geliştirecek dünyaca ünlü yaratıcı şefler yetiştirilmeye çalışılıyor. Turizmde, tarım alanında (özellikle organik), gıda sanayi ve ilgili bir takım sektörlerde istihdama yönelik ve gelir artışı noktasında olumlu katkısı olacak şekilde bu çalışmaları yürüten gurme enstitülerinin kurulması ve geliştirilmesi sağlanacaktır. İzmir'in tarihine ilişkin farkındalık artırılacak ve insanların kent tarihiyle yaşamları arasında ilişki kurma olanakları artırılacaktır. İzmir'de okul öncesi ve ilköğretim yıllarında kültürel eğitim yaratıcı ve yenilikçi yapıdaki eğitim alanındaki modelleri ile geliştirilerek desteklenecektir. İzmir insanının denizle olan ilişkisi birçok yönden güçlenecek. Kentin kültürel etkinliklerinin uluslararası ve çok boyutlu gelişimi desteklenecek, etkin iletişim ağları oluşturularak İzmirlilerin etkinliklerden haberdar olması sağlanacaktır. İzmir'de kök salmış ve bugün unutulma tehlikesiyle karşı karşıya olan sanat ve zanaatlar ile folklorik değerler gün ışığına çıkarılacak ve etkin bir şekilde tanıtılacaktır. İzmirli ve ünlüleri tanıtım yapılmasına katkı verecek "marka elçileri" şekline getirmek amacıyla bazı programlar hazırlanacak ve uygulanacaktır.

Yüksek yaşam kalitesi:

- Sürdürülebilir çevrenin, yaşam kalitesini iyileştirmede önemli bir araç olması sebebiyle etkili bir çevre yönetimi sağlamak gereklidir.
- 9. Kalkınma Planı çerçevesinde sürdürülebilirlik noktasında bir kalkınma prensipleri esasına uygun bir büyüme şekli öne çıkmaktadır.

İzmir'de koruma altındaki birçok tabiatı koruma alanı, sulak alan ve su havzası bulunmaktadır. İzmir faunasındaki en önemli nokta, İzmir kıyılarında dünya bulunan en nadir 12 farklı memelisinden biri ve aynı zamanda Avrupa'daki en nadir canlı olan Akdeniz Foku için yaşam, beslenebilme ve üreyebilme alanı olmasıdır. Sit statüsüne sahip Foça ve sit statüsüne sahip olmayan Karaburun Yarımadası da aynı şekilde bir yaşam alanı meydana getirmektedir. İzmir için Foça ile birlikte en az Karaburun kadar öneme haiz olan bir başka bölge ise Türkiye'nin 426 kuş türünden 210'unu barındıran ve Ramsar Sözleşmesi kapsamında uluslararası şekilde koruma altına alınan ciddi bir statüye sahip Gediz Deltası'dır. Bunun yanında Küçük Menderes Deltası ile Gebekirse Gölü çevresinde tatlı ve tuzlu sularda memeliler, kuşlar ve sürüngenler ile karasal ve bataklık yaşamı oldukça fazladır. Üç değerli alanı içine alan İzmir'de, doğal sit alanları ile arkeolojik sit alanları ve ilave olarak da özel çevre koruma kapsamındaki alanları Karaburun, Çeşme, Urla, Seferihisar ve Güzelbahçe'yi kapsayan yarımada bölgesinde yoğunlaşmıştır. Öte yandan Gediz ile Küçük Menderes deltalarının olduğu bölgeler de sit alanı şeklinde belirlenmiştir. Dikili, Foça ve şehir merkezi, doğal alanlar ile arkeolojik alanların yoğunluk kazandığı bölgelerdir.

- Kaliteli kentsel yaşamı gerçekleştirebilmek için sürdürülebilir kentleşme ve yerleşme yaklaşımı benimsenmelidir.
 - Yaşam mekânları, afetlere dayanıklı, çevreyi koruyan, kültürel değerlere dayalı, toplumsal dayanışma ve kaynaşmayı teşvik edecek şekilde tasarlanmalı ve inşa edilmelidir. Bölgesel kalkınma politikasının bir parçası olarak, kentsel ve kırsal alanlardaki tüm yerleşim yerlerinde temel yaşam kalitesi standartları oluşturulmalıdır. Hedef, kentsel dinamiklerle uyumlu olan, özgün yapıdaki mimari ve özgün kentsel anlamdaki dokuyu koruyan bir yaklaşımla, doğal afetlere hazır, güvenli, sağlıklı bir kent yaratmaktır. Şehirdeki ruhsatsız yapılaşma alanları, mevcut yapılar, tarihsel özellikte ve kültürel özellikte alanlar için kentsel

dönüşüm, iyileştirme ve yenileme çalışmaları yapılacaktır. Kentsel dönüşüm sağlayacak projeler, ilgili karar verici ve uygulayıcı pozisyonundaki kurumlarca sosyal, ekonomik ve çevre koşulları dikkate alınarak, ana plan için düşünülen kararlara uygun ve planların bütünlüğünü tehlikeye atmayacak şekilde yürütülmektedir. İzmir kent merkezinin kimliğinin korunması ve sağlıklı işleyişi açısından önemli olan tarihi ticaret merkezi Kemeraltı ve Alsancak, Salhane, Bayraklı ve Liman Arkası isimli bölgelerin dönüştürme ve yenileme çalışmaları yapılacaktır.

- Bölgesel kalkınmanın temel bileşenlerinden birisi olan erişilebilirliğin artırılması sağlanmalıdır.
 - İzmir'in ulusal anlamdaki ve uluslararası dolaşıma katılmasını sağlayacak ulaşım ağı ve erişilebilirliği güçlendirilecektir. İzmir şehrinde Amerika ve Avustralya kıtalarına ve bazı Avrupa kentlerine doğrudan uçuş yapılamamaktadır. İzmir'den direkt uçuş sayısı artırılmalıdır. İzmir'in iç kesimlerinde bulunan ilçelerin özellikle Beydağ-Kiraz- Ödemiş aksı ve Selçuk-Tire aksı başta olmak üzere yol bağlantı noktaları iyileştirilecektir. Kiraz ilçesinin için hayati önemi olan ve ilçenin ticari ve sosyal hayatını değiştirebilme gücüne sahip olan Ödemiş-Kiraz demiryolu bağlantısı aktif hale getirilecektir. Karaburun, Foça, Çeşme ve Seferihisar gibi turistik faaliyetlerin yoğun olduğu ve kalıcı ulaşımı olmayan ilçelerin İzmir ili ve birbirleriyle olan bağları güçlendirilecektir. Kırsaldaki ulaşım noktaları ve özellikle tarımsal üretim yapılan alanlar arasındaki yollar iyileştirilecektir.

Güçlü toplum:

- Güçlü toplumun inşası, ancak bireyin ve toplumun tüm kesimlerinin mevcut sosyal, kültürel, ekonomik ve kurumsal şartlardan yararlanabilmesi ile yapılabilecektir. Bu noktada özellikle engelliler, yaşlılar, yoksullar, göçmenler, genç işsizler ve kadınlar gibi toplumun çeşitli tabakalarının birbirinden farklı ya da benzer dezavantajlarının yok edilmesi ve bu kesimlerin sosyal içme

politikaları üzerinden toplumda eşit hale gelmesi bunun yanında da üretken bireyleri olması için uğraşılmalıdır.

- Kırsal alanların yaşam şartları ve iş olanakları iyileştirilecektir. Kırsal alanlarda tarım dışı gelir kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla doğa turizmi, ekoturizm, köy konukevleri, özgün katma değeri olan el sanatları ürünleri ve yerel ürünler gibi tarım dışındaki bazı ekonomik faaliyetler desteklenmektedir. İzmir ve Ege'de çevresel iyileştirme, kırsal yaşam, mimari ve sokak mimarisinin restorasyonu ve canlandırılması için çalışmalar yapılacaktır. Kırsal alanda mevcut doğal ve tarihi kalıntılar, doğal gezi alanları vb. yerlerde tabela, aydınlatma, otopark ve tuvalet gibi altyapı iyileştirmeleri yapılmaktadır. Tarımsal üretim alanları arasındaki ulaşım bağlantıları ve bağlantı yolları da iyileştirilmektedir.

• İyi yönetim ve güçlü bir sivil toplum oluşturulmalıdır.

- İBB'nin girişimiyle, bir düşünce kuruluşu ve demokratik platform olarak ilk kez bir belediye bünyesinde yer alan İzmir Akdeniz Akademisi, kentte yenilik ve tasarım potansiyelini tanıtmayı ve hayata geçirmeyi misyon edinmiştir. İzmir'in tarihi alandaki gelişimi içerisinde etkileşim içinde bulunduğu Akdeniz havzası ile kurduğu ilişkileri güçlendirme vizyonu taşımaktadır. Akdeniz Akademisi; kültür ve sanat, tarih, ekoloji ve tasarım alanlarında koordinasyon amaçlı birimleri ile faaliyet göstermektedir. Bölgesel anlamda yönetim yapıları kurulmakta ve etkinliği artırılmakta ve yeni bir takım işbirliği mekanizmaları kurulmaktadır. Sivil toplum noktasındaki kuruluşların kurumsal anlamdaki kapasitesi güçlendirilecek ve sivil toplum ile diyalog geliştirilecektir.

İzmir bölgesine genel bir bakış: Türkiye'nin İpek Yolu ülkelerine tarihi ve kültürel yakınlığı, çeşitli Türk lehçeleri kullanılarak ticaret faaliyeti yapılabilmesi, kapalı durumdaki Hazar Havzası ile ortay Asya' da konuşlu bulunan devletlere ulaşılabilmesi, yeni İpek Yolu ve boru hatları için bir geçiş güzergahı olması, başlıca

avantajlarındandır. Bu avantajlar ile Türkiye'ye 2023 vizyonu çerçevesinde bu yıla kadar dünyaaki enerji sektöründeki yeni şekillenmelerde rol oynama ve İpek Yolu lojistik sisteminde söz geçiren önemli bir ülke olma fırsatına sahiptir. Ayrıca, küresel olarak etkili yaşanmanın bir parçası olarak 2010 yılında geliştirilen Avrupa 2020 Stratejisi ve 2007-2013 yıllarında uygulaması yapılan Avrupa Birliği (AB) Uyum Politikaları da kapsayıcı büyüme, sürdürülebilir büyüme ve akıllı büyüme kavramlarını ön plana çıkarmıştır. AB mekânsal gündeminde belirlenen 6 öncelik vardır. Bunlar;

1. Çok merkezli ve dengeli mekansal planlama
2. Entegre kalkınma (kentsel - kırsal)
3. Bölgeler arası işbirliği
4. Güçlü yerel kalkınma dinamikleri
5. Mekansal erişilebilirlik
6. Çevresel, kültürel ve doğal değerlerin yönetimidir.

Son yıllarda turizm sektörü hızlı bir gelişme göstermektedir, ancak bölgede kullanılmayan önemli bir potansiyel mevcuttur. Türkiye'ye turistik amaçlı gelen yabancı kökenli turistlerin en çok tercih ettiği iller arasında İzmir; İstanbul, Antalya, ve Muğla'dan sonra dördüncü sırada yer almaktadır. Tesislerdeki yabancı turistlerin doluluğu %23,3'tür. İzmir; Fransa, Belçika, İtalya ve Hollanda'dan Türkiye genel ortalamasına bakıldığında (%5) gibi bir oranla ülke ortalamasının üzerinde turist çektiği görülmektedir. Ama Türkiye'ye önemli miktarda turist gönderen Rusya, Almanya ve Ortadoğu ülkelerinden yeterli oranda turist alamamaktadır. Tarihi ve kültürel yakınlığı dikkate alındığında Yunanistan da listeye eklenebilir. İzmir, Türkiye'de kruvaziyer turizminde son yedi yılda artan performansı nedeniyle dikkat çekmektedir. Bu gelişmelere rağmen tesis sayısındaki artış sınırlıdır. Mevcut ve gelişen turizm türleri arasında termal turizm, deniz turizmi, inanç turizmi, kruvaziyer turizmi, kış turizmi, kültürel turizm, kongre turizmi, doğa turizmi, kamp ve karavan turizmi, spor turizmi, gastronomi turizmi ve turizm başta olmak üzere yer almaktadır. Kültürel-ekonomik potansiyele sahip olan İzmir'de bölgenin tarihi ve kültürel mirasının sergilenebileceği yeterli müze bulunmamakta olup, hem kalite hem de çeşitlilik açısından iyileştirmeler yapılmalıdır.

Mekânsal gelişme hedefleri: Hizmet sektörü en çok kent merkezinde öne çıkmakla birlikte, eğitim alanındaki, sağlık alanındaki ve turizm alanındaki faaliyetlerini de kapsayacak şekilde içine alarak batı eksenine doğru genişlemektedir. Daha küçük planlarda ise demiryolunun Bergama ve Efes'in tarihi referans noktalarını yüksek noktalara birleştiren tarihi bir koridor olarak kullanılması amaçlanıyor. Ayrıca, Aliağa'nın liman, iskele ve hinterlandın sunduğu ulaşım olanakları nedeniyle tarihi ve doğal değerlerini koruyarak ve aktarma merkezi rolünü üstlenerek mevcut sanayi kimliğini sürdürmesi planlanmaktadır. Aliağa-Menderes İZBAN banliyö hattı çevresinde yerleşimlerin büyümesi ve Selçuk-Bergama güzergahında turizm sektörünün entegrasyonu ve ivmesi sağlanacaktır.

Bölgesel gelişme odakları incelendiğinde,

- Metropol (İzmir)
- Metropol Alt Merkez (Manisa, Aydın)
- Endüstriyel Büyüme Odağı (Aliağa)
- Bölgesel Büyüme Odağı (Torbalı, Urla, Kemalpaşa)
- Turizm Odağı (Çeşme, Selçuk, Bergama)
- İkincil Turizm Odağı (Foça, Seferihisar, Karaburun, Dikili)
- Tarım Odağı (Tire, Bayındır, Ödemiş, Menemen, Menderes)
- İkincil Tarım Odağı (Kınık, Kiraz, Beydağ) olarak görülmektedir.

Bölgesel mekânsal gelişmeye baktığımızda, doğal sitler ile arkeolojik sitler, gerek içme suyu gerekse çevre koruma alanları, ormanlar, mutlak anlamda tarımsal özel ürünler ve tarımsal ekim alanları ile birlikte sit alanları şeklinde gruplandırılmıştır. Bakıldığında bu anlamda İzmir için görülebileceği üzere korunması şart olan çok ciddi genişlikte ve bütünsel alanların var olduğu görülebilmektedir. Ayrıca marjinal özellikteki bazı tarım arazileri ve özel peyzaj karakterine sahip alanlar (dağlar, yaylalar, kıyılar, deltalar, göller, tarihi kent/kır yerleşimleri, koylar, körfezler, adalar) da ikincil sit alanı olarak yer almaktadır.

Önümüzdeki 25-30 yıl içinde İzmir'de özellikle şehir merkezinde bir kent dönüşümü yaşanacaktır. Ayrıca, İzmir'e yakın olan yerlerdeki yeşil kuşak içinde bütünsel anlamda

korunması gereken oldukça geniş alanlar nedeniyle, şehir merkezinin çevresinde kümelenen mekân büyümesi, yağ lekesi gelişiminin yerine aksiyel gelişmeye veya alt bölge odaklanmasına izin vermektedir. Aksiyel gelişim korunan alanlarda gerçekleştiğinden, sıçramalı kentsel gelişim seçeneğine odaklanmak ve sürdürülebilir büyüme için kompakt bölgesel merkezler oluşturmaya çalışmak gerekmektedir.

İzmir Bölge Planı 2014-2023 Değerlendirme Analizi

Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm bakımından İzmir Bölge Planı incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılabilir;

- Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm açısından stratejik öncelik ve hedeflere ulaşılması ve eylemlerin hayata geçirilmesi için tavsiye kararı niteliğinde gerekli politikalar ortaya konulmuştur.
- İzmir'e özgü yerel bir kalkınma modelinin oluşturulması amaçlanarak yerellik ve en aşağıdan en yukarıya doğru planlama prensiplerine uyumlu olarak, planlama sürecinde söz sahibi olan tüm paydaşların katılımını sağlayan mekanizmalar oluşturulmuştur.
- Eylem ve sonuç odaklı stratejik öncelik ve gelişme eksenleri içerisinde kültürel özellikteki mirasın dikkatle korunması ve kültürel turizmdeki sürdürülebilirliğe ilişkin temel hedef ve politikalar mevcuttur.
- Çevreye zararsız turizm metotlarının geliştirilmesi, yerel halka gelir sağlayan ve yerel kültürü yok etmeyen turizm aktivitelerinin uygulanması, sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi, doğal alanlar ile ekolojik dengenin korunması, var olan turizm çeşitlerinde hizmet sunumu ve tüketimin çevreye duyarlı hale getirilmesi gibi sürdürülebilir turizm hedefleri mevcuttur.
- İzmir'i Akdeniz'de bir çekim merkezi haline getirmek için kültürel çeşitliliğin oluşturulması ve etkin sunumu, İzmir'in kültür ve turizm ürünlerinin çeşitlendirilmesi ve tanıtımı, kentlilik bilincinin geliştirilmesi gibi kültürel turizmi geliştirici önemli hedefler mevcuttur.
- Plan mekânsal çözüm önerilerinden ziyade stratejik tavsiye kararları içermektedir. Bu kararların mekânsal uygulama yöntemlerinden

bahsedilmemiştir. Bu durum planın diğer bölgesel mekânsal planlar ile örtüşmesini zorlaştırmaktadır.

- Planın güçlü ekonomi stratejik önceliği içerisinde yer alan sürdürülebilir turizmi uygulamak ve yaygınlaştırmak ile Akdeniz'in çekim merkezi İzmir hedefleri, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizme yönelik alt başlıklar içermemektedir. İzmir ilinin, sürdürülebilir turizm gelişimi ve Akdeniz'in çekim merkezi olabilmesinde kültürel turizmin önemli bir yeri ve potansiyeli vardır. Bununla birlikte somut ve soyut kültürel mirasın korunması, kültürel turizmde öncelikli ele alınması gereken faktördür. Bu konularda ayrıntılı gelişme eksenleri ve uygulama araçları yer almamaktadır.
- Plan üst ve alt ölçekli planlarla (çevre düzeni planı, nazım imar planı, turizm strateji planı vb.) kademeli birliktelik ve bütünlük sağlayamamış, tüm planlar kendi içerisinde farklı değerlendirilmiştir. Dolayısıyla farklı otoriteler tarafından yapılan tüm planlar süreç kapsamında parçalı kentsel uygulamalara sebep olmuştur. Kentsel gelişme, bütünsel bir yaklaşımdan uzak, parçalanmış ve bir bütün olarak kentsel alanla tutarlı ilişkiler kurmanın giderek zorlaştığını göstererek, rasyonel ve sürdürülebilir bir şekilde işlev görme yeteneğini kaybetmiştir.
- Plan, kalkınma odaklı önerilerin ötesinde kültürel mirasın korunması ve kullanımını dengeleyecek bir strateji veya mekânsal karar içermemekte dolayısıyla gelecekte mevcut koruma sorunlarının katlanmasına neden olabilir. Ayrıca, uluslararası sözleşmelerde yer alan kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilirliğine ilişkin hedefler planda yer almamaktadır.

4.2 Kentsel Paydaşlara İlişkin Bulgular

Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin birlikte ele alınmasına ilişkin sorunların pragmatik bir yaklaşımla, hızlı ve parçacıl şekilde üretilen mekânsal ve stratejik üst ölçekli planlar aracılığıyla düzenlenmeye çalışılması, planlama sistemindeki sorunları daha karmaşık, katılımsız ve denetimsiz bir yapıya dönüştürmektedir. Bu kapsamda üst ölçekli planları, kültür ve turizm alanında birleştiren bir unsur olarak, uluslararası sözleşme ve tüzüklerde ortaya konulan

yaklaşımlar kılavuz niteliğindedir. Bu yaklaşımlar doğrultusunda üst ölçekli planların karar ve uygulama süreçlerinde mirasın korunması ve kültürel turizmin gelişiminin bütüncül bir planlama politikası ile yürütülebilmesi anlamında kentsel paydaşların görüş ve önerileri önemli bir role sahiptir.

Kentsel paydaşlar, konuya ilişkin problemleri çözmede veya konuya ilişkin arzu edilen sonuçlara ulaşmada çıkarı/rolü olan kişilerdir. Kentsel paydaşların karar ve politikalarının uluslararası sözleşmelerde yer alan koruma ve turizme ilişkin yaklaşımlar ile örtüşmesi, kültürel mirasın korunması, yönetilmesi ve kültürel turizmin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple, kentsel paydaşların sistemli ve eşgüdümlü bir diyalog ve işbirliği içerisinde olması gerekmektedir (Ripp ve Rodwell, 2016; Petrova ve Hristov, 2016). Kültür ve turizm arasındaki etkileşim kentlerin gelişimiyle birlikte devam edegelen dinamik bir süreçtir ve dolayısıyla her iki sektörün paydaşlarının ortak bir paydada buluşabilmesi; kültür ve turizm arasında dengeli ve sağlıklı bir ilişki kurulmasına ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğine zemin hazırlayacaktır. Kentlerdeki yeni olgu ve sorunlara yönelik olarak, planlamada daha esnek, yerinden, katılımcı, stratejik olan bütüncül yaklaşımlara eğilim görülmektedir. Bu kapsamda, üst ölçekli planlarda yer alan koruma ve kültürel turizme ilişkin uygulama kararlarının, kentlerin hızla büyüyen ve değişen sistemlerine entegrasyonu gerekmektedir. Bu anlamda karar mekanizmalarını oluşturan kentsel paydaşların katılımı ile desteklenecek üst ölçekli bir planlama stratejisine, eylem planına, kısa, orta ve/veya uzun vadeli stratejik yönetim modellerine ve dolayısıyla bütüncül bir planlama yaklaşımlarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu bölümde, üst ölçek planların karar ve uygulama aşamalarında etkin rol oynayan farklı kentsel paydaşların değerlendirme ve önerileri doğrultusunda kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm politikalarının planlamada nasıl ele alındığı incelenecektir. Bu bulgulardan yola çıkarak, kültürel miras ve turizm arasındaki ilişki, üst ölçekli planlar perspektifinden değerlendirilerek, bütünleşik planlama ve yönetim, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilir gelişimi, stratejik ve mekânsal plan kararları arasındaki uyum ve bütünleşmenin sağlanması konularındaki sorunları

gidermeye yönelik bütüncül planlama yaklaşımları doğrultusunda bir çerçeve oluşturulacaktır.

İzmir ilinde üst ölçekli planlara ilişkin yeterli bilgi ve donanıma sahip olabilecek birinci dereceden paydaşların görüşlerini almak üzere nitel araştırma yöntemi izlenmiştir. Çalışmanın amaç ve kapsamına yönelik paydaşların netleşmesi ve süreç ilerledikçe görüşülecek isimlerin, görüşülen kişilerden referans alınması suretiyle kartopu gibi büyüyerek devam etmesi için kartopu örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Bu bağlamda, kartopu örnekleme yöntemiyle görüşme yapılan kişilerin, alandaki kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin gelişim süreci hakkında derinlemesine bilgisi olanlardan oluşması verilerin geçerlik durumunu yükseltmektedir. Kartopu örneklem yöntemi ile İzmir İli kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültür turizmi açısından bilgi sahibi olan kurumların üst düzey yetkilileri (müdür, şef, başkan, uzman personel vb.) içerisinde özellikle şehir plancısı olanlar belirlenmiştir. Sonuç olarak görüşülmesi gereken paydaşlar netleşmiş ve araştırmaya 15 paydaş katılmıştır.

Paydaşların belirlenmesi sürecinde ilk aşamada İzmir İlinin kültürel mirası ve kültürel turizm konusunda uzmanlık sahibi olan kurum yöneticileri belirlenmiştir. Sonraki aşamada konuya ilişkin üst ölçek planlarla ilgili planlamada bütünleşik yönetim modeli önerebilecek konunun uzmanı kurum yöneticileri ile görüşülmüştür. Bu görüşler doğrultusunda, üst ölçekli planlarda kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm stratejileri hakkında bilgi sahibi uzmanların görüşlerine de başvurulmuştur. Ayrıca, görüşmeye karar verilen paydaşların önerileri doğrultusunda diğer paydaşların da örnekleme dahil edilmesine karar verilmiştir. Farklı karar mekanizmalarından oluşan paydaşlar ile açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formuna bağlı kalınarak (Bknz. Ek-1) randevu ile derinlemesine görüşmeler yapılmış, görüşmelerden elde edilen bulgular betimsel analiz yöntemi kullanılarak metne aktarılmıştır. Bu kapsamda, görüşülen kentsel paydaşların mesleği, kurumu ve bilgi alınan temel konular (Tablo 4.7) aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.7 İzmir ili kentsel paydaşlara ilişkin bilgiler

	Mesleği	Kurumu	Bilgi Alınan Konu Başlıkları
P1	Üst Ölçek Plan Şube Müdürü - Şehir Plancısı	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Kültürel miras ve koruma; Üst ölçekli planlar
P2	Koruma Alanları Şube Müdürü-Şehir Plancısı	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Kültürel miras ve koruma
P3	Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Şube Müdürü-Mimar	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Kültürel miras ve koruma; Kültürel turizm
P4	Turizm Şubesi Proje Uzmanı	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Kültürel turizm
P5	Uzman Personel- Şehir Plancısı	I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Şube Müdürlüğü	Kültürel miras ve koruma
P6	Uzman Personel- Şehir Plancısı	II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Şube Müdürlüğü	Kültürel miras ve koruma
P7	Müdür Yardımcısı- Şehir Plancısı	Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü	Kültürel miras ve koruma; Üst ölçekli planlar
P8	Uzman Personel- Şehir Plancısı	İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)	Kültürel miras ve koruma; Üst ölçekli planlar
P9	Müdür Yardımcısı-Turist Rehberi	Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü	Kültürel turizm
P10	Genel Müdür-Sosyolog	TARKEM	Kültürel miras ve koruma; Kültürel turizm
P11	Ege Temsil Kurulu Başkanı -Turist Rehberi	TURSAB	Kültürel turizm
P12	Arkeolog-Turist Rehberi	İzmir Ticaret Odası (İZTO)	Kültürel miras ve koruma; Kültürel turizm
P13	Yönetim Kurulu Üyesi	Ege Turizm Derneği	Kültürel turizm
P14	Vakıf Sorumlusu-Mühendis	İzmir Vakfı	Kültürel turizm
P15	Öğretim Üyesi- Şehir Plancısı	Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama	Kültürel miras ve koruma; Üst ölçekli planlar

Yarı yapılandırılmış görüşme formu doğrultusunda her paydaşa araştırmanın amacına uygun olarak açık uçlu sekiz soru sorulmuştur. Bu sorular genel olarak somut ve somut olmayan kültürel miras, kültürel turizm, koruma ve üst ölçek planlar doğrultusunda kültürel mirasın korunması ile kültürel turizm stratejilerine ilişkindir.

Kentsel paydaşların görüş ve önerileri Ek-1’de ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Farklı karar mekanizmaları olan paydaşlardan elde edilen verilerin analiz edilmesinde elde edilen bilgileri sistematik ve açık bir biçimde ortaya koymak amacıyla betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. İlk olarak paydaşların kültürel mirası nasıl tanımladığı, ne tür projelerle konuyu ele aldıkları değerlendirilmiştir. Ardından görüşmeler ile elde edilen veriler üç kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler; kültürel mirasın korunması, kültürel turizm ve üst ölçek planlara ilişkindir. Bu bağlamda elde edilen bulgular kısmında paydaş görüşleri alıntı yapılarak aktarılmış ve kısaca yorumlanmıştır.

4.3 Genel Değerlendirme

Bu bölümde çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara ilişkin genel değerlendirmeler yapılacaktır. Bulgular içerik analizi ve karşılaştırmalı analiz yöntemiyle puanlama sistemiyle değerlendirilecektir.

4.3.1 Üst Ölçekli Planlara İlişkin Değerlendirmeler

Ulusal ve bölgesel üst ölçekli planlara ilişkin elde edilen bulgular, uluslararası tüzük ve belgelerde yer alan kavramlar doğrultusunda değerlendirilecektir.

4.3.1.1 Ulusal Planlar

Son 5 Yıllık Kalkınma Planı (On Birinci Kalkınma Planı) ve Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2019-2023 yılları için Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanmış olup, Türkiye genelinde turizmin sürdürülebilir gelişimi açısından stratejik hedeflere ulaşılması ve eylemlerin hayata geçirilmesi yönünde kapsamlı politikalar içermektedir. Plan mekânsal çözüm önerilerinden ziyade tavsiye kararı niteliğindedir. Ancak planda Türkiye genelinde turizmin sağlıklı gelişimine paralel olarak bölgesel ve ulusal ölçekte kültürel mirasın nasıl korunacağı ve kültürel turizme yönelik politikalara değinilmemiştir. Bununla birlikte kültürel turizm, alternatif turizm başlığı altında ele alınarak kültür turizmine yönelik kararlara yer verilmemiştir. Son 5 Yıllık Kalkınma Planı (On Birinci Kalkınma Planı) ve Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporunda

kültürel miras bileşenleri (somut ve somut olmayan miras, yerel çeşitlilik, özgünlük vb.) ile turizmin varlığından yeterince bahsedilmekle birlikte, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik kavramlar (koru(n)ma, bütüncül planlama, yönetim planı vb.) orta seviyede ele alınmıştır.

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi Raporu, Kalkınma Bakanlığı tarafından 2014 yılında hazırlanan 2023 yılını hedefleyen plan, bölgesel kalkınmayla ilgili temel stratejileri belirleyen bir çerçeve belgedir. Stratejik planlama yaklaşımı ile hazırlanan BGUS; turizmin ve kültürel turizmin gelişimi, bütüncül bir şekilde ele alınması ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğine yönelik bölgesel ölçekte hedef ve stratejilere sahiptir. İzmir İli kültürel turizmin gelişim alanında düşünülmemiş, ayrıca bu bölgede kültürel turizmin ve kültürel mirasın korunmasına yönelik hedef ve stratejiler de geliştirilmemiştir. Kültürel turizmde somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması öncelikli ele alınması gereken faktör olmasına rağmen, planda kültürel mirasın korunmasına yönelik alt başlıklar bulunmamaktadır. BGUS raporunda, kültürel miras bileşenlerine (somut olmayan miras, yaratıcı mekânlar, özgünlük vb.) yönelik kavramlar düşük seviyede ele alınmakla birlikte, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik kavramlar (katılım, işbirliği, kültürel turizm vb.) orta seviyededir.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2007 yılında hazırlanan ve turizm sektöründe stratejik planlamayı hedefleyen bir çalışmadır. Katılımcı planlama anlayışı ile hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi ve Eylem Planı ile turizmin sürdürülebilirliğinde bölgesel, yönlendirici, dinamik bir çerçeve geliştirilmiştir. Türkiye'nin zengin kültürel birikimi neticesinde sürdürülebilir kalkınmada kültürel turizmin ve kültürel mirası korumanın önemli bir yeri ve rolü bulunmaktadır. Türkiye genelinde turizmin gelişimine paralel olarak kültürel mirasın bölgesel ölçekte nasıl korunacağı ve kültürel turizmin bölgesel gelişimine yönelik temel strateji ve politikalara değinilmemiştir. Ayrıca, İzmir İli kültürel miras yönünden oldukça zengin bir bölge olmasına rağmen kültürel turizmin gelişim alanında düşünülmemiş, kültürel turizm gelişim koridorları ve turizm gelişim bölgeleri içerisinde

yer almamaktadır. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planında, kültürel miras bileşenlerine (somut olmayan miras, yaratıcı mekanlar, yerel çeşitlilik, özgünlük vb.) yönelik kavramlar düşük seviyede ele alınmakla birlikte, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik kavramlar (katılım, işbirliği, bütüncül planlama, kültürel turizm vb.) yüksek seviyede ele alınmaktadır.

Ulusal planlar genel anlamda stratejik planlama yaklaşımıyla hazırlanmıştır. Turizmin sürdürülebilir gelişimi, kültürel turizmin bölgesel gelişimi ve kalkınmaya yönelik stratejik hedeflere ulaşılması ve eylemlerin hayata geçirilmesi yönünde politikalar ortaya konulmuştur. Planlarda mekânsal çözüm önerilerinden ziyade stratejik tavsiye kararları bulunmaktadır. Bu durum planların diğer bölgesel mekânsal planlar ile örtüşmesini zorlaştırmaktadır. Türkiye genelinde turizmin sürdürülebilir gelişimine paralel olarak bölgesel ölçekte korumaya değinilmemiş ve İzmir gibi kültürel zenginliği fazla olan bir ilde kültürel turizme yer ayrılmamıştır. Bu kapsamda, kültürel mirasın korunması konusunda hedef ve politikalar yeterli seviyede olmamasına karşın, kültürel miras ve bileşenleri ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişki sağlıklı kurgulanmıştır. Plan üst ölçekli diğer mekânsal ve stratejik planlarla kademeli birliktelik ve bütünlük sağlayamamış, tüm planlar kendi içerisinde farklı değerlendirilmiştir. Dolayısıyla farklı otoriteler tarafından yapılan tüm üst ölçekli planlar süreç kapsamında parçalı kentsel uygulamalara ve bütünsel bir yaklaşımdan uzak turizm gelişimlerine sebep olmaktadır. Üst ölçekli planların açıklama raporlarındaki ilgili bölümlerde kültür turizmi ve kültürel mirasın korunmasına yönelik kavramlar yer almaktadır. Çalışmada, içerik analizi yöntemiyle planlar incelenerek İzmir İli kültürel mirasının korunması ve sürdürülebilir kültürel turizm açısından değerlendirilmiştir. Aşağıdaki tablolarda, bu kavramlar plan açıklama raporları içerisindeki kullanım düzeylerine göre düşük-1 puan (√), orta-2 puan (√√), yüksek-3 puan (√√√) ve hiç yer almayan-0 puan şeklinde ele alınmıştır. Bu kapsamda kültürel miras ve bileşenleri ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik kavramların ele alınma düzeyi şu şekilde (Tablo 4.8) belirtilmiştir:

Tablo 4.8 Kültürel miras ve bileşenleri ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik kavramların ulusal planlarda ele alınma düzeyi

Kavramlar (Uluslararası Tüzük ve Belgeler)		Kültürel Miras ve Bileşenlerine Yönelik Kavramlar					Kültürel Mirasın Korunması ve Kültürel Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Kavramlar			
		Somut Kültürel Miras- Kültürel Peyzaj	Somut Olmayan Kültürel Miras- Geleneksel Bilgi	Yaratıcı/ Kültürel Mekânlar- Yerin Ruhu	Özgünlük ve Üstün Evrensel Değer	Yerel ve Kültürel Çeşitlilik/ Zenginlik- Kırsal Miras	Kültürel Turizm / Sürdürülebilir Gelişme	Katılım, İşbirliği / Kültürel Etkileşim ve İletişim	Koru(n)ma /Bütüncül Planlama	Koruma ve Yönetim Planı ve Turizm Planlaması
Son 5 Yıllık Kalkınma Planı ve Özel İhtisas Komisyonu Raporu	Plan Amaç, Vizyon ve Yaklaşımı						√			
	Analizler ve Plan Kararları	√√√	√√	√√	√	√√√	√√	√√	√	√√
	Plan Hedef ve Stratejileri									
Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023	Plan Amaç, Vizyon ve Yaklaşımı									
	Analizler ve Plan Kararları	√				√	√√	√√√	√	
	Plan Hedef ve Stratejileri									
Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı	Plan Amaç, Vizyon ve Yaklaşımı									
	Analizler ve Plan Kararları	√					√√√	√√√	√√√	√
	Plan Hedef ve Stratejileri									

- Tablo 1’de gösterildiği şekilde, üst ölçekli ulusal planlar içerisinde yer alan kültürel miras ve bileşenlerine yönelik kavramların ele alınma düzeyini incelediğimizde; Son 5 Yıllık Kalkınma Planı ve Özel İhtisas Komisyonu Raporunda bu kavramlar toplam 11 puan değerinde ele alınmıştır. Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023’te bu kavramlar toplam 2 puan değerinde, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planında ise 1 puan değerinde ele alınmıştır. Buna göre, Son 5 Yıllık Kalkınma Planı ve Özel İhtisas Komisyonu Raporunda kültürel miras ve bileşenlerine yönelik kavramların ele alınma düzeyi yüksek iken, diğer ulusal planlarda düşük düzeyde ele alınmıştır.
- Ulusal planlarda kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesine yönelik kavramların ele alınma düzeyini incelediğimizde; Son 5 Yıllık Kalkınma Planı ve Özel İhtisas Komisyonu Raporunda bu kavramlar toplam 8 puan, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023’te toplam 6 puan, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planında ise toplam 10 puan değerinde ele alınmıştır. Buna göre, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planında kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesine yönelik kavramların ele alınma düzeyi yüksek iken, diğer ulusal planlarda orta düzeyde ele alınmıştır.
- Tüm ulusal planlarda, kültürel miras ve bileşenlerine yönelik kavramların ele alınma düzeyi 14 puan değerinde iken, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesine yönelik kavramların ele alınma düzeyi 24 puan değerindedir. Buna göre; ulusal planlar kültürel mirasın önemine az da olsa değinmekle birlikte, stratejik planlama yaklaşımı doğrultusunda kültürel turizmin sürdürülebilir gelişimi ve bütüncül planlamasına yönelik hedef ve politikalarda ilerleme göstermektedir. Bu kapsamda, kültürel mirasın korunması konusunda hedef ve politikalar yeterli seviyede olmamasına karşın, kültürel miras ve bileşenleri ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişki sağlıklı kurgulanmıştır.

4.3.1.2 Bölgesel Planlar

1/100.000 ölçekli İzmir-Manisa Çevre Düzeni Planı, 2014 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından mekânsal planlama yaklaşımıyla hazırlanan İzmir İli ve çevresinde sektörel politika kararları üreten bir plandır. Planda, 2025 yılı hedeflenerek korumanın sürdürülebilirliği gözetilmekte, ayrıca bölgenin kültürel zenginliklerinden bahsedilmektedir. Buna karşılık kültürel turizmin gelişimine yönelik çok az sayıda plan uygulama kararı verilerek, İzmir ilinde turizmi sadece kıyı ve termal turizm açısından değerlendirmiştir. Bölgedeki kültürel zenginliğin nasıl korunacağı ve geliştirileceğine yönelik etkin politikalar yer almamaktadır. Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizme ilişkin kararların özellikle ilgili yönetmelikler ve alt ölçekli planlarda çözüm bulunacağı bildirilmekte, bu sebeple plan kararları oldukça yüzeysel kalmaktadır. Bu durum alt ölçekli planlarda koruma-kullanma dengesinin suistimal edilmesine yol açabilmektedir.

İzmir-Manisa Planlama Bölgesi Çevre Düzeni Planı plan sınırları, sektörel anlamda bir bölge oluşumuna sahip değildir. Planlama alanı coğrafi bakımdan olduğu kadar, çevre, ekoloji, ekonomi, turizm, sosyal ve kültürel açıdan bütünlük göstermediği gibi sadece İzmir ve Manisa illerini kapsayan bir idari sınıra dayanmaktadır. Bunun yerine planda kültür ve turizm sektörlerinin gelişim koridorları ve birbirleriyle ilişkileri ortaya konularak, planın daha kapsamlı ve işlevsel olması sağlanabilir. Plan, sektörlerle ilişkin politikaları (örneğin ulaşım, turizm, kültür, tarım, enerji ve yerel kalkınma politikaları vb.) içermesi ve yönlendirici olması gerekirken, alt ölçeklerde üretilmiş olan planlama kararlarının yüzeysel olarak hazırlanmış bir kolajı niteliğindedir. İzmir-Manisa Planlama Bölgesi Çevre Düzeni Planında, kültürel miras bileşenlerine (somut kültürel miras, yerel çeşitlilik, kültürel peyzaj vb.) yönelik kavramlar ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik kavramlar (koru(n)ma, bütüncül planlama, sürdürülebilir gelişme vb.) orta seviyede ele alınmaktadır.

1/25000 ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü Çevre Düzeni Planı, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2012 yılında hazırlanan ve İzmir İline yönelik sektörel politika

kararları üreten mekânsal bir plandır. Planda korumaya yönelik hedef ve kararlar ile bölgenin kültürel zenginliklerinden bahsedilmektedir. İzmir İlinde turizm açısından özellikle kıyı turizmine yönelik hedefler mevcut iken, bölgedeki kültürel turizm potansiyelinin nasıl geliştirileceği, kültürel mirasın korunmasına ilişkin ne gibi tedbirler alınacağı ve koruma-kullanma dengesinin nasıl sağlanacağına ilişkin kararlar belirtilmemiştir. Planlama bölgesinde bu konulara ilişkin üst ölçekli bir planının bulunmayışı ve bütünden kopuk kararların verilmiş olması bütüncül bir plan değerlendirmesinin yapılmasını da engellemiştir. 1/25000 ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü Çevre Düzeni Planında kültürel miras bileşenlerine (somut ve somut olmayan kültürel miras, yerel çeşitlilik/zenginlik vb.) yönelik kavramlar ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik kavramlar (kültürel turizm, bütüncül planlama, sürdürülebilir gelişme vb.) yüksek seviyede ele alınmaktadır.

İzmir Bölge Planı (İZBP) 2014-2023, İzmir Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ve bölgenin ihtiyaçları ve potansiyelleri doğrultusunda gelişme eksenleri, öncelik ve hedeflerini ortaya koyan stratejik tavsiye kararı niteliğindedir. İzmir’e özgü yerel bir kalkınma modeli oluşturulmak için planlama sürecinde söz sahibi olan tüm paydaşların katılımcılığını sağlayan mekanizmalar oluşturulmuştur. Çevreye zarar vermeyen turizm yöntemlerinin geliştirilmesi, yerel kültürleri yaşatan turizm etkinliklerinin geliştirilmesi, sürdürülebilir turizmi geliştirme yönünde hedefler mevcuttur. Ancak İzmir bölgesinde, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizme yönelik alt başlıklar içermemektedir. Bununla birlikte somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması konularında gelişme eksenleri ve uygulama araçları yer almamaktadır. Dolayısıyla uluslararası sözleşmelerde yer alan kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilirliğine ilişkin hedefler planda yer almamaktadır. İzmir Bölge Planında kültürel miras bileşenlerine (somut ve somut olmayan kültürel miras, yerel çeşitlilik/zenginlik vb.) yönelik kavramlar ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik kavramlar (kültürel turizm, bütüncül planlama, sürdürülebilir gelişme vb.) yüksek seviyede ele alınmaktadır.

Üst ölçekli bölgesel planlar genel anlamda mekânsal ve stratejik planlama yaklaşımıyla hazırlanmıştır. İzmir genelinde turizm sektörünün sürdürülebilir gelişimi, kültürel turizmin bölgesel gelişimi ve kültürel mirasın korunmasına yönelik stratejik hedeflere ulaşılması ve mekânsal planlanmasına yönelik uygulama araçları ortaya konulmuştur. Planlarda mekânsal çözüm önerilerinin yanı sıra stratejik tavsiye kararları bulunmaktadır. Bu durum planların diğer bölgesel stratejik ve mekânsal planlar ile örtüşmesini zorlaştırmaktadır. İzmir genelinde kültürel turizmin gelişimine paralel olarak kültürel mirasın nasıl korunacağına değinilmemiş ve İzmir gibi kültürel zenginliği fazla olan bir ilde kültürel turizmin sürdürülebilirliği üzerinde yeterli politikalar geliştirilmemiştir. Ancak, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm konusunda planlama kararları yeterli seviyede olmamasına karşın, kültürel miras ve bileşenleri ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişki sağlıklı kurgulanmıştır. Planlar üst ölçekli mekânsal ve stratejik planlarla (çevre düzeni planı, turizm strateji planı vb.) kademeli birliktelik ve bütünlük sağlayamamış, tüm planlar kendi içerisinde farklı değerlendirilmiştir. Farklı otoriteler tarafından yapılan tüm üst ölçekli planlar süreç kapsamında parçalı kentsel uygulamalara ve bütünsel bir yaklaşımdan uzak turizm gelişimlerine ve koruma sorunlarına sebep olmaktadır.

Bölgesel üst ölçekli planların açıklama raporlarındaki ilgili bölümlerde uluslararası tüzükler kapsamında kültürel turizm ve kültürel mirasın korunmasına yönelik kavramlar yer almaktadır. Aşağıdaki tablolarda, bu kavramlar plan açıklama raporları içerisindeki kullanım düzeylerine göre düşük-1 puan ($\sqrt{}$), orta-2 puan ($\sqrt{\sqrt{}}$), yüksek-3 puan ($\sqrt{\sqrt{\sqrt{}}}$) ve hiç yer almayan-0 puan şeklinde ele alınmıştır. Bu kapsamda kültürel miras ve bileşenleri ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik kavramların ele alınma düzeyi şu şekilde (Tablo 4.9) belirtilmiştir:

Tablo 4.9 Kültürel miras ve bileşenleri ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik kavramların bölgesel planlarda ele alınması

Kavramlar (Ulusal Mevzuat, Uluslararası Tüzük ve Belgeler)		Kültürel Miras ve Bileşenlerine Yönelik Kavramlar					Kültürel Mirasın Korunması ve Kültürel Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Kavramlar			
		Somut Kültürel Miras- Kültürel Peyzaj	Somut Olmayan Kültürel Miras- Gelenek- sel Bilgi	Yaratıcı / Kültürel Mekânlar- Yerin Ruhu	Özgün-lük ve Üstün Evrensel Değer	Yerel ve Kültürel Çeşitlilik/ Zenginlik- Kırsal Miras	Kültürel Turizm/ Sürdürü- lebilir Gelişme	Katılım, İşbirliği / Kültürel Etkileşim ve İletişim	Koru(n)ma /Bütüncül Planlama	Koruma ve Yönetim Planı ve Turizm Planlaması
1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı	Amaç ve Vizyon	√				√	√		√	
	Mevcut Durum									
	Tespit ve Analizi									
	Hedef ve Strateji	√							√	
	Plan Karar ve Hükümleri	√	√	√		√	√√	√	√	√
1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı	Amaç ve Vizyon						√		√	
	Mevcut Durum	√	√			√				√
	Tespit ve Analizi	√	√	√		√	√	√	√	√
	Hedef ve Strateji	√	√	√		√	√	√	√	√
	Plan Karar ve Hükümleri	√	√	√		√	√	√	√	√
İzmir Kuzey- Doğu-Batı Bölgeleri 1/25000 Ölçekli N.İ.P.	Amaç ve Vizyon				√		√		√	
	Mevcut Durum	√√√	√√√	√		√√√	√√			√
	Tespit ve Analizi									
	Hedef ve Strateji									
	Plan Karar ve Hükümleri				√				√√	√
İzmir Bölge Planı 2014-2023	Amaç ve Vizyon									
	Mevcut Durum	√					√		√	
	Tespit ve Analizi	√√	√√	√√√	√	√√√	√√	√√√	√√	√
	Hedef ve Strateji									
	Plan Karar ve Hükümleri									

- Tablo 2’de gösterildiği şekilde, üst ölçekli bölgesel planlar içerisinde yer alan kültürel miras ve bileşenlerine yönelik kavramların ele alınma düzeyini incelediğimizde; 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planında bu kavramlar toplam 7 puan değerinde ele alınmıştır. 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planında bu kavramlar toplam 11 puan değerinde, İzmir Bölge Planı 2014-2023 ve İzmir Kuzey-Doğu-Batı Bölgeleri Nazım İmar Planlarında ise 12 puan değerinde ele alınmıştır. Buna göre, 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, İzmir Kuzey-Doğu-Batı Bölgeleri N.İ.P. ve İzmir Bölge Planı 2014-2023’te kültürel miras ve bileşenlerine yönelik kavramların ele alınma düzeyi yüksek iken, 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planında orta düzeyde ele alınmıştır.
- Bölgesel planlarda kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesine yönelik kavramların ele alınma düzeyine bakılırsa; 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı ve İzmir Kuzey-Doğu-Batı Bölgeleri Nazım İmar Planlarında bu kavramlar toplam 8 puan değerinde, 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planında 11 puan değerinde, İzmir Bölge Planı 2014-2023 ise 10 puan değerinde ele alınmıştır. Buna göre, 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı ve İzmir Bölge Planı 2014-2023’te kültürel miras ve bileşenlerine yönelik kavramların ele alınma düzeyi yüksek iken, 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı ve İzmir Kuzey-Doğu-Batı Bölgeleri Nazım İmar Planlarında orta düzeyde ele alınmıştır.
- Tüm bölgesel planlarda, kültürel miras ve bileşenlerine yönelik kavramların ele alınma düzeyi 42 puan değerinde iken, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesine yönelik kavramların ele alınma düzeyi 37 puan değerindedir. Buna göre; bölgesel planlar stratejik ve mekânsal planlama yaklaşımları doğrultusunda kültürel mirasın önemine ve kültürel turizmin sürdürülebilir gelişimi ve bütüncül planlamasına yönelik hedef ve politikalarda ilerleme göstermektedir. Bu kapsamda, kültürel mirasın korunması konusunda hedef ve politikalar yeterli seviyede olmamasına karşın, kültürel miras ve bileşenleri ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişki sağlıklı kurgulanmıştır.

4.3.2 Kentsel Paydaşlara İlişkin Değerlendirmeler

Elde edilen bulgulara yönelik bazı değerlendirmeler yapılması gerekirse; paydaşların kültürel miras tanımlama biçimleri ve kurumlarınca kültürel mirasın korunması ve kültürel turizme yönelik gerçekleştirdiği projelere ilişkin ifadeleri incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılabılır:

Tablo 4.10 İzmir ili kentsel paydaşların somut kültürel miras alanlarına ilişkin tanımlamaları

Önemli yapılar, sokaklar	<i>Kızlarağası, Kahveciler Sokağı, Abacı Han (P10),sinagoglar, camiler, kiliseler, çeşmeler (P9, P13),</i>
Geleneksel kent merkezi, sit alanları	<i>Kemeraltı (P2,P12, P10,P13, P14), Sit (P14, P15),</i>
UNESCO Dünya Miras Alanları	<i>Efes (P4, P13, P14), Bergama (P2, P13), Kemeraltı (P13),</i>
Arkeolojik alanlar, Antik kentler	<i>Agora (P14, P12), Smyrna, Bayraklı (P12), Urla Klozemenia (P4),</i>
Rotalar	<i>Çeşme-Karaburun yarımada (P2), Eurovelo 8. Rotası (P3).</i>

Kültürel mirasın tüm boyutları ile tanımlanması, mirasın korunması ve sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Kentsel paydaşların İzmir'in kültürel mirası olarak tanımladıkları unsurlara bakıldığında yapı ölçeğinden başlayıp, rotalara kadar ulaşan farklı ölçeklerde somut kültürel miras değerlerinin ve bunlar dışında somut olmayan miras değerlerinin tanımlandığı görülmektedir. Bu tanımlamalar (Tablo 4.10; Tablo 4.11) tablolarda verilmiştir.

Tablo 4.11 İzmir ili kentsel paydaşların somut olmayan kültürel miras alanlarına ilişkin tanımlamaları

Çok katmanlılık	<i>Hellenistik dönemden beri katmanlaşmış kimlikli bir yapılaşma (P6)...</i>
Zanaat kolları	<i>İpek yolundan gelen tüccarların ve batı dünyasının son pazar yeri olan Kemeraltı ayrıca bir yerel pazar. Buradaki hanların pazarların ismi tesadüf değil. Tüm Anadolu'daki kooperatif ürünler, baharatlar, tekstil, taze balık burada, sadece esnaf değil ayrıca zanaatkar ekosistemi de var. (P10) Nazar boncuğu, yorgancılık, iğne oyası, urgancılık (P9)...</i>
İlkler	<i>Tıbbın merkezi, edebiyatın merkezi, zeytinin merkezi (Urla Klozemenia), zeytinin ilk işliğı, ilk parlamento ve ilk kütüphane İzmir'de (P4)...</i>
Yaşanmışlıklar	<i>Var olan yaşanmışlıklar (P13)...</i>

Farklı kurumlarda görev alan paydaşlar kurumlarınca kültürel mirasın korunmasına ve kültürel turizmin gelişimine yönelik yapılan projelerden bahsetmişlerdir. Bu projelerin gerek kapsadıkları alanları, ölçekleri gerekse de amaçları açısından oldukça geniş bir çerçeve ortaya koydukları, kamu kurumu ve/veya sivil toplum kuruluşlarının proje hazırlamak, mali destek sağlamak, uygulama yapmak gibi farklı biçimlerde sürece dâhil oldukları izlenmektedir. Ancak bu projelerin kurumların hedefleri doğrultusunda, çoğunlukla ortak bir vizyon olmaksızın ve eşgüdümsüz olarak gerçekleştirildiğı, pek çoğunun üst ölçekli planlar ile ilişkisinin kurulmadığı veya zayıf kaldığı izlenmektedir. Bu projeler (Tablo 4.12) şunlardır;

Tablo 4.12 İzmir ili kentsel paydaşların kültürel mirasın korunmasına ve kültürel turizmin gelişimine yönelik projeleri

İzmir Tarih Projesi	<i>İzmir Tarih Projemiz ile birlikte öncelikle Kemeraltı ve merkez ağırlıklı olarak çalışıyoruz (P2).</i>
İzmir Turizm Tanıtım Stratejisi ve Eylem Planı	<i>İZKA ortaklığıyla ve belediye desteğiyle turizm stratejisi hazırlıyoruz (P14).</i>
Çeşme-Karaburun Yarımada Projesi	<i>Çeşme-Karaburun-Yarımada projesi ...gibi sadece somut değil somut olmayan mirasa yönelik bütüncül planlama çalışmalarımız var (P2).</i>
Bergama Jeopark Projesi	<i>Bergama tarafındaki jeopark projesi gibi sadece somut değil somut olmayan mirasa yönelik bütüncül planlama çalışmalarımız var (P2).</i>
Tarihi Eserler Ödülleri	<i>Somut olmayan miras açısından tarihi eserler ödülleri önemli (P3).</i>
Kazi destekleri	<i>Agora kazıları, Smyrna, Bayraklı, Kemeraltı bölgelerine maddi destek sağladık (P12).</i>
Restorasyon, sokak sağlıklılaştırma uygulamaları, yönlendirme tabelaları	<i>Restorasyon, mermer kesme makinesi, yönlendirme tabelaları yaptık (P12). Çalışmalarımız sonucunda Kızlarağası ayağa kalktı, esnaf biraz canlandı. Kahveciler Sokağı, Abacı Han beyaz yakalıların öğlen gelip yemek yediği, akşam rakısını içtiği ağırlama ve nostalji merkezi oldu (P10).</i>
Bilgi broşürleri, filmler, haritalar	<i>Bilgi broşürleri bastırdık (P12). Bir sürü broşürler, filmler, haritalar bastık aslında inanılmaz bir açlık var (P10).</i>
Fuarlara/Konferanslara katılım	<i>Kültürel miras ve kültürel turizm olarak fuarlara katıldık, son olarak yurtdışı fuarında stand açarak arkaya antik Ege haritası koyduk, hocalara orada konferans verdirdik (P12).</i>
Veri tabanı, mobil aplikasyon	<i>Tüm turizm noktalarına ilişkin dijital bir veritabanı oluşturduk ve mobil aplikasyona çevirdik. Bunun içerisinde her bir noktaya ait görseller, konum bilgileri, tarihçeler, fotoğraflar ve videolar var (P14).</i>

4.3.2.1 Kültürel Mirasın Korunması İle İlgili Görüşler

Yapılan mülakatlarda paydaşlara İzmir’de kültürel miras konusunda nasıl bir potansiyel olduğu, kültürel miras öğelerinin sürdürülebilir korunmasını tehdit eden unsurlara ilişkin ne tür önlemler alındığı ve fırsatların nasıl değerlendirildiği, turizm ve koruma bağlamında bölgenin güçlü ve zayıf yönlerinin neler olduğu, kültürel miras dokularının hızla gelişen ve modernleşen kentten nasıl etkilendiği ve ne tür ilişkiler

kurduğu, kültürel mirasın korunması konusundaki yaklaşımlarına ilişkin sorular iletilmiştir (Tablo 4.13).

Tablo 4.13 Paydaşların kültürel mirasın korunması ile ilgili görüşleri

Miras Envanteri	Öncelikle bütün idarelerin birlikte kültürel miras envanterini çıkarması ... gerekiyor. (P2). Kültürel miras envanter çalışmaları var ama net olarak ne kadar tescilli gibi bilgiler ve arşiv miktarı çok olduğu için doğru ve sistematik şekilde son hali dijital olarak hala tamamlanmamış (P5). Bugüne kadar yapılmış herhangi bir kültürel miras envanteri yok. Bir sürü broşürler, filmler, haritalar bastık aslında inanılmaz bir açıklık var. Keşke bir konaklama ve gastronomi haritası olsa, aile olarak çocuklarla gezilebilecek rota yok. Bir mobil uygulama yaptık içerisinde 300 tane kültürel mirasın hikayesi var bunları filmlere dönüştürmek gerekiyor. Kültürel mirasın korunması ile yeni nesillere bir şey aktarmak ve bunun yaşayan bir hafıza olduğunun bilinmesi gerekiyor (P10).
Yasal, Kurumsal yapı	Yasaları incelediğimizde korumaya dönük daha çok, teşvike dönük daha az karar var. Korumada belediye tek başına yetersiz kalıyor (P2). Çok karar merci olması, kurullar vb. olması yetki karmaşası oluşturuyor (P5). Mevzuatta buna (kültürel miras alanlarına yönelik bir strateji planı, master planı veya eylem planına) yönelik altyapı oluşturulmadığı, hangi kurumlara bunu yapacağı belirtilmediği ve görev tanımı yapılmadığı için planlamanın sürdürülebilirliği sağlanamıyor (P5). ... merkez ve yerel arasında yetki çatışması veya birbiriyle çelişen strateji ve planlar var (P5). Mevzuat ve bakış açısı gelişse de uygulamada planlama ve koruma bakımından parçacıyız (P6).
Stratejik yaklaşım	Birlikte çalıştığımız ekip, başkan vb kaygımız ortak, turizm konusunda belli noktalarda ilerlemişiz belli noktalarda eksik. Birbirimizle strateji adına kesişirsek tüm disiplinler olarak mutabakat sağlayabiliriz. Herkes kendi yönünde ilerlemeli ama arada da sağlama yaparak nasıl gidiyor diye birleşerek onun üstünden gidilmeli. Projeyi çizdikten sonra yapım aşamasında da aynı kişilerle aynı duygu ve gönül bağıyla yürütülmeli. Kültürün varlığını sürdürebilmesi için stratejilerimizi ve araçlarımızı ortaya koyalım onun turizme yansması zaten olur (P3). Genel çerçevede iyi bir yerel vizyon, hedef ve strateji var. Fakat bunların altı çok açılmadığı için aktörlerle ve mekânla nasıl bağdaştırılacağına yönelik araçlarda sekteler oluyor (P6).
Bütüncül bakış, Etaplama, Önceliklen dirme	Bütüncül bakılması konusunda hemfikiriz (P3) ... Tüm idarelerin kaynaklarını ortaya koyarak öncelik sıralamasıyla uygulama yapması gerekiyor. Tabi... etaplama olmalı (P2).

Tablo 4.13 Devamı

Koordinasyon, İşbirliği	Planlamada karşılıklı ölçekler arası gelip gitmeler ile paydaşlar arasında kaygılarımız konusunda hala müttefik miyiz demeyi önemsiyorum. Kültürel mirasın planlamasında ekip başının kurumlar arasında organizasyon yapıp bizleri bütünleştirerek ortak paydada birleştirmesi gerekir. Buradaki engel kurumlar arası koordinasyon ve işbirliği eksikliği, herkes kendi sınırları içerisinde dursun isteği var. Kurumlar sınırlar noktasında esnek olmalı, çatı vizyonunda yönetişimin kimliği yok (P6).
Çok boyutluluk, Çok disiplinlik	Fiziksel müdahaleler mirası yaşatmak için yeterli değil, devamında korumak için ne yapılabilir bunu yaratmak gerekir (P2). Operasyonel ve yönetsel çerçeve ile mekânsal planlama arasında kopukluk var (P6). Restore edilen yerin çehresi nedir ve yöredeki halk ile bütünleşebiliyor musunuz, verdiğiniz kimlik sürdürülebilir mi? Restore edilen halkı kazanamazsanız önce şahane olur, sonra eski haline döner (P12). Koruma alanlarında yerel halk ile iç içe ortak paydada buluşarak, tüm meslek erbabıyla, ayrıca sosyolog ve psikolog ile çalışmak gerekiyor. Olayın sosyolojik boyutu mutlaka ele alınmalı (P12). Kültürel turizmin sürdürülebilirliği noktasında çok ciddi bir planlama ve multidisipliner bir çalışma yapılması, restore edilecek kültürel miras alanının sürdürülebilir olmasının turizmle desteklenmesi gerekiyor (P12). Kemeraltı Nisan 2020’de UNESCO geçici listesine girdi ve bunun üç saç ayağı var. Bunlar; liman kenti, çok kültürlülük ve çok katmanlılık. Kültürel mirası kimin yaptığının hikayesini halk bilmiyorsa anlatmak çok zor. Rehber havuzumuz ile halkı hurafelerden korumak için doğru bilgileri doğru insanlara ulaştırıyoruz (P10).
Üst ölçekli planlar	Bütün idarelerin ve toplumun birlikte hareket etmesi gerekiyor. Üst ölçek plan yapabiliyorsunuz, bütüncül üretiyorsunuz ama farklı idarelerce birçok plan yapılıyor, çok fazla değişiyor (P2), Kültürel miras alanlarını odaklayan, birbiriyle ilişkisini ve işlevlendirilmesini üstten alta doğru yönlendiren, strateji, politika ve uygulama araçlarını ortaya koyan, kültürel miras alanlarına yönelik bir strateji planı, master planı veya eylem planı yok. (P5). Üst ölçek planlarda yetki karmaşası var, planlar bir şemsiye oluşturmuyor (P6). Mekânsal olarak çok fazla kurumun yaptığı üst ölçek plan var. Genel çerçevede iyi bir yerel vizyon, hedef ve strateji var. Fakat bunların altı çok açılmadığı için aktörlerle ve mekânla nasıl bağdaştırılacağına yönelik araçlarda sekteler oluyor (P6).

Gerek sorunların ortaya konulması gerekse de öneriler açısından bakıldığında miras envanterinin oluşturulduğu (somut ve somut olmayan unsurlara ilişkin ve çağın gereklerine uygun olarak dijital, ulaşılabilir, paylaşılabılır, uygulamalar, filmler vb. tekniklerle ilgi çekici), yasal ve kurumsal yapının yetki çatışmalarını engelleyecek biçimde düzenlendiği, kurumlar arası işbirliğinin sağlandığı, stratejik, bütüncül ve çok boyutlu/çok disiplinli yaklaşımları içeren, üst ölçekli planlar ile bütüncül olarak ele alınarak ortak hedefler doğrultusunda müdahale önceliklerinin belirlendiği bir yaklaşım öne çıkmaktadır.

4.3.2.2 Kültürel Turizm İle İlgili Görüşler

Tablo 4.14 Paydaşların kültürel turizm ile ilgili görüşleri

Turist beklentileri	<i>Kültürel turistlere yönelik konaklama açısından artık fark yaratan çözümlere gidilmesi gerekir. Artık yeni turistler otel yerine yerel evlerde, yerel kahvaltı ederek, yereli hissederek sadeleşmek ve onlar gibi yaşamak istiyor. (P3).</i> <i>İzmir'in tarihi geçmişini insanlara aktarmak gerekiyor. Sadece kazı alanlarıyla, inanç turizmi ile değil, kültür bilgi birikimi ile de aktarmak gerekiyor (P4).</i> <i>Bireylerin farklılık arayışlarında kültür en önemli unsurlardan biri (P4).</i> <i>Mass turizm yerine kapalı turlar tercih ediliyor, turistler yereli yaşamayı, tatmayı, gezmeyi ve kaybolmayı istiyorlar (P9).</i> <i>Yeni kuşak turizm hizmetlerine dijital olarak ulaşabilmek istiyor (P14).</i>
İstenilen turist profili	<i>Rakamsal olarak turistin çokluğundan ziyade, nitelikli, gelir bırakan turist önemli (P9).</i> <i>Turist kapasitesi olarak nitelikli turist gelmesinin peşindeyiz. Niş ürünlere önem veren, ekonomik ve sosyolojik yapısı yüksek, araştıran, inanç turizmini ve öğrenmeyi seven turistin peşindeyiz (P11).</i>
Stratejik yaklaşım	<i>Kültürel turizmi 12 aya yayabilmek ve turisti tutabilmek için Bakanlık tarafından üst bir strateji gerekiyor (P4).</i> <i>Temel hedefimiz farklı turizm türlerini bir arada tutmak, bu sebeple turizm stratejisi hazırlıyoruz (P4).</i> <i>Bölgeyi kültürel turizmle geliştirmek için Bakanlığın bir strateji izlemesi gerekiyor (P9).</i> <i>Turizmde kısa, orta ve uzun vadede neler yapılabilir, sürdürülebilirliği nedir planlamak gerekiyor (P9).</i> <i>İzmir'in turizm stratejisinin ana eksenini kültür, tarih ve arkeoloji oluşturmaktadır (P14).</i> <i>Katılımcı süreçler ile kültürel turizmin üstatlarınca koordinasyon sağlanmalı, dört mevsim süren ve tüm turizm çeşitleriyle birbirini destekleyen turizm stratejileri ve eylem planı olmalıdır (P8).</i>

Tablo 4.14 Devamı

Bütüncül planlama	<i>Turizmde yatak kapasitesi düşük ve stratejik bütüncül bir planlama yok (P4). Bütüncül plan yapılamıyor çünkü aktörler ne yapmak istediğinde oydaşamıyor. Turizm ve korumayı aynı potada eritmek ve aynı masada korumacıları ve turizmcileri oturtmak zorlu bir süreç (P8). Planlama da dağınıklık ve parçacılık var. Kültürel turizmle ilgili stratejilerimiz olmalı, daha esnek ama kötüye kullanılmayan bir planlama sistemi yürütülmelidir (P8).</i>
Tanıtım	<i>Son dönemlerde kültürel turizme çeşitli fuarlarla ve etkinliklerle önem verilmeye başlandı. Ancak İzmir'i fuarda lanse edecek ileri derecede hazırlıklarımız yok henüz çekirdeği oluşturuyoruz. Turizmde çarpıcı akılda kalıcı değişik spotlarla hafızada kalan yerlere insanlar geliyor (P9). Sosyal medyanın etkisini yadsıyamayız (P11). Kültürel turizm konusunda tanıtım yeterli değil, daha belirgin olması ve doğru kitlelere götürülmesi gerekir (P13).</i>
Koordinasyon, işbirliği	<i>Son dönemde kültürel turizmde kurumlar arası hedefler ortak olduğundan karşılıklı hoşgörüyle ortak paydaya gidiliyor (P11).</i>
Çok boyutluluk	<i>Koruma noktasında halkın bilinçli olması lazım (P9). Birinci ayakta rota ve tur gelişimi var... İkinci ayakta destinasyon yönetimi var..., en fazla paydaş gerektiren ayak. İzbandan antik Efes'e ve diğer bölgelere giden rotalar oluşturarak, hem fiziksel müdahale ile hem de organizasyonel planlama ile etkinlikleri 12 aya yayarak turisti ağırlamak istiyoruz. Üçüncü ayak ise tanıtım ve pazarlama. Dördüncü ayak turizm hizmetleri. Turizmin uluslararası standartlara ulaşması için rehberlerin ve konaklama hizmetlerinde çalışan personelin eğitimi gerekiyor. Beşinci ayak direk ulaşım olması (P14).</i>

Yapılan mülakatlarda katılımcılara İzmir'de sürdürülebilir kültürel turizm açısından mevcut potansiyelin nasıl değerlendirildiği ve geliştirildiği, kültürel miras ve kültürel turizm konusunda etkin bir çerçevenin oluşturulması için nasıl bir planlama olması gerektiği, koruma ve kültürel turizm bağlamında bölgenin güçlü ve zayıf yönlerine ilişkin sorular iletilmiştir (Tablo 4.14). Turist beklentilerinin, görmenin ötesinde yaşama ve deneyimlemeye dönüştüğü, kültürün somut olmayan unsurlarının da bu anlamda önem taşıdığı, dijital erişim olanaklarının ön plana çıktığı ve bu turist profiline daha yüksek gelir bırakan niteliği nedeniyle de çekilmek istenen grup olduğu anlaşılmaktadır. Yine turizmin farklı boyutlarını içeren, stratejik, ortak hedeflere yönelik koordinasyon ve işbirliğinin sağlandığı bütüncül planlama gereksinimi ortaya konulmaktadır.

4.3.2.3 Üst Ölçekli Planlar İle İlgili Görüşler

Tablo 4.15 Paydaşların üst ölçekli planlar ile ilgili görüşleri

Planlarda üst ölçek/alt ölçek ilişkisi	Üst ölçekli kararlarımızı; kültürel alanları birbirleriyle bağlamak, sadece alanları korumak değil yapılaşma baskılarını da kontrol etmek, gelişme eğilimlerini doğru yönlendirmek, aralarındaki ilişkiyi kurgulamaktır (P1). 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planında genel olarak kültürel turizmi geliştirmek, korumak ve ülke ekonomisine katkı sağlamak olarak hedef ve kararlar mevcut, ancak uygulamaya yönelik planlarda yeterli düzeyde bu konuların ele alınmadığını düşünüyorum (P7). Kültür ve Turizm Geliştirme bölgeleri kapsamında üst ölçekli planlarda kültürel mirası geliştirmeye yönelik kararlar var. Alt ölçekli planların yapımında aksamalar oluyor ve uygulamada mülkiyet davalarından dolayı planlama süreçleri tamamlanamıyor(P7)
Bütüncül yaklaşım	Kültürel turizm potansiyeli yeterince değerlendirilmiyor ve kültürel mirası doğru korunmuyor. Plan yapılırken kentsel sit alanları işlenir ama döneme ve mirasın sorunlarına değinilmez, alt ölçeklere bırakılır. Kentte bu durum anlaşılabilir ama arkeolojik alanda veya kırsal kültürel mirasta aynı şey olması iyi değil (P15) Planlarımızda kültürel turizm diye ayrı başlık yok ama kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi politikaları var (P1). Farklı kurum yetkileri nedeniyle üst ölçek kararları üretemediğimiz zamanlar oluyor (P1).
Çok boyutluluk	Kültürel mirası koruduğunuz sürece turistte artar. 1960-70 lerde var olan sahil bandı yapılarını mahvetmişiz, üç büyük kentten en kötü planlanan İzmir'dir. Kentin bir kimliği var ama imge ve sembollerini kaybetmiş, Kültürel miras dokuları kentin büyümesinden çok etkilenmiş durumda, öncelikle göz ardı edilmiş kendi haline bırakılmış, kullanıcıları değişmiş, sonradan kentin büyüme süreçleri hep rant odaklı olmuş, ekonomik fayda görülmezse korunmamış. Çok hızlı ve ciddi bir değişim süreci yaşanmış (P15).
Esneklik	Planlar kentin değişen dinamiklerini göze almalı, beş yılda çok şey değişiyor, karar vericiler ve yasalar bile değişebilir, o nedenle doğru politikalar konulmalı ve değişen şartlara uyum sağlayabilmelidir (P1). Üst ölçekli plan çok önemli, sürekli geri beslemelerle iletişim halinde olunmalı (P15).
Koordinasyon, işbirliği	Kültürel miras konusunda kurumsal kapasite var ama kapasitenin yönetilmesi ve kullanılmasında aksamalar olduğunu düşünüyorum. Planlar arası koordinasyon kurumsal işbirliği ile sağlanabilir (P7). Her kurum kendi planını oluşturduğu için uyumsuzluk ortaya çıkıyor (P15).
Katılım	Kentliler, işyeri sahipleri, siyasetçiler ve kültür mirasıyla ilgili sivil girişimlerden oluşan bütün taraflar, kültür varlığının korunmasından sorumlu ancak hedef ve politikaların geliştirilmesine katılım tam sağlanamıyor (P7).

Yapılan mülakatlarda katılımcılara, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin planlamada bütüncül yaklaşımlarla ortaya konulabilmesi için İzmir’de kültürel miras ve kültürel turizm konusunda mevcut potansiyel ve sorunların üst ölçekli planlar kapsamında nasıl ve ne derecede ele alındığı, temel amaç ve politikaların neler olduğu, planlama anlayışının nasıl olması gerektiğine ilişkin sorular iletilmiştir (Tablo 4.15).

Kültürel miras alanları ile kültürel turizmin üst ölçekli planlama kapsamında ele alınma biçimine ilişkin olarak ise farklı görüşlerin ortaya çıktığı izlenmektedir. Farklı plan yetkilerine sahip kurumlarda üst ölçekli planlarda konunun ele alınma biçiminin, sorunlarının, kapsamının, alt ölçek, üst ölçek ilişkisinin farklı biçimlerde tanımlandığı izlenmektedir. Tek başına bu durum bile bütünlüklü bir politika geliştirilmesi açısından sorun olarak değerlendirilebilecek niteliktedir. Diğer yandan paydaşların katılımcı, esnek, çok boyutlu, kurumlar arası koordinasyon ve işbirliğinin sağlandığı bütüncül bir planlama yaklaşımını öne çıkaran görüşleri bulunmaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, üst ölçekli planlardan elde edilen bulgularla örtüşmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’deki planlama sisteminde ve ayrıca bölgesel anlamda İzmir özelinde bütüncül bölgesel kararlar içeren, stratejik mekânsal bir planlama sistemine ihtiyaç bulunduğu görülmektedir.

BÖLÜM BEŞ

SONUÇLAR

5.1 Sonuç ve Öneriler

Planlama disiplininin bir parçası olan koruma, geçmişin yaşayan belgeleri olan kültür mirasını korumayı da barındırır. Kültür; geçmişten izler aracılığıyla yaşayan kentin kimliğini oluşturan bir sistemi tanımlamaktadır. Kültürel miras da bu izlerden birisidir ve korunmasının en önemli aracı planlamadır. Koruma konusunda bütüncül, sürdürülebilir ve bölgesel ölçekte koruma politika ve kararlarını uygulayan planlama yaklaşımlarına ihtiyaç vardır. Kültürel turizm; yeni kültürleri tanıma ve geçmiş kültürleri merak etme temeline dayanmaktadır. Bu sebeple kültürel dokuyu korumak ve kentsel ölçekte turizmi geliştirmek için önemli bir katalizördür.

İzmir İli, zengin kültür birikimi sayesinde günümüzde kültürel turizm açısından birbiriyle etkileşen ekonomik, sosyal, kültürel ve dinamik bir tablo içerisindedir. İzmir ilinde kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilmesinde, uygun ölçek ve türdeki şehir planları, politikaları ve stratejik kararları ile bütünleşik bir yönetim modeline ihtiyaç vardır. Bu kapsamda, kültürel mirası korumada ve kültür turizminde önem arz eden uluslararası tüzük ve belgeler planlamaya temel oluşturmaktadır. Bu sayede planlamada farklı mekânsal ölçekli kararların birbirini yönlendirme ve denetlemesini mümkün kılacak bir kademelenme ve birliktelik sağlanabilir. Bunun yanı sıra, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik doğru hedef ve stratejiler de belirlenebilir.

Tez çalışmasında, İzmir ilinde kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizme yönelik politikaların geliştirilmesi konularının birlikte ve eşgüdümlü olarak ele alınması açısından uygun bir çerçeve sunan üst ölçekli planlar değerlendirilmiştir. Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm açısından bölgesel ölçekteki stratejik mekânsal planlama yaklaşımları kentlerin karmaşık sistemlerine yönelik en doğru sistem olabilir. Bu kapsamda İzmir İli, kültürel miras zenginliği ve çeşitliliği açısından çevre iller ile birlikte değerlendirilerek, bölgesel ölçekteki stratejik mekânsal planlama

yaklaşımları doğrultusunda kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilirliği sağlanabilir.

Tez çalışmasının ilk bölümünde; tezin amacı, kapsamı, yöntemi, araştırma alanının seçilme gerekçeleri, çalışmanın ilgili literatür içerisindeki yeri ve planlama disiplini içerisinde diğer çalışmalardan farklı yönleri değerlendirilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde; kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm üzerine yapılmış araştırmalar ve ilgili literatür çalışmaları değerlendirilmiştir. Bu kapsamda kültürel turizm ve kültürel miras üzerindeki etkisi ile kültürel mirasın korunması arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Ayrıca bütüncül koruma, kültürel turizmin sürdürülebilirliği, yaratıcı turizm ve Unesco kültürel miras listesi incelenmiştir. Tez çalışmasının üçüncü bölümünde; İzmir İli kültürel mirası, tarihi, bölge ve ülke içerisindeki yeri, İzmir İli kültürel turizm potansiyeli, İzmir İli kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizm açısından kuvvetli ve zayıf yönleri incelenerek çalışma alanına ilişkin veriler ortaya konulmuştur.

Tez çalışmasının dördüncü bölümünde; İzmir ilinde kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizme yönelik politikaların geliştirilmesi konularının birlikte ve eşgüdümlü olarak ele alınması açısından uygun bir çerçeve sunan üst ölçekli planlar değerlendirilmiştir. Üst ölçekli ulusal ve bölgesel planlar kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizm kapsamında incelemeye alınmıştır. Bu bölümün sonunda tüm bulgulara ilişkin genel değerlendirmeler yapılmıştır. Kültürel miras ve bileşenleri ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişkinin sağlıklı kurgulanmasına yönelik kavramların üst ölçek planlarda ele alınma düzeyi ortaya konulmuştur. Ayrıca, ilgili kurumlarla yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular doğrultusunda değerlendirmeler yapılmıştır. Tez çalışmasının beşinci bölümünde ise, çalışmaya ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır. Bu kapsamda, İzmir İlinde kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilirliği arasındaki ilişki planlama disiplini açısından değerlendirilmiştir.

Kentler, içinde bulundukları politik, sosyo-ekonomik ve kültürel sistemlere özgü planlama yaklaşımları doğrultusunda şekillenmekte ve gelişmektedir. Kültürel mirasın

korunması ve kültürel turizmin gelişimi açısından sürdürülebilir planlama yaklaşımlarına ihtiyaç vardır. Stratejik planlama yaklaşımı, kentlerde hızla gelişen yeni olgu ve sorunlara yönelik planlama yaklaşımları ve yöntemleri arayışlarının sonucu olarak; esnek yapısı, yerindenlik, katılıma önem vermesi ve plana yüklediği stratejik rol bakımından sürdürülebilirdir.

Bölge planları, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasını ve kaynakların yerinde ve etkin kullanımını hedefleyen, üst ve alt ölçekli planlar arasında uyumu ve bütünlüğü sağlayan, mekânsal düzenlemeler yerine sektörel konularda stratejik hedefler ortaya koyan bir strateji, koordinasyon ve yönlendirme belgesidir. Bu kapsamda, bölgesel ölçekteki koruma plan, karar ve stratejileri, kentlerin hızla büyüyen ve değişen sistemlerine entegre olma ve kültürel turizmin gelişimi bakımından doğru planlama yaklaşımlarıdır. Özellikle İzmir İli gibi kültürel miras zenginliği ve çeşitliliği fazla olan yerleşimlerde, bölgesel koruma plan, karar ve stratejileri ile bu kararlar doğrultusunda kültürel miras yönetimine ihtiyaç vardır. Bölgesel koruma plan ve stratejileri doğrultusunda somut ve somut olmayan kültürel miras bütüncül bir şekilde korunabilir. Kültürel miras, bütüncül bir şekilde korunduğu müddetçe kültürel turizmin sürdürülebilirliği de sağlanacaktır. Bu kapsamda bölgesel koruma plan ve stratejilerinin kültürel turizmin sürdürülebilir gelişimine olumlu yönde katkısı vardır. Bu kapsamda çalışmadan elde edilen sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Eylem ve sonuç odaklı olma

Üst ölçekli planların uygulamaya ve sonuca dönük olması beklenir. Bununla birlikte, planların eyleme dönüşmesi sonucunda daha yaşanabilir, kimlikli, kültürel dokusu korunmuş, potansiyellerini doğru kullanarak kültürel turizmde marka olmuş kentler beklenmektedir. İzmir İli üst ölçekli planlar kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin gelişimine ilişkin genel kararlar vermesine rağmen, planların uygulanmasında görülen belirtiler ile katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgular incelendiğinde eylem ve sonuç odaklılığından söz edilememektedir. Planlar uygulama aşamasında sekteye uğramış ve kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliği sağlanamamıştır. Bu kapsamda, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin

sürdürülebilir gelişimine yönelik eylem ve sonuç odaklı bölgesel ölçekte stratejik kararlar verilmeli ve kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliği sağlanmalıdır.

Etkileşim / Sadeleştirme

Planlamada farklı planlama yaklaşımları arasında etkileşimin olması, üst ölçekli plan ve stratejileri arasında gerekli yatay ilişkilerin kurulması ve üst ölçek düzeyinde uygulanan farklı planlama türlerinin ve yaklaşımlarının tek ve ortak bir planlama yaklaşımı, türü, tutumu ve dili gösterimi ile sadeleşmesi beklenir. Üst ölçekli planlarda planlama dilinin, mekânsal stratejik planlama yaklaşımına uygun olarak arazi kullanım planlamasından farklılaşması gerekmektedir. Ancak İzmir İli üst ölçekli planlarda alt ölçeğe fazla müdahale eden arazi kullanım kararları verilmiş, plan fazlalığı sebebiyle üst ölçekli planlar arasında ortak bir dil kullanılamamış, birbirleriyle ilişkisi zayıf etkileşimi olmayan bir dizi üst ölçekli plan ve strateji yapılmış, planlar arasında kademeli birliktelik ve bütünlük sağlanamamış, süreç kapsamında parçacı ve bütünlük yaklaşımdan uzak turizm gelişimleri ve koruma sorunları oluşmuş, dolayısıyla planlama sisteminin etkin işleyişi olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu kapsamda, planlama sistemindeki mevcut karmaşıklığın sadeleştirilmesi, planlar arasında yatay ilişkiler kurularak doğru etkileşimin ve bütünlüğün sağlanması, tek ve ortak bir planlama dili ve yaklaşımı kullanılması ve kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilirliği açısından bölgesel ölçekte karar ve stratejilerin uygulanması gerekmektedir.

Katılım / Yönetişim

Katılımcı süreçlerle ve müzakereci yöntemlerle elde edilen, uzun dönemli gelişme vizyonuna dayalı amaç, strateji ve eylem planlarından oluşan, yönetim modeli çerçevesinde yerel yönetimleri ve halkı katılım sürecine entegre eden, plan dili esnek, şematik, güçlü izleme ve denetim mekanizmaları ile desteklenen planlar, kentlerdeki var olan sorunların çözümü ve ihtiyaçların karşılanması açısından doğru planlama sistemine sahiptir. İzmir İli üst ölçekli planların yönetim modeli ve katılım süreçlerini yeterli ölçüde uygulamadığı görülmektedir. Üst ölçekli planların katılımcı

bir süreçte elde edilmesi ve tüm süreçlere yerel yönetimlerin ve halkın katılımının temini, şeffaflığın sağlanması, planların stratejik yapısının yeni bir yönetim modeli çerçevesinde hedef koyması ve yerel yönetimlerin imar planlamada ve kültürel mirasın korunması ile kültürel turizmin gelişiminde bölgesel stratejik kararları uygulayan kurum olması sağlanmalıdır. Şehrin kültürel miras değerleri ile evrensel nitelikli çözümlerlerin bütünleştirilmesi ve yerel kimlik ve özelliklerin planlamaya yansıtılmasını sağlayacak katılımcılık mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir.

Planlar arası hiyerarşi / Yerindenlik

Yereldeki plan bütünlüğünün merkezi müdahalelerle bozulması neticesinde planlamada yerindenlik ilkesi zarar görmektedir. Alt ölçekteki planlama kararlarının bağlayıcı nitelikteki üst ölçekli planlar ile belirlenmesi ve merkezi idarelerin sonradan yaptığı noktasal müdahaleler kentlerin bütüncül planlanmasını da güçleştirmektedir. Bu kapsamda, kentlerin bütüncül planlanması açısından üst ölçek planların alt ölçekler ile uyumlu, yerele fazla müdahale etmeden, plan kademelenmesinde üst ve alt düzeydeki planlarla ilişkiler kurarak planlar arası hiyerarşiyi sağlaması gerekmektedir. İzmir bölgesi için yapılan üst ölçekli planların ve katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular değerlendirildiğinde planlar arası hiyerarşinin tam olarak kurulamadığı ve yerele fazla müdahale edilerek yerindenliğin sağlanamadığı görülmektedir. Bu kapsamda, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin gelişimi açısından bölgesel ölçekte stratejik kararlar verilmesi, bu karar ve stratejilerin yerindenliği ve planlar arası hiyerarşiyi sağlaması gerekmektedir.

Kesinlik / Esneklik

Bütüncül, akılcı/kapsamlı ve üst ölçekten alt ölçeğe kademeli birliktelik sağlaması gereken planlar, hiçbir zaman geleceği tam olarak öngörememektedir. Planlar katı, değiştirilemez, kentin hızlı ve değişken sosyo-ekonomik ve kültürel sistemleri karşısında kapalı olmamalıdır. Bu sebeple, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin gelişiminde bölgesel sınırların tüm üst ölçekli planlar içerisinde kesin/net olması, ancak karar vericilerin yetkilerinin ve hedeflere yönelik alt stratejilerin

uygulama aşamasında daha esnek olması beklenmektedir. İzmir İline ilişkin üst ölçekli plan sınırları her planda farklı olmasının yanı sıra, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin gelişiminde uygulama aşamasında yetki karmaşası ve katı sınırlar ve hedefler bulunmaktadır. Bu nedenle plan karar ve stratejilerinde kurumsal yetkiler ve uygulamalar daha esnek, bölgesel sınırlar ise daha net olmalıdır.

Düzenleyici rol / Stratejik rol

Planlama sisteminde üst ölçekli planların düzenleyici ve stratejik rolü, planlanan alanın mekânsal ve sürdürülebilir gelişmesinin biçimlenmesine yön vererek farklı sektörler ve arazi kullanım türleri arasında dengeli bir düzen sağlamayı hedeflemektedir. İzmir ili üst ölçekli planları, dengeli mekânsal gelişmeyi kısmen sağlamakla birlikte, koruma kararlarında ve kültürel turizmin uzun vadede sürdürülebilir gelişimi için stratejik kararları üretememektedir. Bu kapsamda, bölgesel ölçekte önerilecek stratejik ve mekânsal kararlar kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilirliğini sağlamak için yol gösterici olacaktır. Bu kararlar işlevsel, uzun vadeli vizyon, hedef ve perspektifler ortaya koyarak hem kısa, hem de uzun vadeli izleme, geri-besleme, değerlendirme, uyarlama ve revizyon sağlamalıdır.

Plan-uygulama bütünlüğü / Uygulama farklılığı

Üst ölçekli planların mekâna aynen yansıtılarak plan ve uygulama bütünlüğünü sağlaması, yerel ölçekteki planlara altlık teşkil etmesi, stratejik kararlar ile kentleşme dinamiklerini dengeli bir şekilde sağlaması beklenmektedir. Ancak İzmir ili üst ölçekli planların, yerel ölçekteki mekansal kararlara fazla müdahale ettiği ve kültürel mirasın korunması ile kültürel turizmin sürdürülebilirliği bağlamında stratejik kararlar üretemediği için planlar uygulama aşamasında bütünsellik sağlayamamaktadır. Bu kapsamda, planların bütüncül bir şekilde yürütülebilmesi için bölgesel ölçekte mekânsal ve stratejik kararlar ile kademeli birlikteliğin sağlanması ve uygulamadaki sorunların ve farklılıkların çözülmesi gerekmektedir. Böylece kültürel miras ve bileşenleri ile kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin geliştirilmesi arasındaki ilişki sağlıklı kurgulanarak hedef ve stratejilere ulaşılabacaktır.

Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm kapsamında katılımcıların görüşleri ve üst ölçekli planların değerlendirmeleri çerçevesinde Türkiye planlama sistemine ve İzmir bölgesi özeline ilişkin aşağıda yer alan öneriler sunulmaktadır.

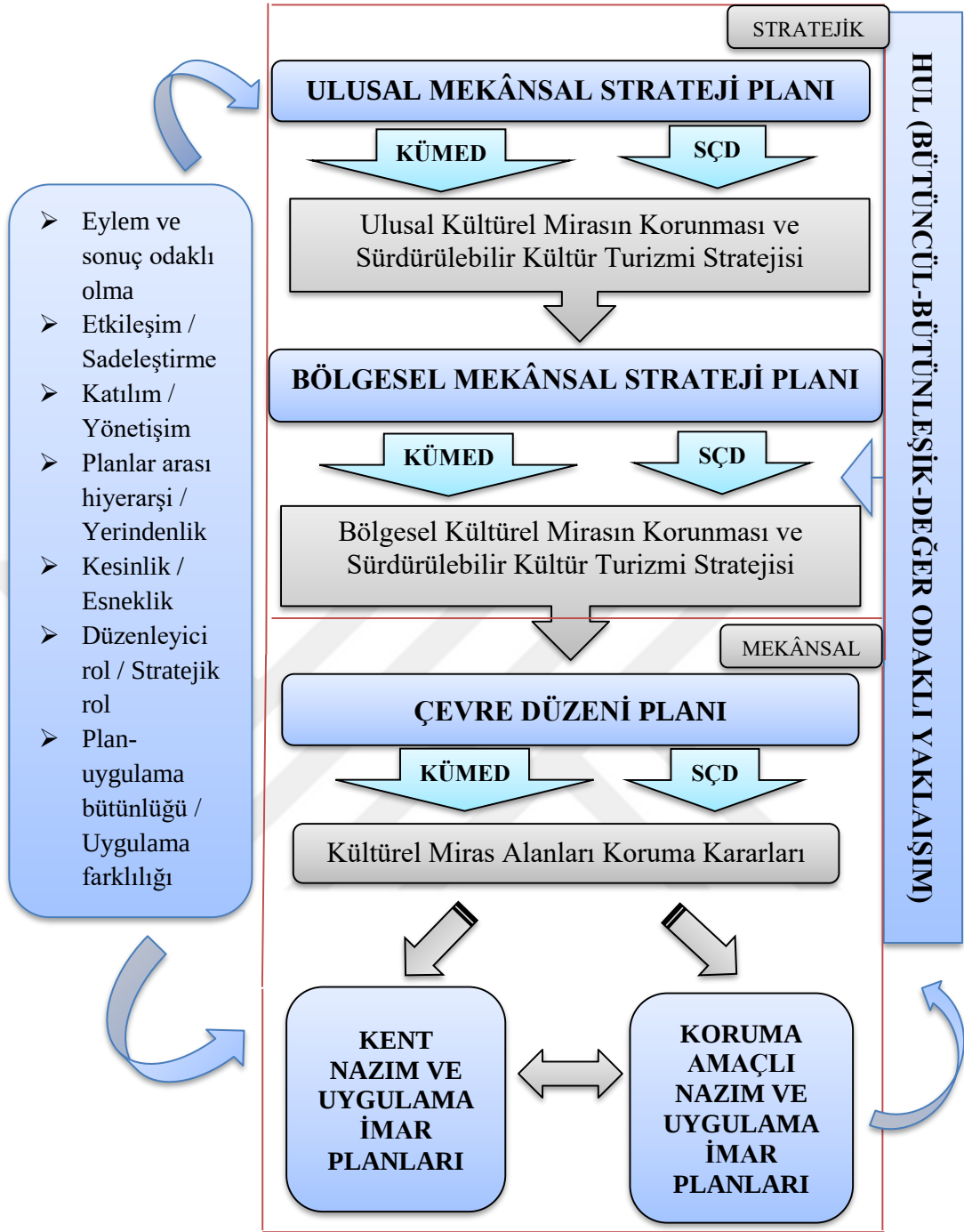
5.1.1 Türkiye Planlama Sistemine İlişkin Öneriler

Üst ölçekli planlamada bölgesel düzeyde mekânsal stratejik planlar, kentsel paydaşların kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm açısından ne yapmak istediklerine ilişkin katılımcı süreçlerde ve fikir birliğine varmalarında ve alınan koruma kararları ile bütüncül plan ve stratejilerin sunulmasında önemli rol oynamaktadır. Bölgesel ölçekte mekânsal stratejik planlar, kültürel mirasın korunmasına ve kültürel turizmin bölgesel anlamda sürdürülebilir gelişimine olumlu katkı sağlamaktadır. Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültürel turizm gelişimi açısından karar vericileri tek çatı altında toplamak, uygulama aşamasında esnek olabilmek, kültürel miras alanlarına odaklanan ve onlara rehberlik eden kesin, açık, yukarıdan aşağıya ilişki ve işlev kuran strateji, politika ve uygulama araçları ile eylem planı oluşturulmasını gerektirmektedir. Türkiye'de mevzuat ve uygulamada bu sorunların çözümüne yönelik altyapının oluşturulması, kültürel mirasın korunmasına ilişkin kararlarda tutarlı olunması ve kurumların bu konudaki rollerini tanımlayarak ortak strateji, amaç ve kaygılarla hareket edilmesi önemlidir.

Kültürel miras değerlerini korumak ve sürdürmek; geçmiş ve şimdiki değerler arasında sağlıklı bir ilişki kurmak, yaşanabilir ve kimlikli bir kentsel çevrenin oluşturulmasına katkıda bulunmak; kültürel turizmin geliştirilmesi ile kültürel mirasın korunması arasında denge sağlamak açısından konuyu bütün boyutlarıyla ele alan bir planlama yaklaşımına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Esnek, katılımcı, şeffaf, yönlendirici, ilkeli, stratejik, aracılık eden böyle bir planlama yaklaşımına duyulan ihtiyaç, mirasın (somut, somut olmayan), paydaşlar arası ve çok boyutlu (ekonomik, sosyal, toplumsal, mekânsal, çevresel) tüm yönlerini ele almaktadır. Bu ancak, üst ölçekte düzenlenen stratejik bir mekânsal planlama sistemi ile mümkün görünmektedir.

Kültür ve turizm sektöründeki paydaşlar, ancak bütüncül planlama yaklaşımlarıyla etkin ve bütünleşik çabalar ve ortak kaygılarla planlar oluşturarak, kültür ve turizmi ortak bir zeminde birleştirecek ve ortak paydada buluşabileceklerdir. Bütüncül planlama yaklaşımı, kültürel turizmin diğer turizm türleri ve çevre il/bölgelerle bütünleşmesini sağlayarak kentin bölgesel kalkınma sergilemesine neden olur. Bütüncül planlama yaklaşımları kullanılarak hazırlanan üst düzey planlar, kentin çeşitli kültürel miras değerlerine sahip kültürel güzergâhların ele alınması ve değerlendirilmesi için uygun bir çerçeve sunmaktadır. Kültürel turizmde kültürel mirasın ve yerel toplum değerlerinin korunması, sosyal ve ekonomik politikalar ve idari çerçeve ile mekânsal planlama arasındaki boşluğun ele alınması ile ilgili stratejik kararlar daha üst ölçekli planlar dahilinde alınabilir.

Planlama sisteminde var olan karmaşıklığı sadeleştirmek, çok sayıda plan üretmek yerine planlar arasında yatay ilişkiler kurarak uygun etkileşim ve bütünlük oluşturmak, ortak bir planlama dili ve yaklaşımı kullanmak gerekmektedir. Planların stratejik yapısı yeni bir yönetim modeli altında ele alınmalı, kentin kültürel miras değerlerinin korunması ve kültürel turizmin bütüncül planlama yaklaşımlarıyla aynı potada birleştirilmesini sağlayacak mekanizmalar oluşturulmalıdır. Planların bütüncül yürütülmesi, bölgesel düzeyde katılımcı süreçlerle kurumlar ve toplum üzerinde uzlaşılan stratejik, işlevsel, uzun vadeli vizyon, amaç ve bakış açılarını ortaya koyan, ardından geri bildirim alan ve kültürel miras ile bileşenleri arasında sağlıklı bir ilişki kuran yaklaşımlara dayanır. Gerek farklı amaçları ve aktörleri karar öncesi birleştirmeyi amaçlayan koruma ve planlama yaklaşımı KÜMED, gerek TMSP 2021 taslaklarında gündeme getirilen SÇD amaç, strateji ve tedbirleri, gerekse değer odaklı bir yaklaşım olan HUL, kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilir gelişimi açısından yapılan kaçınılmaz eylemlerdir. Bu bağlamda, Türkiye planlama hiyerarşisi içerisinde mekânsal stratejik planlamanın önemi büyüktür. Bu kapsamda, Türkiye planlama sisteminin kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilirliği bağlamında, bölgesel anlamda bütüncül yönetimine ilişkin öneriler aşağıda (Şekil 5.1) belirtilmektedir.

Şekil 5.1 Türkiye planlama sisteminin bütüncül yönetimi

Turizm gibi sektörel kararların mekânsallaştırılması bakımından, mekânsal bir şema gerekli olduğu kadar, bölgesel stratejik kararların da alınması önem taşımaktadır. TMSP plan taslağında turizme yönelik ayrı bir başlık bulunmamaktadır. Ancak ekonomik fayda başlığı altında turizme öneriler getirilmiştir. Ayrıca, KÜMED kavramına değinilmemiş, KÜMED ve SÇD ilişkisi ele alınmamıştır. Bununla birlikte HUL yaklaşımı ile birlikte kültürel peyzajın korunması bağlamında kente değer odaklı

bir yaklaşımın sergilenmesi gerekmektedir. Kültürel mirasın korunması ve kültürel turizmin sürdürülebilirliği açısından planda getirilen öneriler bağlamında, uygulamada mekânsal stratejik planlama çalışmalarının fayda sağlayacağı öngörülmektedir.

Bilindiği gibi Türkiye hiyerarşik bir planlama sistemi öngörüsü mevcuttur. Özellikle çalışmanın konusunu oluşturan üst ölçekli planların stratejik nitelikli planlar olması gerekliliği hem akademik alanda hem de kurumsal düzeyde kabul görmek ve mevzuatta yer bulmakla birlikte henüz bu planların hazırlanması ve uygulanması konusunda arzu edilen aşamaya gelinilememiştir. Koruma alanlarına yönelik üst ölçekli planlarda verilemeyen mekânsal ve stratejik kararların alt ölçekli planlarda ele alınması bazı potansiyellerin yeterince değerlendirilememesi ve çözümü o alanın dışında olan bazı sorunların ise çözülememesi ile sonuçlanmaktadır.

Tez kapsamında incelenen HUL yaklaşımı kent-kır, kültürel peyzaj- doğal peyzaj, somut değerler-somut olmayan değerler gibi birbirinden farklı/kopuk görülen ve planlama alanında da farklı yaklaşımlarla ele alınan konuların birbirini destekleyen/tamamlayan nitelikleri ile bir arada ele alınması gereksinimini ortaya koymaktadır. Bütün bu ilişkilerin bir arada değerlendirilmesi açısından potansiyel taşıyan üst ölçekli planların stratejik planlama yaklaşımı ile ele alınması bu anlamda önem taşır. Türkiye’de mevzuat ile öngörülen planlar hiyerarşisi içinde her bir kademe içinde koruma ve kültür turizminin birlikte ele alınacağı bir alt stratejik çerçevenin geliştirilmesi ve bu kapsamda her kademedede geliştirilecek plan kararının miras alanları üzerine etkilerini değerlendiren yaklaşımlarla (SÇED ve KÜMED) konunun ele alınması önemli görülmektedir. Geliştirilen hiyerarşik mekânsal stratejik planlama önerisinin sadece üstten alta işletilmesi durumunda bazı dezavantajlarının da olması mümkündür. Özellikle kültürel miras alanları söz konusu olduğunda her bir alanın detaylı değerlendirmeleri gerektiren kendine özgü nitelikleri, kendine özgü sorun ve potansiyellerinin bulunduğu, uzaktan bakışın yeterli değerlendirme sağlamayabileceği de gözden kaçırılmamalıdır. Bir diğer değişle üst ölçekli planlar ile stratejik kararlar üretilirken, alt ölçekli ve detaylı bakış ile gelen kararlarla üst ölçeğin desteklenmesi, alttan üste doğru da geri beslemenin sağlanması önem taşıyacaktır.

Önerilen yaklaşım planlama sisteminde koruma ve turizm sorunları açısından bir çerçeve sunarak, sorunlara daha geniş ölçekten bakabilmeye de imkân tanımaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de mekânsal ve stratejik plan önerisine ilişkin bir altyapının henüz oluşamaması, alt ölçeklerde bu kararların nasıl uygulamaya aktarılacağı hakkında ortak bir dilin var olmayışı önerinin uygulama aşamasında sorunlar oluşturabilir. Ancak, stratejik planlama sisteminin esnek, kolay adapte olabilen ve katılımcı yapısı, Türkiye’nin dinamik değişken yapısı da göz önüne alındığında, oluşabilecek sorunların hızlı bir şekilde çözüme ulaşabilmesinde de kolaylık sağlayabilecektir.

Çalışmanın örnek alanını oluşturan İzmir ili özelinde yakın dönemde yapılan çalışmalar kapsamında İzmir Tarihi Liman Kenti Alan Yönetim Planı (2022-2027) hazırlık süreci incelendiğinde katılımcı yöntemlerin uygulandığı görülmektedir. Kent düzeyindeki bu çalışmalarla elde edilen deneyimlerin daha üst ölçekli stratejilerin oluşturulması aşamasında katılımcı süreçlerin kurgulanması açısından yol göstereci olacağı değerlendirilmektedir. Gelecek araştırmalarda öneri planlama yaklaşımının alt basamaklarının bu çerçevede yürütülmesi önem arz etmektedir.

5.1.2 İzmir İline İlişkin Öneriler

İzmir Tarihi Liman Kenti’nin, geleneksel liman ve ticaret merkezi, zengin kültürel değerleri ve kozmopolit yapısıyla üstün evrensel değere sahip özgün bir kültürel miras olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, tarihi kentsel değerleri oluşturan peyzaj, kültürel katmanlar, çoklu kimlik, kent kültürü, süreklilik ve değişim, sürdürülebilirlik, paydaşlar, multidisipliner ortaklıklar parametreleri çerçevesinde içselleştirilmektedir. Kentsel paydaşların stratejik düzeyden başlayıp, yapı düzeyine kadar farklı ölçeklerde projeler gerçekleştirdiği, bu projelerin somut ve somut olmayan miras değerlerinin korunması, sürdürülmesi ve tanıtımına yönelik olduğu izlenmektedir. İzmir Tarihi Liman Kenti tarihi kültürel peyzajının koruma, planlama ve yönetim çerçevesinde değerlendirilebilmesinde HUL yaklaşımı rehber olabilir.

İzmir örneğinde katılımcılar; üst ölçekte yapılan farklı planların varlığını, süreç içinde değişimini, koordinasyon ve işbirliği konusundaki eksiklikleri, yönetsel çerçeveye mekânsal planlar arasındaki eksiklikleri dile getirmiş, kültürel mirasın korunması konusunda stratejik bir planın bulunmadığı görülmüştür. Ayrıca, mevcut kurumsal yapı ve çok sayıda çalışmaya rağmen, güncel, kolay erişilebilir, somut ve somut olmayan mirasa ilişkin bütüncül tespitin eksikliğinin ve mekânsal çalışmalar ile korumanın toplumsal ve ekonomik boyutları arasındaki ilişkinin kopukluğu anlaşılmaktadır. Özellikle il ya da bölgesel ölçekte temel stratejileri belirleyecek bir plana ilişkin yasal ve kurumsal yapının bulunmaması, merkez ve yerel arasındaki yetki çatışmaları, uygulama ve teşvike ilişkin araçların yetersizliği sorun olarak ortaya konulmuştur. Bölgede HUL yaklaşımı doğrultusunda bütüncül, bütünleşik ve değer odaklı katılımcı bir yaklaşım modelinin uygulanmasının gerekliliği görülmektedir. Bu bağlamda; İzmir tarihi liman kentinde HUL yaklaşımı perspektifinde çok disiplinli ve katılımcı planlama yaklaşımlarının uygulanmasının, bütüncül koruma ve sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasında önemli bir rol oynayacağı anlaşılmıştır.

Kentin korunan alanları planlarda, izole edilmiş alanlar olarak değil, diğer kentsel özelliklerle iç içe geçen, tarihi ve modern kenti birleştirmede ve kentsel gelişmeyi iyileştirmede yapısal bir rol oynayacak biçimde ele alınmalıdır. Somut ve somut olmayan mirasın korunması ve toplumun ortak kimliğinin sürdürülmesi kent ve bölge ölçeğinde planlamanın önceliklerinden olmalıdır. Kültürel çeşitliliğin inşasını oluşturan peyzaj ve kültürel değerleri bir bütün olarak korumak, kültürel turizm açısından da önemlidir. Bu bağlamda, kentin çevre yerleşimlerle bütünleştirilmesinde koruma ve turizm politikalarının bölgesel düzeyde değerlendirilmesine gereksinim bulunmaktadır.

Somut ve somut olmayan kültürel miras envanteri oluşturularak İzmir’de kültürel turizmin sürdürülebilirliğine ve kültürel mirasın korunmasına yönelik eylem planı hazırlanmalıdır. Çok karar merci olması yetki karmaşasını ve parçacı uygulamaları beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda karar mercilerinin bir çatı altında toplanması, yetki alanlarının kesin olduğu kadar uygulama aşamasında esnek olabilmesi, bunun yanı sıra kültürel miras alanlarını odaklayan, birbiriyle ilişkisini ve işlevlendirilmesini

üstten alta doğru yönlendiren, strateji, politika ve uygulama araçlarını ortaya koyan bir eylem planının hazırlanması gerekmektedir. Mevzuatta ve pratikte bu sorunların çözümüne yönelik altyapı oluşturulmalı, kurumlara bu konuda görev tanımı yapılarak kültürel mirasın korunması konusunda kararların doğru elden alınıp hayata geçirilmesi noktasında tutarlı olunması, ortak strateji, hedef ve kaygılarla hareket edilmesi gerekmektedir.

Bu sorunların çözümü noktasında çok ciddi bir planlama ve multidisipliner çalışma yapılması, korumada parçacı uygulamaların ve yapılaşma baskılarının engellenmesi, restore edilecek kültürel miras alanlarının çevresi ile birlikte düşünülmesi, bölge halkı ile ortak paydada bütünleşilmesi ve halkın bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunulması gerekmektedir. Katılımcı süreçler ile konunun uzmanları tarafından koordinasyon sağlanmalı ve turizm ile koruma aynı potada eritilerek korumanın sürdürülebilir olmasının turizmle desteklenmesi gerekmektedir. Aktörler kültürel mirasın korunması ve kültürel turizme ilişkin yapmak istedikleri konusunda oydaşarak bölgesel ölçekte alınan koruma kararları ile bütüncül planlar ve stratejiler ortaya koymalıdır.

Kültürel turizmde istenilen verime ulaşmak için doğru planlama yaklaşımları ve gerekli yönlendirmeler ile turiste şehirdeki bütün kültürel miras değerlerini görüp gezebileceği sağlıklı ortam sunulmalı, ulaşım, konaklama, hizmet vb. eksiklikler giderilmeli, çok kapsamlı kültürel miras ve turizm haritası (kültürel miras alanları, konaklama, gastronomi, yerel pazarlar vb.) hazırlanarak kültürel turizmde operasyonel ve yönetimsel çerçeve ile mekânsal planlama arasındaki kopukluk giderilmelidir. Kültürel mirasın yönetimi, korunması, tanıtımı ve kültürel turizmin gelişimi amacıyla İzmir ismini kültürel miras öğeleriyle öne çıkarmak, yurt içinde ve dışında İzmir algısı ve markası yaratmak, kültürel bilgi birikimini aktarmak ve hissettirmek gerekmektedir. Bu kapsamda, kültür öncelikli değer kabul edilerek korunmalı, kültürel turizmi tüm yıla yayan bütüncül stratejik kararlar uygulanmalıdır.

İzmir'in kültürel mirasının tanıtımını dünyada lanse edecek kültürel turizmde çarpıcı, akılda kalıcı, değişik spotlarla hafızada kalan uygulamalar ve bölgenin

kültürünü yansıtacak yaratıcı turizm faaliyetleri hayata geçirilmelidir. Sosyal medya ve dijital platformlar aktif kullanılarak YZ kuşağı ve niş ürünlere önem veren, ekonomik ve sosyolojik yapısı yüksek, araştıran ve öğrenmeyi seven nitelikli turistin ihtiyaçlarına cevap verebilen planlama sistemleri uygulamaya konmalıdır. Bu kapsamda bölgesel ölçekteki kültürel turizm kararları ve stratejileri ile kültürel turizmin sürdürülebilirliği ve kültürel mirasın korunması sağlanmalıdır.

İzmir İli çevre iller ile kültürel miras ve kültürel turizm açısından devamlı etkileşim halindedir. Bu etkileşim sonucu olarak bölgesel ölçekte korunması gereken alanlar ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, İzmir İli mevcut somut ve somut olmayan kültürel miras zenginliği ve çeşitliliğinin korunması ve kültürel turizm potansiyelinin sürdürülebilir gelişimi açısından bölgesel koruma plan ve stratejilerine ve kültürel miras yönetimine ihtiyaç vardır. Kültürel miras bakımından İzmir İlinde bölgesel koruma alanı önerileri şunlar olabilir;

- Antik Ege (İyon ve Aiol kentleri) Bölgesel Koruma Alanı
- Eski İzmir (Old Town) Bölgesel Koruma Alanı
- İzmir Tarihi Ticaret Merkezleri Bölgesel Koruma Alanı
- İzmir Geleneksel Yerleşimler Bölgesel Koruma Alanı
- Manisa, Aydın ve İzmir Bölgesel Koruma Alanı

Bu öneriler doğrultusunda, tez araştırmasının bölgesel koruma alanlarının bütüncül planlanmasına, stratejik ve mekânsal planlamanın bütüncül yönetilmesine yönelik bilimsel araştırmalara ve alan yazına katkı sağlayacağı ve kültürel mirasın bölgesel ölçekte korunması ile kültürel turizmin sürdürülebilir gelişiminin bir arada yürütülebilmesi konusunda planlama literatüründeki boşluğu gidereceği düşünülmektedir.

Daha sonra yapılacak çalışmalar kapsamında tezde önerilen planlama yaklaşımının her bir basamağının hazırlanma, kabul ve uygulanma süreçlerinin, çerçevesi ve kurumsal yapısının ayrıntı olarak incelenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Daha bütünlük ve daha katılımcı bir planlama yaklaşımının geliştirilmesi

kapsamında koruma ve turizm konusunda etkili farklı aktörlerin de araştırmaya dahil edileceği nitel ve nicel yeni çalışmalarla konunun farklı boyutları ile genişletilmesi de mümkün görünmektedir. Bu kapsamda, kültür, turizm ve planlama ilişkilerinin paydaş görüşleri doğrultusunda regresyon analizleriyle ele alınması; turizm ve kültürün bir olgu olarak ele alınıp farklı gruplarla fenomenolojik bir olgubilim çalışmasının yürütülmesi de yapılabilecek çalışmalar kapsamında değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- Agapiou, A. vd. (2015). Impact of urban sprawl to cultural heritage monuments: The case study of Paphos area in Cyprus. *Journal of Cultural Heritage*, 16(5), 671-680.
- Agnoletti, M. (2006). Introduction: Framing the issue-a trans-disciplinary reflection on cultural landscapes. *The Conservation of Cultural Landscapes* (ed. Agnoletti, M.) xi-xix. CABI.
- Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. YEM.
- Akçura, N. (1972). Türkiye ve eski eserler. *Mimarlık Dergisi*, (8), 39-41.
- Akış, S. (2001). Sürdürülebilir turizm: Bir alan araştırmasının sonuçları. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Bahar, 17-25.
- Akmeşe, H., Ataman, D. ve Aras, S. (2018). Somut kültürel mirasın turizm açısından değerlendirilmesi: Mardin ili örneği. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(29), 3598-3607.
- Akoğlan Kozak, M., Evren, S. ve Çakır, O. (2013). Tarihsel süreç içinde turizm paradigması. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.
- Akşit Aşık, A. N. (2014). Yaratıcı (kreatif) turizm. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(31), 786-795.
- Akyüz Levi, E. ve Genç, U. D. (2018). 19. yüzyıldan günümüze İzmir'in morfolojisindeki değişimde tarihi dokuların yeri, değişkent: değişen kent, mekân ve biçim. *Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (471-492). Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Akurgal, E. (2000). *Ege, batı uygarlığının doğduğu yer*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Akurgal, M. (2002). Smyrna - devlet kent. *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, (5), 208-220.

Akurgal, E. (2007). *Anadolu uygarlıkları tarihi*. Net yayınları.

Akurgal, M. (2019). *Smyrna - devlet kent*.
<http://anadoluatlasi.com/index.php/tr/blog/antik-kentler/22-smyrna-devlet-kent>.

Albayrak, A. ve Özkul, E. (2013). Y kuşağı turistlerin destinasyon imaj algıları üzerine bir araştırma. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(6), 15-31.

Al-hagla, K. (2010). Sustainable urban development in historical areas using the tourist trail approach: A case study of the cultural heritage and urban development (CHUD) project in Saida, Lebanon. *Cities*, 27(4), 234-248.

Alpaslan, İ. (2015). *UNESCO, sürdürülebilir kalkınma ve kültür: Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) örneği* [Uzmanlık Tezi]. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu.

Alyakut, Ö. ve Akpulat, N. A. (2020). *Kültür turizmi ekseninde yaratıcı turizm*. Pegem Akademi.

Alzue, A., O’Leary, J. ve Morrison, A. M. (1998). Cultural and heritage tourism: Identifying niches for international travelers. *The Journal of Travel and Tourism Studies*, 9(2), 2-13.

Anonim. (1878). *Handbook for travellers in Turkey in Asia: including Constantinople, the Bosphorus, plain of Troy, isles of Cyprus, Rhodes*

&c. *Smyrna, Ephesus, and the routes to Persia, Bagdad, Moosool, &c. with general hints for travellers in Turkey, vocabularies &c.* John Murray.

APIKAM (Ahmet Priştina İzmir Kent Arşivi ve Müzesi). (14 Aralık 2018). *Kategoriler*. www.apikam.org.tr.

Archeologyworld. (17 Haziran 2021). *Antik ionia bölgesi*. Archeologyworld. <http://www.arkeolojidunyasi.com/bolgeler/ionia.html>.

Arts, B., Buizer, M., Horlings, L., Ingram, V., Van Oosten, C. ve Opdam, P. (2017). Landscape approaches: A state of the art review. *Annual Review of Environment and Resources*, 42, 439-463.

Ashrafi, B., Kloos, M. ve Neugebauer, C. (2021). Heritage impact assessment, beyond an assessment tool: A comparative analysis of urban development impact on visual integrity in four UNESCO World Heritage Properties. *Journal of Cultural Heritage*, 47, 199-207.

Ashrafi, B., Neugebauer, C. ve Kloos, M. A. (2022). Conceptual framework for heritage impact assessment: A review and perspective. *Sustainability*, 14, 27.

Ashworth, G. J. ve Tunbridge, J. E. (1990). *The tourist- historic city*. Belhaven Press.

Aslan, Z. ve Ardemagni, M. (2006). *Introducing young people to the protection of heritage sites and historic sites*. ICCROM. <http://www.iccrom.org/>.

Atay, Ç. (1978). *Tarih içinde İzmir*. Tifset yayınları.

Atay, Ç. (1998). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir planları*. Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı.

- Ataberk, E. (2017). Tire (İzmir)'de turizm türlerini bütünleştirme olanakları: Kültür turizmi, kırsal turizm, agroturizm ve gastronomi turizmi. *Turizm Akademik Dergisi*, 4(2), 153-164.
- Atilla, N. (2001). Efsaneler ve gerçekler ya da iki yangın arasında İzmir'in kısa tarihi... *Kentleşme, Türkiye Mühendislik Haberleri*, 415(5), 13-16.
- Avrami, E. ve Mason, R. (2000). *Values and heritage conservation*. The Getty Conservation Institute.
- Ayaz, N., Apak, Ö. C. ve Batı T. (2016). Yöneticilerin kültür turizmi algısı: Safranbolu destinasyonu örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 84-96.
- Bailly, A. (1950). *Dictionnaire Grec-Français*, 16e éd. Librairie Hachette.
- Bağcı, E. ve İçöz, O. (2019). Z ve alfa kuşağı ile dijitalleşen turizm. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 232-256.
- Bal Çetinkaya, K. (2021). X, Y, Z kuşağı... peki ya ötesi?. *Bilim ve Teknik*, 641, 46-51.
- Baran, T. A. (2003). Bir kentin yeniden yapılanması, İzmir (1923-1938). Arma Yayınları.
- Barselona. (28 Mart 2019). *Barselona kreatif turizm*. www.barcelonacreativa.info.
- Batur, A. (2007). *Modern olmak: Bir Cumhuriyet mimarlığı arayışı, modern Türk mimarlığı*. TMMOB Mimarlar Odası.
- Baykara, T. (1974). *İzmir şehri ve tarihi*. Ege Üniversitesi Yayını.

Baysal, Y. (2017). *Özgürlük rüzgârlarının estiği şehir İzmir!*.
<https://www.yenidonem.com.tr/yazarlar/yuksel-baysal-72/ozgurluk-ruzg-acirc-rlarinin-estigi-sehir-izmir-6010.html>.

Beatley, T. ve Manning, K. (1997). *The ecology of place: Planning for environment, economy and community*. Island Press.

Berry, S. (1994). Conservation, capacity and cashflows-tourism and historic building management. In A. V. Seaton (Ed.), *Tourism: State of the art* (pp.712-718). Chichester.

Berry, S. ve Ladkin, A. (1997). Sustainable tourism: A regional perspective. *Tourism Management*, 18(7), 433-440.

Beyru, R. (1973). *18.ve 19. yüzyıllarda İzmir*. Nadir Kitap.

Beyru, R. (2000). *19. yüzyılda İzmir’de yaşam*. Literatür Yayınları.

Bizzarro, F. ve Nijkamp, P. (1997). Integrated conservation of cultural built heritage. In P. S. Brandon, P. L. Lombardi, V. Bentivegna (eds.), *Evaluation of the built environment for sustainability* (pp. 451-471). E & FN Spon.

Boas, F. (1955). *Primitive Art*. Dover.

Bold, J. ve Pickard, R. (2018). *An integrated approach to cultural heritage: The Council of Europe’s Technical Co-operation and Consultancy Programme*. Council of Europe.

Bond, S. ve Worthing, D. (2008). *Managing built heritage, the role of cultural significance*. Blackwell.

Boniface, P. (1998). Tourism culture. *Annals of Tourism Research*, 25(3), 746-749.

- Bora, S. (1995). *İzmir yahudileri tarihi (1908-1923)*. Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.
- Bramwell, B. ve Sharman, A. (2006). Approaches to sustainable tourism planning and community participation. In D. Hall, G. Richards etc. (eds.), *Tourism and sustainable community development* (pp. 17-35). Routledge.
- Bywater, M. (1993). The market for cultural tourism in Europe. *Travel and Tourism Analyst*, 6, 32.
- Cengiz, K. (2013). “Gavur“ İzmir’de dini hayat. VII. *Ulusal sosyoloji kongresi bildiri kitabı III* (s. 405-417) içinde. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Ceylan, T. (2001). Turizm ve sürdürülebilir gelişme. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Güz, 169-177.
- Coalter, F. (2001). *Realising the potential of cultural services the case for tourism*. LGA Publications, the Local Government Association Local Government House.
- CoE. (1954). *European Cultural Convention*. <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/european-cultural-convention>.
- CoE. (1975). *Congress on the European Architectural Heritage: The Declaration of Amsterdam*. <https://www.icomos.org/en/and/169-the-declaration-of-amsterdam>.
- CoE. (1992). *European urban charter, the congress of local and regional authorities*. <https://rm.coe.int/general-leaflet-of-the-congress-of-local-and-regional-authorities-of-t/1680719f4d>.
- Collados, C. ve Duane, T. P. (1999). Natural capital and quality of life: A model for evaluating the sustainability of alternative regional development paths. *Ecological Economics*, 30, 441-460.

Copeland, B. R. (1991). Tourism, welfare and de-industrialization in a small open economy. *Economica*, 515-529.

Csapó, J. (2012). The role and importance of cultural tourism in modern tourism industry. In M. Kasımoğlu ve H. Aydın (Eds.), *Strategies for tourism industry: Micro and macro perspectives* (pp. 200-232). Intech.

Coğrafyaharita. (17 Haziran 2021). *İzmir ili haritası*. Coğrafyaharita. http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_izmir_ili_haritasi.png, 2021.

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On Birinci Kalkınma Planı*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf.

Çağlar, A. (2020). İllerin yaşam kalitesi: Türkiye İstatistik Kurumu verileriyle Veri Zarflama Analizi'ne dayalı bir endeks. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(3), 875-902.

Çakıcıoğlu, R. O. (2006). *İzmir'in eski kentsel dokusunun korunması ve turizm açısından değerlendirilmesi* [Doktora Tezi]. DEÜ.

Çalışkan, M. (1 Şubat 2021). *Kültürel ve doğal miraslarımız XIV (Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri)*. <https://www.haberturk.com/kulturel-ve-dogal-miraslarimiz-xiv-ceneviz-ticaret-yolu-nda-akdeniz-den-karadeniz-e-kadar-kale-ve-surlu-yer-2957214>.

Çatalbaş, F. (2012). Suriçi bölgesi kentsel dönüşüm projesi ve Diyarbakır turizmine katkısı. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 1(1), 47-65.

Çatalbaş, R. (2014). *Majesteleri'nin kilisesi*. Gece Kitaplığı.

Çatalbaş, F. ve Ecemiş Kılıç, S. (2021). Farklı kentsel paydaşların kültürel mirasın korunması ve kültür turizmine ilişkin görüşlerinin üst ölçekli planlar çerçevesinde değerlendirilmesi: İzmir örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(1), 167-186.

Çatalbaş, F. ve Ecemiş Kılıç, S. (2022). Planlama perspektifinde uluslararası sözleşmelerde kültür turizmi ve koruma ilişkisi. *Yakın Doğu Üniversitesi Yakın Mimarlık Dergisi*, 6(1), 134-151.

ÇEKÜL. (2010). *Yerelden ulusala ulusaldan evrensele koruma bilincinin gelişim süreci*. <https://www.tarihiKentlerBirligi.org/wp-content/uploads/KorumaBilinci-Ekitap.pdf>.

ÇEKÜL ve Tarihi Kentler Birliği. (2012). *Sürdürülebilir kültür turizmi için kamu-yerel-sivil-özel işbirliği*. Tarihi Kentler Birliği Yayınları.

Çeşme Kalesi. (10 Aralık 2021). *Wikipedia*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Çeşme_Kalesi.

Çiçek, Ü. (2006). İzmir Limanı'nın tarihsel gelişimi. *AR&GE Bülten*, 26-34, İZTO.

Çöteli, M. G. (2012). Kültürel peyzajın korunması ve sürdürülebilir kentsel gelişmenin yaratılması yönünde bir politika önerisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(32), 35-74.

Çöteli, M. G. (2013). Bir sanat eseri olarak kent: Görsel düzensizlik. *İdealkent*, 10, 164-199.

ÇŞB (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı). (2012). *1/25000 Ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu*. http://izmimod.org.tr/docs/RAPOR_IBSBCDP.pdf.

ÇŞB. (30 Nisan 2020). *1/100000 Ölçekli İzmir Manisa Planlama Bölgesi Çevre Düzeni Planı*. <http://mpgm.csb.gov.tr/izmir-manisa-planlama-bolgesi-1-100.000-olcekli-cevre-duzeni-plani-i-82265>.

Dalkıran, Ö. (2018). *Ağ kuşağının bilgi davranışları: Üniversite öğrencileri üzerine bir inceleme* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Dan, A. (2015). Anadolu ve Ege ortamında antik Smyrna: Kuruluş hikâyeleri. M. Espagne, R. G. Gürtekin Demir, S. Verger ve P. Aydemir (Eds.), *Geçmişten günümüze İzmir beşeri ve kültürel etkileşimler uluslararası sempozyum bildirisi sonuçları içinde* (189-220). İzmir Büyükşehir Belediyesi.

Darkot, B. (1950). İzmir. *İslam Ansiklopedisi*, 2. Milli Eğitim Bakanlığı.

Daş, M. (2009). Ortaçağ'da İzmir. *İzmir Kent Tarihi* içinde (40-54). İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Delafons, J. (1997). *Politics and preservation*. E & FN Spon.

Demir, C. (2002). Milli parklarda sürdürülebilirlik kavramının turizm ve rekreasyon faaliyetleri açısından analizi: Türkiye'deki milli parklara yönelik bir uygulama. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 87-105.

Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006). *Turizm ve çevre yönetimi*. Nobel Yayın Dağıtım.

Demirayak, F. (2006). *Türkiye'de korunan alanlar için yeni bir yaklaşım: Ortaklaşa yönetim* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Derin, Z. (2013). *Yeşilova Höyüğü'ndeki Jeo-arkeolojik çalışmalar ve arkeolojik sonuçları, Profesör Doktor İlhan Kayan'a Armağan*. Ege Üniversitesi Yayınları.

Dinçer, İ. (2008). Tarihi kentlerin korunması ve yeniden düzenlenmesinde sorumluluk ve yeterlilik sorunları. *Tarihi Yarımada Sempozyumu*. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi. İstanbul.

Dinçer, İ. (2008). *Kentsel koruma ve yenileme sorunlarını örnekler üzerinden tartışmak*. <http://www.planlama.org>.

Dobby, A. (1978). *Conservation and planning*. Hutchinson.

Dodds, R. (2007). Sustainable tourism policy-rejuvenation or a critical strategic initiative. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 18(2), 277-298.

Doğar, E. (2011). *İzmir'in Smyrna'sı*. İletişim Yayınları.

du Cros, H. (2001). A new model to assist in planning for sustainable cultural heritage tourism. *International Journal of Tourism Research*, 3(2), 165-170.

du Cros, H. (2012). *Tourism and intangible cultural heritage*. UNWTO.

Durmus, S. ve Erkartal, P. O. (2015). A method in urban reading: perception of observer and observed in the architectural layers of Edirne/Turkey. In *International Multidisciplinary Scientific Conference On Social Sciences and Arts SGEM 2015* (pp. 239-246). Sofia.

Dursun, K. T. (2017). *Gavur İzmir güzel İzmir*. Eksik Parça Yayınları.

Ecemiş Kılıç, S. ve Aydoğan, M. (2006). Katılımcı bir kentsel koruma projesi: İzmir Kemeraltı tarihi kent merkezi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15, 61-71.

- Ecemis Kilic, S. ve Aydoğan, M. (2014). Spatial reflections of population movements in Gokceada and sustainable tourism. *European Planning Studies*, 22(11), 2213-2230.
- Ecemiş Kılıç, S. ve Türkoğlu, G. (2015a). Accommodation-purposed function changes in traditional structures: The case of Safranbolu old bazaar district. *Ege Coğrafya Dergisi*, 24(1), 39-56.
- Ecemiş Kılıç, S. ve Türkoğlu, G. (2015b). Conservation problems of traditional housing with continued original function and recommended solutions: Safranbolu “Eski çarşı district”. *Megaron*, 10(2), 260-270.
- Ecemiş Kılıç, S. ve Aydoğan, M. (2015). Sustainable tourism and heritage in Sigacık/Seferihisar. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 310-313.
- EGİAD (Ege Genç İş İnsanları Derneği). (2017). *Ekonomik ve demografik göstergelerle İzmir*. <https://www.egiad.org.tr/wp-content/uploads/arastirma-raporlari/ekonomik-demografik-gostergelerle-izmir.pdf>.
- Emekli, G. (2001). *Bergama'nın turizm coğrafyası ve turizmin sosyo-ekonomik etkileri*. Bergama Belediyesi Kültür Yayınları.
- Emekli, G. (2002). Son yılların parlayan yıldızı kültürel turizm ve İzmir. *First International Tourism Congress of Mediterranean Countries* (196- 206). Antalya.
- Emekli, G. (2003). Bergama ve Selçuk'un İzmir'in kültürel turizmdeki yeri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 12, 39-50.
- Emekli, G. (2006a). Coğrafya, kültür ve turizm: Kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15, 51-59.

Emekli, G. (2006b). İzmir kültürel turizminde yeni bir merkez: Ödemiş, kültür mirasının kültürel turizm aracılığıyla değerlendirilmesi. *II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi - Gelişen stratejiler doğrultusunda turizmde yeni eğilimler turizmde tanıtma ve pazarlamada yeni yaklaşımlar* (103-114). Balıkesir.

Emekli, G. (2018). Kent turizminde kültür ve yaratıcılık. *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu* (469-489). Ankara.

English Heritage. (1997). *Sustaining the historic environment*. English Heritage.

English Heritage. (2005a). *Regeneration and the historic environment: Heritage as a catalyst for better social and economic regeneration*. English Heritage.

English Heritage. (2005b). *Heritage counts*. English Heritage.

English Heritage. (2007). *Conservation principles, policies and guidance for the sustainable management of the historic environment*. English Heritage.

Erder, C. (1999). *Tarihi çevre kaygısı*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Erdoğan, S. ve Özdemir, G. (2018). İzmir Destinasyonu'nda gastronomi turizmi üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(3), 249-272.

Ersoy, M. vd. (2000). *Mekan planlama ve yargı denetimi (Der. M. Ersoy ve H. Ç. Keskinok)*. Yargı Yayınevi.

Ersoy, M. (2006). İmar mevzuatımızda planlama kademeleri ve üst ölçek planlama sorunu. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu bildiriler kitabı* (215-231) içinde. TEPAV, ODTÜ Mimarlık Fakültesi yayınları.

Ersoy, M. (2007). *Kentsel planlama kuramları*. İmge yayınları.

Eryılmaz, G. (2022). *Kültürel miras alanları etki değerlendirme yönetimi* [Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

EuroVelo. (2021). İzmir’de EuroVelo. <http://www.veloizmir.org/index.php/izmirde-eurovelo/>.

Eversley, D. (1974). Conservation for the minority?. *Built Environment*, January, 1415.

Evren S., Şimşek Evren, E., Çakıcı, A. C. ve Çakır, O. (2019). Sürdürülebilir turizm gerçekten sürdürülebilir mi? Sürdürülebilir turizme yönelik eleştirel değerlendirmeler. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10, 211-220.

Eyüce, Ö. (1999). Erken modernizmden çoğulcu modernizm’e İzmir’de konut. *Ege Mimarlık*, 32, 33-37.

Fairclough, G. (2001). Boundless horizons. *Conservation bulletin*, 40, London. http://www.englishheritage.org.uk/upload/pdf/boudless_horizons.pdf.

Fagance, M. (2003). *Tourism and local society and culture, tourism and host communities*. CABI Publishing.

Firidin, E. (2004). Değişen paradigmlar ekseninde kent planlamaya yeni yaklaşımlar. *Planlama*, 2, 44-50.

Fitch, J. M. (1982). *Historic preservation: Curatorial management of the built world*, McGraw-Hill.

Garrod, B. ve Fyall, A. (1998). Beyond the rhetoric of sustainable tourism. *Tourism Management*, 19 (3), 199-212.

- Gazzola, P., Belčáková, I. ve Pauditšová, E. (2019). Landscape within the framework of environmental assessment at project and planning levels. In *Landscape Impact Assessment in Planning Processes* (pp. 28-76). Warsaw, De Gruyter Open.
- Gezici, F. (2006). Components of sustainability two cases from Turkey. *Annals of Tourism Research*, 33(2), 442-455.
- Godfrey, K. B. (1998). Attitudes towards sustainable tourism in the UK: A view from local government. *Tourism Management*, 19(3), 213-224.
- Goedhart, S. (1997). *New producers in cultuurtoerisme* [Master's Thesis]. Tilburg University.
- Goffman, D. (2000). *İzmir ve levanten dünya*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gordin, V. ve Matetskaya, M. (2012). Creative tourism in Saint Petersburg: The state of the art. *Journal of Tourism Consumption and Practice*, 4(2), 55-77.
- Gökçe, G. C. ve Barış, M. E. (2015). Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) - Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) ilişkisi ve peyzaj planlama sürecinde stratejik çevresel değerlendirmenin önemi. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 3, 782-792.
- Gökçe, F., Cihangir, İ. S., Halil, S. ve Summak, M. E. (2017). Kreatif turizm ve Hatay'da var olan potansiyeli üzerine bir araştırma. *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 3(7), 1470-1479.
- Graham, B. (2002). Heritage as knowledge: Capital or culture?. *Urban Studies*, 39(56), 1003-1017.

- Griffiths, R. (1995). Cultural strategies and new modes of urban intervention. *Cities*, 12(4), 253-265.
- Gülersoy Zeren, N., Özsoy, F. A., Tezer, A., Genli Yiğiter, R. ve Günay, Z. (2005). *Mevcut kentsel dokuda çevresel kalitenin iyileştirilmesi: Stratejik kalite planlaması modeli*. İTÜ.
- Gülersoy Zeren, N. (2006). *Sit alanlarında planlama ve koruma, İstanbul Teknik Üniversitesi ders notları*. İstanbul.
- Gülhan, D. (2016). *Sürdürülebilir kent ve kentsel kimlik örnekler: Birgi ve Bergama* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Günel, V. (2005). Mardin İli'nde kültürel turizm potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (11), 91-122.
- Günay, Z. (2010). *Neoliberal kentleşme dinamikleri çerçevesinde tarihi çevrenin sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir kentsel koruma modeli* [Doktora Tezi]. İTÜ.
- Gürbüz, K. (2020). Yatırım projelerinin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) sürecinde katılımcılığın kültürel mirasın korunmasında etkilerinin incelenmesi. *Library, Archive and Museum Research Journal*, 1(1), 27-40.
- Güvenç, B. (2002). *İnsan ve kültür*. Remzi Kitabevi.
- Haddouche, H. ve Salomone, C. (2018). Generation Z and the tourist experience: Tourist stories and use of social networks. *Journal of Tourism Futures*, 4 (1), 69-79.
- Harrison L. C., Jayawardena, C. ve Clayton, A. (2003). Sustainable tourism development in the Caribbean: Practical challenges. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 15(5), 294-298.

- Harvey, D. C. (2001). Heritage pasts and heritage presents: Temporality, meaning and the scope of heritage studies. *International Journal of Heritage Studies*, 7(4), 319-338.
- Herbert, D. (2001). Literary places, tourism and the heritage experience. *Annals of Tourism Research*, 28(2), 312-333.
- Heredotos, Heredot Tarihi. (2002). Çev: Müntekim Ökmen. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hewison, R. (1987). *The heritage industry: Britain in a climate of Decline*. Methuen.
- Hewison, R. ve Richards, G. (1993). *Art cities in Europe*. World Tourism Organisation Publications.
- Hitrec, T. (1995). Kultura-oslonac turističke politike europske unije. *Tourism and Hospitality Management*, 1(2), 325-335.
- Hunter, C. (1997). Sustainable tourism as an adaptive paradigm. *Annals of Tourism Research*, 24(4), 850-867.
- ICOMOS. (1990). *Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü*. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0574229001536913919.pdf.
- ICOMOS New Zealand. (1992). *Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value*. <http://www.icomos.org.tr>.
- ICOMOS. (1998). *The Stockholm Declaration: Declaration of ICOMOS marking the 50th anniversary of the Universal Declaration of Human Rights*. <https://www.icomos.org/en/participer/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/372-the-stockholm-declarationm-declaration>.

ICOMOS. (1999). *Burra Tüzüğü*. http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/BURRA_CHARTER.pdf.

ICOMOS. (2001). *Proceedings of US/ICOMOS 4th International Symposium: Managing Change, Sustainable Approaches To The Conservation Of The Built Environment*. Getty Conservation Enstitute.

ICOMOS. (2008). *The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites*. http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf.

ICOMOS. (2011). *Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties*. International Council on Monuments and Sites.

İZKA (İzmir Kalkınma Ajansı). (2015). *İzmir Bölge Planı 2014-2023 Raporu*. http://izka.org.tr/wp-content/uploads/pdf/01_bolgeplani_1.pdf.

İZKA ve Ege Derneği. (2011). *İzmir kültür turizmi sektör araştırması “tespit ve öneriler”*. <http://egederneği.org.tr/downloads/pdf1.pdf>.

İZKA. (2012). *EXPO 2020 İzmir-Türkiye Raporu*. <https://silo.tips/download/zmir-miracle-city-the>.

İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2017a). *İzmir Kuzey-Doğu-Batı Bölgeleri 1/25000 Ölçekli Nazım İmar Planları*. <https://www.izmir.bel.tr/tr/NazimImarPlanlari/131>.

İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2017b). *İzmir Tarih Projesi Tasarım Stratejisi Raporu*. <http://www.izmirtarih.com.tr/pdf/TasarimStratejisiRaporu.pdf>.

İzmir Büyükşehir Belediyesi. (9 Nisan 2021a). *İzmir dünya miras alanlarının şehri oluyor*. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/izmir-unesco-dunya-mirasi-alanlari-nin-sehri-oluyor/>.

İzmir Büyükşehir Belediyesi. (4 Ocak 2021b). *İzmir'in dijital turizm envanteri*. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/izmir-in-dijital-turizm-envanteri-tamamlandi/44533/156>.

İzmir Kent Merkezi. (2014). *İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Mimarlar Odası İzmir Şubesi*. <http://www.izmimod.org.tr/dosyalar/city-map-back-opt1.pdf>.

İzmir Kültür Ekonomisi Envanteri. (2012). *İzmir 2012 Kültür ekonomisi ve kültür altyapısı envanteri ve izmir kültür ekonomisi gelişme stratejisi projesi*, İZKA ve DEÜ Mimarlık Fakültesi.

İzmir ŞPO (Şehir Plancılar Odası). (2012). “*ŞPO Çevre Düzeni Planı'na itiraz etti*”. <http://www.yurtsuz.net/News.aspx?newsid=1328&fileid=1061#.X3O2amgzbIU>.

İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2021a). *İstatistikler ve veriler*. <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77220/turizm-istatistikleri.html>.

İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2021b). *Tarihi ve turistik yerler*. <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-210567/tarihi-ve-turistik-yerler.html>.

İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2021c). *İzmir'de somut olmayan kültürel miras*. <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-90964/unesco-somut-olmayan-kulturel-miras.html>.

İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2021d). *İzmir tarihi kent merkezinin tarihi ve kültürel değerleri*. <https://izmir.ktb.gov.tr/Eklenti/9666,izmir-haritasipdf.pdf?0>.

İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2021e). *Kent hakkında-Kadifekale*. <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77369/kadifekale.html>.

İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2021f). *Selluka belgesi ve plaketi*.
<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-271841/selluka-belgesi-ve-plaketi.html>.

İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2021g). *Dünya miras listesinde İzmir*.
<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-152083/dunya-miras-listesinde-izmir.html>.

İzmir Kültür  alıştayı. (2009). *İzmir Büyükşehir Belediyesi*.
<http://www.izmirdeniz.com/YuklenenDosyalar/Yayin/YayinDoc/K lt r%20 alıřtayı.pdf>.

İzmir Vakfı. (2021). *İzmir Turizm Tanıtım Stratejisi ve Eylem Planı*.
<http://www.izmirvakfi.org/images/uploads/original/a3b64dee588d45c68124d55d77b30ae4.pdf>.

İzmir Valiliği. (2021a). *Tarihçe*. <http://izmir.gov.tr/tarih-e>.

İzmir Valiliği. (2021b). *Dünya miras listesinde İzmir*. <http://izmir.gov.tr/dunya-miras-listesinde-izmir>.

İZTO. (2021). *İzmir turizmi*. <https://izto.org.tr/tr/tg/izmir-turizmi>.

Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. Random House.

Jacobs, J. ve Gale, F. (1994). Tourism and the protection of aboriginal cultural sites. Special Publication Series No. 10, Australian Heritage Commission.

Jansen-Verbeke, M. (1998). Tourismification and historical cities. *Annals of Tourism Research*, 25(3), 739-741.

Jay, S., Jones, C., Slinn, P. ve Wood, C. (2007). Environmental impact assessment: Retrospect and prospect. *Environment Impact Assessment Review*, 27, 287-300.

Jokilehto, J. (1999). *History of architectural conservation*. Butterworth-Heinemann.

Kaba, B. ve Emekli, G. (2018). Turizmde yükselen bir eğilim: Yalnız seyahat eden kadın gezginler (Türkiye örneği). *Ege Coğrafya Dergisi*, 27(2), 111-126.

Kahraman, N. ve Türkay, O. (2006). *Turizm ve çevre*. Detay Yayıncılık.

Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi*.
https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/2014-2023_bolgesel_gelisme_ulusal_stratejisi.pdf.

Karadağ, A. (1998). Metropol kent olarak izmir'in gelişim süreci, çevresel etkileri ve sorunları [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ege Üniversitesi.

Karaer, S. (29 Mart 2019). *Kuşaklara göre sosyal medya*. Webmaster Kitchen.
<https://webmaster.kitchen/kusaklara-gore-sosyal-medya/>.

Karaşın, E. (2018). *Mimari dokusunu 700 yıldır koruyan kent: Birgi*.
<https://www.emlaktasondakika.com/haber/guncel/mimari-dokusunu-700-yildir-koruyan-kent-birgi/139236>.

Kaya, Ö. (2017). İzmir sinagogları. *Şalom Dergisi*.
https://www.salom.com.tr/arsiv/haber-101636-Izmir_sinagoglari.html.

Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. İmge yayınları.

Kıray, M. B. (1998). *Örgütlemeyen kent: İzmir*. Bağlam Yayınları.

Kırmızı, Ö. ve Karaman, A. (2021). A participatory planning model in the context of historic urban landscape: The case of Kyrenia's Historic Port Area. *Land Use Policy*, 102, 105-130.

Kirshenblatt Gimblett, B. (2004). Intangible heritage as metacultural production. *Museum international*, 56(1-2), 52-65.

Kloos, M. (2017). Heritage impact assessments as an advanced tool for a sustainable management of cultural UNESCO World Heritage Sites: From theory to practice. In Albert, M. T., Bandarin, F., Roders, A. P. (Eds.), *Going Beyond* (pp. 335- 350). Springer, Cham.

Kral Yolu. (2021, 5 May). *Wikipedia*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kral_Yolu.

Kuban, D. (1987). Türkiye’de tarihi çevre korumanın kültürel boyutları. *Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu: Tarihi kentlerde planlama/düzenleme sorunları*. Edirne: Trakya Üniversitesi.

Kuban, D. (2001). *Türkiye’de kentsel koruma. Kent tarihleri ve koruma yöntemleri*. Tarih Vakfı.

Kutsal Kitap. (2021). *Vahiy* 2: 8-17. <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=1238&mc=5&sc=1236>.

Kültür Envanteri. (2021). *İzmir tarihi liman kenti*. <https://kulturenvanteri.com/yer/izmir-tarihi-liman-kenti>.

Kültür Portalı. (2021). *İzmir gezilecek yerler*. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/izmir/gezilecekyer/>.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı*. <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0>.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2021a). *UNESCO dünya miras listesinde Türkiye*. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html>.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2021b). *Yurt içi / yurt dışı sergiler*.
<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44349/sergiler.html>.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2021c). *Taşınmaz kültür varlıkları ve sit alanları*. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44797/tasinmaz-kultur-varliklari-ve-sit-alanlari.html>.

Landry, C. (1999). *From barriers to bridges: Reimagining croatian cultural policy, report of a European group of experts*. Council for Cultural Co-operation, Council of Europe/Ministry of Culture of the Republic of Croatia/Institute for International Relations, 60, Zagreb.

Larkham, P. J. (1995). Heritage as planned and conserved. In D. T. Herbert (ed.), *Heritage places, tourism and society* (pp. 85-116). Mansell.

Larkham, P. J. (1996). *Conservation and the city*. Routledge.

Li, M., Wu, B. ve Cai, L. (2008). Tourism development of World Heritage Sites in China: A geographic perspective. *Tourism Management*, 29(2), 308-319.

Lichfield, N. (1988). *Economics in urban conservation*. Cambridge University Press.

Lindorth, K., Ritalatti, J. ve Soisalon Soininen, T. (2007). Creative tourism in destination development. *Tourism Review*, 62(3-4), 53-58.

Littrell, M. A. (1997). Shopping experiences and marketing od culture to tourists. In M. Robinson, N. Evans & P. Callaghan (eds.), *Tourism and culture: Image, identity and marketing, centre for travel and tourism* (pp.107-120). University of Northumbria.

Liu, Z. (2003). Sustainable tourism development: A critique. *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6), 459-475.

- Liwiataros, K. (2007). *The competitive advantage strategy in cultural heritage management: The case-study of the Mani area in the southern Peloponnese, Greece* [PhD Thesis]. The University of London Philosophy Department.
- Loulanski, T. ve Loulanski, V. (2011). The sustainable integration of cultural heritage and tourism: A meta-study. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(7), 837-862.
- Lowenthal, D. (1985). *The past is a foreign country*. Cambridge University.
- Madrigal, M. (2014). *Birinci yüzyıl Anadolu kiliseleri*. Kutsal Kitap ve Arkeoloji yy.
- McKercher, B., Ho, P. S. ve du Cros, H. (2005). Relationship between tourism and cultural heritage management: Evidence from Hong Kong. *Tourism Management*, 26(4), 539-548.
- Menderes Belediyesi. (2021). *Lebedos antik kenti*. <https://www.menderes.bel.tr/icerik/478/lebedos-antik-kenti>.
- Mercan, Ş. O. (2010). *Sürdürülebilir turizm kapsamında bölgesel planlama ve turistik ürün oluşumu: Altınoluk örneği üzerine bir araştırma* [Yüksek Lisans Tezi]. DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Morgan, R. K. (2012). Environmental impact assessment: The state of the art. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 30, 5-14.
- Morris, W. (1877). *The principles of the society (for the protection of ancient buildings) as set forth upon its foundation*. <http://www.spab.org.uk>.
- Mowforth, M. ve Munt, I. (2009). *Tourism and sustainability development, globalisation and new tourism in the third world*. Routledge.

- Nasser, N. (2003). Planning for urban heritage places: reconciling conservation, tourism, and sustainable development. *Journal of Planning Literature*, 17(4), 467-479.
- Newby, P. T. (1994). Tourism: Support or threat to heritage?" In G.J.Ashworth & P.J. Larkham (eds.), *Building a new heritage: Tourism, culture and identity in the new Europe*. Routledge.
- Nuryanti, W. (1996). Heritage and postmodern tourism. *Annals of Tourism Research*, 23(2), 249-260.
- Oban, R. Ç. (2006). Mark Twain'in İzmir'i. *Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MIKO)*, *Ege ve Mimari*, 5, 87-91.
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2020). *Tourism policy responses to the coronavirus (Covid-19)*. <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/tourism-policy-responses-to-the-coronavirus-covid-19-6466aa20/>.
- Oliver, P. (2006). *Built to meet needs: Cultural issues in vernacular architecture*. Architectural Press, Elsevier.
- Orbaşlı, A. (2000). *Tourists in historic towns, urban conservation and heritage management*. Spon Press.
- Orbaşlı, A. (2006). Tourism and the 'islamic' town: Social change, conservation and tourism in traditional neighbourhoods. In R. Daher (Ed.), *Tourism in the Middle East: Continuity, change and transformation* (pp.161-187). Channel View.
- Oyarçin, K. (22 Nisan 2021). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası I*. avys.omu.edu.tr.

- Öge, İ. (2017). *Armagedon süreci*. <https://www.yenidonem.com.tr/yazarlar/ibrahim-oge-51/armagedon-sureci-6752.html>.
- Öktem Erkartal, P. (2016). Kentsel koruma ve rekonstrüksiyon: Münster Prinzipalmarkt örneği. *İdealkent*, 19(7), 498-520.
- Özcan, K. (2009). Sürdürülebilir kentsel korumanın olabilirliği üzerine bir yaklaşım önerisi: Konya tarihi kent merkezi örneği. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 26(2), 1-18.
- Özcan, K. (2021). *Teos antik kenti, İyonya'nın sanat ve ticaret kenti*. <https://www.rehbername.com/seyahat/teos-antik-kenti-rehberi>.
- Özeren, U. (2017). *"Alfa kuşağı" gelecek dünya, gelecek kuşak*. <http://user.orav.org.tr/blogger/ugurozeren/page/43603/--alfa-kusagi---gelecek-dunya--gelecek-kusak>.
- Özgüç, N. (2007). *Turizm coğrafyası*. Çantay Kitabevi.
- Özkesen, C. (2017). *Phokaia (Foça) antik kenti hakkında bilgiler*. <http://www.arkeoloji.biz/2012/01/phokaia-antik-kenti-foca-izmir.html>.
- Pedersen, A. (2002). *Managing tourism at world heritage sites: A practical manual for world heritage site managers*. UNESCO World Heritage Centre.
- Pekin, F. (2011). *Çözüm: Kültür turizmi - turizm ve kültür politikaları*. İletişim Yayınları.
- Pendlebury, J. (2002). Conservation and regeneration: Complementary or conflicting processes? The case of Grainger Town, Newcastle upon Tyne. *Planning Practice & Research*, 17(2), 145-158.

- Petrova, P. ve Hristov, D. (2016). Collaborative management and planning of urban heritage tourism: Public sector perspective. *International Journal of Tourism Research*, 18(1), 1-9.
- Pırnar, İ. (2008). İzmir ili ve turizm sektörü. *Beyond*, 9(12), 36-39.
- Picard, D. (2012). Cosmopolitanism and hospitality. In M. Smith & G. Richards (eds.), *Routhledge handbook of cultural tourism*. Routhledge.
- Reisinger, Y. (2009). *International tourism: Cultures and behavior*. Butterworth Heinemann Elsevier.
- Richards, G. (1996a). *Cultural tourism in Europe*. Publish of CAB International.
- Richards, G. (1996b). Production and consumption of European cultural tourism. *Annals of Tourism Research*, 23(2), 261-283.
- Richards, G. ve Hall, D. (2000). Tourism and sustainable community development. In G. Richards & D. Hall (ed), *The community: A sustainable concept in tourism development* (pp.1-13). Routledge.
- Richards, G. (2000). Cultural tourism: Challenges for management and marketing. In W. C. Gartner & D. W. Lime (eds.), *Trends in outdoor recreation, leisure, and tourism* (pp.187-196). CABI.
- Richards, G. (2001). *Cultural attractions and European tourism*. CABI.
- Richards, G. ve Wilson, J. (2007). Tourism development trajectories: From culture to creativity?. In *Tourism, creativity and development* (pp. 23-56). Routledge.
- Richards, G. (2010). Trends and challenges in creative tourism. *International Conference on Creative Tourism*. December 9th-10th, Barcelona.

Richards, G. (2011). *Cultural tourism: Global and local perspectives*. Routledge.

Richards, G. ve Marques, L. (2012). Exploring creative tourism: Editors introduction. *Journal of Tourism Consumption and Practice*, 4(2), 1-11.

Richards, G. (2013). Cultural tourism. In *Routledge Handbook of Leisure Studies* (pp. 505-514). Routledge.

Richards, G. (2014). *Tourism trends: The convergence of culture and tourism*.
https://www.academia.edu/9491857/Tourism_trends_The_convergence_of_culture_and_tourism.

Ripp, M. ve Rodwell, D. (2016). The governance of urban heritage. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 7(1), 81- 108.

Ripp, M. (2021). *A metamodel for heritage-based urban development* [Doctoral Dissertation]. Brandenburgische Technische Universität Cottbus-Senftenberg.

Roders, A. P. ve Hudson, J. (2011). 12 change management and cultural heritage. *Facilities Change Management*, 175.

Rodoplu, D. (27 Mart 2019). *BB, X ve Y kuşaklarının yönetim ve yöneticilik yaklaşımları*. http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=252.

Rodwell, D. (2003). Sustainability and the holistic approach to the conservation of historic cities. *Journal of Architectural Conservation*, (1), 58-73.

Rodwell, D. (2007). *Conservation and sustainability in historic cities*. Blackwell.

Rogerson, C. M. (2006). Creative industries and urban tourism: South African perspectives. *Urban Forum*, 17(2), 149-166.

Ruskin, J. (1865). *The seven lamps of architecture*. John Wiley & Sons.

Saarinen, J. (2006). Traditions of sustainability in tourism studies. *Annals of Tourism Research*, 33(4), 1121-1140.

Scharpf, H. (1999). Sürdürülebilirlik açısından bölgesel ve yerel yönetimlerin turizm politikasındaki görevleri. *21. Yüzyılda Sürdürülebilir Turizm Politikaları* (17-24), Yıldız Teknik Üniversitesi.

Schively, C. (2008). Sustainable development as a policy guide: An application to affordable housing in island communities. *Environment, Development and Sustainability*, 10(6), 769-786.

Selçuk Belediyesi. (10 Aralık 2018). *Efes Unesco dünya miras beyanı*. www.selcuk.bel.tr.

Serçe, E. ve Özbaş, M. (2013). 19. yüzyıl seyahat rehberlerinde İzmir. *İzmir Kültür ve Turizm Dergisi*, 5(25), 46-54.

Sezgin, M. ve Kalaman, A. (2008). Turistik destinasyon çerçevesinde sürdürülebilir turizm yönetimi ve pazarlaması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 429-437.

Shackley, M. (1998). *Visitor management: Case studies from world heritage sites*. Oxford.

Sharpley, R. (2009). *Tourism development and the environment: Beyond sustainability*. Cromwell Press Group.

Shin, H. B. (2010). Urban conservation and revalorisation of dilapidated historic quarters: The case of Nanluoguxiang in Beijing. *Cities*, (27), 43-54.

Smith, M. (2005). Culture and regeneration: Differentiation through creativity in tourism, creativity and development. *ATLAS Reflections*, October, 23-38.

Strange, I. (1997). Planning for change, conserving the past: Towards sustainable development policy in historic cities?. *Cities*, 14(4), 227-233.

Sulak, B. ve Erdoğan, A. (2015). Bölgesel ölçekli plan kararları ile alt ölçekli kentsel gelişmeler arasındaki uyumun irdelenmesi: Trabzon örneği. 15. *Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi*. Trabzon.

Şehir Plancılar Odası İzmir Şubesi (ŞPO). (2019). *Onaylı İzmir-Manisa Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Değişikliği Değerlendirme Raporu*. <http://spoizmir.org/2019/01/>.

Şentürk, A. (2012). *Unesco dünya miras listesinde yer almanın, ülke kültürel miras koruma politikalarına etkileri üzerine bir değerlendirme* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Tankut, G. (2005). Doğal ve tarihi çevrenin korunması: Sorunlar ve olası çözümler. *Planlama*, 31(1), 9-12.

Tarihi Asansör. (5 Mayıs 2021). *Wikipedia*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Tarihi_Asansör.

TARKEM. (2021). *Tarihi alan*. <http://www.tarkem.com/tarihi-alan/>.

Taşmektepligil, S. K. ve Polat, E. (2021). Planlama hiyerarşisinde Koruma Amaçlı İmar Planlarının konumlanması: Germir-Kayseri örneği. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 6(1), 301-316.

Tekeli, İ. (1988). Kentsel korumada değişik yaklaşımlar üzerine düşünceler. *Planlama*, 88(1), 19-22.

Tekeli, İ. (2001). *Sürdürülebilirlik kavramı üzerinde irdelemeler*. Mülkiyeliler Birliği Yayınları.

Tekeli, İ. (2009). *Kültür politikaları ve insan hakları bağlamında doğal ve tarihi çevreyi korumak*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2011). *Türkiye'nin kent planlama ve kent araştırmaları tarihi yazıları*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekin, T. (2018). *Kiyamet'in yazıldığı Ege'deki 7 kilise*. <https://www.yeniasir.com.tr/yazarlar/tolga-tekin/2018/01/13/kiyametin-yazildigi-egedeki-7-kilise>.

TİD (Türk İdareciler Derneği). (2021). *İzmir*. <https://docplayer.biz.tr/2555628-Izmir-eg-nin-incisi-akdeniz-in-yildizi-homeros-un-yurdu-turkiye-nin-batiya-acilan-kapisi.html>. Özel dosya, 109-128.

Tiesdell, S. (1995). Tensions between revitalisation and conservation. *Cities*, 12(4), 231-241.

Tiesdell, S., Tener, O. ve Health, T. (1996). *Revitalizing historic urban quarters*. Architectural Press.

Timothy, D. J. ve Nyaupane, G. P. (2009). *Cultural heritage and tourism in the developing world: A regional perspective*. Routledge.

Tuan, T. H. ve Navrud, S. (2008). Capturing the benefits of preserving cultural heritage. *Journal of Cultural Heritage*, 9(3), 326-337.

Tuna, M. (2007). *Turizm, çevre ve toplum*. Detay Yayıncılık.

- Tuna Ultav, Z. ve Sahil, S. (2004). Toplumsal yapı mekansal yapı etkileşimi bağlamında OR-AN örneğinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(3), 247-259.
- Tunbridge, J. E. ve Ashworth, G. J. (1996). *Dissonant Heritage: The management of the past as a resource in conflict*. Wiley.
- Tunbridge, J. E., Graham, B. ve Ashworth, G. J. (2000). *A geography of heritage*. Oxford University Press.
- Tunçer, M. (2017). *Dünden bugüne kültürel miras ve koruma*. Gazi Kitabevi.
- TÜİK. (2021). *İzmir nüfus ve göç verileri*. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>.
- Tümer, M. C. ve Kılavuz, H. (2020a). *İyon gezginleri 3; Klazomenai ilk zeytinyağı işliğı*. <https://www.altinrota.org/yazilar/iyon-gezginleri3-klazomenai-ilk-zeytinyagi-isligi/203>.
- Tümer, M. C. ve Kılavuz, H. (2020b). *İyon gezginleri 4 Kolophon; Kolophon'un atları ve köpekleri*. <https://www.altinrota.org/yazilar/iyon-gezginleri4-kolophon-kolophonun-atlari-ve-kopekleri/211>.
- Türkoğlu, İ. (2020). Sürdürülebilir kalkınmada kültür mirasının yeri ve önemi. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(20), 117-143.
- Tweed, C. ve Sutherland, M. (2007). Built cultural heritage and sustainable urban development. *Landscape and urban planning*, 83(1), 62-69.
- Tylor, E. B. (1871). *Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom (Cilt 1)*. John Murray.

Uluslan, E. (2016). Türkiye’de kültürel miras alanlarında yönetim planlaması deneyimi. *İdealkent*, 19(7), 372-401.

UNEP ve UNWTO. (2006). *Sustainable costal tourism, an integrated planning and management approach*. UNEP Manuals On Sustainable Tourism.

UNESCO. (1972). *The Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. Paris.

UNESCO. (2003). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*. <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf>.

UNESCO. (2006). Towards sustainable strategies for creative tourism. Discussion report of the planning meeting for 2008. *International Conference on Creative Tourism*. Santa Fe.

UNESCO. (2011). *Recommendation on Historic Urban Landscape*. <https://www.unesco.org.tr/Pages/590/176>.

UNESCO. (2014). *Dünya mirası seçilme kriterleri*. <https://whc.unesco.org/en/criteria>.

UNESCO. (12 Aralık 2017). *Cultural tourism*. <http://whc.unesco.org/en/tourism>.

UNESCO. (2019). *Second consultation on the 2011 Recommendation on Historic Urban landscape Implementation by member states*. <https://whc.unesco.org/en/hul/>.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. (18 Mart 2021). *Sözleşmeler*. <https://www.unesco.org.tr/Pages/158/177/>.

UNESCO WHC. (4 May 2021). *World heritage list*. <http://whc.unesco.org/en/list>.

UNWTO. (2019). *International tourism highlights*. UNWTO.

UNWTO. (2021). *Tourism and culture synergies*. UNWTO.

Urry, J. (1990). *The tourist gaze: Leisure and travel in contemporary societies*. Sage.

Urry, J. (2002). *Consuming places*. Routledge.

Urry, J. (2009). *Turist bakışı* (Çev. E. Tataroğlu ve İ. Yıldız). Bilgesu Yayıncılık.

Uyumaz, E. (2018). *İpek Yolu ve Bizans*. <https://www.tahtapod.com/blog/ipek-yolu-ve-bizans>.

Ülker, N. (1994). *XVII. ve XVIII. yüzyıllarda İzmir şehri tarihi*. Akademi Kitapevi.

Ünver, E. (2006). *Sustainability of cultural heritage management: Keklik Street and its surrounding conservation and development project* [PhD Thesis]. ODTU.

Vernon, J., Essex, S., Pinter, D. ve Curry, K. (2005). Collaborative policymaking local sustainable projects. *Annals of Tourism Research*, 32(2), 325-345.

Visitizmir. (2021). *İzmir*. <https://www.visitizmir.org/>.

Walle, A. H. (1995). White House Conference on Travel and Tourism. *Festival Management and Event Tourism*, 3(3), 159-160.

Whitehand, J. W. R. ve Gu, K. (2010). Conserving urban landscape heritage: A geographical approach. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 6948-6953.

WTTC (World Travel and Tourism Council). (2019). *World, transformed: Megtrends and their implications for tourism and travel*. <https://wtcc.org/>.

WTO. (2005). *City tourism and culture. A report of the research group of the European Travel Commission and The World Tourism Organisation*. http://szakmai.itthon.hu/documents/28123/121718/133_ETC_CityTourism&Culture_LR.pdf.

WTO. (2021). *Tourism news*. <https://www.unwto.org/un-tourism-news-21>.

Yanardağ, M. Ö. (2014). İzmir’de turizm yatırımlarının ihtiyaç analizi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 81-104.

Yang, C. H., Lin, H. L. ve Han, C. C. (2010). Analysis of international tourist arrivals in China: The role of world heritage sites. *Tourism Management*, 31(6), 827-837.

Yaratıcı Şehirler. (2021). *Creative cities*. <https://en.unesco.org/creative-cities/>.

Yardımcı, S. (2005). *Kentsel değişim ve festivalizm: Küreselleşen İstanbul’da bienal*. İletişim Yayınları.

Yarımadarota. (06.06.2021). *İzmir*. <http://rota.yarimadaizmir.com/tr/Rotalar/1/1>.

Yedi Kilise. (15 Mayıs 2021). *Wikipedia*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Yedi_Kilise.

Yıldırım Kartopu, A. (2020). Erken dönem kilise babalarından Aziz Polycarp’ın Hristiyanlık anlayışı ve Hristiyan ilahiyatına etkisi. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 205- 224.

Yılmaz, F. ve Yetkin, S. (2002). *İzmir kent tarihi*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.

Yılmaz, C. (2020). *İlklerin şehri: İzmir*. <https://www.gzt.com/skyroad/ilklerin-sehri-izmir-3547815>.

Yiğit, V. (2015). *Antik Ege’de 12 iyon kenti*.
<https://www.slideshare.net/mobile/VuralYigit/antik-anadoluda-12-yon-kenti>.

Yorulmaz, Ş. (1993). XIX. Yüzyıl'da kozmopolit bir ticaret kenti: İzmir. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 133-148.

Zeren, N. (1981). *Kentsel alanlarda alınan koruma kararlarının uygulanabilirliği* [Doktora Tezi]. İ.T.Ü.

Zoğal, V. ve Emekli, G. (2017). Yaratıcı turizme kavramsal ve coğrafi bir yaklaşım. *Ege Coğrafya Dergisi*, 26(1), 21-34.

Zukin, S. (1995). *The cultures of cities*. Blackwell, Oxford.

Zukin, S. (2010). *Naked city: The death and life of authentic urban places*. Oxford University Press.

Zuzanek, J. (1992). Culture-tourism partnership: From rags to riches?. In C.A.M. Fleischer-van Rooijen (ed.), *Spatial implications of tourism* (pp.105-118). Groningen: Geo Pers.

EKLER

EK 1: Görüşme Raporu

Araştırmanın Amacı:

Çalışma kapsamında, kültür mirasının korunması ve kültür turizmi stratejilerinin bölge ve şehir planlama alanında nasıl ele alındığının analiz edilmesi ve bu kapsamda konunun nasıl ele alınması gerektiğine dair bir çerçeve oluşturulması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Problemi:

Üst ölçekli planlar kapsamında kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kültür turizmi konuları ne düzeyde ele alınmıştır, etkin politikalar geliştirilmiş midir, iki konu birbirini tamamlayacak/destekleyecek biçimde ele alınmış mıdır?

Görüşme Yeri ve Süresi:

İzmir ili örneğinde stratejik kararların üretildiği üst ölçekli planlar incelenmiştir. İzmir ili düzeyinde kültürel mirasın korunması ve kültür turizmi ile birinci derece ilgili kurumlar ile üst ölçekli planların hazırlanmasında yetkili/sorumlu kurumlarda görev yapan ve meslek alanı öncelikle şehir plancısı olan uzman gruplarla görüşülmesi planlanmıştır. Görüşme süresi 30 dk- 1 saat aralığında planlanmıştır.

Soru Sayısı ve Soruların Özellikleri:

Görüşme soruları 8 adet, açık uçlu ve sondalı olarak hazırlanmıştır. Ancak görüşme sırasında, görüşmecinin cevapları yepyeni sorularda ortaya çıkarabilecektir.

1. İzmir’de kültürel miras konusunda nasıl bir potansiyel olduğunu düşünüyorsunuz?
2. İzmir’de sürdürülebilir kültür turizmi konusunda mevcut potansiyel nasıl değerlendirilmekte ve geliştirilmektedir?
3. İzmir’de kültürel miras ve kültür turizmi konusunda mevcut potansiyel ve sorunlar üst ölçekli planlar kapsamında nasıl ve ne derecede ele alınmıştır?
4. Kültür turizmine ilişkin üst ölçekli planlarda temel amaç ve politikalar nelerdir?

5. Kültür, tarihi miras ve turizm dinamik süreçler olduğundan İmir’de kültürel miras ve kültür turizmi konusunda etkin bir çerçevenin oluşturulması için ne olması gerekiyor? Eylem planı mevcut mu? Bütüncül bir planlama anlayışı hakim mi?
6. Bölgenin turizm ve koruma bağlamında halihazırda güçlü ve zayıf yönleri nelerdir? Üst lekli planlarda bunların nasıl değerlendirildiğini belirtin.
7. İmir’de kültürel miras ğlerinin sürdürülebilir korunmasını tehdit eden unsurlara ilişkin ne tür önlemler alınmakta ve fırsatlar nasıl değerlendirilmektedir? Üst lekli planlarda bunların nasıl değerlendirildiğini belirtin.
8. İmir kültür miras dokularının hızla gelişen ve modernleşen kentten nasıl etkilendiği ve ne tür ilişkiler kurduğunu değerlendirebilir misiniz? İmir’de kültürel mirasın korunması konusundaki yaklaşımları değerlendirin.

EK 2: Görüşme Yapılan Paydaşların Listesi

	Mesleği	Kurumu	Bilgi Alınan Konu Başlıkları
P1	Üst Ölçek Plan Şube Müdürü - Şehir Plancısı	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Kültürel miras ve koruma; Üst ölçekli planlar
P2	Koruma Alanları Şube Müdürü-Şehir Plancısı	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Kültürel miras ve koruma
P3	Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Şube Müdürü-Mimar	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Kültürel miras ve koruma; Kültürel turizm
P4	Turizm Şubesi Proje Uzmanı	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Kültürel turizm
P5	Uzman Personel- Şehir Plancısı	I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Şube Müdürlüğü	Kültürel miras ve koruma
P6	Uzman Personel- Şehir Plancısı	II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Şube Müdürlüğü	Kültürel miras ve koruma
P7	Müdür Yardımcısı- Şehir Plancısı	Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü	Kültürel miras ve koruma; Üst ölçekli planlar
P8	Uzman Personel- Şehir Plancısı	İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)	Kültürel miras ve koruma; Üst ölçekli planlar
P9	Müdür Yardımcısı-Turist Rehberi	Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü	Kültürel turizm
P10	Genel Müdür-Sosyolog	TARKEM	Kültürel miras ve koruma; Kültürel turizm
P11	Ege Temsil Kurulu Başkanı -Turist Rehberi	TURSAB	Kültürel turizm
P12	Arkeolog-Turist Rehberi	İzmir Ticaret Odası (İZTO)	Kültürel miras ve koruma; Kültürel turizm
P13	Yönetim Kurulu Üyesi	Ege Turizm Derneği	Kültürel turizm
P14	Vakıf Sorumlusu-Mühendis	İzmir Vakfı	Kültürel turizm
P15	Öğretim Üyesi- Şehir Plancısı	Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama	Kültürel miras ve koruma; Üst ölçekli planlar